

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

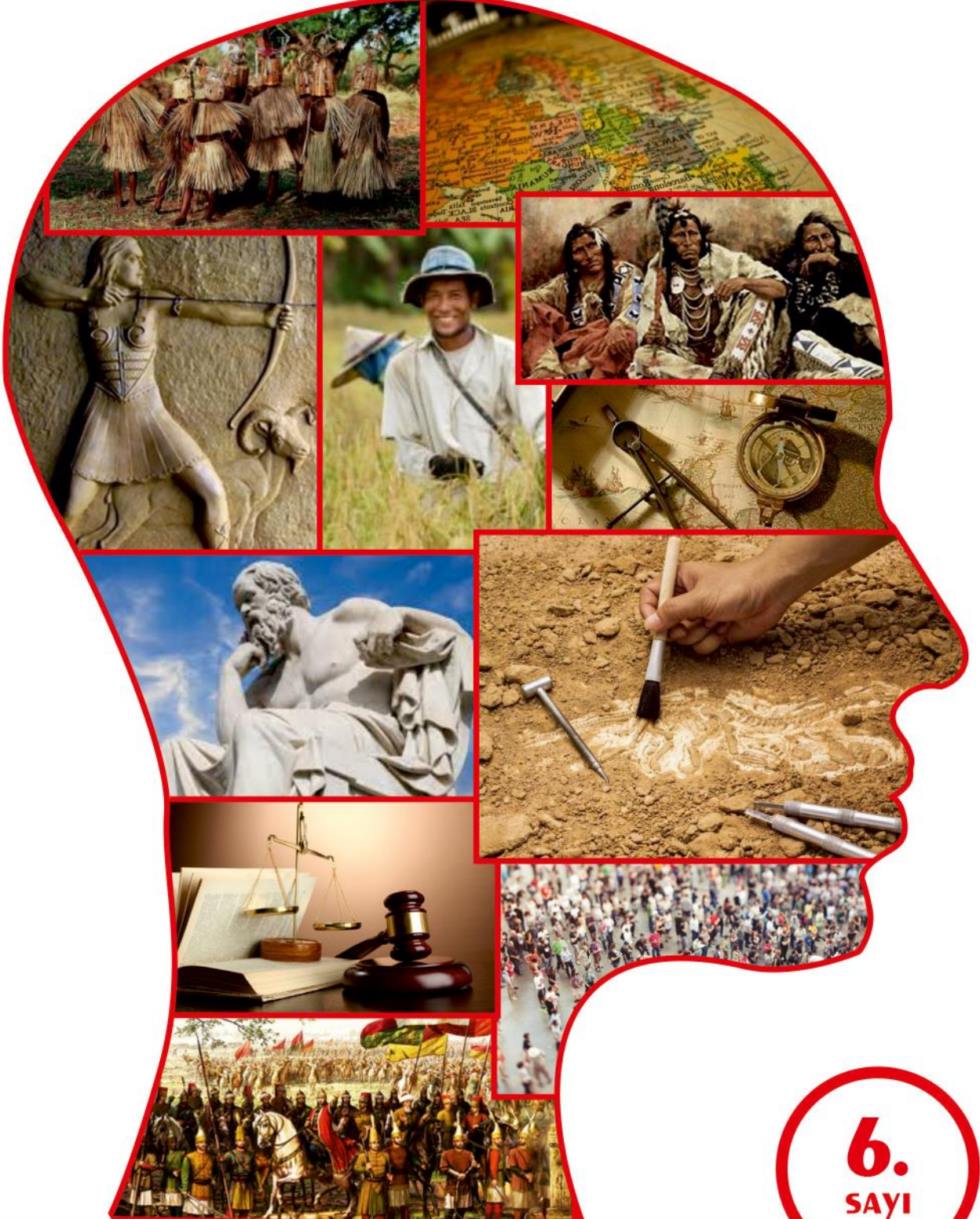
INTERNATIONAL JOURNAL of HUMAN STUDIES

Cilt/VOLUME: 3

Sayı/NUMBER: 6

Yıl/YEAR: Aralık 2020

ISSN: 2636-8641

6.
SAYI

ISSN: 2636-8641

SAYI / ISSUE 6 – 2020

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL of HUMAN STUDIES

Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi yılda iki sayı yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Dergide yer alan yazıların ilmî ve fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir.

.....

International Journal of Human Studies is a peer-reviewed, biannual journal.

The responsibility of statements or opinions uttered in the articles is upon their authors.

Bu dergi *International Scientific Indexing(ISI)*, *Index Islamicus*, *Modern Language Association(MLA)*, *Cite Factor*, *Directory of Research Journals Indexing(DRJI)*, *ASOS Index*, *ResearchBib*, *Scientific Indexing Services(SIS)*, *Eurasian Scientific Journal Index(ESJI)*, *Rootindexing* veri tabanında yer almaktadır.

.....

Articles in this journal are indexed or abstracted in *International Scientific Indexing(ISI)*, *Index Islamicus*, *Modern Language Association(MLA)*, *Cite Factor*, *Directory of Research Journals Indexing(DRJI)*, *ASOS Index*, *ResearchBib*, *Scientific Indexing Services(SIS)*, *Eurasian Scientific Journal Index(ESJI)*, *Rootindexing*

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMAN STUDIES

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Akmatali Alimbekov - Prof. Dr. Alpaslan Ceylan

Prof. Dr. Ayşe Nur Tekmen - Prof. Dr. Durmuş Ali Arslan

Prof. Dr. Gürkan Gökçek - Prof. Dr. Haluk Tanrıverdi

Prof. Dr. Hasan Kaplan - Prof. Dr. Hüseyin Gül

Prof. Dr. Mehmet Taşpınar - Prof. Dr. Necla Türkoğlu

Prof. Dr. Tamas Dezsö - Prof. Dr. Tuba Hasdemir

Prof. Dr. Uli Schamiloglu - Doç. Dr. Cristina Ilie Goga

Doç. Dr. Elif Asude Tunca

Ankara 2020

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ / INTERNATIONAL JOURNAL of HUMAN STUDIES

SAYI / ISSUE 6 – YIL / YEAR 2020

Sahibi/ Published : Zeynel Karacagil
under the auspices of
Yazı İşleri Müdürü

Yazı İşleri Müdürü : Ali Osman Tiro
Yardımcıları /
Co-editors

Yayın Kurulu / : Prof. Dr. Akmatali Alimbekov - Kırgızistan - Türkiye Manas
Editorial Board Üniversitesi
: Prof. Dr. Alpaslan Ceylan - Atatürk Üniversitesi
: Prof. Dr. Ayşe Nur Tekmen - Ankara Üniversitesi
: Prof. Dr. Durmuş Ali Arslan - Mersin Üniversitesi
: Prof. Dr. Gürkan Gökçek - Nevşehir Hacı Bektaş
Veli Üniversitesi
: Prof. Dr. Haluk Tanrıverdi - İstanbul Üniversitesi
: Prof. Dr. Hasan Kaplan - İbn Haldun Üniversitesi
: Prof. Dr. Hüseyin Gül - Süleyman Demirel Üniversitesi
: Prof. Dr. Mehmet Taşpınar - Gazi Üniversitesi
: Prof. Dr. Necla Türkoğlu - Ankara Üniversitesi
: Prof. Dr. Tamas Dezsö - Eötvös Lorand Üniversitesi
: Prof. Dr. Tuba Hasdemir - Ankara Hacı Bayram
Veli Üniversitesi
: Prof. Dr. Uli Schamiloğlu - Nazarbayev Üniversitesi
: Doç. Dr. Cristina Ilie Goga - Craiova Üniversitesi
: Doç. Dr. Elif Asude Tunca - Girne Amerikan Üniversitesi

Yay. Kur. Sekreteri/ Sec. of the Ed. Board : Ömer Kahya
Sekreter Yrd./ Ass. Sec. of the Ed. Board : Şafak Bozgun

Ön Dil Kontrolü / Grammer Check : Sema Şişman

Mizanpaj Editörü / Assing Layout Editor : Deniz Karatekin
Son Okuma / Proofreading : Elif Akkaş

Editör-Hakem(Yayın Danışma) Kurulu

Review Board

Prof. Dr. Müge ERSOY KART - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN - Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ÇELİKEL - Pamukkale Üniversitesi

Doç. Dr. Meryem BULUT - Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Orhan Veli ALICI - Tarsus Üniversitesi

Doç. Dr. Şule Yüksel ÖZMEN - Karadeniz Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmed Ünal BOZYER - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Engin ZABUN - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Ferhat ÇETİNKAYA - Ahi Evran Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hayrettin ŞAHİN - Ahi Evran Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Tanju AKYOL - Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İlyas SUCU - Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet FIRAT - Fırat Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nagihan HALİLOGLU - İbn Haldun Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nazan Kaytez - Karatekin Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özcan Erdoğan - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özgür KIRAN - Samsun Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sabriye İKİZ - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sanem TABAK - Ordu Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Türker ELİTAŞ - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Uğur Uzunkaya - Erzurum Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Zübeyde YARAŞ - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Dr. Deniz AKDAL - Ahi Evran Üniversitesi

Öğr. Görv. Mehmet Zeki GİRİTLİ - Koç Üniversitesi

"Arş. Gör. Esra İNCE ÖZER - Ankara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

The Role of Imagination in Cervantes' Don Quixote and Yaşar Kemal's The Other Face of the Mountain Trilogy / Cervantes'in Don Kişot'unda ve Yaşar Kemal'in Dağın Öte Yüzü adlı Üçlemesinde Hayal Gücünün Rolü • 270 - 282

Nesliban G. ALBAY

Relations between Right-wing Authoritarianism, Social Dominance Orientation, Individualism-Collectivism and Political Identities / Sağ Kanat Yetkeçiliği, Toplumsal Baskınlık Yönelimi, Bireycilik-Toplulukçuluk ve Siyasal Kimlikler Arasındaki İlişkiler • 283 - 299

Özgül GÜLDÜ

Intertwined Destinies: Colonization of Indigenous Peoples and Environment in V. S. Naipaul's in a Free State / İç İçe Geçmiş Kaderler: V. S. Naipaul'un in a Free State Romanında Yerel Halkların ve Çevrenin Sömürgeleştirilmesi • 300 - 310

Barış AĞIR

Ebeveynlerin Cinsiyet Kalıp Yargılarının Oyuncak Seçimine Etkisi / The Impact of Parents' Gender Stereotypes on Toy Selection • 311 - 330

Elif TABAK, Güzin Yasemin TUNÇAY

Kesişimsellik Teorisi ve Farklılıkların Feminizmi / Intersectionality Theory and Feminism of the Differences • 331 - 352

Pınar SARIGÖL

"Kumalık" Olgusunun İlk Eş ve Kuma Üzerinden Yankısı / "Fellow Wife" Phenomenon Echo Through First Wife and Fellow Wife • 352 - 380

Sümeysa ALAN, Sevgi YEŞİLYURT

Belediyelere Ait Değerli Alanların Zaman İçerisinde Gayrimenkul Odaklı Büyümeye Maruz Bırakılması Üzerine Ampirik Bir Araştırma / An Empirical Research on the Expose of Valuable Municipalities for Real Estate-Oriented Growth Over Time • 381 - 395

Ahmet GÜVEN

Alan Araştırması ve Bilimkurgu Üzerinden İnsan-Teknoloji İlişisine Bakış: Ankara'da Bir Rezidans ve J.G.Ballard'ın "Gökdeleni" / An Overview of the Human-Technology Relationship Over a Field Study and a Science Fiction: a Residence in Ankara And J. G. Ballard's "High-Rise" • 396 - 409

Fatma TUNÇER

Sağlık Personeli Adaylarının Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi / Examination of Attitudes of Health Personnel Candidates towards Seeking Psychological Help • 410 - 423

Rumeysa HOŞOĞLU KAMA

DERLEME MAKALESİ / REVIEW ARTICLE

Covid-19 Pandemisi ve Ulus Devletler: Küreselleşmenin Sonu Mu? / Covid-19 Pandemic and Nation States: The end of Globalization? • 424 - 435

Yaşar YEŞİLYURT

Enformasyonun Dayanılmaz Hafifliği ve Bilginin İmkansız Ağırlığı: Büyük Veri ve Bir Dijital Sözlü Kültürün Bileşenleri (Zizi Papacharissi) / The Unbearable Lightness of Information and the Impossible Gravitas of Knowledge: Big Data and the Makings of a Digital Orality (Zizi Papacharissi) • 436 - 442

Çiçek TOPÇU

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 3 Sayı/ISSUE 6 Yıl/YEAR: 2020

Alındı/RECEIVED: 17-06-2020 – Kabul/ACCEPTED: 24-11-2020

The Role of Imagination in Cervantes' *Don Quixote* and Yaşar Kemal's *the Other Face of the Mountain* Trilogy

Cervantes'in Don Kişot'unda ve Yaşar Kemal'in Dağın Öte Yüzü adlı Üçlemesinde Hayal Gücünün Rolü

Neslihan G. ALBAY¹

Abstract

Dreams can play a liberating role to free individuals from repression and feelings of helplessness in the face of strict social rules, customs and mores. It may not be possible to lead a satisfying life under the overwhelming burden of social facts. As individuals want to be alienated or distanced from the painful effects of social experiences and realities, they resort to the hypnotizing influence of dreams that alleviate their individual and social problems. In Miguel de Cervantes Saavedra's *Don Quixote* and Yaşar Kemal's *Iron Earth, Copper Sky and The Undying Grass*, it is possible to witness how imagination shapes human behaviour and subverts social taboos. The creation of another imaginary world by the characters reflects a desire to escape from the delayed confrontation with unwanted social

Öz

Hayaller, bireyleri katı sosyal kurallar, adetler ve gelenekler karşısında baskı ve çaresizlik duygularından kurtarmak için özgürleştirici bir rol oynayabilir. Toplumsal gerçeklerin ezici yükü altında tatmin edici bir yaşam sürmek mümkün olmayabilir. Bireyler, sosyal deneyimlerin ve gerçekliklerin acı verici etkilerinden uzaklaşmak istedikçe, hayallerin, bireysel ve sosyal sorunları hafifleten hipnotize edici etkisine başvururlar. Cervantes'in *Don Kişot*'unda ve Yaşar Kemal'in *Yer Demir Gök Bakır* ve *Ölmez Otu*'nda, hayal gücünün insan davranışlarını nasıl şekillendirdiğini ve sosyal tabuları nasıl altüst ettiğine şahit olmak mümkündür. Başka bir hayali dünyanın yaratılması, istenmeyen toplumsal gerçeklerle gecikmeli yüzleşmeden kaçma arzusunun yansımasıdır. Bireyler, mitler, halk

¹Neslihan G. Albay, Dr. Öğretim Görevlisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yabancı Diller Koordinatörlüğü, n.albay87@gmail.com, Orcid: 0000-0003-1933-0125

facts. Characters console themselves and reinforce their hopes through imagination, folk tales and false stories. In all three novels, individual freedom and responsibility outweigh restrictive conventional rules and boundaries in society by transcending time and space. Imagination seems to be the only way of liberation from social and personal depression. Both Yaşar Kemal and Cervantes bear the moral discipline to expose their societies through extravagantly insane characters. Don Quixote is trapped in society and its institutions. He fights against institutionalized society through his imagination, just as Kemal's villagers desperately create stories and believe in them to avoid their oppressive living conditions under the control of domineering people such as Adil and Sefer in *The Undying Grass* and *Iron Earth, Copper Sky*. Both Cervantes and Kemal created characters that live in imaginary worlds and resorted to dreams as an important way to blur the line between reality and imagination. Therefore, the aim of this chapter is to explore the effects of imagination and dreams on human behaviour in Cervantes' *Don Quixote* and Kemal's *Iron Earth, Copper Sky* and *The Undying Grass*, which are existentialist works centred on individual and social freedom.

Keywords: imagination, dreams, Cervantes, Yaşar Kemal, *Don Quixote*, *Iron Earth, Copper Sky*, *The Undying Grass*

hikâyeleri ve sahte hikâyeler aracılığıyla kendilerini teselli eder ve umutlarını güçlendirir. Her üç romanda da sosyal ve bireysel özgürlük ve sorumluluk, zaman ve mekânı aşarak toplumdaki kısıtlayıcı geleneksel kurallara ve sınırlara ağır basar. Sosyal ve kişisel depresyondan kurtulmanın tek yolu hayal gücü gibi görünüyor. Yaşar Kemal ve Cervantes, abartılı çılgın karakterlerle toplumlarına ışık tutmak için ahlaki disipline sahiptirler. Don Kişot, kendi toplumunda ve toplumunun kurumlarında sıkışıp kalır ve Yaşar Kemal'in *Ölmez Otu* ve *Yer Demir Gök Bakır*'ındaki köylülerin umutsuzca hikâyeler yaratıp, Adil ve Sefer gibi otoriter insanların kontrolü altında baskıcı yaşam koşullarından sakınmaları gerektiğine inandıkları gibi, kurumlaşmış topluma karşı hayal gücüyle savaşıyor. Hem Cervantes hem de Kemal hayali dünyalarda yaşayan karakterler yarattı ve gerçeklik ile hayal gücü arasındaki çizgiyi bulanıklaştırmanın önemli bir yolu olarak hayallere başvurdu. Bu nedenle, bu çalışmanın amacı, bireysel ve sosyal özgürlük odaklı varoluşçu eserler olan Cervantes'in *Don Kişot* ve Yaşar Kemal'in *Yer Demir Gök Bakır* ve *Ölmez Otu*'nda hayallerin ve hayal gücünün insan davranışı üzerindeki etkilerini araştırmaktır.

Keywords: hayal gücü, hayaller, Cervantes, Yaşar Kemal, *Don Kişot*, *Yer Demir Gök Bakır*, *Ölmez Otu*

Introduction

One of the most prominent writers of the Western literature, Miguel de Cervantes Saavedra keeps his eminence with his masterpiece *Don Quixote*, which has been accepted as one of the first novels in World Literature by literary circles although it was published in the early 17th century. In his masterpiece, Cervantes made use of the techniques such as irony, meta-fiction, intertextuality, stream-of-consciousness monologues, and playing with readers' sense of reality. Likewise, one of the most significant Turkish writers of the 20th century, Yaşar Kemal is renowned mostly for his novels portraying the lives and customs of the ordinary people in Çukurova region. He also achieved to attract the attention of the Western reader thanks to the translation of his several novels and acquired an eminent place in the World Literature. Both Cervantes and Kemal created characters that live in imaginary worlds and resorted to dreams as an important way to blur the distinction between reality and imagination. Their characters pretend to be insane to realize the aim of their authors to create ambiguity within their texts. Therefore, they blur the line between reality and dream, which enables their texts to be rich in interpretation. In his paper entitled *Don Quixote and the Problem of Reality* Schütz (1964) analyses the constitution of a social system between the world of common sense and the madman's world. Schütz both describes the processes and structures that form a social system and the conditions under which social reality is established in terms of *intersubjectivity*. Schütz's starting point is the theory of multiple realities as outlined by William James (Schlembach 2019, 201). To clarify the question, what is (social) reality, James does not ask what is real? Rather he asks, "Under what conditions do we think things real" (Schütz, 1964, 135). William James claims that the world is differentiated into sectors or sub-worlds, such as myths, art, science, the world of dreams, or even madness: "The theory of multiple realities vis-a-vis a shared social reality based on the experience of intersubjectivity is the starting point for Schütz's analysis of Cervantes' novel. Within this frame of reference, Don Quixote is living in his private sub-world of chivalry, and Sancho Panza lives in the paramount reality of common sense" (Schlembach 2019, 202).

Individual and social freedom, essential to the existentialist idea, constitutes the basis of Cervantes' *Don Quixote* and Kemal's *Iron Earth*, *Copper Sky* and *The Undying Grass*. Don Quixote attempts chivalric actions with the purpose of creating a self-identity in a challenge to the patriarchal social structure. Don Quixote desires to reach his beloved Dulcinea el Toboso, an imaginary character who symbolizes ideal love, whereas Sancho materialistically dreams of being a governor. Don Quixote's idealistic manner changes into a realistic one when he realizes he is living in an imaginary world, while Sancho discovers that being a governor is not as easy job as it seems and gives up this occupation and its heavy responsibilities. Similarly, oral culture and storytelling based on gossip, stories, epics, lies or folk songs in Kemal's trilogy have great impact on the villagers. Combined with the stories and dreams of the villagers, Taşbaşı's dreams lead to his death. It is satirical that at first the villagers believe that Taşbaşı is a Saint but Taşbaşı rejects all this story in *Iron Earth*, *Copper Sky*, and later Taşbaşı starts to believe that he is a saint but then the villagers reject it in *The Undying Grass*. Thus, Taşbaşı's tragedy is similar to Don Quixote's fall in that both major characters are doomed to death

when they lose their popularity and position in the society. While Taşbaş is turned into a hero through the stories of the villagers, Don Quixote considers himself as a hero under the influence of the stories that he has read. After they gain fame and status for a while in society, they experience a downfall. Although Don Quixote and Taşbaş are imaginary heroes created by pure imagination, the reader cannot help feeling sorry for both of them. Confrontation with reality makes Sancho more conscious of real life by alienating him from the oppressive atmosphere of working life. He realizes that pursuing his ideals together with Don Quixote is better than reaching his ideals and taking responsibilities, so he becomes more idealistic in contrast to his former realistic identity. Don Quixote and Sancho are two halves of an apple who complete each other on the way to a balance between reality and dreams. Pursuing their imagination and looking for a saviour for their various troubles, the Yalak villagers seem to be communally insane by being the victim of their own speculations and hallucinations. However much they escape from their institutionalized society by playing the role of a “madman” by ornamenting their dull lives with chivalric adventures, confrontation with reality is inevitable. It stands like a wall that sets a barrier in front of their dreams. In fact, madness symbolizes the inner world of Don Quixote as a reality represented by others.

In *Don Quixote*, narration adds to the theme of imagination. Don Quixote's use of an eloquent language helps himself to pose as a character coming out of chivalric romance because he mostly narrates the adventures of famous knights and always makes quotations from chivalry books. His words are incompatible with his current situation. In addition, Sancho Panza questions whether his master is insane or not at the beginning of the novel, and Sancho Panza is questioned by the reader if he himself is sane or insane since he obeys Don Quixote in most cases. Cervantes comments: “when life itself seems lunatic, who knows where madness lies? Perhaps to be too practical is madness. To surrender dreams — this may be madness. Too much sanity may be madness — and maddest of all: to see life as it is, and not as it should be” (Saavedra, *Don Quixote*). As products of human imagination, dreams can play the role of liberator to free individuals from the repression and feelings of helplessness in the face of strict social rules, customs and mores. The existentialist view puts individual rights and freedom to the fore, so that dreams and the power of imagination can be effective means to challenge rooted social conventions and stereotypical gender and class descriptions. As people are alienated or distanced from the painful effects of social experiences and realities, the hypnotizing influence of dreams can alleviate individual and social problems. Moreover, the destruction of dreams and epics through confrontation with facts can lead to frustration in individuals. Our dreams and illusions are sometimes the only way to maintain hope in life. Otherwise, it may not be possible to lead a satisfying life under the overwhelming burden of social facts and realities. One of the major characters in *Iron Earth*, *Copper Sky*, Zalaca's dreams have deep impact on villagers. Because the villagers owe a lot to Adil and it is very difficult for them to pay him back in a sooner time, they console themselves with some miracles to occur so that they can get rid of their problems. In addition to having a soothing effect on the villagers, Zalaca's dreams play an important role in villagers' turning Taşbaş into a saint. She shares her dreams with Muhtar Sefer and he interprets her dreams according to his own benefits. After a while, villagers start to believe them and live up to dreams. They modify dreams through

addition and exaggeration and this process of story-telling causes distortion. Taşbaş's popularity increases because of these made-up epics and stories. Memidik is another significant character that lives up to dreams and visions. Like Zalaca's dreams, Memidik's visions and dreams strengthen the faith of villagers in Taşbaş's being a saviour for them. Especially when Memidik shares his dream in which he saw hundreds of trees coming closer to the house of Taşbaş as if to pray him and he saw him wandering in the mountains and talking with animals, villagers worship him as if he were a Saint.

In Cervantes' *Don Quixote* and Yaşar Kemal's *Iron Earth*, *Copper Sky* and *The Undying Grass* it is possible to witness how imagination shapes human behaviour and subverts social taboos. In Kemal's trilogy, although the threatening figure in the minds of the people is at first Adil, this figure loses authority through the lies and deceit of Muhtar Sefer, who pressures Adil for the purpose of exploiting the villagers for his own interests. In contrast to the opportunistic Muhtar Sefer, who seeks to maintain his public control, his main opponent, Taşbaş, becomes a saint in the public's eye and keeps his elevated position for a long time thanks to the stories, myths and epics created by the public until his downfall. The villagers and farmers in the Çukurova flatter, sanctify and expect help from Taşbaş until they momentarily overcome their poverty and turn their backs on their holy figure. They expect this figure to help them gain freedom like Don Quixote's quest for freedom. In *Yer Demir Gök Bakır*, the story of Taşbaş they transformed to a saint in order to get rid of this situation is told because of the villagers' fear of their inability to pay their debts to Adil Efendi. In this work, the struggle between Muhtar Sefer and Taşbaş constitutes the focus of the narrative. Towards the end of the novel in *Yer Demir Gök Bakır*, Memidik, who saw lights shine from all sides as a saint and explained this to the whole village appears before us. In his "Preface" to *Ortadirek*, Yaşar Kemal evaluates *The Other Face of the Mountain trilogy*:

This trilogy is the story of the people who continue to live in very heavy, very difficult conditions, with an infinite resistance. [...] When solid facts of nature are very overwhelming, when there is no hope for salvation, they have established themselves a dream, a myth, a legend. If man did not have the quality of creating a dream, a legend, maybe there would not be any human beings. Based on this idea, we can define human beings as follows: Man is a creature that creates myths (Çiftlikçi, 1997, 235-236).

In these evaluations, Yaşar Kemal uses the concepts of "dreams", "stories" and "epics" interchangeably. In his article entitled "On Yasar Kemal's Trilogy", Murat Belge (1994) comments on these three novels in terms of religious beliefs. In his book entitled *Yasar Kemal's Novelism*, Fethi Naci (1998), focuses on the life of the peasant in the trilogy and the awliya and myth making. In his book *History, Society and Identity in the Ottoman-Turkish Novel*, Taner Timur (2002) emphasizes the patterns of creating a saint and "obliged village", while Gürsel Aytaç (1983) deals with the distinction between dream and reality with a focus on Taşbaş's sainthood in her article titled "Dream and Reality in Yaşar Kemal: A Study on *Iron Earth and Copper Sky*". The narrative style of Yaşar Kemal is coherent within the fictional tone of events, which creates suspense. Especially with the help of stream-of-consciousness monologues of characters, Kemal creates suspense and a sense of ambiguity. Uncertain

about the accuracy of what is told, readers strive to dig into their own imagination in order to make their subjective observations, analyses and comments. Suspense leads to the appearance of rich ideas in readers, just as the uncertainty about authorship in *Don Quixote* decolonizes the minds of readers and liberates them from fixed ideas and meanings. Besides dreams and imaginary characters, Cervantes emphasizes the importance of imagination by playing with the narration of the novel. In several parts of the novel, he claims that he is not the writer of this novel, but he just translates a text by an Arabic author called Cide Hamete Benengeli. The reader realizes that this Arabic author is, in fact, another fictional character. Cervantes plays with the reader's sense of illusion and reality by passing Benengeli off as the real author of the text.

On the other hand, the chivalric figure Don Quixote is an epic character who rebels against the social and cultural traditions of his time in a bid for individual freedom. He believes that protecting and defending other people's freedom are the principal purposes of his existence. In fact, his incredible adventures are the product of his imagination and are fostered by the chivalric stories of his time. Whether people humiliate him or find his manners ridiculous, he serves a holy duty to enable the individual existence of others in their struggle for freedom. The aim of this chapter is to explore the effects of imagination and chivalric narratives upon human behaviour in *Don Quixote* and Kemal's trilogy, which are existentialist works centred on individual and social freedom.

Don Quixote, which is regarded as the prototype of the modern novel, is a parody of literary genres that incorporates miscellaneous styles, satire and a criticism of institutionalized society through the decomposition of fixed boundaries of genres. This novelty of style suggests a freedom from the stereotypical features of a specific genre in the writing process. Among the parodied genres are chivalric stories, pastoral romance, picaresque tales, folk tales, epics and myths. Hence, as J. M. Sobre puts it: "Cervantes' idea of a hero upside-down created the necessity for this new ground in the literary experience. It is not a realistic portrayal of life that brings about the figure of the mad country gentleman; it is the upside-down hero who causes well-founded reality to enter the pages of the book" (Sobre 1976, 139). As regards the authorship, Cervantes follows an ambiguous policy. He gives the impression that he is not the real author of the book but the stepfather of it. He quotes references from Cide Hamete Benengeli so that the book shows the developmental process of narration through the subjective comments and interpretations of Cervantes, which allows us to enter into the mind of the author. However, Cervantes' denial of authorship destabilizes the authority of the author and opens the way for different interpretations of the book for readers. Roberto A. Veguez claims that "this is what Cervantes left in the DNA of the novel as genre: irony and ambiguity as a way of understanding the world" (Veguez 2005, 110). In some parts of the book, stories are unfinished but completed later when the missing information is found from another source. This gives the impression that the book is a translation or a collective effort rather than by one author alone. Even while the author expresses his inability to write a good classical preface, he writes a modern preface in opposition to the clichéd styles of prefaces. When he criticizes institutionalized language, he also breaks with tradition. The ambiguity and inconsistency in style, authorship and content make us question the usual

genres, social conventions, and institutionalized language and society that we tend to take for granted. Theodore Holmes, in *Don Quixote and Modern Man*, states that: “every speech Don Quixote makes is a critique of himself in action. In this, he reflects much of the situation of the modern man” (Holmes 1970, 42). Each episode is a mosaic of intertextual references. Don Quixote does not lead his own life but acts as if he were a fictional hero from his chivalric books. Moreover, from time to time, Don Quixote alludes that he knows about his fictional character, and this form of self-referentiality within the text gives the reader a sense of metafiction. In *Iron Earth*, *Copper Sky* and *The Undying Grass* intertextuality is directly connected to the element of suspense that provides the ambiguity between reality and imagination. Kemal creates honest, rational and fearless Taşbaş, who does not bow to injustice and will be the myth of the villagers in the future in his work *The Wind from the Plain*. Yaşar Kemal expresses this epic narrative and mythical richness as follows: “isn't it this magic in our world that binds us to life? Isn't it this joy of living? Isn't the source of this joy of life these myths that we have to create?” (Kemal 2010, 192). As can be seen from Yaşar Kemal's comments on the trilogy in Ramazan Çiftlikçi's (1997) book *Yaşar Kemal: Author-Work-Style*, the novelist emphasized that people who are often stuck and desperate created a world of myths and dreams in this trilogy (233-239). If people believe and become deeply attached to what they desire or what others say, that belief or supposition can be regarded as true in time owing to the constant repetition of social assumptions or expectations through oral tradition, as seen in the lives of villagers in Çukurova and in Don Quixote's blindness to the outer world. The line between reality and dream may become ambiguous since we all live in our own imaginary world and have our own perceptions of reality. Activating the imagination in the interpretation of events or situations totally changes one's sense of reality. Schütz analyses the problem of reality in three steps:

(1) He shows how Don Quixote's world is constituted and kept intact when it gets in contact with the world of everyday life; (2) He analyses how the two sub-worlds of Sancho and Don Quixote intersect and how it is possible that they find some common ground for interaction (This is the problem with which Laing deals in *The Divided Self*); and (3) He establishes an argument on how the reality that was constituted between Don Quixote and Sancho Panza breaks down by fraudulent interventions from outside. I want to argue that the breakdown of reality as described by Schütz is of the same nature as the disjunction of social relationships as outlined by Laing, leading to ontological insecurity which causes the breakdown of Don Quixote's identity and, as a consequence, his death (Schlembach 2019, 202).

Both Don Quixote and Taşbaş prefer death to living when they realize all things surrounding them are, in fact, just a dream. All magic disappears when their imaginary world is shattered. What keeps the characters alive is their illusionary world of deception. Even if Don Quixote is aware that the world in which he lives is imaginary, he tends to continue living in his imaginary world to relieve himself from the claws of institutionalized society. Sancho Panzo is also eager to play this deceptive game by obeying Don Quixote despite his insane deeds, just for the money. To realize his desires and ambitions Sancho sets out with insane Don Quixote, who promises him high positions and material

things in exchange for his accompaniment in this chivalric struggle. Despite the opposite characteristics between themselves on the surface, Sancho is the mirror image of Don Quixote. As double characters they complete each other, in contrast to the classic understanding in which Sancho is often considered a realist, whereas Don Quixote is characterized an idealist. Indeed, this situation is reversed by the exchange of their roles, particularly in Part II. Where Don Quixote becomes more realistic, while Sancho becomes more idealistic. As noted by John A. Moore in *The Idealism of Sancho Pancho*: "Don Quixote becomes completely realistic at the end, while Sancho has become hopelessly infected with the virus of chivalric adventure. Such an interchange of character traits would not have been possible had not the seeds of realism been deeply rooted in Don Quixote and those of idealism firmly centred in Sancho's basic nature"(Moore 1958, 73). Both characters are set adrift by their imaginations to struggle against social disorder. As a way of relief, they strive to create their own social order through chivalric attitudes.

The underlying reason for the creation of another imaginary world may be the desire to escape from the delayed confrontation with unwanted social facts. Throughout *Iron Earth*, *Copper Sky*, and *The Undying Grass*, the blurring ambiguity between reality and illusion keep our interest alive, provide us, as readers, with a chance to question, and draw different meanings from the inner world of the characters. At first Taşbaş does not believe that he is a saint, but he forces himself to look for signs of his saintliness under the spell of the myths the villagers create about him, and this tendency, together with Taşbaş's later statement about seeing the green light on the roof of his house, gives us some clues about Taşbaş's desire to believe in this social ideal. As charisma is an attractive part of identity for leading individuals, Sefer and Taşbaş compete with each other to capture the reins of society. Having their words influenced by other people becomes highly significant and critical, since they believe they are the leaders and need to make the right decisions for the future of society. Acting as a collective consciousness, the villagers conform intellectually and practically. While Cervantes' villagers do not believe the madman (Don Quixote), Kemal's villagers believe the madman. Their dependency on Taşbaş for hope and to ameliorate their wretched indebtedness to Adil reflects how helpless they are and how they seek shelter in this saintly figure, Taşbaş, who is the work of their imagination. Nonetheless, after the villagers see they will overcome their miserable situation by gaining enough money from picking cotton, their dependency on Taşbaş disappears, and they ignore him when he returns to Çukurova as a destitute man with no trace of his former physical appearance. The change in their view of Taşbaş, who they no longer believe is a saint, indicates the conflicts in their perceptions. Their complex behaviour suggests that they are in fact subconsciously aware of their inaccuracy in making Taşbaş a saintly figure from the beginning.

Both Yaşar Kemal and Cervantes expose their societies through extravagantly insane characters. While Kemal's characters are obsessed with dreams and visions to the degree of insanity, Cervantes' protagonist creates an imaginary world for himself intentionally and pretends to go insane to find a way of escape from social pressure and search for freedom and a solution to social ills. Don Quixote is trapped in institutionalized forms of rationality in the constitution of modern society by

routines, and he fights against it with his imagination, while Kemal's villagers desperately create stories and believe in them to avoid their oppressive living conditions under the control of domineering people, such as Adil and Sefer. Actually, Don Quixote and Sefer are similar as they both try to impose their visions of reality on society. However, Don Quixote contributes to the theme of individual freedom and independence by struggling in an imaginary world rather than the real oppressive world, while Sefer creates his own reality and imposes it on the villagers for his own benefit. Sefer acts more egoistically by considering only his public charisma, whereas Don Quixote struggles for the ideals of a more democratic and egalitarian society. On the other hand, Don Quixote creates a self-identity and puts forward his self-definition against the institutions of his society, while Memidik puts an end to Sefer's life after hesitant moments, which can be regarded as a blow to the fascist rule in the village. The individual existence of characters is more prominent in *Don Quixote*, whereas communal existence and collective action are much more dominant in Kemal's trilogy. As an individual, Don Quixote is conscious about his deviant behaviour, and his blindness as a consequence of imagination is deliberate. He reacts against society by following an unusual way in contrast to how ordinary men think and act.

Don Quixote has no tolerance for the captivation of human beings by force, as he thinks it is against the nature of humans created by God as free and independent beings. He is of the opinion that human beings should not be forced to do anything and they should even not be punished for their crimes by force. When he frees the galley slaves, Don Quixote interrogates each convict to learn about their crimes and discover that the convicts were sent to the galley against their will. His morality commands him to free these convicts, irrespective of how guilty they are:

Because I know that one essential part of prudence is never to do by force what can be achieved by consent, I hereby request these guards and this sergeant to be so kind as to release you and allow you to go in peace, for there will be no lack of other men to serve the King in happier circumstances, and it does seem excessively harsh to make slaves of those whom God and nature made free [...] these poor men have done nothing to you.
(Cervantes 2000, 183)

In this thought-provoking, high-spirited speech, it is evident that Don Quixote ignores the authority of the King but acts according to the codes of chivalry. Nevertheless, his claims and reasons for freeing these captives are quite convincing because this forced march is against individual liberties and Christian belief. Ironically, after he saves these convicts he follows chivalric tradition by asking the released convicts to visit the lady Dulcinea Del Toboso, yet he is beaten by the ungrateful convicts. This complication between Don Quixote and the captives mirrors the problems of Spanish society in the seventeenth century.

Don Quixote takes refuge in insanity as a way of escaping from the restrictive chains of society while his ultimate desire is to provide freedom, unity and justice in society. When he finds that he will not be able to escape through insanity, he has no other choice but death. However hard the priest and the barber try to dissuade Don Quixote from his chivalric journeys under the guise of a different

persona, their influence remains partial. In contrast to Don Quixote, Cardenio's temporary madness in *Don Quixote* is a means of consoling himself in the face of sorrow and misfortune. Unable to forget the treachery, Don Fernando and Luscinda's beauty, he loses his reason and performs mad actions. This half-insane mood relieves him from his wretched position and unrequited love.

Don Quixote is rather awakened to reality in a natural way because of the fact that the people around him are themselves both ensnared and enraptured by the power of their imagination, considering the unbelievable plots and tricks they prepare for the purpose of entertainment. Busi expresses this reflection as such:

The refutation of the knight's imagination is not directly achieved by the well-meaning plots of his friends to bring him back to reality: rather it is effected indirectly when the knight realizes, quite unintentionally, his true nature as the reflection of himself as seen in other characters (Busi 1974, 881).

The theme of freedom, which permeates almost all chapters in *Don Quixote*, is directly related to Cervantes' own years of captivity as a soldier, and the holy duty of freeing others belongs to Don Quixote, who is the liberator and mouthpiece of wretches, captives and helpless people under any force or oppression. Another oppressed character in *Don Quixote* is Marcela, a "pastoral Don Quixote" (Parla 2000, 63) who challenges the stereotypical gender roles of her society. She prefers freedom and independence in the wilderness to the institution of marriage. She refuses to be the sexual object of men and creates her own identity and order in nature. The patriarchal society accuses her of causing the death of her lovers, especially the suicide of her passionate suitor Grisóstomo, by not reciprocating their love. However, Marcela reminds the shepherds around her of the fact that she is not obliged to love her suitors in return for the love they show her. She reasons: "I can't conceive why, for this reason alone, a woman who's loved for her beauty should be obliged to love whoever loves her" (Cervantes 2000, 109), putting forward very persuasive and rational remarks related to free will and free choice. She claims that: "true love can't be divided, and must be voluntary, not forced on you. If this is so, as I believe it is, why do you think I should be obliged to give in to you, just because you love me dearly? (Cervantes 2000, 109). She defends the basis of her existence: "I was born free, and to live free I chose the solitude of the countryside" (Cervantes 2000, 109). In her search for a new self-identity, freedom becomes her main principle and that is why she desires to live without oppressing others or being constrained by others.

In chapters 39 to 41 of Part I of *Don Quixote*, the captive's tale shows parallels with the life story of Cervantes himself, who was captured as a soldier and ransomed by his family. Viedma ends up a captive like Cervantes and he struggles for the sake of gaining his liberty at a time when slavery is a common phenomenon considering that slaves were a great part of the population of Algiers. Viedma's adventures and experiences as a soldier and a slave are a means of criticising Spanish military tradition and the convention of slavery by focusing on the significance of gaining freedom after a long period of captivity, as confirmed by Roberta A. Viguez:

The Alba episode is just the first of a series of criticisms of Spanish military

actions in this part of the narrative. Eventually Viedma returns to Italy, and like Cervantes, joins the Holy League and finds himself in Lepanto, but, unlike Cervantes, he is captured in the battle and is made a galley slave. As such, he is a rower in the battles that the Turks fought with the Spaniards in Navarino and in La Goleta; in these two battles Cervantes had participated on the Spanish side. It is evident that Cervantes used Rui Perez de Viedma as a mouthpiece for his views on these and other issues. Again, like Cervantes, Viedma is taken to Algiers (Veguez 2005, 104).

Related to the existentialist view, the anxiety to survive permeates Kemal's trilogy, there is a thin line between life and death in this competitive, ignorant and malicious society, because most of the characters are obsessed with ideas of death and decay. Just as Hamlet questions human nature, life and death when he prepares to take revenge upon his villain uncle, so Taşbaş evaluates his former and current identity in the minds of his people and is driven to despair when he finds out his former image has already been ruined. The well-known existentialist question "to be or not to be" becomes his focus, as there is no difference between living and dying for him now, and life has already lost its meaning with the destruction of his public image in *The Undying Grass*. On the other hand, unlike Hamlet, Don Quixote acts impulsively. As Jale Parla notes: "Hamlet is too slow to take a murderous step because of his engagement in deep thoughts unlike Don Quixote" (Parla 2000, 16). Don Quixote attacks windmills that he supposes to be ferocious giants without much consideration, just as Memidik impulsively kills Şevket Bey instead of Sefer. Memidik is so identified with the corpse of Şevket Bey day and night that the body becomes his whole life, like an indispensable possession. He cannot stay away from the body and feels the need to check it often because it is "his corpse." This dead body becomes the main subject and focus of the early chapter of *The Undying Grass*. It is like an animate being that blurs the boundaries between life and death.

The idea of death and the removal of dreams are interrelated themes echoed throughout *Iron Earth*, *Copper Sky* and *The Undying Grass* as well as *Don Quixote*. Almost every character oscillates between fear and death. Fear triggers the occurrence of false stories and myths as a consequence of desired living conditions. Conflicting between fear and their dreams, Hüsne and Recep condemn themselves to absence in a way. It seems as if death provides an escape from the oppressive effects of social and individual troubles. Similarly, Koca Halil attributes social deprivation to his personal decision to pick cotton in infertile fields and he is afflicted with the fear of being killed by the villagers. Social pressure urges him to abandon his village to save his public face, although Uzun Ali claims that Muhtar Sefer is the guilty person because he led the villagers into such barren cotton fields. Supposing that staying in Yalak village longer will taint his honour in the face of furious, revengeful villagers, Koca Halil escapes to another village during a blizzard. In *The Undying Grass*, Meryemce, who is abandoned by her son Uzunca in the village, experiences the fear of death while Ali and the other villagers are picking cotton under the burning sun in Çukurova in order to pay their debts to Adil and

survive. During this dreadful waiting for the return of her sons, Meryemce clings to her dreams. By expecting that her son will come and save her, she motivates herself to remain alive. Even when Ömer arrives at the village to kill Meryemce, she welcomes him so happily that he almost gives up the idea of killing. Her vivid dreams and hopes are the mainstay of her survival.

Temporary madness, like a reactionary state of mind, provides Don Quixote and the other afflicted characters in the novel with relief from their helpless, miserable positions for a short while. Imagination is identified with life and life is unbearable without dreams and illusion. It is the main purpose of individual existence in *Don Quixote*. Likewise, *Iron Earth*, *Copper Sky* and *The Undying Grass* are perfect novels in which people are dependent on dreams and false beliefs to relieve them from their various personal and social problems. Taşbaş, like a statue worshipped, is the symbol of their saviour, while Don Quixote is a symbolic hero with his imaginary battles with the windmills all over the world. Imitating and depending on others in actions, far from individual desires and decisions, obstruct salvation for the villagers. Dreams also play a crucial role in shaping their actions. Instead of evaluating events or conditions from a realistic perspective, they prefer to act according to what they want to believe. This imaginary way of behaving even risks the lives of worshipped characters like Taşbaş and Kul Murtaza. Once elevated and praised, Taşbaş is ignored and scorned with the elimination of social problems. He is victimized by the hypocritical society that destroys his charisma unexpectedly. Epics and dreams made him a Saint and again dispossessed him from this title. While Taşbaş is a rational man who does not believe he is a saint at first, he is deceived by his imagination and enjoys playing the role of "Saint." However, the villagers turn their face to reality in the end, although they worship Taşbaş and call him "saint" at first. This deceptive outlook eventually creates a psychological healing of the villagers who are faced with arduous living conditions. Taşbaş's recognition that he is not a Saint and the destruction of his public charisma drive him to suicide. At this point, imagination is replaced by reality, just as Don Quixote is forced to confront the real world differently from his imaginary one while he is dying. In all three novels, social and individual freedom and responsibility outweigh restrictive conventional rules and boundaries in society by transcending time and space. Moreover, individuals console themselves and reinforce their hopes by epics, folk tales and false stories. Consequently, imagination seems to be the only way of liberation from social and personal depression. If characters are deprived of imagination, this loss of imagination causes boredom and loss of meaning in their lives, and unconditionally requires their literal death. In a way, for them there is no sense in leading a dull, monotonous life without dreams, fantasies and mythic stories.

References

- Aytaç, Gürsel. (1983). "Yasar Kemal' de Düş ve Gerçek [:] 'Yer Demir Gök Bakır' Üzerine Bir İnceleme". *Yazko Edebiyat* (34): 91-99.
- Belge, Murat. (1994). "Yasar Kemal'in Üçlüsü Üzerine". *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları. 230-232.
- Busi, Frederick A. (1974). "Waiting for Godot: A Modern Don Quixote." *Hispania*, 57(4): 881, 883.
- Çiftlikçi, Ramazan. (1997). *Yaşar Kemal: Yazar-Eser-Üslup*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Holmes, Theodore. (1970). "Don Quixote and Modern Man." *The Sewanee Review*, 78(1): 40-59.
- James, William. (1923). *The Principles of Psychology*, Vol. 1. New York: Henry Holt.
- Kemal, Yaşar. (2004). *Ortadirek*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- . (1976). *Ölmez Otu*. CemYayınevi.
- . (1976). *Yer Demir Gök Bakır: Dağın Öte Yüzü 2*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Moore, A. John. (1958). "The Idealism of Sancho Pancho". *Hispania*, 41(1): 73-76.
- Naci, Fethi. (1998). *Yasar Kemal'in Romancılığı*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Parla, Jale. (2000). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim.
- Saavedra, Miguel de Cervantes. (2000). *Don Quixote*. London: Penguin.
- Schlembach, Christopher. (2019). "Don Quixote and the social system: Interpreting Ronald Laing's concept of ontological insecurity from Alfred Schütz' and Talcott Parsons' theories of social action", *Journal of Classical Sociology* 20 (3) <<https://doi.org/10.1177/1468795X19844340>
- Schütz, A. (1964). "Don Quixote and the problem of problem of reality". In: Brodersen, A (ed.) *Collected Papers II: Studies in Social Theory*. The Hague: Martinus Nijhoff, 135–158.
- Sobre, J.M. (1976). "Don Quixote, the Hero Upside-Down." *Hispanic Review*, 44 (2): 127-141.
- Veguez, Roberto A. (2005). "'Don Quixote' and 9-11: The Clash of Civilizations and the Birth of the Modern Novel." *Hispania*, 88 (1):101-113

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 3 Sayı/ISSUE 6 Yıl/YEAR: 2020

Alındı/RECEIVED: 21-05-2020 – Kabul/ACCEPTED: 10-10-2020

Relations between Right-wing Authoritarianism, Social Dominance Orientation, Individualism-Collectivism and Political Identities *

Sağ Kanat Yetkçiliği, Toplumsal Baskınlık Yönelimi, Bireycilik-Toplulukçuluk ve Siyasal Kimlikler Arasındaki İlişkiler

Özgür GÜLDÜ¹

Abstract

This study compares university students who have nationalist, conservative, social democrat and socialist political identities in terms of right-wing authoritarianism, social dominance orientation and individualism-collectivism values. The sample was composed of 125 students with “nationalist” identity, 102 students with “conservative” identity, 144 students with “social democrat” identity and 139 students with “socialist” identity. The right-wing authoritarianism scale (RWA), social dominance orientation scale (SDO) and individualism-collectivism scale (INDCOL) were used in this study. The results showed that the students with conservative political identity received higher

Öz

Bu araştırmada milliyetçi, muhafazakâr, sosyal demokrat ve sosyalist siyasal kimliklere sahip üniversite öğrencileri sağkanat yetkçiliği, toplumsal baskınlık yönelimi ve bireycilik-topluluk değerleri bakımından karşılaştırılmıştır. Örneklem 125 “milliyetçi”, 102 “muhafazakâr”, 144 “sosyal demokrat” ve 139 “sosyalist” siyasal kimliğe sahip olan 510 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmada Sağ Kanat Yetkçiliği Ölçeği, Toplumsal Baskınlık Yönelimi Ölçeği ve Bireycilik-Toplulukçuluk Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre muhafazakâr siyasal kimliğe sahip öğrenciler yüksek SKY kişilik özelliğinden diğer siyasal kimlik gruplarına göre daha yüksek puan almışlardır. Bu Benzer şekilde

¹Özgür GÜLDÜ, Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Seyahat - Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, guldu@ankara.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7503-4251

*Author’s note: This paper is a summary of some parts of the PhD thesis prepared by the author.

scores in right-wing authoritarianism personality traits than students of other political identities. In a similar way, the students with nationalist identity also had higher levels of high RWA than those with social democrat or socialist identity. The low RWA scores received by the socialist identity group were found to be higher on comparing with other identity groups. The vertical individualism and vertical collectivist levels of students with nationalist identity were higher than those of identity groups. And finally, it was also found that the right-wing authoritarianism, vertical individualism and high RWA levels of students who attended numerical or science departments were higher than the levels of students who attended verbal departments. The findings obtained are discussed within the framework of previous studies and theoretical approaches.

Keywords: Political Identities, Right-Wing Authoritarianism, Social Dominance Orientation, Individualism-Collectivism, University Students

milliyetçi kimliğe sahip öğrencilerin yüksek SKY düzeyleri de sosyal demokrat ve sosyalist kimliğe sahip öğrencilerden daha yüksektir. Sosyalist siyasal kimlik grubunun düşük SKY puanı diğer kimlik gruplarıyla karşılaştırıldığında daha yüksektir. Milliyetçi siyasal kimliğe sahip öğrencilerin ise dikey bireycilik ve dikey toplulukçuluk düzeyleri diğer kimlik gruplarından daha yüksektir. Araştırmada son olarak sayısal-fen bölümlerinde eğitim gören öğrencilerin sağ kanat yetkeliği (SKY), dikey bireycilik ve yüksek SKY düzeyleri sözel bölümlerde eğitim gören öğrencilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, daha önce yapılan araştırma ve kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Kimlikler, Sağ-Kanat Yetkeliği, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Bireycilik-Toplulukçuluk, Üniversite Öğrencileri

Introduction

All individual and social identities go through a process of configuration and thus they develop. Those identities- which have a reflexive structure due to the fact that they are dependent on historical, social, and psychological processes- are not simple labels. They involve individuals' psycho-social investments and they have importance in degrees differing according to the levels of investments. Individuals categorise situations, events, objects and humans to be able to cope with environmental diversity and complexity and thus the differences between groups become apparent as a result of such cognitive efforts; and all this forms the basis of identity configuration. Identities- which are influential in individuals' getting informed and processing the information- also function as filters between individuals and the outside world. Identities influence our feelings and behaviours towards others, and they are like a compass in this respect (Bilgin, 2007). Several definitions of identity made by people

about themselves are available in modern societies. One of those identities is the “political identity” involving individuals’ political tendencies.

Political identity is the dimension of self which contains individuals’ political tendencies. It has a changeable structure since it has individual and contextual factors. While being a supporter of a political formation is the most important component of political identities for some people, the current social, political or economic environment- that is to say, the context- or personal traits are more influential in the development of political identity for some others. Therefore, political identity changes substantially from person to person and over time. Our political identity which we describe today may not be the same as the one which we described in the past or the one which we will describe in the future. The political identities of people who strictly adhere to a political formation or to an ideological approach are static and are resistant against short-term changes. In contrast to that, it has a changeable structure in the case of individuals who feel adherence to apolitical formation and ideology but who are influenced by current political, social and economic environment, by candidates and by social identities prioritised by them (Smith, 2004).

Political identities are closely related to individuals’ feelings about politics, their personal traits, and the current political and social reality. Therefore, it would be wrong to define political identity only as being a supporter of a political formation. It should be considered in an approach which goes beyond the concept. Apart from political partisanship, group membership such as race, gender, religion, social class, or age; personal traits, social and political values individuals have, principles and existing social and political context are also influential in the development of political identity (Jackson, 2005).

Jackson (2005), with “Political Identity Effect Model”- which was based on this approach, defines political identity as a structure which is influenced by current social, political and economic context, social group membership (social identities) and personal traits and values in addition to political partisanship. According to the model, social and political context prioritises the issues which are on current social and political agenda and thus it causes preparatory effects on social identities, political partisanship, and ideology and on personality traits and values. Therefore, context determines the extent to which each component- which also interacts with each other- is influential in the development of political identity. Besides, contextual factors influence our perceptions of the political system, the way we are involved in the political system and our decisions in addition to influencing our perceptions, choices, attitudes and beliefs (Brewer, 2001).

According to the model, social identities- which represent individuals’ position in the world- fulfil the functions of individuals’ belonging, gaining prestige, being meaningful, being distinctive and being a mediator (Simon and Klandermans, 2001). The effects of social identities on political identities are manifested in two ways. primarily, continuous and remarkable social identities such as gender, ethnic origin and race have strong effects on individuals’ political views. For example, ethnic identity is highly remarkable in environments where the members of a minority group constitute the majority (Jackson, 2005). According to Bulut, religious identity can be as decisive in the definition of social identity as ethnicity (2019). Besides, social identities can be remarkable and affect political identities as

a result of short-term contextual changes. Gender identity, for instance, can be remarkable in environments where approving or not approving of same-sex marriage is discussed (Jackson, 2005).

Identifying oneself with a political formation also has strong effects on the formation and development of political identity. Identifying oneself with a political formation has a two-pole structure. On the one hand, such individuals exaggerate mentally the properties of the group in which they belong, maximise the properties and favour their group; and on the other hand they emphasise and exaggerate the negative properties of another group and thus they scorn the group in a way that causes to be perceived negatively by others. Strong identification which emerges as a result of being a partisan for a political formation leads to an increase in differentiation between political institutions and to a reduction in the probability for individuals to abandon the political formation which they choose to support. With the strengthening of political identity, individuals' probability to vote for the candidate of the political party they support, to attend the meetings of the party, to donate money to the campaigns held by the party and to convince others to vote for the party also increases. As the differences between political formations increase, the probability for individuals to do activities in favour of the political institution they support also increases (Greene, 2004).

According to Jackson's (2005) model, individuals' personal traits are also a component influential in political identity. This paper considers such personality traits as right-wing authoritarianism, social dominance orientation and individualism and collectivism.

Right-wing authoritarianism is individuals' psychological obedience to people they regard as authoritarian in their life. This personality trait contains three elements of attitude which are inter-related. Authoritarian obedience, authoritarian aggression, and traditionalism. Authoritarian obedience is an individuals' high obedience to the authority who is approved by everybody in the community of which the individual considers himself/herself as a member and who is regarded as legitimate by law. Authoritarian aggression is the state of general aggression which is also approved by the authority towards people or groups who are seen to be different. Traditionalism is high loyalty to social traditions which are also supported by society and the authority (Altemeyer, 1996). The three elements of right-wing authoritarianism are reflective of individuals' emotional commitment to a social group. Internal group identification, which represents emotional commitment to a group, increases depending on conformity to internal group norms (traditionalism), obeying to group pioneers and authorities (obedience) and intolerance (aggression) to those who do not obey internal group norms and rules (Duckitt, 1993). Individuals who have this property have the following characteristics: Such individuals are the people who are highly obedient to the authority, who have high authoritarian aggression, who do not hesitate to display behaviours threatening democracy when they feel necessary and who are extremely traditionalist. Besides, people with right-wing authoritarianism support the views of the authority and they believe that the authority has extraordinary features and that they tell the truth in any case. They approach more critically to evidence which do not support authoritarian views than to the one which support, and thus they analyse the evidence in all aspects. They are forcing and oppressor when they have power over others. They cause conflicts between groups and they provoke the conflicts. They scupper environments of cooperation and they make efforts to dominate over others if they are in competition. They do not accept personal failure. They avoid learning the

reasons if they cannot achieve success. They believe that they have high support social support for their views and beliefs. Therefore, they are vulnerable to people with ill will who say what they want to hear. They generally have conservative views on economy. They have high social dominance (Altemeyer, 1996; Martin, 2001).

Altemeyer (1996) states that it is wrong to describe right-wing authoritarianism with a certain ideology and that individuals who have high levels of this feature tend to support the current political authority. It was found that such individuals supported the Conservative Reform Party in Canada, the Republican Part in the US and the Communist Party-the only authoritarian power- in former Soviet Union.

Another personal trait related to political identity is *social dominance orientation*. The property represents individuals' desire for the group they belong in to dominate over other groups, to be superior to and better than other others. It also reflects individuals' preference for hierarchy instead of equality and for sustaining the situation in relations between groups. Group-based social hierarchy observed in all communities according to social dominance orientation causes pressurising over other groups and to display aggression to them. Such hostile behaviours include behaviours containing negative evaluation of external groups, negative criticisms for failure and even violence. The higher the status of the group in which individuals belong is, the higher is their level of dominance (Pratto, Sidanius, Stalworth and Malle, 1994; Sidanius, Pratto and Bobo, 1994).

Individuals who are highly biased to this take on roles which increase inequality and which sustain it in order not to lose their social and political superiority. They also become a member to social institutions and organisations or political and ideological formations which make up, preserve and sustain the majority of hierarchies. The probability for those people who do not empathise with people or organisations having lower status to have conservative bias and to be racist and prejudiced. In contrast, individuals with low social dominance orientation take on roles diminishing inequality which stem from hierarchy. They take part in activities which eliminate and diminish inequalities in all areas- mainly in economy, education and health, they become members of social institutions and organisations which do such activities and they have high tendency to support such ideological and political approaches (Pratto et al., 1994; Haley and Sidanius, 2005).

The final property considered in this paper is *individualism and collectivism*. Individualism and collectivism values are one of the important differences between cultures. This system of values, which is regarded as important in estimating behavioural patterns beforehand, has been used by many scientists of differing areas to explain intercultural differences in many areas such as religion, politics, ideology, social and moral structure, economic development, modernisation and communication (Triandis, 2001; White, 2005). Individuals are emotionally independent of any group, organisation and formation in societies where the values of individualism are valid. Individuals in this culture have high self-confidence and they are pleased with being in a competitive environment. In a society where collectivism values are high, on the other hand, individuals are emotionally integrated into the groups in which they exist such as nation, family, relatives and friends. They adhere to the group in accordance with the intensity of their relations with the group; thus, the confidentiality of their private life decreases and their belief in the group increases. A strong tie and adherence between individuals and

their group which continues all through their life without questioning is formed (Göregenli, 1995; Triandis and Gelfand, 1998). Individualism and collectivism values are the concepts used frequently in explaining individual differences as well as intercultural differences (Wasti and Eser, 2007).

Singelis, Triandis, Bhawuk and Gelfand (1995) argue that people with individualism orientation have self-perception independent of any group. Such people, who have high self-respect, tend to act according to their attitudes and choices. Their desire to self-actualise and to be different from others is high. They have individual goals regardless of whether or not they are consistent with the goals of the internal group. If there is no conformity between their goals and the goals of the group, their goals are prioritised. They have the tendency to accept their relations with the group as they are; and they do not hesitate to give up if they believe that such a pattern of relations brings them harm rather than benefits. Individuals with bias towards collectivism, however, consider themselves as a part of the group. They have perceptions of dependent self. They have low self-respect. They make efforts to secure that their individual goals are consistent with the goals of their group. They even ignore their requirements when necessary. They prioritise the goals of the group when there is inconsistency. They act according to group norms. They strictly adhere to their responsibilities and duties. Relations in the group are very important to them even if they cause harm to them and they make great efforts to sustain the relations.

Political Identity in Turkey

Political ideologies in Turkey and the identities prioritised by those ideologies are not only political but are also socio centric. Turkish people's perceptions of socio-centric political identity are considered in three main groups (Dalmış and Imamoğlu, 2000). Namely, secular-leftist, nationalist-conservative, and liberal. Secular-leftist identity contains such labels as "secular, social democrat, liberal in terms of sexual freedom and socialist"; nationalist-conservative identity contains such labels as "nationalist, secular-religious, religious, conservative and believer" and liberal identity contains such labels as "liberal in terms of economy, liberal in terms of social rights and statist". Accordingly, "nationalist and secular-religious" and "conservatism and religious"- which are in the domain of nationalist-conservative identity and which are in close relationship with each other- can be thought to be a sub-domain of "socialist" description- which is in the domain of secular-leftist identity. It is because there are significant and negative correlations between all these labels. Generally, there are no correlations between other descriptions of secular-leftist with nationalist and secular-religious apart from socialist. The availability of positive correlations between secular with secular-religious and between social democrat with nationalist- despite weak correlations- indicates that "being nationalist-secular religious" can accord with "being secular-social democrat", that at least they are not perceived as opposite to each other. Thus, the negative ties identified between secular-leftist and nationalist-conservative are also observed consistently between socialist identity and conservative-religious identity. It is remarkable that socialists consider themselves close to secularism but away from all forms of religious including secular-religious whereas conservative-religious people in particular consider themselves away from secularism but close to all forms of religious including secular-religious. As it is evident, those who perceive themselves as secular tend to adopt religious coalesced with secularism

and those who consider themselves as being conservative-religious adopt secularism coalesced with religious while socialist adopt a conception of secularism which does not accord with religious. It was found that the domain of liberal identity- which included such labelling as “liberal in terms of economy, liberal in terms of social rights and statist”- was represented the most consistently by liberal in terms of economy. Individuals who consider themselves to have nationalist-conservative identity tend to adopt the aspect of “economic liberalism” only while those who have secular-leftist identity are inclined to adopt both “liberal in terms of social rights” and “statist”. Dalmış and Imamoğlu (2000) claim in the light of these findings that the domains of secular-leftist, nationalist-conservative and liberal identities- despite lacking internal consistency- have complicated structures which contain sub-identities that can differ in perceptions of identities. Based on this view, this paper aims to determine the differences between the personality traits- the components of Jackson’s (2005) Political Identity Effect model (right-wing authoritarianism, individualism-collectivism and social dominance orientation)- of university students having nationalist, conservative, social democrat and socialist identities which emerge as the sub-identities of the domains of secular-leftist, nationalist-conservative and liberal identities. In accordance with its purpose, the study makes the following hypotheses:

1. Conservatives and nationalists will receive the highest scores in such personality traits as social dominance, high RWA, horizontal collectivism, vertical individualism and vertical collectivist because rightist political ideology respects traditions, has commitment to the legitimate authority, establishes superiority over other groups, is prejudiced against external groups, supports hierarchical distribution of power and attaches importance to high adherence to the internal group. They will be followed by social democrats and socialists, respectively.

2. Social democrats and socialists will receive higher scores in low RWA and in horizontal individualism because leftist political ideology considers equality rather than hierarchical approaches, does not have aggressive attitudes towards other people or groups although it obeys the legitimate authority and because it refuses the practices of the past which hinder progress. They will be followed by conservatives and nationalists, respectively.

3. The participants attending the numerical and science (engineering, medicine and pharmaceuticals) departments at universities have lower sensitivity to social and political agenda of the country due to the fact that their knowledge and interest is in technical areas and that their circle of friends are also similar in this respect. Therefore, those participants will receive higher scores in such personal traits as high RWA and vertical individualism due to the fact that they display prejudiced behaviours towards people or groups different from them, that they stick to traditions and obey the legitimate authority, that they have desire to be different, to compete and to win because of their job. They will be followed by participants attending verbal (law school, educational faculty and politics) departments of universities.

Method

Participants

The study was conducted with the participation of 510 university students who attended the faculties of Ankara, Hacettepe, Gazi, Bilkent, Orta Doğu Teknik, Atılım, Çankaya and TOBB Ekonomi ve Teknoloji Universities. 300 (58.8%) of the students were female whereas 210 (41.2%) of

them were male. they were aged between 19 and 34 ($M=22.36$, $SD= 2.06$). Of them, 125 (24.5%) had “nationalist” political identity, 102 (20%) had “conservative” political identity, 114 (28.2%) had “social democrat” political identity and 139 (27.3%) had “socialist” political identity. 206 (40.4) of the participants attended numerical and science (medicine, science and engineering) departments and 304 (59.6%) of the them attended verbal (law school, educational faculty and politics) departments of universities.

Materials

Personal Information Form: The participants were asked to answer questions on gender, age, the university, and department they attended in the form. In addition to such demographic information, the items used by Dalmış and Imamoğlu (2000) to reveal socio-centric perceptions of political identities were also used in identifying the participants’ political identities. The items used by the above-mentioned researchers were listed as “liberal in terms of economy”, “believer”, “antiseccular-religious”, “nationalist”, “conservative”, “social democrat”, “religious”, “liberal in terms of social rights”, “secular-religious”, “secular”, “statist”, “liberal in terms of sexual freedom” and “socialist”. The participants were asked to choose and mark the one that was the most appropriate to describe them. Yet, the researcher had difficulty in determining in which of the political identity group among nationalist, conservative, social democrat and socialist identities the participants described themselves since some of them marked more than one option. The newspapers they read was used in such cases because political views can also be identified with the help of newspapers individuals read (Güldü, 1998 and Hasta, 2002). Thus, the participants who read “Yeni Çağ” and “Ortadoğu” were considered to have nationalist political identity the participants who read “Zaman” or “Yeni Şafak” were considered to have conservative political identity, those who read “Cumhuriyet” were considered to have social democrat political identity and the ones who read “Birgün”, “Evrensel”, “Aydınlık” or “Özgür Politika” were considered to have socialist political identity.

Right-wing Authoritarianism Scale (RWAS): Right-wing authoritarianism scale- which was developed by Altemeyer (1996) was used so as to measure the level of individuals’ psychological obedience to someone they regard as an authority. The scale contained three sub-factors labelled as authoritarian obedience, authoritarian aggression and traditionalism and 22 items. The items required answers in a 9-pointed Likert type scale ranging between “I definitely disagree” (1) and “I definitely agree” (9). The scale was adapted into Turkish by Güldü (2009). Factors analysis demonstrated that the scale had two sub-factors in Turkish culture- namely, high RWA and low RWA. The internal consistency coefficients (Cronbach’s Alpha) for the whole scale and for the sub-factors were .85, .82 and .78, respectively and split half reliability coefficients were .88, .83 and .77, respectively.

Individualism and Collectivism Scale (INDCOL): Individualism and collectivism values are frequently used concepts in intercultural studies and they are also used in determining individual differences (Wasti and Eser, 2007). This study uses Individualism-Collectivism Scale developed by Singelis, Triandis, Bhawuk and Gelfand (1995). The scale distinguishes the factors of individualism

and collectivism as horizontal (equalitarian) and vertical (hierarchical) and thus it measures them individually. Based on this foursome classification, the scale contains four sub-factors and 32 items. The four sub-factors are horizontal individualism (HI), vertical individualism (VI), horizontal collectivism (HC) and vertical collectivism (VC). The items require answers in 5-pointed Likert type scale ranging between “I definitely disagree” (1) and “I definitely agree” (9). The scale was adapted into Turkish by Wasti and Eser (2007). The internal consistency (Cronbach’s Alpha) for the sub-factors of the scale was not found to be very high in this study. However, it is not surprising for scales which measure cultural factors. The internal consistency coefficients were found as .73 for horizontal collectivism, .72 for vertical collectivism, .71 for horizontal individualism and .67 for vertical individualism in a sample of 395 participants. The internal consistency coefficients for a sample of 1093 participants were .73, .69, .69 and .67, respectively (Wasti and Eser, 2007).

Social Dominance Orientation Scale (SDO): Social dominance orientation scale which was developed by Sidanius, Pratto and Bobo (1994) was used in determining individuals’ and their group’s levels of wishing to have dominance and superiority over other people or groups. The 16-item scale was evaluated in 7-pointed Likert type ranging between “very incorrect” and “very correct”. The scale was adapted into Turkish by Karaçanta (2002) by using it with a group of 300 university students with different ethnic identities (Turkish, Kurdish, Circassian, Laz). The researcher tested the construct validity of the scale and found that it had a one-factor structure. The internal consistency coefficient (Cronbach’s Alpha) for the scale was .85 for all groups whereas it was .84 for Turkish subjects, .73 for Kurdish subjects, .86 for Circassian subjects and .93 for Laz subjects (Karaçanta, 2002).

Procedure

The survey form consisting of explanation part, personal information form and scales was given to the university students in the meetings held by youth branches of the political parties in which they had membership and in the classrooms. Initially, the participants were informed of the research and their approval was received. It takes participants 30-45 minutes to answer the questions. The participants were not asked to give any information about their identity.

Results

This part includes the results for variance analysis done for the scores received from personal traits called right-wing authoritarianism, social dominance orientation and individualism-collectivism. The department of study and political identity were considered as independent variables in all variance analyses, and multivariate analysis of variance (MANOVA) which suited to the design 2 (department of study) X 4 (political identity) was done. The averages and *F* values for the basic effects of political identity are shown in Table 1 and the averages and *F* values for the basic effects of the department of study are shown in Table 2.

Table 1. The Averages, Standard Deviations and Significance Levels for the Basic Effects of Political Identity

	Nationalist (n=125)	Conservative (n=102)	Social democrat (n=144)	Socialist (n=139)	F ₃₋₅₀₂	η ²
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)		
SDO	65.83 (10.37)	67.49 (8.43)	66.93 (10.97)	67.22 (9.38)	.68	.00
RWA	85.60 (14.37)	87.29 (13.08)	88.14 (12.95)	88.53 (13.25)	1.58	.01
High RWA	47.53 (11.43)	51.31 (12.11)	38.96 (13.13)	34.16 (14.07)	44.05*	.21
Low RWA	44.01 (10.64)	42.32 (11.73)	54.03 (10.79)	59.04 (11.46)	62.20*	.27
Horizontal individualism	35.86 (4.75)	35.39 (4.65)	35.66 (4.27)	36.13 (4.91)	.93	.01
Horizontal collectivism	32.84 (3.73)	33.49 (3.26)	32.62 (3.73)	32.85 (4.06)	.56	.00
Vertical individualism	23.54 (5.09)	22.72 (3.58)	21.62 (5.09)	20.48 (5.46)	8.21*	.05
Vertical collectivism	24.58 (3.67)	24.33 (3.49)	23.44 (3.95)	21.94 (4.09)	12.43*	.07

* $p < .05$

As is clear from Table 1, the variance analysis done on high RWA scores demonstrated that the basic effects of political identity were significant. Thus, significant differences were found between groups with nationalist, conservative, social democrat and socialist identity according to high RWA ($F_{3-502} = 44.05; p < .05$). the comparison of groups made with Tukey Kramer test showed that the participants with conservative political identity higher average ($M=51.31$) than those with social democrat ($M=38.96$) and socialist ($M=34.16$) identities. In a similar way, the participants with nationalist political identity had significantly higher average ($M=47.53$) than the participants with social democrat ($M=38.96$) and socialist ($M=34.16$) political identities. As evident from these results, the group with the highest high right-wing authoritarianism score- which represented authoritarian aggression and authoritarian obedience- was the group with conservative political identity while the group with the lowest score was the group with socialist political identity.

The basic effects of political identity was found to be significant according to low RWA for all groups ($F_{3-502} = 62.20; p < .05$). Tukey Kramer analysis was done to find the groups with the source of difference. The results of the analysis showed that the participants with socialist political identity had higher low RWA average ($M=59.04$) than the other groups- that is to say, participants with conservative ($M=42.32$), nationalist ($M=44.01$) and social democrat ($M=54.03$) identities. In a similar vein, the participants with social democrat identity had higher low RWA average ($M= 54.03$) than the participants with conservative ($M=42.32$) and nationalist ($M=44.01$) identities. These results made it clear that the group with the highest low RWA score- which represented traditionalism and obedience-

was the group with socialist identity whereas the group with the lowest score was the group with conservative identity.

The basic effects of political identity cause significant differences according to vertical individualism. As a result, significant differences were found between groups with nationalist, conservative, social democrat and socialist identities ($F_{3-502} = 8.21; p < .05$). Tukey Kramer test was done to find the groups causing the effect. According to the analysis results, the participants with nationalist political identity had higher vertical individualism average ($M=23.54$) than those with socialist ($M=20.48$) and social democrat ($M=21.62$) identities. In addition to that, the conservative identity group also had higher average ($M=22.72$) than the socialist identity group ($M=20.48$) in vertical individualism. Hence, the group with the highest vertical individualism was the nationalist identity group while the group with the lowest vertical individualism was the socialist identity group.

Finally, as clear from Table 1, the basic effects of political identity were found in the scores received from vertical collectivist personality trait ($F_{3-502} = 12.43; p < .05$). The direction of the effect was tested with Tukey Kramer test. Following the analysis, it was found that the socialist identity group had significantly lower vertical collectivism average ($M=21.94$) than the social democrat ($M=23.44$), the conservative ($M=24.33$) and the nationalist ($M=24.58$) identity groups. The finding demonstrates that the group with the lowest vertical collectivism is the socialist identity group and the group with the highest vertical collectivism is the nationalist identity group. An examination of effect size (η^2) demonstrated that political identity caused the greatest difference in low RWA (.27) and in high RWA (.21) according to dependent variables. In other words, the strongest correlation was found in low RWA.

According to the analysis results, the students with conservative and nationalist identity displayed high RWA and vertical individualism more than the students with social democrat and socialist identities. Thus, the students with social democrat and socialist political identity are the groups displaying low RWA personality traits the most. The group with the highest level of vertical collectivism is the socialist identity group. No significant differences were found between identity groups according to such personal traits as social dominance orientation, right wing authoritarianism, horizontal individualism and horizontal collectivism. These were the results which supported hypothesis 1 and hypothesis 2.

As clear from Table 2, the basic effects of the department of study on right-wing authoritarianism (RWA) scores are significant ($F_{1-502} = 6.17; p < .05$). Accordingly, the students attending numerical-science departments had higher averages ($M=89.20$) than the students attending verbal departments ($M=86.27$). That is to say, the participants attending numerical-science departments had higher levels of right-wing authoritarianism than those attending verbal departments.

The basic effects of the department of study on high RWA were found to be significant ($F_{1-502} = 16.23; p < .05$). The students of numerical-science departments had higher average ($M= 44.99$) than the students of verbal departments ($M=40.34$). This finding indicates that the students attending numerical-science departments have higher levels of RWA- which represents authoritarian aggression and obedience- than the students attending verbal departments.

Table 2. The Averages, Standard Deviations and Significance Levels for the Basic Effects of the Department of Study

	Numerical- Science (<i>n</i> =206)	Verbal (<i>n</i> =304)	<i>F</i> ₁₋₅₀₂	η^2
	<i>M</i> (<i>SD</i>)	<i>M</i> (<i>SD</i>)		
SDO	66.92 (9.86)	66.80 (9.98)	.05	.00
RWA	89.20 (12.86)	86.27 (13.70)	6.17*	.01
High RWA	44.99 (12.84)	40.34 (15.10)	16.23*	.03
Low RWA	49.95 (12.64)	51.04 (13.33)	1.00	.00
Horizontal individualism	36.14 (4.32)	35.54 (4.84)	.84	.00
Horizontal collectivism	32.87 (3.84)	32.93 (3.67)	.06	.00
Vertical individualism	23.01 (5.17)	21.31 (4.87)	10.81*	.02
Vertical collectivism	23.89 (4.02)	23.22 (3.91)	3.84	.01

*p<.05

And finally, the basic effects of the department of study on the scores received from vertical individualism were found significant ($F_{1-502} = 10.81$; $p < .05$). Accordingly, there were significant differences between vertical individualism levels of students attending numerical-science departments and the levels of students attending verbal departments. The averages were $M=23.01$ and $M=21.31$, respectively. This finding indicated that the levels of vertical individualism of the students attending numerical-science departments of universities were higher than the levels of students attending verbal departments. On examining effect size (η^2), it was found that the department of study caused the most remarkable difference in high RWA (.03) in terms of dependent variables but that the difference was not very big.

The results showed that the students attending numerical-science departments have such traits as right-wing authoritarianism, vertical individualism and high right-wing authoritarianism than the ones attending verbal departments. Thus, hypothesis 3 in this study was supported. There were no significant differences according to the other personal traits. Besides, the analyses also demonstrated that the joint effects of political identity-the department of study were not significant.

Conclusion

This paper aimed to determine whether or not there were any significant differences between such personality traits as right-wing authoritarianism, individualism-collectivism and social dominance orientation of university students with nationalist, conservative, social democrat and socialist

identities. The results of multivariate variance analysis (MANOVA) demonstrated that the basic effects of political identity were significant in high RWA, low RWA, vertical individualism and vertical collectivism (See Table 1). Conservative students' and nationalist students' high RWA (obedient and aggressive bias) was higher than social democrat and socialist students' and social democrat students' high RWA was higher than socialist students'. On the other hand, socialist students' low RWA (traditional and obedient) was higher than nationalist, conservative and social democrat students', and social democrat students' low RWA was higher than nationalist and conservative students'. The fact that the conservative and nationalist students- who represented the rightist ideology displayed high RWA and that the socialist and social democrat students-who represented the leftist ideology- displayed low RWA was not surprising. There are deep differences between rightist and leftist ideologies in many issues including religion, economy, business life, social welfare, defence expenditures, world peace and capital punishment; and the differences also lead to differentiation in right-wing authoritarianism levels. As can be remembered, according to Altemeyer (1996), there are two aspects of right-wing authoritarianism (RWA)- which represents individuals' obedience to people they regard as authority in their life. The aspects are called high RWA and low RWA. High RWA- which involves individuals' obedience to the legitimate authority (authoritarian obedience) and their aggressive behaviours towards the members of external groups (authoritarian aggression)- is more prominent in individuals who adopt the rightist ideology; and is consistent with relevant literature (Hasta, 2002). In a similar way, the second aspect, low RWA, involves such elements as obedience and traditionalism. Accordingly, the participants who adopt the leftist political view obey the legitimate authority but they also stick to traditions. This finding indicates that socialist participants in particular are at least slightly loyal to traditions- which socialist political ideology describes as dilapidated and which is the imposition of political culture and of the system. Thus, right-wing authoritarianism is determinant in revealing the differences between political ideologies and it has formative effects on current political faction.

As mentioned before, individuals with high RWA trust the legitimate authority and they have high respect for the authority. Therefore, they do not hesitate to obey the authority. They are also more aggressive towards people of groups they describe as deviant and different. Such individuals are tightly loyal to traditions and customs, they have conservative religious beliefs and they are described as highly nationalist (Altemeyer, 1996). It was actually found that the individuals who supported the Republican Party in the USA and the individuals who supported Conservative Reform Party in Canada had high levels of right-wing authoritarianism. Duckitt (1993) also points out that individuals with high levels of RWA hold conservative and nationalist views, that they are biased against people or groups that are different from them- mainly against minorities and that they have more inclinations towards discriminant and destructive behaviours. Hasta (2002), in a study comparing the authoritarianism levels of students with extreme rightist, moderate and extreme leftist political views, found that the students with extreme rightist views had moderate levels of authoritarianism but that the students with extreme leftist views had higher levels of authoritarianism and that the extreme leftist group was followed by the moderate and extreme leftist groups. This was a finding consistent with the theory of authoritarian personality. According to the theory, individuals develop extreme

conservative political and economic attitudes to be able to cope with psychodynamic conflicts which date back to early childhood period, and those attitudes are generally directed to defending the ego. Therefore, individuals who adopt the rightist political ideology are more inclined to display such attitudes and are more authoritarian (Hasta, 2002).

The results showed that the university students with nationalist political identity had higher levels of vertical individualism than the university students with social democrat and socialist identities and that the students with conservative identity had higher levels of vertical individualism than the students with socialist identity. Thus, the group with the highest level of vertical individualism was the nationalist group while the group with the lowest level of vertical individualism was the socialist group. On comparing the socialist group with the nationalist, conservative and social democrat groups in terms of vertical collectivism, it was found that the socialist group received lower scores. Accordingly, the socialist group had the lowest level of vertical collectivism while the nationalist group had the highest level. It is apparent that the nationalist political identity group is the group with the highest inclinations towards vertical collectivism and vertical individualism.

The nationalist identity group is followed by the conservative, social democrat and socialist groups, respectively in both inclinations. While integration into the family and socialisation are still important for nationalist individuals, competition, winning and creativity accompany such integration and socialisation. In fact it is a finding which is not surprising because nationalism helps to the development and reinforcement of solidarity ties between member of a community where the sense of belonging develops, and because nationalism stresses the aspects different from and superior to others (Gökalp, 2007). Besides, as mentioned earlier, individualism and collectivism tendencies are not at two opposite extremes, but they are multidimensional cultural structures which can exist in an individual at differing levels. In other words, individuals can display an individualistic approach in a situation and a collectivistic approach in another (Singelis, Triandis, Bhawuk and Gelfand, 1995). Göregenli (1995), who considers the individualistic and collectivistic tendencies in Turkish culture, states that Turkish culture cannot be described as individualistic or collectivistic. It is because individualistic tendencies also emerged in Turkish society-in which loyalty to the family and the community is dominant- due to the changes which occurred in the period following 1980 in parallel to opening up to the world economically (Dengiz, 2008). According to Kağıtçıbaşı (1997), who also states that individualistic and collectivistic tendencies can occur simultaneously in a culture, collectivistic tendency diminishes as a result of modernisation in Turkish society- which is in the process of transformation from traditionalism into modernism- but individuals' emotional commitment to their internal group continues without diminishing.

As clear from Table 2, the basic effects of the department of study on RWA, on vertical individualism and on high RWA were found to be significant. Accordingly, the students attending such numerical-science departments as engineering, medicine and pharmaceuticals had higher levels of right-wing authoritarianism, high RWA and vertical individualism than the students attending such verbal departments as law, education and politics. As mentioned before, educational institutions, especially universities- which are of secondary importance after families and friend groups-have great impacts on individuals' political socialisation. The courses taught and the educational staff in the

department of study, the school environment and the circle of friends cause differing effects on individuals in terms of political socialisation (Çuhadar, 2006). It was an expected situation that that the students attending verbal departments such as law, education and politics had more comprehensive knowledge about the agenda and the politics in the country due to the fact that they were mostly in environments where social, political and economic issues were spoken. On the other hand, the fact that the students attending numerical-science departments such as engineering, medicine and pharmaceuticals were knowledgeable about and interested in mostly technical issues might have caused them to be less sensitive to the agenda in the country. Therefore, the students attending those departments can be more biased in behaving to people or groups different from them. They can also be expected to be more loyal to traditions and to be more obedient to the legitimate authority. Besides, the higher levels of students attending numerical-science departments can be considered as the indicator of the fact that they are more eager to be different, to have a special position, to compete and to win as a requirement of their job. The fact that their capabilities, feelings, thoughts, needs and choices determine and lead their behaviours indicates that they have relatively more autonomous structure of self. For such individuals, it is important to be more autonomous than and different from others and to achieve their personal goals- that is to say, the emphasis on being the self.

References

- Altemeyer, B. (1996). *The authoritarianism specter*. Harvard University Press: Cambridge, MA.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*. Ankara: Aşina Kitaplar.
- Brewer, M.B. (2001). The many faces of social identity: implications for political psychology. *Political Psychology*, 22(1), 115-125.
- Bulut, M. (2019). Immigrants' Access to Resources: The Case of Syrian Immigrants in Turkey. *International Journal of Human Studies*. 2, 89-98.
- Çuhadar, A. (2006). *Üniversite öğretim elemanları ve öğrencilerinin demokrasi anlayışlarının siyasal toplumsallaşma bağlamında cinsiyet, bilim alanı, akademik aşama ve siyasal katılımçılık değişkenleri açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Dalmış, İ. ve İmamoğlu, E.O. (2000). Yetişkinlerin ve üniversite öğrencilerinin sosyo-politik kimlik algıları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(46), 1-14.
- Dengiz, G.M. (2008). *Yönetim yaklaşımlarına kültürel açıdan bakış. Proje Yönetim Derneği söyleşileri*. www.pyd.org.tr/001.pdf.
- Duckitt, J. (1993). Right-wing authoritarianism among White South African students: Its measurement and correlates. *The Journal of Social Psychology*, 133(4), 553-563.
- Gökalp, E. (2007). Milliyetçilik: Kuramsal bir değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 279-298.
- Göregenli, M. (1995). Kültürümüz açısından bireycilik–toplulukçuluk eğilimleri: Bir başlangıç çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(35), 1–14.
- Greene, S. (2004). Social identity theory and political identification. *Social Science Quarterly*, 85(1), 136-152.
- Güldü, Ö. (1998). *Aşırı uçlarda siyasal tutumlara sahip üniversite öğrencilerinin bazı psikolojik değişkenler açısından karşılaştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Güldü, Ö. (2009). Sağ kanat yetkeçiliği ölçeği: Uyarlama çalışması. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 27-51.
- Haley, H. & Sidanius, J. (2005). Person-organization congruence and the maintenance of group-based social hierarchy: A social dominance perspective. *Group Processes and Intergroup Relations*, 8(2), 187-203.
- Hasta, D. (2002). *Yetkeci kişilik ve bilişsel karmaşıklık düzeyi ile siyasal ideoloji arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Jackson, M.S. (2005). *Identity matters: Political identity construction and the process of identity influence* (Unpublished doctoral dissertation). University of Minnesota, Minneapolis.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1997). *Individualism and collectivism*. In handbook of cross-cultural psychology: social behavior and applications (2nd ed.) (pp. 1-49). Boston: Allyn and Bacon.
- Martin, J.L. (2001). The authoritarian personality, 50 years later: What lessons are there for political psychology? *Political Psychology*, 22(1), 1-26.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stalworth, L.M. & Malle, B.F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(4), 741-763.
- Sidanius, J., Pratto, F. & Bobo, L. (1994). Social dominance orientation and the political psychology of gender: A case of invariance? *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(6) 998-1011.
- Simon, B. & Klandermans, B. (2001). Politicized collective identity. *American Psychologist*, 56(4), 319-331.
- Singelis, T.M., Triandis, H.C., Bhawuk, D.P.S. & Gelfand, M.J. (1995). Horizontal and vertical individualism and collectivism: A theoretical and measurement refinement. *Cross-Cultural Research*, 29(3), 240-275
- Smith, R.M. (2004). Identities, interests and the future of political science. *Perspective on Politics*, 2, 3001-312.
- Triandis, H.C. (2001). Individualism-collectivism and personality. *Journal of Personality*, 69(6), 907-924.
- Triandis, H.C. & Gelfand, M.J. (1998). Converging measurement of horizontal and vertical individualism and collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(1), 118-128.
- Wasti, A. ve Eser, S. (2007). Bireycilik ve toplulukçuluk değerlerinin ölçülmesi: Benlik kurgusu ve INDCOL ölçeklerinin Türkçe geçerliliği. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7, 39-66.
- White, C.J. (2005). Further support of the reliability and construct validity of the horizontal and vertical individualism and collectivism framework. *Management Research News*, 28(1), 77-81.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 3 Sayı/ISSUE 6 Yıl/YEAR: 2020

Alındı/RECEIVED: 13-08-2020 – Kabul/ACCEPTED: 29-09-2020

Intertwined Destinies: Colonization of Indigenous Peoples and Environment in V. S. Naipaul's *In a Free State*

İç İçe Geçmiş Kaderler: V. S. Naipaul'un in a Free State Romanında Yerel Halkların ve Çevrenin Sömürgeleştirilmesi

Barış AĞIR¹

Abstract

Postcolonial ecologies direct our attention to the specially environmental dimensions of literary works by focusing on the often overlooked nonhuman elements, ecological disasters and the inequitable distribution of resources and waste in developing nations. Decolonization has not solved the problems of poverty, corruption, pollution, disorder, and other vices that characterized colonial countries and has brought about little or no significant difference to the predicament of the environment and the masses in postcolonial countries. This situation is vividly demonstrated in Trinidadian-British writer V. S. Naipaul's *In a Free State* in which environmental

Öz

Sömürgecilik sonrası ekolojiler sıklıkla gözardı edilmiş insan-dışı varlıklara, ekolojik felakete ve gelişmekte olan ülkelerdeki kaynakların eşitsiz dağılımına ve atık maddelere odaklanarak, edebi eserlerin çevreci boyutlarına dikkat çekmektedirler. Sömürgelerin çözülme süreci sömürülen ülkelerdeki yoksulluk, yozlaşma, kirlilik, düzensizlik ve benzeri olguları çözüme kavuşturmamış, sömürgecilik sonrası ülkelerde gittikçe kötüleşen çevre ve insan sorunlarına farklılık yaratacak bir çözüm geliştirememiştir. Bu durumu Trinidad kökenli İngiliz yazar V. S. Naipaul'un *In a Free State* romanında gözlemek mümkündür. Roman çevre

¹ Barış AĞIR, Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, barisagir@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-7132-5844

problems as well as social issues continue to directly bear on the destiny of indigenous peoples. In this respect, this study discusses how the fate of the environment and indigenous peoples are intertwined, particularly in postcolonial societies with reference to the work of V.S. Naipaul's novel. The paper engages with the subject of postcolonial ecologies in discussing the relationship between indigenous peoples and the forms of colonization and its impacts that Naipaul describes in the novel. The paper establishes the centrality of indigenous peoples to the modern colonial context while underscoring the continuity of its resulting environmental degradation in the postcolonial context.

Keywords: Colonization, Postcolonial, Indigenous, Environment, Ecology.

problemlerinin ve sosyal meselelerin yerel hakların kaderi üzerinde doğrudan etkilerinin devam ettiğini canlı bir şekilde göstermektedir. Bu bağlamda, bu çalışma sömürgecilik sonrası toplumlarda çevre ve yerel halkların kaderinin nasıl içiçe geçtiğini Naipaul'un romanı üzerinden değerlendirmektedir. Çalışma sömürgecilik sonrası ekolojiler üzerine odaklanarak, Naipaul'un yerel halklar ve sömürgecilik biçimleri arasındaki ilişkiyi ve etkileri romanında nasıl tasvir ettiği üzerine odaklanmaktadır. Çalışma bir yandan yerel hakların merkezi konularını modern sömürgecilik bağlamında ele alırken, öte yandan sömürgecilik sonrası bağlamda ortaya çıkan çevresel bozulmaların sürekliliğinin altını çizmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sömürgecilik, Sömürgecilik Sonrası, Yerellik, Çevre, Ekoloji.

Introduction

Trinidadian-British writer V. S. Naipaul is one of the most widely read and admired literary figures of the contemporary age. Though Naipaul lived in Britain since the 1950s, he traveled extensively to India, South-America, Malaysia and the US. The fact that Naipaul is heir to three major cultures: his grandparents' Indian Hindu culture; the colonial British culture; and the Trinidadian culture of his birthplace, as well as his extensive itinerary of experiences enabled him to comprehend distinct cultures, particularly of newly independent nations. Naipaul "encompasses the stories of human beings and nature in the territories contaminated with the imperialism" (Biderci Dinç, 2018, p. 50). His proclamation of human beings' corruption and colonialism's damaging effects on indigenous peoples and nature in the developing nations can be seen in his works of non-fiction and his semi-autobiographical novels.

In a Free State was written by Naipaul in 1971 when it brought him the Booker Prize. It is a sequence of five works—the prologue, three stories and the epilogue. The prologue and the epilogue selected from diaries, describe what the narrator sees on his way to Egypt. However, different from

common travel journals that depict the local conditions, customs and scenery, it pays more attention to peoples and environment during the journey, highlighting the theme of the conflict between different cultures and different ideology. The first story "One out of Many" "is an account of the life of an East Indian trying hopelessly to adjust to life in Washington" (Singh, 1988, p. 81). The second story "Tell Me, Who to Kill" portrays the living conditions of two West Indian in London. The younger brother sets out for England to study engineering, followed by his elder brother aiming to support him. The elder brother works all day long to make money and is able to set up his own business. However, he finds that his brother does not study at all; meanwhile his restaurant is frequented and smashed by a gang of jobs. All these things plunged him into the dark depth of despair and forced him to return home. The two brothers' experience is then a raw portrayal of immigrants' hardships in Britain. The third and main tale "In a Free State" is set in an East African state that has recently acquired independence. The two English peoples—Bobby, a civil servant and Linda, another colleague's wife are heading back to the Southern Collectorate where the former colonists like Bobby still work. By describing what they see and hear on their way to the governmental Compound, such as the social unrest, intertribal slaughter, and homeless African peoples, etc., Naipaul expresses his shock at the chaos in this newly independent state.

Though seemingly separate, the stories all deal with the subject of cultural conflict and depressive postcolonial life after decolonization. The independence has not solved the problems of poverty, corruption, pollution, disorder, and other vices that characterized colonial countries and has brought about little or no significant difference to the predicament of the environment and the masses in postcolonial countries. This complex situation is vividly demonstrated in Naipaul's *In a Free State* in which environmental problems as well as social issues continue to directly bear on the destiny of indigenous peoples. In this respect, this paper discusses how the fate of environment and indigenous peoples are intertwined, especially in postcolonial societies, and to arouse awareness of the need to eliminate oppression and discrimination of the human and nonhuman so that all the beings in the world can live happily together.

Impacts of Colonization on Indigenous Peoples and Environment

Indigenous peoples' close relationship with nature is particularly reflected in their interaction with the land. From time immemorial, indigenous peoples have lived on their ancestral land and have developed an inseparable relationship with it. According to Afzal, "the landscape is a prominent part of the indigenous culture, which echoes the indigenous history and points towards the genesis of human relations with the land" (2017, p. 10). However, during the colonizing process, European colonizers, driven by powerful Western, nature-oppressing values, as well as their strong desire for land and natural resources, caused great damage to the environment. The natural order of life for indigenous peoples was thus threatened in large part due to the ensuing ecological crises and the deprivation of their rights to lands, territories, and natural resources. Mount and O'Brien state that "Western imperialism radically altered the landscapes of the colonized lands at an unprecedented speed and scale; colonialism can thus be understood as a major factor in the degradation of the environment" (2013: 523). In spite of such adverse factors, indigenous peoples have tried to maintain their traditional cultures and spiritual values. These values are passed down from generation to generation because of

the inherent recognition of the value of distinct identities and their function as evidence of indigenous peoples' historical and unique close ties with the land.

It should be noted that close communion with nature, particularly with the land has been deemed generally as a special quality of indigenous peoples. Frantz Fanon states that “for a colonized people, the most essential value, because the most concrete, is first and foremost the land: the land which will bring them bread and, above all, dignity” (2004, p. 9). Fanon establishes the fundamental importance of land and its natural resources to indigenous peoples since it constitutes the basis of their economic livelihoods, and is the source of their cultural and social identities. In addition, indigenous peoples' spiritual connection with the land cannot be ignored, either. For indigenous peoples, their lives are lived in relationship to an environment that is infused with sacrality. Everything in it—animals, plants, rocks, trees, and the earth itself—is understood to possess spiritual power. To relate intensely to these powers is the aim of many indigenous religions and beliefs. To be cut off from this power, to live in isolation from it, to be unaware or ignorant of it, is to live, in some sense, an incomplete, immature, stifled existence. This spiritual kinship with the land together with indigenous peoples' reverence for nature gives rise to what we might call an ecological worldview, which enables indigenous peoples to live harmoniously with their environment for centuries. In general, these aspects of cultural traits are passed over countless generations mainly through traditions and ceremonial practices that help preserve indigenous identities and carry forward their unique cultural heritage. In this way, the continuation of indigenous peoples' spiritual maintenance of the land is ensured.

Though the colonization of indigenous territories evicted many peoples from their land, some still live more or less traditional lifestyles on their own territories. In the novel, *In a Free State*, the only people who are able to maintain a close relationship to the land and experience a sense of “belonging” to their environment are the Africans, whose sense of pride is reflected in their traditional costumes:

On a path in the wooded hillside just above the road about a dozen Africans in bright new cotton gowns were walking one behind the other in the rain, covering their heads with leaves. With the bright colours of their cottons, and the leaves over their heads, they were very nearly camouflaged (Naipaul, 2002, p. 161).

Naipaul's vivid description of the “primitive” Africans marks a significant fact that these indigenous peoples, uninfluenced by colonization outwardly at least, are distinctly and identifiably a part of their environment. Occasionally, in the same story Naipaul gives us a sympathetic glimpse of the Africans who have been unaffected by Westernization. Two men are running along the road, “naked and chalked white from head to toe” (p. 211) while women and children are seen tilling the soil with their “simple” implements, and living the “immemorial life of the forest” (p. 205). For them, political independence has no meaning. They are oblivious of everything but “their simple forest paths, leading to nothing else” (p. 205).

This is also the case for the emigrants or their descendants who settle in distant territories, especially in the developed countries. Faced with new and diverse cultures, they have to strive to maintain their traditional culture and values which provide the basis for their physical and emotional survival, especially in foreign countries full of discrimination and exploitation. In the story “One out

of Many”, for example, the group of Hare Krishna dancers, perhaps brought to Washington as captives a long time ago, can stay connected to their heritage and live a happy life by means of dancing and “chanting Sanskrit words in praise of Lord Krishna” (p. 25). With the same purpose, Santosh’s boss tries to maintain a spiritual connection to the home country by decorating their department with “books and Indian paintings and Indian fabrics and pieces of sculpture and bronze statues of ‘our’ gods” (p. 26).

The intimate relationship of indigenous peoples with the land is centered in consciousness. For them, the sense of place is paramount. Only by maintaining close ties with the land can they maintain their true identity. This also applies to the indigenous peoples who emigrate to foreign states, either forcibly or voluntarily. In a foreign environment, faced with various disadvantages, they must insist on maintaining their traditional practices which enable them to cope with new situations, and to mitigate isolation, loss, and emotional pain so that they can live like normal peoples. All these disadvantages place their well-being and quality of life at risk and increase their marginalization in society. Under these circumstances, most immigrants’ reaction is to turn to the beautiful memories of the previous life in their homeland for mental solace and spiritual fulfilment.

The focus on Santosh’s life in the story “One Out of Many” serves to underscore its central theme of displacement; as an East Indian domestic who tries to adjust to life in Washington, Santosh undergoes a painful transition and is marginalized several times over the process. It is only after many frustrations that he begins to fully apprehend his by-gone happy life in Bombay. These memories, establishing the narrator’s attachment to the rural life that he has left behind, signal a connection to territorially bounded conceptions of identity. As one of many in Bombay, Santosh was unconscious and unappreciative of the Hindu culture in which he moved and was sustained by, until he becomes totally alienated. Santosh’s transformation begins almost immediately upon his arrival in Washington. He has moved from a society where he was once “part of the flow” (p. 53) to a society where individual assessment is part of the culture. In India, Santosh was unaware of his identity, totally unconscious of himself as an individual. As he gradually becomes an “individual,” relinquishing all relationships of dependency and attempting to achieve freedom by acting independently, Santosh discovers that he is abandoned and alienated: “Nobody looks at you when you walk the Street. Nobody cares what you do” (50). With the isolation that his new freedom has brought, Santosh is no better off than in prison. He feels that there is no time to breathe, to reflect, to be in the open (p. 21). His entire journey, from the time he boards the aircraft in Bombay, to the time he arrives in Washington gives him a feeling of claustrophobia: “From the aeroplane to the airport building to the motorcar to the apartment block to the corridor to the apartment itself, I was forever enclosed” (p. 21). Feeling uncomfortable under the brightly lit ceiling of the Washington apartment, where he sleeps under the “imitation” sky, Santosh cannot help thinking of the Bombay sidewalk he has been accustomed to. He feels like a prisoner when he thinks that “there is no sidewalk to escape to” (p. 21). In Washington, he also experiences cultural displacement. Santosh discovers that American Western culture does not provide the same values that his traditional Hindu culture provides.

This theme of alienation is also central to the story “Tell Me, Who to Kill”, in which two West Indian boys desire rootedness in a great metropolis but end up suffering from a profound sense of

displacement after years of marginality, both social and political. The frequently appearing childhood landscape, a portrayal of the natural and simple way of life, appears to suggest that the narrator does bear a more essential, biological connection to the soil of his birthplace. The story is narrated by a nameless West Indian, born to squalor and disorder, but who is determined to go to England and support his younger brother Dayo, toward whom he feels very protective. At the outset, he has so many illusions about the big-city life that he tries his utmost to earn as much money as possible so that he can have dignity and sense of security. But everything changes when he opens a little roti-and-curry shop. His business encounters continuous troubles by brutal municipal officers and is frequented and smashed by young English louts, a consequence of racism and discrimination. At almost the same time, the narrator discovers however, that his brother is an idler, lacking motivation and ambition. This discovery not only infuriates the narrator but drives him mad, as it breaks the narrator's dream of living his life through his brother. Finally, his awareness of his foreignness is reinforced by the sharp contrast between their plight and the indifferent surroundings:

The school-girls sitting young and indecent on the concrete kerb in their short blue skirts, laughing and talking loud to get people to look at them. The buses come and go. The taxis come and turn, and men and women get out and get in. The whole world going on. And I feel outside it, seeing only my brother and myself in this place, among the pillars, me in my working clothes, he in his suit that is so cheap it can't hold a crease or a shape, smoking his cigarette. (p. 91)

Faced with the difficulties and disappointments of the immigrant experience, the narrator can only find comfort in "the rain and the house and the mud, the field at the back with the para-grass bending down with the rain, the donkey and the smoke from the kitchen" (p. 98). This lingering memory of rural life is clearly a testament to the narrator's sense of being in harmony with his landscape.

While indigenous peoples live traditionally in ecologically benign ways with the intent to protect wildness, biodiversity, and "free nature," the European invasion and colonization justified by ideologies such as anthropocentrism and Euro-centrism that sees "non-European lands and the people and animals that inhabited them as "spaces," "unused, underused or empty," (cited in Plumwood, Tiffin, 2007, p. xiv) gave rise to "two fundamental ecological problems facing the globe: (i) overconsumption by the industrialized world and urban elites in the Third World and (ii) growing militarization" (Guha, 2018, p. 38) leaving nature and indigenous peoples' livelihood seriously affected.

Given indigenous peoples' intimate relationship with nature, developed countries should be held responsible for the ecological destruction and species extinction that are accelerating at a terrifying rate in the developing countries. The reason is that western colonizers' attitude to nature is totally different from that of indigenous peoples. Recognizing their link to nature for survival, indigenous peoples are often sustainers and efficient users of it. They would always adopt ecologically compatible bioregional ways of living and follow natural laws, including never taking more from nature than is needed. However, many cultures—especially Western cultures—have long naturalized anthropocentrism under the influence of Christianity. They not only insist that it is God's will that man dominate the earth, but also to establish a dualism of human and nature. Such dualistic thinking,

leading peoples to treat nature as nothing but raw material, whose value lies only in its use for human ends, contributed to the ideological basis for colonization and exploitation of the natural world in developing countries.

In the title story, Bobby and Linda's two-day journey by car from the capital of the foreign government compound to the Southern Collectorate is more like a tedious highway documentary. Since every week "men of the forest" come to settle in the usurped city, bringing only the skills of the forest, what the two characters see most on the way are "hummocked fields here and there," speaking of recently deforested areas and "dark trees in the distance" (Naipaul, 2002, p. 125), hinting at water and streams. The settings around the dining-hall where they have lunch give sufficient evidence of the dramatic effects of deforestation on the environment in terms of erosion of biological diversity and natural disasters:

Outside each door there was a little pile of split eucalyptus logs, wet from the rain. An old grey-and-black spaniel was worrying one pile, sniffing loudly. From the cottages the hummocked open land, so recently forest, sloped down to what was still woodland. The stream roared there, its course marked by the bare white branches of those trees whose roots it had drowned. (...) All at once the lilies lost their brightness; it grew dark below the trees; the swamped garden was silent. The stream raged on. On the other bank tree trunks were black in the gloom; leaves and branches hung low. The wood of a fairy-tale, far from home: what was so recently man-made, after the forests had been cut down and the forest-dwellers flushed out and dismissed, what had perhaps been intended only as an effect of art in a landscape made secure, had become natural. (p. 128)

The reader sees through Bobby's eyes that forests in Africa are in great danger from Western industry. As a consequence, the depletion rate of forests far exceeded the renewal rate, and serious secondary problems such as the loss of biodiversity, flood, and land erosion, also occurred. All these disadvantages caused by the extensive clear-cutting of forests—the deprivation of indigenous peoples' basis of subsistence and ensuing disasters—may have devastating effects on indigenous peoples who live peacefully "in the shelter of their forests, hidden from the world" (p. 110).

Apart from over-consumption of natural resources, the main impact of colonizers on the environment in the developing countries is related to another fundamental variable: the production of waste and pollutants. Many postcolonial ecocritics attribute this kind of ecological crisis to Eurocentrism, from which European justification for colonization also proceeds. Prioritization of Western colonizers' own interests over those of indigenous peoples rationalized developed countries' "wise decision" to produce environmental goods and services from developing countries since it was more expensive or damaging to produce them in their own countries. This can perhaps be understood as what Deane Curtin calls environmental racism, "the connection, in theory and practice, of race and the environment so that the oppression of one is connected to, and supported by, the oppression of the other". (2005, p. 145). According to Huggan and Tiffin,

Environmental racism is perhaps best understood as a sociological phenomenon, exemplified in the environmentally discriminatory treatment of socially marginalised or economically

disadvantaged peoples, and in the transference of ecological problems from their 'home' source to a 'foreign' outlet (whether discursively, e.g. through the more or less wholly imagined perception of other people's 'dirty habits', or materially, e.g. through the actual re-routing of First World commercial waste). (2015, p. 4)

Based on this superiority, waste incinerators and polluting factories are most often built near the homes of the poor and powerless resulting in pollution. Race and environment are so intimately connected that "the oppression of one is connected to, and supported by, the oppression of the other" (Curtin, 2005, p. 145). *In a Free State* describes how decades of industrial growth and manufacturing-oriented economies of the West have impacted indigenous environments and peoples. The places where the English colonists used to live are dilapidated, with rubbish and pollutants all around. The filling station left by white colonizers, though standing for civilization, is damaged and dirty, giving peoples an uncomfortable feeling:

But one of the symbols, the telephone, had been partly covered over with a square of brown paper; and another symbol, the crossed knife and folk, had been crossed out, apparently by a finger dipped in engine oil. Along the lower edge of the yellow board, as on the white walls of the office, were the marks of oily fingers and sometimes whole hands that had tried to wipe or roll themselves clean" (Naipaul, 2002, p. 142-143).

The town in which the colonel lives also shows its dereliction with overgrown weeds, plenty of sand and dirt, and "one verandah roof, of corrugated iron, hanging like a bird's spread wing" (165). Finally, their sense of disgust and nausea reaches the climax when they arrive at the colonel's:

Paint had peeled on the staircase; in the dark corridor upstairs, where the jute matting smelled of damp and mould (...). In the bathroom the fixtures were old and heavy, the washbasin minutely cracked, stained where taps had dripped. The brass fittings in the plug-hole were black (...). The brown water gurgled away past the black outlet into the dark hole, past the flowing strands of slime that were like the ferns at the bottom of a brook; it sent up a rotting smell. The white towel was worn and thin and had a smell of mildew. (p. 167-168)

These vivid descriptions expose the fact that Western industrialization in postcolonial countries, though claiming to benefit indigenous peoples by bringing so-called "civilization," only succeeded in "pauperizing millions of peoples in the agrarian sector" (Guha, 1996, p. 133). In a word, it is undoubtedly true that Western industrialization, with its insatiable extraction of resources and its relentless production of waste under the imperative of accumulation, is to blame for causing environmental unsustainability in the colonies.

Besides the desire for natural resources, Western colonizers' longing for the acquisition of indigenous land was another contributing factor in colonization. Though the dawn of independence ushered in a wave of hope and aspiration among the new nations, indigenous peoples and the environment in the developing countries start to face new disasters brought about by ethnic conflicts as a consequence of various internal schisms and Western military intervention. The result, then, is

that a variety of environmental problems continue to plague underdeveloped countries. According to Richard Grove,

in many ways the business of empire, for most of the colonized, had far more to do with the impact of different modes of colonial resource control and colonial environmental concepts, than it had to do with the direct impact of military or political structures. (1998, p. 3)

This is well illustrated in the novel *In a Free State* as the environmental devastation caused by the power struggle between two tribes whose old enmity becomes more acute with the Americans as the catalyst. Though without bombing, shooting, and general chaos everywhere, the frequently appearing military lorries, roadblocks, soldiers and uniformed policemen with rifles “at the road junction, on the road itself, and in the fields about the road” (Naipaul, 2002, p. 115) subtly create an appalling and depressing atmosphere, indicating the intensity of the conflict. Throughout the novel, Bobby and Linda bear witness to the extensive legacy left by recent conflict on the landscape. At the outset of the trip, they are startled by the severity of road subsidence: the soft shoulders of the road have been churned up by the army lorries, the thin asphalt surfacing swelling and cracking like the crust on a cake. As they drive on, they come to decipher war’s destructive force in precipitating deforestation and “the effect of armies and colonists on subjugated land” (Hutcheon, 1993, p. 150). To their sadness, vast stands of timber are clear-cut by the soldiers either to meet wartime demand for wood products or for strategic reasons. Elsewhere in the novel, the forests, not spared the terrific impacts of the bomb, catch fire and burn from the explosion, threatening the survival of local species like the butterflies that depend on plants for habitat:

The road dipped; they lost the view of the burning villages. The bush was tall and dark in this depression. They had entered forest, and the road, a straight black cutting, swung away between walls of forest, up and down, and then up to a high horizon. Bobby's wrist ached; he felt his eyes grow heavy. And then he was in a white storm. Like flakes of snow they came out of the forest, butterflies, white, on the asphalt, on the grass, on tree trunks, in the air, millions and millions of White butterflies, fluttering out of the forest. And the storm did not stop. They were crushed by the car wheels; they touched the bonnet and fluttered on the hot metal and died; they stuck to the windscreen (Naipaul, 2002, p. 236).

Given the fact that the forests, once home to all sorts of animals are destroyed, it is arguable that other local species are seriously affected, despite the lack of clear indications in the novel. Cumulatively, the disappearing trees give rise to deforestation and deforestation to flooding. Implied by flooding too is the possible soil erosion that goes with it. Taken together, it can be argued that flooding, one of the products of deforestation is an environmental disaster that threatens the landscape. The foregoing demonstrates the direct and indirect environmental effects caused by conflict; however, the fact that military force is also detrimental to human physical and mental wellbeing is undisputed.

The novel explicitly shows the absurdity of war and indicts the military officers that adopt the same exploitative thrust of the colonizers as the ultimate exploiters of the environment in their newly independent nations. In the end, with one barbarism replacing another, decolonization has brought

about little or no significant difference to the plight of environment and the masses, whose fate are intertwined with each other. As such, though indigenous peoples try to maintain their close relationship with nature by adopting ecologically compatible bioregional ways of living, the environment in the developing countries has unavoidably become the victim of Western colonization. During the colonial period, colonizers' excessive exploitation of natural resources as well as their massive discharge of pollutants in the colonies led to irrecoverable harm to nature. Afterwards, despite the decolonization movement, the newly independent nation is immediately embroiled in civil war, leaving the environment continuing to suffer. This long-lasting environmental destruction will undoubtedly threaten the well-being of vulnerable groups and undermine the prospects for lasting peace.

Conclusion

In a Free State is a thought-provoking work of art that draws attention to modern social and environmental problems in the developing countries. Looking out from his unique role as a victim of brutalization of colonizers, Naipaul sees the political independence gained by many colonies as meaningless. According to him, freedom is only a false illusion given by former colonial powers, for though colonists granted ex-colonies nominal independence, they continue to interfere in the affairs of those developing countries in more indirect and subtle ways. This has inevitably resulted in continuing social crisis and accelerated environmental degradation throughout the developing countries. In this novel, through his exploration of the themes of independence and neocolonization, Naipaul demonstrates how indigenous peoples and environment in postcolonial societies are trampled under the foot of colonial regimes. From time immemorial, indigenous peoples have developed intimate relationship with nature, especially with the land that supplies their material and spiritual needs. For them, it is their close ties with nature that distinguishes them from other peoples and allows them to survive. Therefore, when they move to developed countries full of racial discrimination and contempt either compulsively or voluntarily, some try to preserve the traditional values and practices inherited from their ancestors to hold their unique identity, and others manage to find spiritual comfort through memories of their previous country life. In contrast to indigenous peoples who live compatibly with nature, Westerners adhering to anthropocentrism and Eurocentrism treat nature as only raw materials. As a consequence, colonization, driven by colonists' pursuit of interests, brought indigenous peoples an "environmental nightmare," wholesale landscape change such as the deforestation and overexploitation of their lands and resources for capitalist industrialization; species extinction; toxics and waste dumping; road subsidence; soil erosion; and flooding etc. These disasters will definitely threaten the survival and livelihood of indigenous peoples.

References

- Afzal, A. (2017). *Ecocritical Post-colonial Studies on Humans, Land, and Animals*. (Master's Thesis). University of Northern Iowa.
- Biderci Dinç, D. (2018). *A Postcolonial Ecocritical Readings of Sea of Poppies by Amitav Ghosh, An Atlas of Impossible Longing by Anuradha Roy and A River Sutra by Gita Mehta*. (Doctoral Dissertation). Erciyes University, Institute of Social Sciences, Department of English Language and Literature. Kayseri.
- Curtin, D. (2005). *Environmental Ethics for a Postcolonial World*. Lanham: Rowman and Littlefield.
- Fanon, F. (2004). *The Wretched of the Earth*. New York: Grove Press.
- Grove, R. H. (1998). *Ecology, Climate and Empire: The Indian Legacy in Global Environmental History, 1400-1940*. New Delhi: Oxford University Press.
- Guha, R. (1996). Two Phases of American Environmentalism: A Critical History. In Frédérique Apffel-Marglin and Stephen A. Marglin (Eds.), *Decolonizing Knowledge: From Development to Dialogue*. (pp.110-141). Oxford: Clarendon Press.
- Guha, R. (2018). Radical American Environmentalism and Wilderness Preservation: A Third World Critique. In Jeff Wagner (Ed.), *Environmental Readings Volume 1: Humans Relationships With Nature* (pp. 37-39). Groundwork Education.
- Huggan, G., Tiffin, H. (2015). *Postcolonial Ecocriticism: Literature, Animals, Environment*. Second Edition. London and New York: Routledge.
- Hutcheon, L. (1993). Eruptions of Postmodernity: The Postcolonial and the Ecological. *Essays on Canadian Writing*, (51), 146-163.
- Mount, D., O'Brien, S. (2013). Postcolonialism and the Environment. In Graham Huggan (Ed.), *The Oxford Handbook of Postcolonial Studies* (pp. 521-539). New York: Oxford University Press,
- Naipaul, V. S. (2002) *In a Free State*. New York: Vintage Books.
- Singh, V. D. (1988). *V. S. Naipaul: An Exile at Home*. (Doctoral Dissertation). Department of English, Southern Illinois University.
- Tiffin, H. (2007). *Five Emus to the King of Siam: Environment and Empire*. Amsterdam and New York: Rodopi.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 3 Sayı/ISSUE 6 Yıl/YEAR: 2020

Alındı/RECEIVED: 08-09-2020 – Kabul/ACCEPTED: 13-10-2020

Ebeveynlerin Cinsiyet Kalıp Yargılarının Oyuncak Seçimine Etkisi

The Impact of Parents' Gender Stereotypes on Toy Selection

Elif TABAK¹

Güzin Yasemin TUNÇAY²

Abstract

The study aimed to examine how gender stereotypes of parents with children aged between 3 and 6 years and from different socioeconomic backgrounds and their views about toys and play materials affect toy selection. This study used a descriptive survey research design to explore parents' views on their children's toy selection. The population consisted of parents of children who were attending nine kindergartens in the central

Öz

Araştırma, 3-6 yaş grubu çocuğu olan, farklı sosyo ekonomik özelliklere sahip ebeveynlerin oyuncak ve oyun materyalleri hakkındaki görüşlerinin ve ebeveynlerin cinsiyet kalıp yargılarının oyuncak seçimine etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada ebeveynlerin çocuklarının oyuncak seçimine yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evreni, Çankırı ili Merkez ilçesinde bulunan 9

¹Elif TABAK, Yüksek Lisans Öğrencisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Bölümü, eliftabak22@gmail.com, Orcid: 0000-0003-0862-5593

²Güzin Yasemin TUNÇAY, Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, gytuncay@gmail.com, Orcid: 0000-0003-4872-1096

district of Çankırı in the 2019-2020 academic year. The sample consisted of parents of 128 children aged between 3 and 6 years (65 girls and 63 boys). A “Personal Information Form” and a “Parents’ Toy Preferences Form” developed by the researchers were used in the data collection. The data were collected through face-to-face interviews with parents who volunteered to participate in the study. Statistical analysis was performed using SPSS software version 20. The data were analysed using the chi-square statistic and stepwise regression. Parents choose toys for their children, taking into account children’s developmental characteristics and wishes and the price and quality of toys. Additionally, when choosing toys, they preferred to buy toys that are considered appropriate for their children’s sex. Families choose toys for their children, taking into consideration many issues. The study found that parents most often allow their children to play with toys that are considered to be specific to their sex. Based on these results, parents are recommended to choose toys that are suitable not only for their children’s sex but also for both sexes when buying toys for their children because children learn life through games and toys.

Keywords: Sex, Gender, Parent, Toy, Toy Selection.

anasınıfına, 2019-2020 eğitim öğretim yılında devam eden çocukların ebeveynlerinden oluşmaktadır. Araştırma örneklemini 3-6 yaş grubunda olan; 65’i kız, 63’i erkek olmak üzere 128 çocuğun ailesinden oluşmaktadır. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan ebeveynlere, araştırmacılar tarafından geliştirilen “kişisel bilgi formu” ve “ebeveyn oyuncak tercih formu” uygulanmıştır. Araştırma verileri araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden ailelerle görüşülerek, araştırmacı tarafından yüz yüze uygulanarak toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 20 paket programı kullanılmıştır. Toplanan veriler üzerinde betimsel ki kare ve çoklu regresyon analizleri yapılmıştır. Ebeveynlerin çocuklarına oyuncak seçerken gelişim özelliklerine, fiyatına, kalitesine ve çocuklarının isteklerini göz önünde bulundurarak oyuncak seçtikleri görülmüştür. Ayrıca oyuncak seçerken çocuklarının cinsiyetlerine uygun olduğu düşünülen oyuncaklar almayı daha çok tercih etmişlerdir. Aileler çocukları için birçok özelliği göz önünde bulundurarak oyuncak seçmektedir. Özellikle çocuklarının cinsiyetlerine özgü olduğu düşünülen oyuncaklarla oynamalarına daha çok izin verdikleri araştırma sonucunda görülmüştür. Bu sonuçlar doğrultusunda; ebeveynlerin çocuklarına oyuncak alırken sadece cinsiyetlerine uygun olduğu düşünülen oyuncak almamaları, her iki cinsiyete uygun oyuncak seçmeleri önerilmektedir. Çünkü çocuklar oyun ve oyuncaklar sayesinde hayatı tanımaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Ebeveyn, Oyuncak, Oyuncak Seçimi, Toplumsal Cinsiyet

Giriş

Çocuk için ciddi bir uğraş olan oyun ayrıca çocuğun en önemli işidir. Çocuklar için oyun oynamak nefes almak, yemek yemek kadar doğal bir süreçtir ve çocukların gelişimi için oldukça önemlidir. Çocuk oyun yoluyla rahatlayabilmektedir. Çocuk için oyun; çocuğun kendisini ifade ettiği, sorunlardan uzaklaştığı ve duygularını açıklayabildiği güvenli limanıdır. (Erden, 2001, s.1; Can, 2016,s.2). Ayrıca doğal bir öğrenme ortamıdır. Oyun; çocuğun tüm gelişim alanlarını destekleyerek, çocuğu eğlendiren ve çocuğun keyifli vakit geçirmesini sağlayan evrensel bir dildir. Çocuk oyun yolu ile yaşam sürecinde gerekli olan bilgileri, becerileri ve davranışları öğrenebilmekte, içinde yaşadığı dünyayı ve çevresini tanıyabilmekte ayrıca kendi ilgi ve yeteneklerini de yine oyun yoluyla fark edebilmektedir. Oyun, ayrıca çocukla iletişim kurmada, çocuğun duygularını anlama da, bilgi ve beceri kazandırmada, en iyi eğitim ve öğretim metodudur (Kırman, 2019, s.1).

Bu çalışmada da 3-6 yaş grubu çocuğu olan farklı sosyo ekonomik özelliklerdeki ebeveynlerin oyuncak ve oyun materyalleri hakkındaki görüşlerinin ve bu yaş grubu çocukların ebeveynlerinin cinsiyet kalıp yargılarının oyuncak seçimine etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu genel amaç altında aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

- Ebeveynlerin cinsiyet kalıp yargılarının oyuncak seçimine bağlı tutumları çocuklarının cinsiyetlerine göre farklılık göstermekte midir?
- Ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin oyuncak seçimine etkisi var mıdır?
- Ebeveynlerin eğitim durumlarının, çocuklarının oyuncak seçimine etkisi olmakta mıdır?

Çocuğun Gelişiminde Oyun ve Oyuncanın Önemi

Çocuğun özgürlüğüdür, oyun. Oyun oynarken çocuk, yetişkinlerin kısıtlamalarından uzak, kendisiyle baş başadır. Bu özgürlük alanında konuşma, düşünme ve ifade etme yeteneğini ortaya koyar, gözlemlerini ve tecrübelerini oyunlarına yansıtır (Ömeroğlu, Ersoy, Tezel Şahin, Kandır, Turla, 2007, s.11). Çocukların dünyasında oyun kadar önemli olan bir diğer unsur ise oyuncaktır. Oyuncaklar çocukların gerçek dünyası ile hayal dünyası arasında bir köprü görevi görür. Onların gelişimlerini destekleyerek, onları mutlu edip eğlendirmekte; neyi, nasıl, nerede yapabileceğini öğreterek onlara yol göstermektedir (Dilci, Arslan, 2017, s. 48; Özyeşer Cinel, 2006, s.13). Oyuncaklar erken çocukluk döneminde bilişsel ve dil gelişimine, problem çözme ve sosyal becerilerin gelişimine katkı sağlamaktadır ayrıca fiziksel aktiviteler için de önemlidir (Healey ve ark., 2019).

Çocuğun Gelişim Alanlarına Oyunun Etkileri

Oyun çocukların hayatının bir parçasıdır ve gelişimlerine katkısı büyüktür. Özellikle erken çocukluk döneminde oyun, çocukların birçok beceriyi kazanmasını sağlar. Ayrıca çocuğun bilişsel, psiko-motor ve sosyal kapasitesini artırır (Kuğuoğlu, Kürtüncü Tanır, 2006, s.294)

1. Bilişsel gelişime katkıları

Oyun çocuğun zihninde uyarılmalara yol açarak çocuğun düşünme, akıl yürütme, karar verme becerilerini kullanmasını sağlar (Gülay Ogelman ve ark., 2019, s.66). Oyun çocukların problem çözme becerisinin gelişmesine, neden sonuç ilişkilerini kavramasına, nesnelere nasıl çalıştığını öğrenmesine, akademik beceriler kazanmasına, dikkatini bir konu üzerinde daha uzun süre yoğunlaştırmasına katkı sağlar (Kırman, 2019, s.19).

2. Sosyal duygusal gelişimine katkıları

Çocuklar oyun yoluyla korkuları ile başa çıkmayı, mutlu olmayı öğrenirlerken; kendine güvenmeyi, kendini denetlemeyi, işbirliği yapmayı da öğrenmektedirler. Oyun aracılığı ile çocuklar iletişim kurma, kendini ifade etme, haklarını savunma becerilerini geliştirirler. Kuralları öğrenir ve kurallara uyum sağlamaya çalışır. Sorumluluk almayı ve aldığı sorumluluğu yerine getirmeyi, yardımlaşmayı öğrenmektedir. Ayrıca empati becerilerini ve öz düzenleme becerilerini geliştirirler (Gülay Ogelman ve ark., 2019, s.66; Esen, 2008, s.359-360; Kırman, 2019, s.17).

3. Fiziksel gelişime katkıları

Oyun çocukların büyük ve küçük kas gelişimine büyük katkı sağlamaktadır. Oyun sırasında bedensel koordinasyon gerektiren yürüme, koşma, zıplama gibi hareketlerin yapılması da çocukların solunum, sindirim, boşaltım ve dolaşım sistemlerinin düzenli çalışmasını sağlamaktadır. Hareketli oyunlar sayesinde çocuklar çevrelerini tanıma ve keşfetme imkânı bulurlar. Ayrıca oyunlar tutma, kavrama, bağlama, çözme, dikme gibi küçük kas gelişimi için de oldukça önemlidir. Bu becerilerin kazanılması günlük işleri yapmalarında kolaylık sağlayacaktır (Esen, 2008, s.359; Kırman, 2019, s.21).

4. Dil gelişime katkıları

Çocuklar oyunları esnasında sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerini kullanarak kendilerini ifade ederler. Oyunlar sayesinde çocuklarda ses farkındalığı, fonolojik farkındalık, anlam farkındalığı gelişir. Çocuklar oyunları esnasında farklı vurgu ve tonlamalarla konuşmayı öğrenip bunu hayatlarına yansıtırlar. Kendilerini oyun ve oyuncakları yoluyla rahat bir şekilde ifade ederler (Kırman, 2019, s.20).

Çocuklar için oyun; öğretici, zevkli, rahatlatıcı etkilere sahiptir. Ve oyuncaklar da bu oyunlarının ayrılmaz bir parçasıdır (Gülay Ogelman ve ark., 2019, s.66). Oyunlar amaçları, kuralları ve türleri, özelliklerine göre çeşitlilik gösterirler. Bu çeşitlilik çocukların öğrenmelerine katkı sağlar. Çocuklardan yaşlarına göre öğrenilmesi beklenen davranışlar vardır. Bu davranışların çoğunluğunu da oyun materyalleri yani oyuncaklar sayesinde öğrenirler. Bu nedenle de oyuncaklar seçilirken de çocuğun yaşı, ihtiyaçları, ilgileri, yetenekleri göz önünde bulundurulmalıdır (Kırman, 2019, s.21). Yaşadığı çevreyi

özümsemesini ve dünyayı tanımasını sağlayacak oyuncaklara da yer verilmelidir (Healey ve ark., 2019; Menekşe, 2019, s.6).

Çocukların yaşlarına, cinsiyetlerine ve gelişim dönemlerine göre seçtikleri oyuncaklarda farklılık göstermektedir. 0-1 yaş döneminde çocuklar çingiraklar, ziller, müzik kutuları, renkli toplar gibi dikkat çeken oyuncaklar ile oynamayı tercih etmektedirler. 1-2 yaş grubundaki çocuklar ise vücutlarını etkin kullanmaya başladıkları için itmeli, çekmeli oyuncakları, küpler ile oynamayı, sökülüp takılabilen ve iç içe geçebilen oyuncaklarla oynamayı tercih ederler. İki yaşından itibaren çocuklarda sembolik oyun dönemi başlamaktadır. Bu süreçle birlikte çocuklar kuklalarla, minyatür oyuncaklarla, mutfak ve tamir setleri ile oynamayı tercih etmektedirler. 3-4 yaşından itibaren küçük kaslarının gelişmesi ile birlikte üç tekerlekli bisikletler, toplar, büyük küpler ve bloklar, oyun hamurları, boya kalemleri, oyun kumları ile vakit geçirmekten hoşlanırlar. Beş yaştan itibaren yaratıcılıkları gelişmeye ve çok yönlü düşünmeye başladıkları için; bu süreçte zeka oyunları, domino, eşleştirme kartları, resimli bulmacalar daha çok dikkatlerini çekmektedir. Bu dönemde oynadıkları oyuncak çeşitliliği de artmıştır (Egemen, Yılmaz ve Akil, 2004, s.40; Gülay Ogelman ve ark., 2019, s.66).

Kayılı ve ark. (2018), Özdemir (2019), Yağan Güder ve Güler Yıldız (2016) çalışmaları incelendiğinde ebeveynlerin çocuklarının oyuncaklarına çok fazla etki ettiği görülmektedir. İnsanlar kadın ya da erkek cinsiyeti ile dünyaya gelmektedirler. Cinsiyetlerine özgü rolleri, yetiştirildikleri toplumdan öğrenirler. Bu süreçte çocukların kendi cinsiyetlerine “uygun olduğu düşünülen özellikleri” öğrenmelerinde oyun ve oyuncakların önemi büyüktür. Çünkü anne ve babalar çocukları daha doğmadan, doğacak çocukları ile ilgili hayal kurmaya ve onlar için cinsiyetlerine uygun gördükleri giysi, eşya ve oyuncakları almaya başlarlar. Böylece anne ve babalar, çocuklarının cinsiyetlerine özgü olduğu düşünülen oyuncaklarla oynamalarına, kıyafetleri giymelerine yönlendirmiş olurlar (Yorgancı, 2008, s.10-11). Gander ve Gandiner’e (1993) göre; “anne ve babaların, çocuklarını oyuncak seçerken bile cinsiyetlerine uygun olarak yönlendirmeye çalışmaları, çocuklarını cinsel rollerine hazırlamalarının bir göstergesidir” (akt. Kahraman, Başal, 2011, s.38).

Toplumsal Cinsiyet

Bütün toplumlarda bireyler doğuştan biyolojik farklılıklara sahiptir. Bu farklılıklar içinde buldukları kültüre göre şekillenir. Böylelikle kadın ve erkeklerin hangi davranışları sergileyecekleri, hangi etkinliklere katılacakları, hangisinin ne kadar güce sahip olacağı hakkında toplumsal beklentiler oluşur. O kültürde yaşayan kişiler bu beklentileri karşılamaya çalışırken cinsiyet rollerini belirlerler (Günay, Bener, 2011, s.158). Giddens (2012)’e göre de; “bebeğin doğumuyla başlayan sosyalleşme sürecinde, cinsiyet rolleri öğrenilir. Biyolojik anlamda kadın ve erkek olarak dünyaya gelen çocuklar cinsiyetlerine uygun norm ve beklentileri öğrenirler. Böylelikle bu normlara ve beklentilere uygun ‘cinsiyet rollerini’, erkek ve dişi kimliklerini (erilik ve dişiliği) benimserler” (akt. Akkaş, 2019, s.103).

Toplumsal cinsiyet; cinsiyetinden dolayı bir kişinin toplum tarafından algılanışıdır. Yani bireylerin fiziksel görünüşünün ve düşünce yapısının nasıl olması gerektiği; nasıl hissetmesi, giyinmesi,

hareket etmesi ve içinde bulunulan dünyayı nasıl algılaması gerektiği toplumsal cinsiyetle ifade edilmektedir (Yağan Güder ve Alabay, 2016, s.92). Geleneksel değerlerin aktarılırken toplumsal cinsiyet kalıpları da aktarılmaktadır. Bu kalıplar ile tek tipleştirme oluşturulmaktadır. Kadın ve erkek toplumun istediği gibi olmaktadır. Bu değerlerin içselleştirilmesi ile bireyler toplumda uyum içerisinde yaşamlarını sürdürürler. Bu değerlere uyulmadığı takdirde sapmalar gerçekleşmiş olur ve bireyler toplumdan dışlanır (Yılmaz, 2018, s.5-6).

Anne- babalar çocukları için oyuncak tercihinde bulunurken farklı özellikler göz önünde bulundurulur. Bunlardan bir tanesi de cinsiyet kalıp yargılarıdır. Birçok anne ve baba farkında olarak ya da olmayarak çocuklarının cinsiyetlerine göre toplum tarafından beklenen rollerine uygun özellikler kazanmaları için çaba göstermektedirler (Dilci, Arslan, 2017, s.48; Yağan Güder, Güler Yıldız, 2016, s.2).

Yağan Güder ve Alabay (2016)'ın yaptığı çalışmada çocukların oyuncak seçiminde toplumsal cinsiyete uygun oyuncaklar seçtiği ve cinsiyetlerine özgü olduğu düşünülen oyuncakları tercih ettikleri görülmüştür. Aydılek Çiftçi ve Özgün (2011)'ün yaptığı çalışmada da çocukların ailelerinden öğrendikleri toplumsal cinsiyet rollerini oyunlarına yansıttıkları ve buna uygun oyuncaklar tercih ettikleri görülmüştür. Erkek çocuklarının güç, dayanıklılık ve hız gerektiren oyuncakları, kız çocuklarının ise bebek ve ev gereçlerini tercih ettikleri görülmüştür. **Yöntem**

1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma tarama araştırmalarından betimsel tarama yöntemi kullanılarak yürütülmüştür. Tarama araştırması, katılımcıların bir konu ve ya durum ile ilgili görüşleri, ilgileri, tutumları gibi özellikleri ortaya koymak için derinlemesine yapılan araştırmalardır (Büyüköztürk ve ark.,2019). Araştırmada ebeveynlerin çocuklarının oyuncak seçimine yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır.

2. Evren Örnekleme

Araştırmanın evreni, Çankırı ili Merkez ilçesinde bulunan 9 anasınıfına, 2019-2020 eğitim öğretim yılında devam eden çocukların ebeveynlerinden oluşmaktadır. Anasınıfları rastgele seçim yöntemiyle belirlenmiş ve örneklem seçimi yapılmadan araştırmaya katılmayı kabul eden ebeveynler araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma örnekleme 3-6 yaş grubunda olan; 65'i kız, 63'i erkek olmak üzere 128 çocuğun ailesinden oluşmaktadır.

3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada iki bölümden oluşan bir veri toplama aracı kullanılmıştır. Veri toplama aracı araştırmacılar tarafından literatürden (Boluşık ve ark. (2014), Menekşe (2019) ve Özyeşer Cinel (2006)) faydalanılarak hazırlanmıştır. Araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve "ebeveyn oyuncak tercih formu" araştırmaya katılan ebeveynlere uygulanmıştır. Kişisel bilgi formu ebeveynlere

yönelik sosyo-demografik özelliklerden oluşmaktadır. Ebeveyn oyuncak tercih formu ise; ebeveynlerin oyuncak seçerken oyuncuğun kalitesine, oyuncuğun fiyatına, çocuğun isteklerine ve cinsiyetine dikkat edip etmedikleri ve aldıkları son oyuncakların neler olduğunu anlamaya yönelik 9 ifadeden oluşmaktadır.

4. Veri Toplama Yöntemi

Araştırma için; 26.12.2019 tarihli ve 152 sayılı kararıyla Çankırı Karatekin Üniversitesi Etik Kurulu'ndan ve Çankırı Milli Eğitim Müdürlüğü'nden 22.01.2020 tarihli resmi yazı ile izin alınmıştır. İzinlerinin alınmasından sonra okullara ziyaretler yapılarak, araştırmanın amacı okul yönetici ve öğretmenlerine de anlatılarak gereken sözlü izinler de alınmıştır. Ailelere okullar aracılığıyla ulaşılmış, ailelere araştırmanın amacı anlatılmıştır. Veriler araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden ailelerle görüşülerek araştırmacı tarafından yüz yüze uygulanarak toplanmıştır. Veriler 3-14 Şubat 2020 tarihleri arasında toplanmıştır.

5. Verilerin Analizi

Katılımcılardan elde edilen veriler üzerinde SPSS 20 paket programında betimsel ki kare ve çoklu regresyon analizleri yapılmıştır. Betimsel analizlerle, sosyo-demografik özellikleri ki kare ile sosyo-demografik özellikler ile oyuncak tercihi arasında ilişki olup olmadığına ayrıca oyuncak tercihi ile sosyo demografik özelliklere göre değişip değişmediğini belirlemek için çoklu regresyon yapılmıştır.

Bulgular

Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan ebeveynlerin %81,3'ü kadın, %18,8'i erkektir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin %52,3'ünün 31-40 yaş aralığında, %34,4'ünün 20-30 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan ebeveynlerin %44,6'sının İlkokul ve ortaokul mezunu, %29,7'sinin lise mezunu, %25,8'sinin üniversite mezunu olduğu görülmüştür. Ebeveynlerden %67,2'sini ev hanımları oluşturmaktadır ve %63,3'ünün gelir durumunun orta düzeyde olduğu görülmüştür. Araştırmamıza katılan ailelerin %81,3'ünün çekirdek aile olduğu ve %49,2'sinin 2 çocuğu olduğu saptanmıştır. Araştırmaya %50,8 oranında kız çocuğunun ebeveyni, %49,2 oranında erkek çocuğunun ebeveyninin katıldığı görülmüştür.

Tablo1. Ebeveynlerin Tanıtıcı Özellikleri

Özellikler	N	%
Cinsiyet		
Kadın	104	81,3
Erkek	24	18,8
Yaş		
20-30 Yaş	44	34,4
31-40 Yaş	67	52,3
40+ Yaş	17	13,3
Eğitim Durumu		
İlkokul Mezunu	24	18,8
Ortaokul Mezunu,	33	25,8
Lise Mezunu	38	29,7
Üniversite Mezunu	33	25,8
Mesleği		
Memur	27	21,1
İşçi	15	11,7
Ev hanımı	86	67,2
Gelir Durumu		
Düşük	15	11,7
Orta	81	63,3
İyi	32	25,0
Aile Yapısı		
Çekirdek aile	104	81,3
Geniş Aile	19	14,8
Parçalanmış aile	5	3,9
Çocuk Sayısı		
1 çocuk	11	8,6
2 çocuk	63	49,2
3 ve daha fazla	54	42,2
Çocuğun Cinsiyeti		
Kız	65	50,8
Erkek	63	49,2
TOPLAM	128	100,0

Tablo 2. Ebeveynlerin eğitim düzeylerine göre aldıkları oyuncakın çocuğun gelişim özelliklerine dikkat edip etmediklerine yönelik görüşleri

Eğitim Düzeyi		Çocuğunun Gelişim Özelliklerine Dikkat Etme Durum		
		Dikkat etme	Dikkat etmeme	Toplam
İlkokul	N	17	7	24
	%	70,8	29,2	100
Ortaokul	N	19	14	33
	%	57,6	42,4	100
Lise	N	30	8	38
	%	78,9	21,1	100
Üniversite	N	28	5	33
	%	84,8	15,2	100

Tablo 2’de de verilen ki kare sonuçlarına göre; çocuklara oyuncak seçiminde gelişimsel özelliklerini göz önünde bulunduran ebeveynlerin %84,8’sinin üniversite mezunu olduğu belirlenirken, üniversite mezunu ebeveynleri %78,9 oranıyla lise mezunu, %70,8 oranıyla ilkokul mezunu ve %57,6 oranıyla ortaokul mezunu ebeveynlerin izlediği görülmektedir. Çocuklarına oyuncak alırken %42,4 oranında ortaokul mezunu olan ebeveynler gelişimsel özelliklere en az dikkat ederken, bu oranı %29,2 oranıyla ilkokul mezunu, %21,1 oranıyla lise mezunu, %15,2 oranıyla üniversite mezunu ebeveynler izlemiştir. Farklı öğrenim düzeyine sahip olan ebeveynlerin öğrenim durumlarına göre, çocuklarına oyuncak alırken gelişimsel özelliklerine dikkat etme arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur $\chi^2(sd=4, n=128, p=.03)=10,40 p<.05$. Bu duruma göre ebeveynlerin öğrenim düzeyi yükseldikçe oyuncakın gelişim özelliklerine daha fazla dikkat ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. Ebeveynlerin eğitim düzeylerine göre çocuklarının tamir aleti, araba vb. oyuncaklarla oynamasına izin verip vermemesine yönelik görüşleri

Eğitim Düzeyi		Tamir Aleti, Araba vs oyuncaklarla oynama durumu		
		İzin verme	İzin vermeme	Toplam
İlkokul	N	15	9	24
	%	62,5	37,5	100
Ortaokul	N	21	12	33
	%	63,6	36,4	100
Lise	N	24	14	38
	%	63,2	36,8	100
Üniversite	N	33	0	33
	%	100	0	100

Tablo 3 de üniversite mezunu ebeveynlerin çocuklarının tamir aletleri, araba vb. oyuncaklarla oynamalarına %100 izin verdikleri görülürken, ortaokul mezunlarının %63,6 oranında, lise mezunlarının %63,2 oranında ve ilkokul mezunlarının ise %62,5 oranında tamir aleti, araba vb. oyuncaklarla oynamalarına izin verdikleri görülmektedir. Çocuklarına tamir aleti, araba vb. oyuncaklar ile oynamalarına %37,5 oranında ilkokul mezunu ebeveynler izin vermezken, bu oranı %36,8 ile lise mezunları ve %36,4 oranında ortaokul mezunları izlemiştir. Farklı öğrenim düzeyine sahip olan ebeveynlerin öğrenim durumlarına göre, çocuklarını tamir aleti, araba vb. oyuncaklarla oynamasına izin vermesi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur $\chi^2(sd=4 n=128)=16,74 p<.05$. Eğitim düzeyi yükseldikçe ebeveynlerin çocuklarının farklı cinsiyete ait oyuncaklarla da oynamasına izin verdikleri görülmüştür. Kız çocuğuna sahip olan ebeveynlerin çocuklarının erkek cinsiyetine özgü olduğu düşünülen arabalar ile oynamasına izin vermesi olarak yorumlanabilir.

Tablo 4. Ebeveynlerin mesleklerine göre çocuklarına aldıkları oyuncakın gelişim özelliklerine dikkat edip etmediklerine yönelik görüşleri

Mesleği	Gelişim Özelliklerine Dikkat Etme Durum			
	Dikkat etme	Dikkat etmeme	Toplam	
Memur	N	26	1	27
	%	96,3	3,7	100
İşçi	N	10	5	15
	%	66,7	33,3	100
Ev Hanımı	N	60	26	86
	%	69,8	30,2	100

Tablo 4 de görülen ki-kare sonuçlarına göre; çocuklara oyuncak seçiminde gelişimsel özelliklerini göz önünde bulunduran ebeveynlerin %96,3'ünün memur, %69,8'sinin ev hanımı ve %66,7'sinin işçi olduğu görülmüştür. Farklı statüye sahip olan ebeveynlerin mesleklerine göre, çocuklarına oyuncak alırken gelişimsel özelliklerine dikkat etme arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur $\chi^2(sd=2 n=128)=8,34 p<.05$. Burada ebeveynlerin sahip oldukları statüleri artıça çocuklarına oyuncak seçerken gelişim özelliklerine dikkat ettikleri görülmektedir.

Tablo 5. Ebeveynlerin mesleklerine göre çocuklarına tamir aletleri, araba vb. oyuncaklarla oynamasına izin verip vermemesi ile ilgili görüşleri

Mesleği	Tamir Aleti, Araba vs oyuncaklarla oynama durumu			
	İzin verme	İzin vermeme	Toplam	
Memur	N	25	2	27
	%	92,6	7,4	100
İşçi	N	11	4	15
	%	73,3	26,7	100
Ev Hanımı	N	57	29	86
	%	66,3	33,7	100

Tablo 5'e göre; memur olan ebeveynlerin %92,6 oranında çocuklarının tamir aleti, araba vb. oyunlarla oynamasına izin verdiği, işçi olan ebeveynlerin %73,3 oranında ve ev hanımlarının %66,3 oranında izin verdikleri görülmektedir. Ev hanımı olan ebeveynlerin %33,7 oranında tamir aletleri, araba vb. oyuncaklarla oynamalarına izin vermedikleri, işçi olan ebeveynlerin %26,7 oranında ve memur olan ebeveynlerin %7,4 oranında izin vermedikleri görülmüştür. Farklı mesleklere sahip olan ebeveynlerin mesleklerine göre, çocuklarını tamir aleti, araba vb. oyuncaklarla oynamasına izin vermesi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur $\chi^2(sd=2 n=128)=7,16 p<.05$.

Tablo 6. Ebeveynlerin mesleklerine göre çocuklarına bebek ve mutfak aletleri gibi oyuncaklarla oynamasına izin verip vermemesi ile ilgili görüşleri

Mesleği	Bebek ve mutfak aletleri gibi oyuncaklarla oynama durumu			
		İzin verme	İzin vermeme	Toplam
Memur	N	22	5	27
	%	81,5	18,5	100
İşçi	N	11	4	15
	%	73,3	26,7	100
Ev Hanımı	N	64	22	86
	%	74,4	25,6	100

Tablo 6 da görüldüğü gibi memur olan ebeveynlerin %81,5 oranında çocuklarının bebek ve mutfak aletleri gibi oyunlarla oynamasına izin verdiği, işçi olan ebeveynlerin %73,3 oranında ve ev hanımlarının %74,4 oranında izin verdikleri görülmektedir. Ev hanımı olan ebeveynlerin %25,6 oranında bebek ve mutfak aletleri gibi oyuncaklarla oynamalarına izin vermedikleri, işçi olan ebeveynlerin %26,7 oranında ve memur olan ebeveynlerin %7,4 oranında izin vermedikleri görülmüştür. Farklı mesleklere sahip olan ebeveynlerin mesleklerine göre, çocuklarını bebek ve mutfak aletleri gibi oyuncaklarla oynamasına izin vermesi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Tablo 7. Ebeveynlerin gelir durumuna göre çocuklarına aldıkları oyuncakların gelişim özelliklerine dikkat edip etmediklerine yönelik görüşleri

Gelir Düzeyi	Gelişim Özelliklerine Dikkat Etme Durum			
		Dikkat etme	Dikkat etme	Toplam
Düşük	N	5	10	15
	%	33,3	66,7	100
Orta	N	61	20	81
	%	75,3	24,7	100
İyi	N	30	2	32
	%	93,8	6,3	100

Tablo 7'de ebeveynlerin gelir durumuna göre çocuklarına aldıkları oyuncakların gelişim özelliklerine dikkat edip etmediklerine yönelik ki-kare sonuçları görülmektedir. Gelir durumu iyi olan ebeveynlerin %93,8'i oyuncak seçerken gelişim özelliklerine dikkat ettiğini, gelir durumu orta olan ebeveynlerin %75,3'ü ve gelir durumu düşük olanların %33,3'ü de oyuncak seçerken gelişim özelliklerine dikkat ettiklerini ifade etmektedirler. Gelişim özelliklerine dikkat etmeyen %66,7'lik oranla düşük gelir seviyesine sahip ebeveynleri, %24,7 oranla orta düzey ve %6,3 oranla iyi gelir seviyesine sahip ebeveynler izlemektedir. Ebeveynlerin gelir durumlarına göre, çocuklarına oyuncak alırken gelişimsel özelliklerine dikkat etme arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur $\chi^2(sd=2$

n=128)=19,89 p<.05. Buradan da anlaşıldığı gibi sosyo-ekonomik düzey arttıkça ebeveynlerin çocuklarına oyuncak seçerken gelişim düzeyine uygun oyuncaklar seçme oranı da artmaktadır.

Tablo 8. Ebeveynlerin sahip oldukları çocuk sayısına göre çocuklarına tamir aletleri, araba vb. oyuncaklarla oynamasına izin verip vermemesi yönelik görüşleri

Sahip olunan çocuk sayısı		Tamir Aleti, Araba vs oyuncaklarla oynama durumu		
		İzin verme	İzin vermeme	Toplam
1	N	7	4	11
	%	63,6	36,4	100
2	N	45	18	63
	%	71,4	28,6	100
3 ve daha fazla	N	41	13	54
	%	75,9	24,1	100

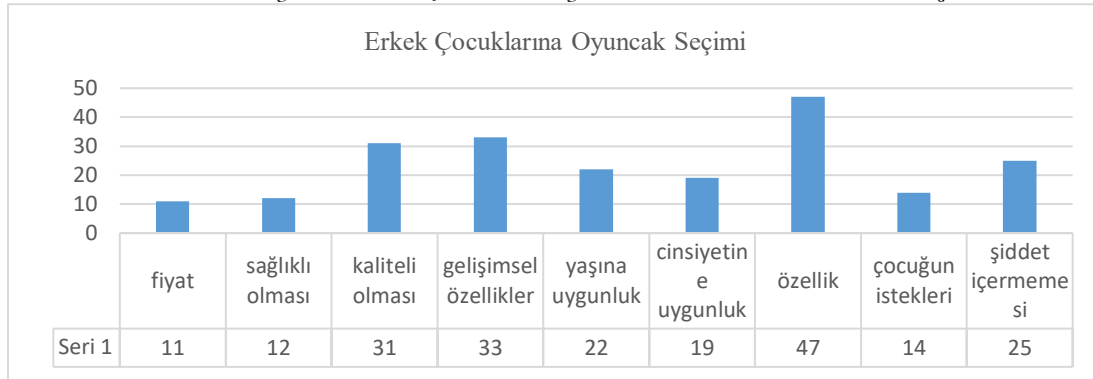
Tablo 8’de belirtilen ki-kare sonuçları göre; 3 ve daha fazla çocuğa sahip olan ebeveynlerin %75,9 oranında çocuklarının tamir aletleri, araba vb. oyuncaklarla oynamalarına izin verdikleri görülürken, 2 çocuğa sahip olan ebeveynlerin %71,4 oranında, 1 çocuğa sahip olan ebeveynlerin %63,6 oranında tamir aleti, araba vb oyuncaklarla oynamalarına izin verdikleri görülmektedir. Farklı sayıda çocuğa sahip olan ebeveynlerin sahip oldukları çocuk sayısına göre, çocuklarının tamir aleti, araba vb. oyuncaklarla oynamasına izin vermesi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür ($\chi^2(sd=2 n=128)=0,78 p>.05$). Aynı Tablode ebeveynlerin sahip oldukları çocuk sayılarına göre çocuklarının bebek, bebek oyuncakları ve mutfak aletleri gibi oyuncaklarla oynamasına izin verip vermemesi yönelik yapılan ki-kare analizlerinde de anlamlı bir fark bulunamamıştır ($\chi^2(sd=2 n=128)=0,08 p>.05$).

Tablo 9. Ebeveynlerin oyuncak tercihlerine ilişkin betimsel bulgular

Özellikler	N	%
Kalite		
Evet	102	79,7
Hayır	26	20,3
Fiyat		
Evet	117	91,4
Hayır	11	8,6
Çocuğun İsteği		
Evet	114	89,1
Hayır	14	10,9
Gelişim Özelliği		
Evet	96	75
Hayır	32	25
Bebek İle Oynama		
Evet	97	75,8
Hayır	31	24,2
Tamir Aletleri İle Oynama		
Evet	93	72,7
Hayır	35	27,3

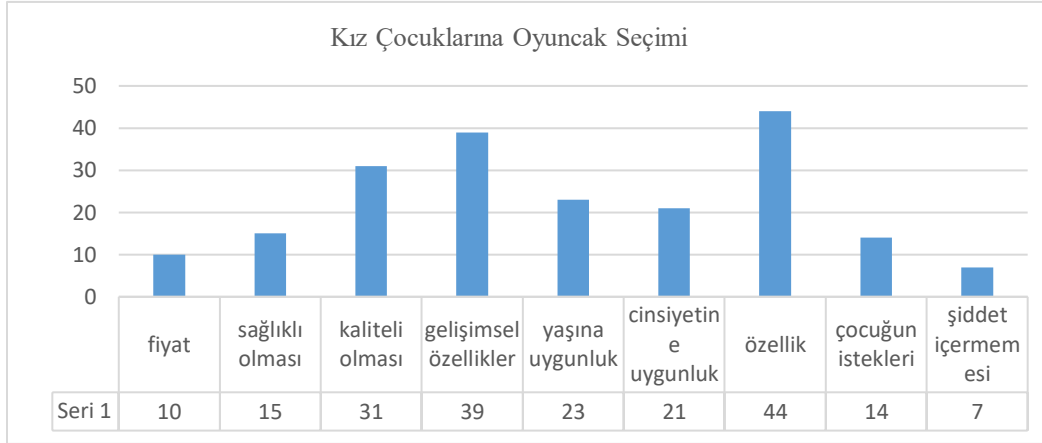
Tablo 9’da görüldüğü gibi ebeveynlerin çocukları için oyuncak seçerken nelere dikkat edip nelere dikkat etmediğini belirlemek için uygulanan ankete ebeveynlerin verdiği cevaplar şu şekildedir. Ebeveynler çocuklarına oyuncak seçerken oyuncakın kaliteli olması sorusuna %79.7 olumlu cevap vermiş, oyuncak alırken kaliteli olmasına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Oyuncak alırken fiyatına dikkat eder misiniz, sorusuna %91,4’ü evet yanıtını vermiştir. Ebeveynlerden %89,1 oyuncak seçerken çocuklarının ilgi ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurduklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynlerin %75’i çocuklarına oyuncak alırken bu konuda bilgi sahibi olan öğretmenlerde görüş aldıklarını ve gelişim özelliklerine uygun oyuncak almaya dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Ebeveynlerin %75,8’si çocuklarının bebek, mutfak gereçleri ile oynamasına izin verirken, ebeveynlerden %72,8’ü araba, tamir aletleri gibi oyuncaklarla oynamasına izin verdikleri görülmüştür.

Grafik 1. Ebeveynlerin erkek çocuklarına oyuncak alırken dikkat ettikleri özellikler

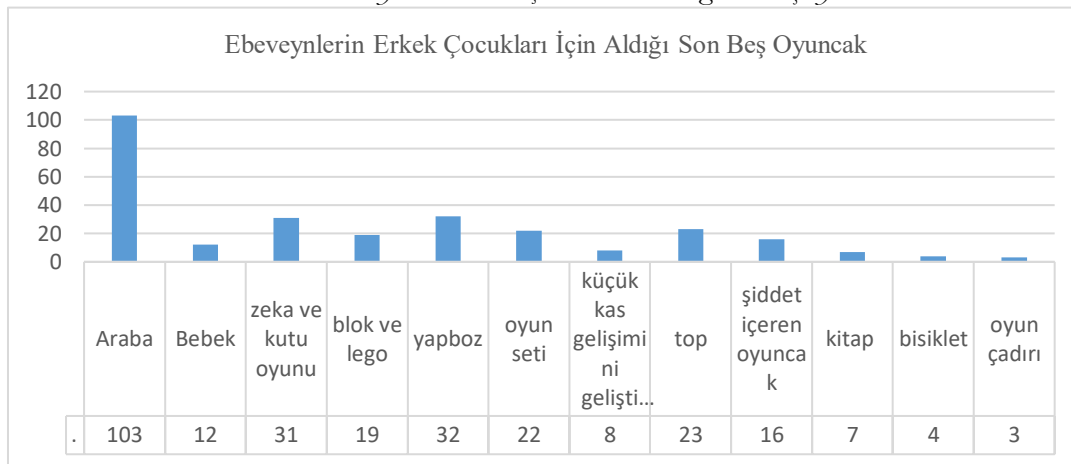
Grafik 1.’de ebeveynlerin erkek çocuklarına oyuncak alırken dikkat ettikleri özellikler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ebeveynlere erkek çocuklarına oyuncak alırken nelere dikkat edilmelidir, sorusu yöneltilmiştir. Ebeveynler erkek çocuklarına oyuncak alırken; gelişimsel özelliklere katkı sağlamasına(n:33), oyuncakın özelliğine(n:47), kalitesine(n:31), çocuğun isteklerine(n:14), şiddet içermemesine(n:25), sağlık açısından uygunluğuna(n:12), fiyatı(n:11), çocuğun yaşına uygunluğuna(n:22), çocuğun cinsiyet özelliklerine uygunluğuna(n:19) dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Ebeveynlerden E27 Erkek çocuklarına oyuncak alırken nelere dikkat edersiniz sorusuna “*eğitici oyuncak olmasına, zarar verici olmamasına(sivri, kesici vb.),çocuğumu saldırganlığa teşvik edici olmamasına, hayal gücünü desteklemesine*” şeklinde cevap verirken; ebeveynlerden E87 “*yaşına ve cinsiyetine uygun olan oyuncak almaya dikkat edilmelidir*” diye cevap verirken; ebeveynlerden E102 “*çocuğumun gelişimini olumsuz etkileyebilecek oyuncaklardan kaçınırım. Oyuncakın Türk Standartları Enstitüsüne uygun olup olmadığına bakarım. Çocuğumun bedenine zarar verebilecek oyuncaklardan almam*” şeklinde cevap vermiştir.

Grafik 2. Ebeveynlerin kız çocuklarına oyuncak alırken dikkat ettikleri özellikler

Grafik 2’de ebeveynlerin kız çocuklarına oyuncak alırken dikkat ettikleri özellikler ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Ebeveynlere kız çocuklarına oyuncak alırken nelere dikkat edilmelidir, sorusu yöneltilmiştir. Ebeveynler kız çocuklarına oyuncak alırken; gelişimsel özelliklere katkı sağlamasına (n:39), oyuncanın özelliğine (n:44), kalitesine (n:31), çocuğun isteklerine (n:14), şiddet içermemesine (n:7), sağlık açısından uygunluğuna (n:15), fiyatı (n:10), çocuğun yaşına uygunluğuna (n:23), çocuğun cinsiyet özelliklerine uygunluğuna(n:21) dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Ebeveynlerden E31 kız çocuklarına oyuncak alırken nelere dikkat edersiniz sorusuna “kalite, cinsiyetine uygunluk, yaş, zihinsel gelişime katkısı” şeklinde cevap verirken; ebeveynlerden E127 “sağlıklı ve kaliteli olmasına” ve ebeveynlerden E37 “kız çocuklarında alışlagelmişin yanında bebekler ve mutfak oyuncaklarının yanında bir baba olarak düşüncem; oyuncularda kız erkek ayrımı yapılmadan çocuğumu geliştirecek her türlü oyuncakla oynamasına dikkat ederim.” şeklinde cevap vermiştir.

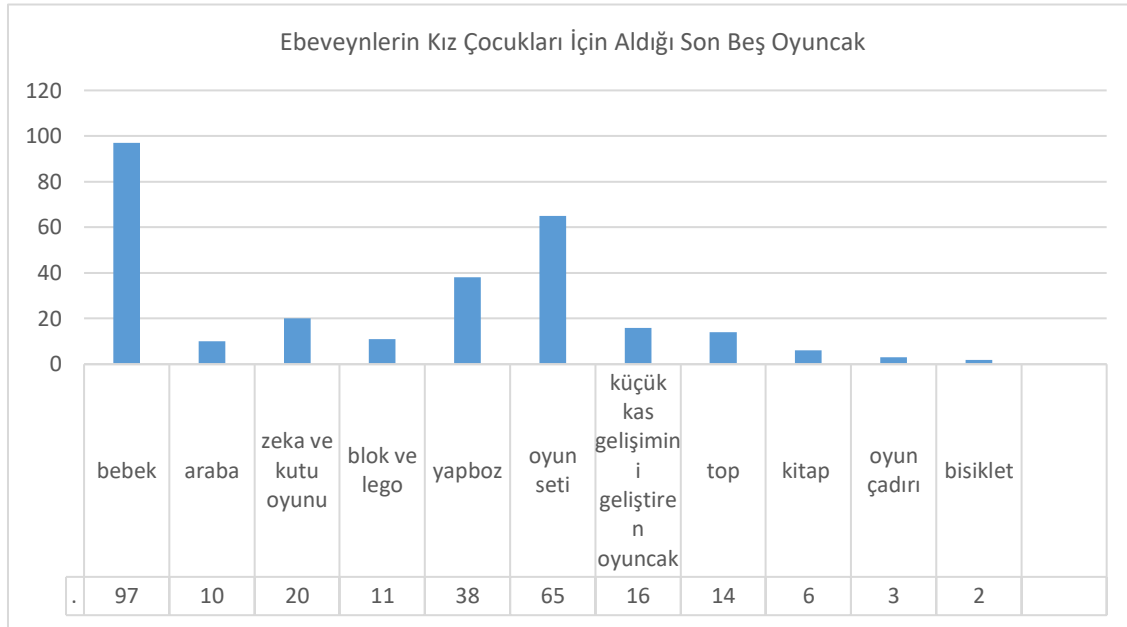
Grafik 3. Ebeveynlerin erkek çocuklarına aldığı son beş oyuncak

Ebeveynlerin çocukları için aldığı son 5 oyuncak yazmaları istenmiştir. Ebeveynlerin erkek çocukları için aldıkları son 5 oyuncak baktığımızda, araştırmaya katılan ailelerin çocukları için; 103 tane

araba, 12 tane bebek ve bebek eşyaları, 31 tane zekâ ve kutu oyunları aldıkları, 19 tane lego ve blok aldıkları, 32 tane yapboz aldıkları, 22 tane çeşitli oyun setleri, 8 tane küçük kas gelişimini destekleyen oyun hamuru, kalem gibi oyuncaklar, 23 tane top, 16 tane şiddet içeren oyuncak, 7 tane kitap, 3 oyun çadırı ve 4 tane bisiklet aldıklarını belirtmişlerdir (Grafik 3).

Grafik 4. Ebeveynlerin kız çocuklarına aldığı son beş oyuncak

Ebeveynlerin çocukları için aldığı son 5 oyuncak yazmaları istenmiştir. Ebeveynlerin kız çocukları için aldıkları son 5 oyuncakta baktığımızda, 97 tane bebek ve bebek eşyaları, 10 tane araba, 20 tane zeka ve kutu oyunları aldıkları, 11 tane lego ve blok aldıkları, 38 tane yapboz aldıkları, 65 tane çeşitli oyun setleri, 16 tane küçük kas gelişimini destekleyen oyun hamuru, kalem gibi oyuncaklar, 14 tane top, 6 tane kitap, 3 oyun çadırı ve 2 tane bisiklet aldıklarını belirtmişlerdir. Kız çocuğu olan ebeveynler şiddet içeren oyuncakları çocuklarına hiç almamışlardır (Grafik 4).

Tablo 10. Çocukların tamir aletleri ile oynamasına sosyo-demografik özelliklerin etkisi (bağımlı değişken: tamir aleti)

	Standart (β)	Std. Hata	T	P	VIF	ANOVA	R ²
Sabit	1,576	,316	4,990	,000			
Çocuk Cinsiyeti	-,107	,076	-1,399	,164	1,003	F=3.555 P=0.009	.104
Mesleği	,050	,059	,856	,394	1,601		
Eğitim Durumu	-,087	,042	-2,086	,039	1,622		
Aile Yapısı	,043	,076	,564	,574	1,020		

Araştırmada bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkenlerin etkisini gösteren çok değişkenli doğrusal regresyon analizi sonuçları sunulmuştur. Öncelikle modelin bütünü değerlendirildiğinde Anova sonuçları kapsamında çok değişkenli doğrusal regresyon modeli anlamlı bulunmuştur ($F=3.555$; $p < 0.009$). Bağımsız değişkenlerin anlamlı olup olmadığı için ise t değerlerine bakılmıştır. Bu kapsamda çocuğun cinsiyeti, meslek ve aile değişkenleri regresyon modeli üzerinde etkili değilken, eğitim durumu değişkeni etkilidir. Diğer taraftan hesaplanan r-kare değeri $R^2 = .104$ 'tür. Bu sonuç bağımlı değişkendeki değişimin %10'nun modele dahil edilen bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Ayrıca VIF değerlerinin 10'dan düşük olması çoklu doğrusal bağlantı sorunu olmadığını göstermektedir. Bu sonuçlara bağlı olarak hipotez kabul edilmiştir. Eğitim durumu yükseldikçe ailelerin tamir aleti, araba vb. oyuncaklar ile oynamasına izin verdiği görülmektedir. Ayrıca çocuklarının cinsiyetlerinin kız ya da erkek olmasının tamir aletleri, araba vb. gibi oyuncaklarla oynamasına mani olmadığını söyleyebiliriz.

Tablo 11. Çocukların bebek ile oynamasına sosyo-demografik özelliklerin etkisi (Bağımlı değişken: bebek)

	Standart (β)	Std. Hata	T	P	VIF	ANOVA	R^2
Sabit	1,332	,301	4,429	,000			
Çocuk Cinsiyeti	,239	,073	3,286	,001	1,003	F=4.185 P=0.003	.120
Mesleği	-,046	,056	-,813	,418	1,601		
Eğitim Durumu	-,089	,040	-2,244	,027	1,622		
Aile Yapısı	-,005	,073	-,066	,947	1,020		

Tablo 11'de araştırmada bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkenlerin etkisini gösteren çok değişkenli doğrusal regresyon analizi sonuçları sunulmuştur. Öncelikle modelin bütünü değerlendirildiğinde Anova sonuçları kapsamında çok değişkenli doğrusal regresyon modeli anlamlı bulunmuştur ($F=4.185$; $p < 0.003$). Bağımsız değişkenlerin anlamlı olup olmadığı için ise t değerlerine bakılmıştır. Bu kapsamda meslek ve aile değişkenleri regresyon modeli üzerinde etkili değilken, cinsiyet ve eğitim durumu değişkeni etkilidir. Diğer taraftan hesaplanan r-kare değeri $R^2 = .120$ 'dir. Bu sonuç bağımlı değişkendeki değişimin %12'sinin modele dahil edilen bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Ayrıca VIF değerlerinin 10'dan düşük olması çoklu doğrusal bağlantı sorunu olmadığını göstermektedir. Ailelerin eğitim durumu arttıkça bebek ve bebek gereçleri ile oynamalarına izin verdikleri görülmüştür. Tamir aletleri, araba vb. oyuncak ile oynamalarında anlamlı bir fark yok iken burada çocukların cinsiyetine anlamlı bir fark çıkması, özellikle de erkek çocuklarının cinsiyetine uygun görülen oyuncak ile oynamasına izin verdikleri olarak düşünülebilir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonucunda ebeveynlerin oyuncak alırken oyuncuğun kalitesine, gelişim düzeyine uygunluğuna, oyuncuğun fiyatına, çocuğun isteğine dikkat ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveynlerin oyuncak seçerken dikkat ettiği faktörler ile ilgili yapılan diğer çalışmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur. Adak Özdemir ve Ramazan (2012)'in yaptığı çalışmada da annelerin çocukları için oyuncak alırken oyuncuğun sağlam ve güvenli olmasına, gelişimine uygun olmasına ve fiyatına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Zengin ve Yayan (2017)'in yaptığı çalışmada ebeveynlerin oyuncak tercihinde bulunurken farklı özellikleri göz önünde bulundurdıkları görülmektedir. Demirkaya ve ark.(2018)'nın yaptığı araştırmada da anne-babaların oyuncak alırken oyuncuğun fiziksel özelliklerine, fiyatına, sağlık açısından uygunluğu gibi özelliklere dikkat ettiklerini ortaya koymuşlardır.

Ebeveynlerin öğrenim düzeyi yükseldikçe oyuncak seçiminde çocuğun gelişim özelliklerine daha fazla dikkat ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Kayılı ve ark. (2018)'nın yaptığı çalışmada da ebeveynlerin eğitim durumu artıkça oyuncuğun, çocuğun gelişim özelliklerine uygun olmasına daha fazla önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bolışık ve ark. (2014) yılında yaptığı bir araştırmada da eğitim düzeyleri arttıkça oyuncuğun güvenli olmasına yani kaliteli olmasına önem verdikleri bulunmuştur.

Ebeveynlerin çocuklarına cinsiyetine uygun oyuncak aldıkları ya da lego, kitap, top gibi genellikle her iki cinsiyet için uygun olduğu düşünülen oyuncakları almayı tercih ettikleri araştırma sonucunda görülmüştür. Ayrıca çocuklarına aldıkları oyuncak ile çocukları toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak yönlendirdikleri düşünülmektedir. Kayılı ve ark. (2018) yılında yaptıkları araştırmalarında ailelerin çocuklarına cinsiyet kalıplarına uygun olarak oyuncak seçtikleri ve çocuklarını bu şekilde yönlendirildikleri sonucu bulunmuştur. Özdemir (2019)'in yaptığı çalışmasında da annelerin çocuklarına cinsiyetlerine uygun oyuncaklar seçtiği yada cinsiyeti olmayan lego, yapboz gibi oyuncaklar aldığı görülmüştür. Yağan Güder ve Güler Yıldız (2016) tarafından yapılan çalışmada da ebeveynlerin çocuklarının cinsiyetlerine özgü oyuncaklarla oynamasını tercih ettikleri belirlenmiştir.

Ebeveynlerin düzenli bir işleri ve ekonomik gelirleri olduğu müddetçe, çocuklarına aldıkları oyuncaklarda gelişim özelliklerine dikkat ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aydılek Çiftçi ve Özgün (2011)'ün yılında yaptığı araştırmada anne babaların ekonomik düzeyleri arttıkça çocukların gelişimlerini daha da önemsedikleri ve çocuklarının cinsel kimliklerini kazanma konusunda daha bilinçli oldukları sonucunu bulmuşlardır.

Sonuç olarak; ebeveynler oyuncak seçerken farklı özellikleri göz önünde bulundurdıkları, en önemlisi çocuklarının cinsiyetlerine uygun olduğu düşünülen oyuncakları tercih ettikleri görülmüştür. Alım gücü olan ebeveynlerin çocuklarına oyuncak alırken kalitesine, çocuğunun gelişim özelliklerine ve çocuğunun isteklerine daha fazla dikkat ettikleri bulunmuştur. Genellikle ebeveynlerin çocuklarına cinsiyetlerine uygun olduğu düşünülen oyuncakları aldıkları ve cinsiyetine uygun olduğu düşünülen oyuncaklarla oynamasına izin verdikleri görülmüştür. Ebeveynlerin özellikle erkek çocuklarının cinsiyetine özgü olduğu düşünülen araba, tamir aletleri ve şiddet içeren oyuncaklar ile oynamalarına izin verirken, bebek ile oynamalarına çoğunluğunun izin vermediği görülmüştür. Bu erkek çocuklarına

alınan oyuncak çeşitlerinde de açıkça görülmektedir. Ebeveynlerin kız çocuklarına ise cinsiyetine uygun olduğu düşünülen bebek ve mutfak oyuncakları ile oynamasına daha çok izin verilirken; araba, tamir aleti gibi erkek cinsiyetine uygun olarak düşünülen oyuncaklarla oynamasına da müsaade ettikleri görülmüştür. Bunun toplumda oluşan erkek ve kadın rolleri ile ilgili olduğu düşünülebilir. Çünkü toplumun kadın ve erkek için öngördüğü çeşitli roller vardır. Kadın evde temizlik yapar, çocuk bakar; erkek ise işe gider, para kazanır ve erkek güçlüdür. Oyuncaklarında çocukları hayata hazırladığını düşünen ebeveynler; çocuklarına toplumun onlardan beklediği rolleri kazanmaları için özellikle erken çocukluk döneminde cinsiyetlerine uygun olduğu düşünülen oyuncaklarla oynamalarına müsaade etmektedirler. Ayrıca eğitim düzeyi yükseldikçe ebeveynlerin çocukların gelişimi desteleyen oyuncakları daha fazla aldıkları görülmüştür. Ancak ailelerinin yapısal özelliklerinin, ebeveynlerin sahip oldukları çocuk sayılarının ve ebeveynlerin cinsiyetlerinin çocuklarının oynamalarına izin verdikleri oyuncaklara etki etmediği bulunmuştur.

Öneriler

Bu sonuçlar doğrultusunda; ebeveynlerin çocuklarına oyuncak alırken sadece cinsiyetlerine uygun olduğu düşünülen oyuncak almamaları, her iki cinsiyete uygun oyuncak seçmeleri konusunda bilgilendirilmelidir. Çünkü çocuklar hayattaki rollerini oyuncaklarla deneyimleyerek öğrenmektedirler. Çocuklar için oyun ve oyuncakların hayatı tanıma ve anlama aracı olduğu hatırlatılarak, çocukların farklı deneyimler elde edebileceği oyuncak seçmeleri için ebeveynler teşvik edilmelidir. Ebeveynlere oyuncak tercihleri ve oyuncak seçerken dikkat etmeleri gereken özellikler ile ilgili seminerler, toplantılar yapılabilir. Oyuncak alırken sadece çocuğun tek bir gelişim alanına değil de birçok gelişim alanına hitap edecek oyuncaklara da yer vermeleri gerektiği vurgulanmalıdır.

Kaynakça

- Adak Özdemir, A., Ramazan, O.(2012). Akkaş, İ. (2019). Oyuncağa Çocuk, Anne Ve Öğretmen Bakış Açısı. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 2(1):2-16.
- Aydilek Çiftçi, M., Özgün, Ö. (2011). Cinsiyet Ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı. *Ekev Akademi Dergisi*, IcoaeF Özel Sayısı, 97-118.
- Bolışık, B., Bal Yılmaz, H., Yavuz, B., Tural Büyük, E. (2014). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Oyuncak Tercihlerinin Ve Akran Etkileşimlerinin Ebeveyn Cinsiyet Rollerini Algısı Bağlamında İncelenmesi. *Journal Of New World Sciences Academy*, 6(3).
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2019). Yetişkinlerin Çocuklar İçin Oyuncak Seçimine Yönelik Davranışlarının İncelenmesi, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3 (4), 976-990.
- Can, S. (2016). Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara. Pegem akademi, 184.
- Demirkaya, G., Öztürk Kömleksiz, F., Özdemir, S. (2018). *Cezayirde yanında çocuğu olan annelerin ve çocuklarının oyun ve oyuncaklar hakkındaki görüşlerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Dilci, T., Arslan, A. (2017). Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Anne-Babaların Geçmişte Kullandıkları Oyuncaklar Ve Oyuncak Seçiminde Dikkat Ettikleri Unsurlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26 (6) , 2001-2009.
- Egemen, A., Yılmaz, Ö., Akil, İ. (2004). Çocuk Oyuncaklarının Çocukların Gelişim Alanlarına Yönelik Etkilerinin Günümüz Bağlamında İncelenmesi (Sivas İli Örneği). *Sosyal bilimler dergisi*, 7(13): 35-48.
- Erden, Ş. (2001). Oyun, Oyuncak ve Çocuk. *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 5(2), 39-42.
- Esen, M. (2008). *Anaokullarına devam eden çocukların ebeveyn ve öğretmenlerinin çocuk oyun ve oyuncakları hakkında görüşlerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Gülşay Ogelman, H., Aytaç, P., Erol, A., Erdentuğ, F., Akdeniz Yolaç, Ö., Güner Özbilenler, M. (2019). Geleneksel Çocuk Oyunlarının Eğitimsel Değeri ve Unutulmaya Yüz Tutmuş Ahıska Oyunları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2),357-367.
- Günay, G., Bener, Ö. (2011). Anne-Baba Ve Çocuk Görüşleri Doğrultusunda Oyun. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 65-87.
- Güney, O. (2012). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15 (3), 157-171.
- Healey, A., Mendelsohn, A., 5-6 Yaş çocuklarında algılanan cinsiyet kalıp yargılarına ilişkin ebeveyn beklentileri ile oyuncak tercihleri arasındaki ilişki (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Selecting Appropriate Toys for Young Children in the Digital Era, *Pediatrics*. Volume 143, number 1.

- Council On Early Childhood (2019).
- Kahraman, P.B., Başal, H.A. (2011). Anne Eğitim Düzeyine Göre Çocukların Cinsiyet Kalıp Yargıları İle Oyun Ve Oyuncak Tercihleri. *Yeni Dünya Bilimleri Akademisi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1C0376, 6, (1), 1335-1357.
- Kayılı, G., Alpsoy, S., Vural, E.S., Babuccu, M., Kul, A., Ahrazoğlu, S., Fındık, Z.B., Arıcı, H., Sayım, A., Doğan, E. (2018). Farklı Okul Öncesi Eğitim Programlarına Devam Eden Çocukların Ebeveynlerinin Oyuncak Tercihlerinin İncelenmesi. Ed. Tapur, D., Avşaroğlu, S., Arslan, E., Kılınç, M. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları 2018, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Kırman, A. (2019). *Çocuk kitaplarında oyun ve oyuncak kavramının incelenmesi* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Kuğuoğlu, S., Kürtüncü Tanır, M. (2006). Gelişim dönemlerine göre oyunun terapötik kullanımı. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 22(1): 293-304.
- Menekşe, F. N. (2019). 3-6 yaş arası okul öncesi çocukların oyuncak tercihleri ve cinsiyet kalıp yargıları ile ebeveynlerinin toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1): 821-836.
- Ömeroğlu, E., Ersoy, Ö., Tezel Şahin, F., Kandır, A., Turla, A. (2007). Okul Öncesi Eğitimde Drama Teoriden Uygulamaya. Ankara: Kök Yayıncılık, 11-12.
- Özdemir, H. (2019). *Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların, Annelerinin Ve Öğretmenlerinin Oyun Ve Oyuncaklara İlişkin Cinsiyet Kalıp Yargılarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Özyeşer Cinel ,N. (2006). *Farklı sosyo ekonomik düzeydeki 3-6 yaş grubu çocuğu olan anne babaların oyuncak ve oyun materyalleri hakkındaki görüşlerinin ve bu yaş grubu çocukların sahip oldukları oyuncak ve oyun materyallerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Yağan Güder, S., Alabay, E. (2016). 3-6 yaş arasındaki çocukların oyuncak tercihlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi. *Abi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 17,(2), 91-111.
- Yağan Güder, S., Güler Yıldız, T. (2016). Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarında ailenin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2): 424-446 (2016).
- Yılmaz, S. (2018). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Günlük Hayattaki Yansımaları: Çorum/Alaca Örneği. *İmgelem*, 2 (2), 59-79.
- Yorgancı, F. (2008). *İlköğretim ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin inşası* (Yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyon.
- Zengin, M., Yayan, E. H. (2017). 3-6 Yaş Çocukların Oyuncak Kullanımına İlişkin Ebeveyn Görüşlerinin İncelenmesi. *İ.Ü. Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 5(2),1-12..

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 3 Sayı/ISSUE 6 Yıl/YEAR: 2020

Alındı/RECEIVED: 07-04-2020 – Kabul/ACCEPTED: 07-12-2020

Kesişimsellik Teorisi ve Farklılıkların Feminizmi

Intersectionality Theory and Feminism of the Differences

Pınar SARIGÖL¹

Abstract

In this paper, intersectionality theory, which is one of the theoretical results of debates on differences and inequalities in second and third wave feminism, shall be analyzed. To do this, first, the category of ‘woman’ in the scope of differences and inequalities shall be pointed out to see exactly what has been problematized regarding issues related to feminism and gender politics. In addition to exploring intersectionality with this analysis, which enables the theory to define the concept of neo-racism by incorporating other differences (ethnicity, age, class, education, disability, etc.) in the light of black feminism; it also offers the opportunity to

Öz

Bu çalışmada, ikinci ve üçüncü dalga feminizmde farklılıklar ve eşitsizlikler üzerine yapılan tartışmaların kuramsal sonuçlarından biri olan kesişimsellik teorisi analiz edilecektir. Bunun için; öncelikle farklılıklar ve eşitsizlikler kapsamında, ‘kadın’ kategorisi işaret edilerek feminizm ve toplumsal cinsiyet siyasetinde tam olarak neyin sorunsallaştırıldığına bakılacaktır. Kesişimselliği bu analizle keşfetmek, kuramın siyahî feminizmin ışığında diğer farklılıkları da (etnisite, yaş, sınıf, eğitim, engellilik vb.) içine alarak yeni-ırkçılık kavramını tanımlamaya olanak sağlamasının yanında; bugünkü toplumsal eşitsizlikleri güçlü bir kuramsal ve kavramsal

¹Pınar Sarıgöl, Dr., Fenerbahçe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, pınar.sarigol@fbu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5420-8892.

interpret today's social inequalities in a strong theoretical and conceptual framework. In this context, this article shall firstly focus on the arguments of Marxist and radical feminists on the sameness and the difference, especially in the second wave. Second, the question of gender and identity of the third wave feminism shall be discussed. This comparison of ideas and the suggested arguments shall show us how/where we should see multiple inequalities with the intersectionality theory. Moreover, with the perspective of intersectionality this comparison shall allow us to analyze the analytical axes in which the differences cause inequality. In addition, the specificity of the article is that it reconsiders the concept of neo-racism with intersectionality and reveals the multifaced categories and differences that cause inequality. Eventually, the main purpose of the article is to explain intersectionality in parallel with its theoretical development, to explore its academic functionality of the theory and to expound inequalities, categories and their social, cultural and political results in different empirical cases and levels.

Keywords: Intersectionality, Feminism, New-racism, Gender Politics, Identity Politics.

çerçevede yorumlama imkanı da sunmasıdır. Bu bağlamda, bu makalede ilk olarak ikinci dalgadaki özellikle Marksist ve radikal feministlerin aynılık ve farklılık savlarına odaklanılacaktır. Daha sonra, üçüncü dalga feminizmin toplumsal cinsiyet ve kimlik meselesi ele alınacaktır. Bu fikir karşılaştırması ve öne sürülen savlar bizi kesişimsellik kuramı ile çoklu eşitsizlikleri nasıl/nerede görmemiz gerektiğini gösterecektir. Dahası; bu karşılaştırma, farklılıkların eşitsizliğe neden olduğu analitik eksenleri kurama özgü bir perspektifle incelememizi sağlayacaktır. Buna ek olarak; makalenin özgünlüğü, yeni-ırkçılık kavramını kesişimsellik kuramıyla yeniden düşünerek eşitsizliğe neden olan çok yönlü kategorilerin ve farklılıkların su yüzüne çıkarmasıdır. Nihayetinde, makalenin esas amacı kesişimselliği; onun kuramsal gelişimiyle anlamak, ve kuramın akademik işlevselliğini keşfederek eşitsizlikleri, kategorileri ve bunların toplumsal, kültürel, politik sonuçlarını farklı ampirik örneklerde ve düzeylerde serimlemektir.

Anahtar kelimeler: Kesişimsellik, Feminizm, Yeni-ırkçılık, Toplumsal Cinsiyet Siyaseti, Kimlik Siyaseti.

Giriş

Bell hooks 1981 tarihinde yazdığı *Ben bir kadın değil miyim: Siyah Kadın ve Feminizm* adlı kitabında siyah kadınların tarihten günümüze ırkçılık ve cinsiyetçiliğe nasıl maruz kaldığını anlatmıştır. hooks, siyah ve beyaz kadının yaşamları arasındaki cinsiyetçi ideolojinin nüanslarına dikkat çekmiş ve beyaz erkek egemenliğinin siyah kadınlar için çok yönlü ezilme biçimleri yarattığını açıklamıştır. Erkek egemenliğinin söz konusu olduğu bir düzende bütün kadınlar ikincilken, beyaz erkek egemenliğiyle mevcut cinsiyetçi ayrımcılıklara ırkçı ayrımcılıklar da eklenmiştir. Irkçı ve cinsiyetçi ayrımcılıkların

olduğu yerde, alt sınıfı siyahlar temsil etmiştir. Şüphesiz bell hooks'un kitabı bu alanda ilk kitap ve ilk tespit değildir ancak sorduğu "Ben bir kadın değil miyim?"² sorusuyla siyah ve beyaz kadın arasında aynı cins olmaktan kaynaklı evrensel feminizm anlayışına tek cümle ile tekrar dikkat çekmesi bakımından önemlidir.

bell hooks'un siyah kadınlar nezdinde hatırlattığı bu yalın soru makalede, ikinci dalga feminizm ve üçüncü dalga feminizm arasındaki farklılıklar ve çok yönlü eşitsizliklerin kuramsal bağlamda nasıl kategorize edildiğini, nasıl sorunsallaştırıldığını analiz etmemiz için hayati bir çıkış noktasıdır. Bu noktadan ilerlerken; kesişimsellik, feminist bir perspektif olarak, hiyerarşik farklılıkların hangi sınırdaki eşitsizliklere ve dolayısıyla ötekileştirmeye dönüştüğünü kuramsal olarak temellendirecektir. Başka bir ifade ile ikinci dalga feminizmde kadınların ataerkillik karşısında güçlü olması için öne sürülen "bütün kadınların kız kardeşliği" tezi üzerine yapılan eleştiriler ve kadınlar arasındaki farklılıkların eşitsizlik düzeyinde görünür olması yeni, kapsamlı feminist bir bakış açısının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Dahası, bununla ilişkili kadınların kendi aralarındaki toplumsal cinsiyet, etniklik, din ve sınıf farklılıklarının kesişimselliği ile analiz edilmesi gerektiğini göstermiştir.

Bu nedenle, makalede ilk olarak kesişimsellik kuramının temel çerçevesini, sonra ikinci dalga ve üçüncü dalga feminizmde kuramın gelişme gösterdiği temel meseleler belirlenecektir. İkinci dalga feminizmde Marksist, sosyalist ve radikal feministlerin kuramsal tartışmaları ve birbirlerine yönelik eleştirileri ile siyah ve lezbiyen feministlerin görüşleri, mevcut feminist kuramların kadınlar arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmadaki yetersizliklerini göstermiştir. Üçüncü dalga feminizme geçildiğinde ise artan göç ve neo-liberal politikalar feminizmde yeni kuramsal gelişmeleri tetiklemiştir. Genel olarak yeni feminist kuramlara göre toplumsal cinsiyet; sadece kadın, erkek, lezbiyen, gay gibi sınıflandırmalara tabi tutulamayacağı gibi siyah, beyaz ya da Üçüncü Dünyalı kadın gibi gruplandırmaların da ataerkilliği ve kadınlar arasındaki farklılığı tanımak açısından yeterli olmayacaktır. Dolayısıyla feminist teorinin boşlukları ve eksiklikleri karşısında siyah ve Doğu kökenli feministlerin Batı feminizmine yönelttikleri eleştiriler, kadınların kendi aralarında yaşadıkları ayrımcılıkları etniklik, cinsiyet, ırk ve sınıf kategorileri ile göstermeye çalışmıştır. Bu nedenle, makalede ikinci ve üçüncü dalga feminizmdeki teorik gelişmelerin sadece belli bir kısmı kesişimsellik kuramı ile ilişkilendirilecektir. İkinci ve üçüncü dalga feminizmdeki teorik gelişmeler ışığında ortaya çıkan kesişimsellik kuramı öncelikle siyah feministlerin kavramsal katkılarıyla ele alınacaktır. Kurama isim vermiş feminist düşünür Kimberle Crenshaw'ın argümanları ile başlayıp iki siyah feminist kuramcı Patricia Hill Collins ve bell hooks'un analizleriyle siyah feminizm ve kesişimselliğin ilk çıkış coğrafyası olan Amerika'daki gelişmelere odaklanılacaktır. Avrupa kıtasındaki kesişimselliğin gelişimine baktığımızda ise göçün artması ile kadınların kendi aralarındaki farklılıkları tanımlamak için ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet kategorilerine ek olarak, etnik farkın ve din farkının ötekileştirici ve dışlayıcı gücünü keşfettikleri görülecektir.

Bu nedenle makalede yeni ırkçılığı kesişimsellik kuramıyla yeniden düşünerek İkinci Dünya savaşından sonra Avrupa'nın toplumsal dönüşümünü ve farklı ırk, etniklik, sınıftan kadınların yeni toplumda birbirleri ile karşılaşmasının sonuçlarını feminist bir perspektiften sunulacaktır. Tarihsel

² 1797'de köle bir ailede doğan, dönemin kölelik karşıtı ve kadın hakları hareketlerinin en önemli isimlerinden Sojourner Truth "Ben kadın değil miyim?" sorusunu ilk kez dile getirendir.

olarak bakıldığında İkinci Dünya savaşından sonra Batı Avrupa ülkelerinin ekonomilerini hızla düzeltme kaygısı Üçüncü Dünya ülkelerindeki siyasi konjonktür ile birleştiğinde dünya genelinde nüfus hareketliliklerinin artmasına neden olmuştur. Bu durum Batının iktisadi, kültürel ve siyasi yapısını etkilemekle kalmamış, “yeni dünyanın ötekileri” ile hiyerarşik toplumsal kategorileri yeniden belirlemiştir. Savaş sonrası Batı; iktisadi gelişimini istikrara oturtup sınıfsal egemenliğini ve normlarını, cinsiyetçi ve ırkçı parametreler etrafında inşa ederek kadınlar arasındaki farkı besler yönde bir toplum yaratmıştır. Neticede Batı toplumunda kadının ikincilliği değişmezken, “Batılı kadın” ve “Göçmen kadın” arasındaki farklılık feminist teoriyi ve hareketi etkilemiştir. Nitekim değişen toplumda toplumsal cinsiyet, ırk ve etnikliğin egemen olanla siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkisi, kadınlar arasındaki eşitsizliğe odaklanmak gerektiğini göstermiştir.

Makalenin nihayetinde, kesişimselliğin toplumsal cinsiyet ve feminist literatüre katkıları ve konuya ilişkin ampirik çalışmalardaki eşsiz akademik işlevselliği bir kere daha vurgulanacaktır.

İkinci ve Üçüncü Dalgada Farklılık ve Eşitsizliklere Feminist Yaklaşımlar

İkinci dalga feminizmde tartışmaların etrafında döndüğü iki vurgu vardır. Bunlardan biri kadın ve erkeğin *aynı* olduğudur, diğeri ise kadın ve erkeğin birbirlerinden *farklı* olduğudur. Eşitliği aynılık ya da farklılık üzerinden sağlamaya çalışan feminist kuramcılar, bu dönem itibariyle birbirlerinden beslenen ama birbirlerine karşı duran fikirler öne sürmeye başlamıştır. “Aynılık”ı savunanlara göre feminizm, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini kabul etse bile toplumsal cinsiyetten öte bir bilgiye ulaşmak için çalışmalıdır. “Farklılık”çı feminizm düşünürlerine göre ise, toplumsal cinsiyet eşitsizliği vardır ve feminizmin amacı, bu farklılıklar üzerinden kadının inkar edilen kimliğini çok boyutlu olarak tanımlamak ve kadına toplumsal itibarını yeniden kazandırmaktır (Ergas, 1992, s. 490). Bu nedenle, ikinci dalga feminizmi anlamak için kadın ve erkeğin aynı olduğunu savunan liberal feministlerin aksine, farklı olduğunu değişken eksenlerde tartışan radikal ve sosyalist feministlerin özellikle birbirlerine yaptıkları eleştirileri karşılaştırmak önemlidir.

Marksist ve sosyalist feministler ilk önce Marksizm eleştirisi yaparak kadın sorununu kapitalizmden bağımsız düşünmemek koşuluyla yeniden tanımlamışlardır. Başka bir ifade ile Karl Marx’ın ve Friedrich Engels’in (2011 [1848], s. 158) kaleme aldığı *Komünist Manifesto*’nun son bulunduğu “proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri yok” cümlesi, Marksist feminizmin eleştirel başlangıcı olmuştur. İşçi sınıfının özgürlüğünü betimleme açısından bu cümle anlamlı olabilir, fakat kadının özgürlüğünü de işçi sınıfının zincirlerine bağlayan Marx ve Engels’in herkes için mutlak bir kurtuluşun devrimle olacağı sınıfsız toplum fikri eksiktir. Nitekim kadının özgürlüğüne yönelik 19.yy içindeki klasik Marksist açıklamalar; 1960’larda ortaya çıkan ve yaklaşık 1980’lere kadar ikinci dalga feminizm olarak adlandırılan dönemin esas eleştiri konuları olmuştur (Donovan, 2010, s. 147). Öyle ki, Marksist feminist kuramcı Heidi Hartmann’ın *Marksizm’le Feminizm’in Mutsuz Evliliği* adlı makalesinde, formüle edilmiş bir devrim anlayışının yüzyıllardır süregelen cinsiyete dayalı ezilmelere çözüm olmayacağını net cümlelerle şöyle belirtir: “kadınlar devrimden sonra erkeklerin kendilerini kurtaracaklarını beklememelidirler... Erkeklerin zincirlerinden başka kaybedecekleri şeyleri de vardır” (Hartmann, 2006, s. 70). Marksizmde kadın sorununa, sınıfsal eşitsizlikten daha az önem verilmiş ve

sınıf hareketinden bağımsız, ayrı bir kadın hareketinin mücadeleyi sekteye uğratacağı düşüncesi savunulmuştur. Bu bağlamda, Marksist kuramın kadın söz konusu olduğunda cinsiyet körü olduğu kabul edilmelidir (Hartmann, 2006, s. 2).

Kadının erkekten ayrı ezilen bir kimlik olarak ele alınması gerektiği Marksistler, radikal ve liberal feministler tarafından farklı perspektiflerle savunulmuştur. İkinci dalga feminizm içinde kadının kamusal alandaki konumunun yanı sıra özel alandaki konumu da irdelenmiştir. Daha geniş bir ifadeyle birinci dalgada kadının temel hakları, siyasi eşitlik, istihdam ve eğitim gibi kamusal alanda erkekle eşitliği talep edilirken, ikinci dalgada kadın, kamusalda erkekle ne kadar eşit olursa olsun aile içinde; yani, özel alanda kadının konumu değişmediği sürece bir eşitliğin sağlanamayacağı savunulmuştur (Bora, 2012, s. 40). Nitekim radikal feministlerin “Kişisel olan, siyasaldır” sloganı tam da kamusal-özel alan ayrımına ithafen söylenmiştir. Kamusal alanda her kadının deneyimlediği ataerkil kodlar, aslında doğrudan özel alan içinde de var olduğu ve özel alanın esasında kamusal alanın düzeni gibi “siyasal bir projeyi” temsil ettiği iddia edilmiştir (Ergas, 1992, s. 492). Daha geniş bir ifadeyle Hartmann Marksizmin kadın sorununa bakışının cinsiyet körü olduğunu savunurken, feminizmin de Marksizm temelli tarihsel maddecilik anlayışından yoksun olduğunu ve tarih körü olduğunu belirtir. Batı toplumlarında kadınların neden ezildiğini anlamak istiyorsak hem bu toplumların gelişimlerini hem de ataerkilliğin toplumsal bir yapı olarak nasıl yer ettiğini anlamak gerekir, ki bunun için feminizm ve Marksizm birlikte hareket etmelidir. Dolayısıyla, Marksizmde kadın, toplumsal cinsiyet bağlamında ikincilikleri üzerinden değil de ekonomik sistemdeki konumları itibariyle analiz edilir (Hartmann, 2006, ss. 2-4).

Hartmann'ın vurguladığı sorun, kadının ekonomik sistemde yapageldiği işler ve basit işbölümlerine kıyasla erkeğin bu işbölümünde daha öncelikli konumda bulunmasıdır (Hartmann, 2006, s. 12). Christine Riddiough, Hartmann'ın ataerkilliği salt kadın ve erkeğin cinsiyetçi işbölümü üzerine temellendirmesinin, sorunun bütününe görme açısından oldukça dar bir çerçeve sunduğunu, hatta feminizm ve Marksizmi birlikte kuramsallaştırma konusunda Hartmann'ın analizinde ciddi eksikliklerin olduğunu iddia etmektedir. Riddiough'a göre, kadının neden ezildiği ve neden erkek tarafından ikincilleştirildiği gibi cevap verilmesi gereken sorular yanıt verilmeden kalır (Riddiough, 1981, s. 75). Ailedeki iş bölümü üzerinden kadının üreme yeteneği ve buna bağlı olarak çocuk bakımı, ev işleri gibi erkeğe ve ailesine sunduğu hizmetlerin kendisi sadece ataerkillikle açıklanamaz. Aile toplumun temel birimidir fakat tek birimi değildir. Sivil toplumun üretim sürecine dahil olan bir parçasıdır. Dolayısıyla, kadın üzerindeki baskı sadece aileden kaynaklı değildir (Riddiough, 1981, s. 81). Buna göre, “sosyalizmde ev işi de kolektifleştirilecek ve kadınlar çifte yüklerinden kurtulacak” (Hartmann, 2006, s. 7) inancı ile yetinilmiş olması eşcinsellerin ataerkil sistemdeki dışlanma sorununun yeterince dikkate alınmadığını göstermektedir. Şu açıktır ki; kadının sadece cinsiyetinden ötürü aile içinde baskı altında olduğu tespiti yetersizdir. Örneğin, eşcinseller aile içinde baskı altına alındıkları gibi toplum değerleri gözetilerek hem toplumdan hem de aileden dışlanmakta, ayrımcılığa uğramakta, fiziksel ve sözel şiddete maruz kalmaktadır. Nitekim cinsel yönelimin yanı sıra, ırk ve sınıfsal bağlamda en marjinalde kalanlar da ezilmektedir (Riddiough, 1981, ss. 81-83). Anlaşılması gereken, ataerkil sistemde erkek olmayan ya da eril söylemin dışında duran herkesin farklı ahlaki ve toplumsal değerler kapsamında ezilmesidir. Bu bağlamda; özellikle sosyalist ve Marksist feministlerin kadının toplumsal cinsiyet ve sınıfsal rolünün

ötesinde kendi aralarında ayrımcılığa neden olan etniklik, ırk, cinsel yönelim gibi farklılıkların kuramsal analizini yapmada eksiklikleri olduğunun tekrar altını çizebiliriz.

Radikal feministler ise kadınlar arasında ayrımcılığa neden olan farklılıkları Marksist feministlere kıyasla daha önemser görünse bile bütün kadınların “kız kardeş” olduğu fikri ile ataerkilliğe karşı kadın birliğini evrensel bir dille kurması kadınlar arasında farklılıklardan kaynaklı ayrımcılıkları görmesine engel olmuştur. Daha kapsayıcı bir ifadeyle, radikal feminist Shulamith Firestone eğer ortada devrimden daha kapsayıcı bir kelime olsaydı feministlerin ataerkillik karşısında kazanacağı zaferin niteliği olarak kesinlikle söz konusu kelimeyi kullanacaklarını belirtir. Firestone göre, kadın salt ekonomik sistemin filtresinden geçirilerek ele alınamaz; tarihsel analiz cinsiyet ayrımcılığının özüne tekabül eder ve bu analizi cinsiyetler arası ezen/ezilen bağlamında okumak gerekir. Kadın ve erkek birbirinden farklıdır. Açıktır ki biri diğerinden daha üstündür. Eşitsizlik, doğrudan ya da dolaylı ailedeki biyolojik yetki dağılımına bağlıdır. Doğal olanı insani olanla açıklamak gerekli değildir; yani, doğadaki cinsiyet farklılığı ile insanlığın yaşadığı cinsiyet ayrımcılığı birbiriyle alakalı değildir. Sistemin eşitsizliği, insanlığın gelişimiyle ortaya çıkmıştır, doğaya referans verilemez (Firestone, 1997, ss. 22-24). Bu bağlamda, biyolojik farklılıklar açık olarak ortadadır ancak esas mevzu doğal farklılıkların toplumsal temsillerce nasıl bazı grupların dışlanmasına neden olduğudur.

Barrett de kadınların ayrımcılığa uğrama nedenlerinin özellikle biyolojik yetilerle ele alınmasını eleştirir. Barrett'e göre; salt kadın-erkek arasındaki farklılıklar değil, aynı zamanda ırki farklılıklar arasında da beyaz olanın neden üstün olduğunu anlamak için ataerkilliğin tarihsel analizine bakmak gerekir. Kadının ikincilleştirilmesi ve toplumsal cinsiyet rolleri tarihten günümüze bütünsel olarak ele alınamaz çünkü dönemin koşulları gereği değişiklikler söz konusudur. Zira toplumsal cinsiyet rollerindeki değişiklikler, emeğin bölüşümü ve üretim ile bağlantılıdır. Bu nedenle, kadının özgürlüğü için emeğin bölüşümü yeniden değerlendirilmeli, özellikle çocuk bakımı ve ailesel sorumluluklar özelindeki bu bölüşüm gözden geçirilmelidir (Barrett, 1997, ss. 124-126). Şüphesiz feminizm kadın erkek eşitliği adına önemli tarihsel kazanımlar elde etmiştir. Kamusal alanda kadının oy hakkını elde etmesi, özel mülkiyet hakkı ve mesleki uzmanlık alma şansının artması özellikle burjuva beyaz kadın açısından ciddi gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu gelişmeler siyasi parametrelerin ve kadına yönelik egemen ideolojinin eşitlikçi düzeyde yeniden inşası anlamında çok da ikna edici değildir, çünkü mevcut gelişmeler işçi sınıfı kadınların özgürlüğünü tanımlama açısından bir çözüm önermemiştir. Unutulmaması gereken kapitalizmle birlikte kamusal alanda kadının da emeğine ihtiyaç duyulmuş olmasıdır. Dolayısıyla, kadının kazandığı haklar egemen ideolojinin eril söylemini yok etmez. Zira kamusal ve özel alanda yüzyıllardır süregelen eril dil, kadınların bizzat kullanmasıyla da güçlenebilir (Barrett, 1997, ss. 128-129). Bu nedenle eril dili kadın da -farkında ya da değil- üretebilir, çünkü kadın da ataerkil kodlarla yetişmekte ve kendine biçilen rolü duygusal ve ekonomik bağlılıklarla gönüllü oynayabilir ya da çaresizlikle susmak zorunda kalır. Bu bağlamda, radikal feminizmin kadın ve erkek rollerinin birbiriyle ilişkisinin sorunlu olduğunu görüp politik olarak buna odaklanması ikinci dalga içerisinde oldukça önemli bir gelişmedir. Radikal feministler, cinselliği ve yeniden üretimi kadınlar nezdinde öne çıkararak kadın sorununu politik bir mevzu haline getirmiş ve ataerkilliği, politik bilincin dönüştürülmesi yönünde ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Radikal feministlerin hiyerarşinin olmadığı

küçük kadın grupları ile bilinç yükseltme seanslarını gerçekleştirmesi kadınların kendi yaşamındaki dışlanma deneyimlerini paylaşıp ataerkilliğin farklı yüzlerini açığa çıkarması bakımından anlamlıdır (Ramazanoğlu, 1998, s. 31). Ancak farklılıklar nezdinde kadınların ezilmesi sorunu salt ataerkilliğin farklı yüzlerini görmekle çözülemez. Kapitalizm, ırkçılık ve ataerkilliğin birbirini besler yönde ilişkisini anlamak gerekir ve kadınlar arasındaki farklılıklar, çoğu zaman kadınların yaşadığı ayrımcılığın bir ya da birçok nedenini içinde barındırabilir.

İkinci dalga feminizmin radikal feministlerinden Kate Millett da farklı özellik, kapasite ve imkanlara sahip kadınların ayrımcılığa uğrama nedenlerinin değişebileceğini belirtmiştir. Millett'in özellikle kadının bir azınlık olarak kabul edilmesi gerektiği yönündeki fikirleriyle azınlık psikolojisi bağlamında tespitler yapması önemlidir. Ona göre, kadınların ataerkil sistem içerisindeki kimlik karmaşaları, kendi aralarındaki ezilmeden kaynaklı tepkilerine ve durumları algılamalarına yöneliktir. Bilhassa birinci dalga içerisindeki siyasi ve kültürel gelişmeleri toplumsal devrim olarak algılanmasının bir yanlış olduğunu belirtmiştir. Özellikle Millett'in birinci dalga feminizm için; Kadınların Oy Hakkı Hareketi, Medeni Haklar Hareketi gibi feminist örgütlenmeler orta sınıf eylemi niteliğinden kurtulamadığını, bu hareketlerin kent-soyulu karakterden sınırlanmadığını ve en çok hakları yenen işçi sınıfı kadınlarını kendi hareketlerine katamadıkları yönündeki eleştirisi dikkate değerdir. Kamusal alanda hak kazanan kadın, çalışma hakkıyla ekonomik bağımsızlığı kazandığını sanıyordu fakat ne çalışmada eşit koşulları sağlamaya yönelik zorlama ne de çalışmaya bir sorumluluk gözüyle bakma gibi bir çaba içine girmiştir. Sonuç olarak, kadınlar eşlerinin gelirin ya da toplumsal baskı yüzünden "aile ve çevresel değerlere" bağımlı olmuşlardır. Özellikle kriz zamanlarında yedek iş gücü olarak kullanılıp sonrasında da "yuvalarına" geri gönderilmişlerdir (Millet, 1987, ss. 140-141). Dolayısıyla, kadının emeği kadın olduğu için hem kamusal alanda hem de özel alanda ötekileştirilmiştir.

Kate Millet'in cinsiyet, sınıf ve emek vurgusundan feminist akımların birbirlerine sundukları kuramsal eleştirilerden birbirlerini beslediği sonucunu çıkartabiliriz. Daha geniş ifadeyle radikal, sosyalist ve Marksist feministlerin kendi kuramsal çıkışlarına sundukları eleştiriler kadınlar arasındaki farklılıkları görünür kılarken, evrensel feminizm anlayışına yönelik siyah ve lezbiyen feministlerin eleştirileri de gerekli dikkati feminist akımlar için sağlamıştır. Neticede bütün feminist ekoller kadının erkek egemen ideoloji tarafından ezildiğini kabul edip eşit ve adil bir yaşam için farklı çözümler önerse bile kadınlar arasındaki farklılıklara yeterli değinilmediği için tartışmaların eksenini kadınlar arasında yaşanan ayrımcılıklara gelmiştir. Fakat özellikle siyah kadınlar ve etnik azınlıklara mensup kadınlar, radikal ve Marksist feministleri kadınlar arasındaki eşitsizliğin ırksal ve etnik nedenli olduğunu es geçtikleri iddiasıyla eleştirirler (Ramazanoğlu, 1998, ss. 36-37). İkinci dalga feminizmde salt etnik, ırki ve sınıfsal farklılıklar değil aynı zamanda cinsel yönelimi hetero olmayan kadınlar da hak talep ederken hemcinslerinden bazı sorunlara daha sık maruz kalmaları açısından farklı yönlerden ayrımcılıklara uğradıklarını vurgulamışlardır. 1974 yılında bir araya gelen ve kendilerine The Combahee River Collective diyen bir grup siyah ve aynı zamanda lezbiyen feminist kadın ırkçılığa, cinsiyetçiliğe ve sınıf baskısına karşı durduklarını açıklayan politikalarını bildirmişlerdir (The Combahee River Collective Statement, 1997, s. 63). Kolektife göre, politikalarının temel zorluğu tek bir yönden gelen baskıya değil her türlü baskı ve dışlanmaya karşı siyasi mücadele yürütmeleridir; zira ne ırksal, ne sınıfsal

ne cinsiyet ne de cinsel yönelim olarak devamlı ayrımcılığa uğramaktadırlar (The Combahee River Collective Statement, 1997, s. 67).

Siyah feminist Gloria Joseph'e göre, radikal ve Marksist feminist analiz sistematik olarak beyaz kadın ve beyaz erkek arasındaki ilişkiye bakmıştır. Bir Marksist olan Joseph de, Marksizmi cinsiyet ve ırk körü olarak nitelendirmiş, aynı zamanda feminizmle birlikte siyah kadınların köle olarak çalıştırıldıkları dönemin ve bugünün analizini yapamadığını belirtmiştir. Başka bir deyişle, feminizm siyah kadınları kapsayamamıştır, çünkü açıktır ki siyahların insanlık dışı köleliği görmezlikten gelinmektedir (Joseph, 1981, ss. 93-94). Bu bağlamda, "Kişisel olan politiktir" sloganını siyah kadınların yanında siyah erkekler için de kullanılabilir. Zira; biyolojik özelliği itibariyle siyah erkek de ezilmiştir, öyle ki beyaz kadın tarafından dahi ezilmiştir. Fakat bu durumda siyah erkeğin de mevzu edilmesi sadece erkeğin kadını ezdiğini savunan radikal feministler için bir problemidir. Ancak siyahlar için beyaz egemenliği söz konusudur, beyazların baskısı erkeklerinkinden de önce gelir ve daha ezici, hatta acımasızdır (Joseph, 1981, ss. 96-98). Bu bağlamda, ikinci dalga feminizmde siyah feminist hareket özellikle beyaz ya da siyah ırktan olmak ya da Üçüncü Dünya insanı olmak arasındaki hiyerarşide ataerkilliğin en can alıcı noktasına dikkat çekmiş; dahası, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği de takip ederek feminist hareketin üçüncü dalgaya doğru gelişme göstermesini sağlamıştır.

Kristeva'ya göre evrenselci kadın hareketi olarak adlandırılan ve kadınlar için her süreçte yürütülen mücadelede seçme-seçilme hakkını isteyen, erkeklerle eşit bir şekilde toplumsal kurumlarda yer almayı talep eden ve annelik ya da kadınlığa ilişkin niteleyici tanımları reddeden 1968 öncesi feminizm, günümüze ulusların toplumsal ve siyasal yaşamında önemli bir etki bırakmıştır. Elde edilen haklar (siyasal haklar, doğum kontrolü, kürtaj, ücret eşitliği, mesleki anlamda tanınma) oldukça önemlidir ancak evrenselci olan bu feminizm akımı kadınların birbirinden farklı sorunlarını da evrensel kadın hareketi altında küreselleştirmiştir. 1968 sonrası yeni kuşak feminizmde ise mücadele artık eşitlik için sürdürülmektedir (Kristeva, 2007, ss. 228-231) çünkü "mücadele artık farklılığı ve özgüllüğü talep etmektedir" (Kristeva, 2007, s. 231).

Kadın sömürüsü, kadına şiddet ve geleneksel önyargılar hala sürüyor olmasına rağmen 1968'den günümüze kadın mücadelesi hem nitelik hem de nicelik olarak yükseldiği görülmüştür. Her kadın grubu kendi farklılıkları özelinde mücadeleye katılır ve her kadın baskı altında olmasına rağmen elinde kullanabileceği hangi araçlar varsa o şekilde mücadele eder (Kristeva, 2007: 238). Bu nedenle Kristeva'nın deyimiyle ikinci dalga feminizmin tarihsel olarak bir kısmını kapsayan *yeni kuşak* ya da üçüncü dalga feminizmde kadın, kadının cinsel kimliğinin yanı sıra etnik köken, ırk, yaş, sınıf gibi farklı kimlikleriyle mücadeleye kattıkları eksenler gözetilerek tartışılır. Ancak belli bir eksen ve tanım kullanarak bu süreci tanımlamak mümkün değildir. İkinci dalga feminizmde kadını erkekten ayıran temel karakteristik özellikler ve sorunlar her kadına eşit şekilde paylaştırılmıştır. Kadınlar her koşulda safi ezilen grup kabul edilmiş ve sorun bu şekilde çözülmeye çalışılmıştır. Üçüncü dalgada bütün kadınları tek potada eriten bu bakış açısının her zaman, her koşulda yanlış olduğu belirtilmiştir. Başat eleştiri, kendine biçilen bir rolle ayrılmış kadının evrensel sayılan feminist harekete katılamaması ve "kadın olma" kimliğini ne yönden sahipleneceği konusunda ikna olamamasıdır. Dolayısıyla, evrenselci bakış açısı aslında üstte duran bir feminizm anlayışını da göstermektedir. Daha geniş bir ifadeyle,

özellikle ikinci dalga içerisinde kadın biyolojik ve fiziksel farklılıklarıyla erkekten ayrıştırılmıştır. Ancak, kadının doğuştan gelen bedenine içkin toplumsal rolü de “kadın” olarak kodlanmıştır. Başka bir ifadeyle, kadın bedeninde doğup kendini erkek hisseden ya da erkek bedeniyle toplumsal cinsiyetini kadın olarak kabul etmiş bireyleri salt biyoloji yetilerle anlamaya çalışmak yetersiz kaldığı gibi aynı zamanda doğru da değildir.

Benzer şekilde üçüncü dalganın en önemli isimlerinden Judith Butler da biyolojik yetiler ve toplumsal cinsiyet rollerinin farklılaşmasına işaret eder. Judith Butler *Cinsiyet Belası* kitabının önsözünde özellikle toplumsal cinsiyetin belirlenen sınırlarına ve yerleşmiş standartlarına, erilliğe ve dişillığe dair klasik tanımların ötesinde bir karşı çıkışla toplumsal cinsiyetin anlamını pratikte sınırlayan her feminist kuramın feminizm içinde dışlayıcı normları yarattığını ve bunun da doğal olarak feminizm içinde homofobik sonuçlar doğurduğunu belirtmektedir. Feminizm, özellikle belli toplumsal cinsiyet kalıplarıyla yeni dışlama biçimlerini üretmeye çalışmamalıdır (Butler, 1999, s. 12). Butler’a göre, feminist kuramda genellikle kadına kurgulanmış bir kimlik yüklenir ve bu kimlik etrafında hem feminist kazanım sağlanması hem de siyasi olarak daha çok görünür olması beklenir ve kadınların “özne” olarak belli alanlarda temsiliyetlerinin ve meşruiyetlerinin artması hedeflenir. Ancak özne olarak tanımlananın hangi kadınlar olduğu hala tartışmalı bir konudur (Butler, 1999, ss. 43-44). Nitekim kadınlar arasındaki farkın özellikle 1970’lerden sonra başat mevzu olması, Butler’ın deyimiyile temsiliyet ve görünürlük kazanan “özne”nin belli bir tanım çerçevesinde bu hakkı almasını ve bu hakkı kategori dışında birilerini bırakmak suretiyle varlığını pekiştirebilmesini sağlamıştır. Butler özne meselesinin siyaset için, bilhassa feminist siyaset için oldukça önemli olduğunu belirtir. Zira hukuki öznelerin dışlayıcı pratikler kullanılarak üretildiğini ve öznelerin kazandığı bu siyasi yapı belli bir siyasi işlem neticesinde kazanılır. Nitekim hukukla da bu işlemler doğallaştırılıp, gözden kaybedilir. Başka bir ifadeyle, yasa kendi hegemonyasını kurup egemen söylemle öznenin kendi ifadesini sağlar. Dolayısıyla, kadınların dil ve siyaset içinde nasıl daha kapsamlı temsil edileceklerinin yanı sıra farazi iktidar yapılarının bizatihi feminist özneler tarafından nasıl üretilip kısıtlandığını da idrak etmek zorunludur (Butler, 1999, s. 45).

Kadınlar arasında dayanışmayı inşa etmek için sistemden kaynaklı sorunların bertaraf edildiği kurgusal bir kimlik yaratılmış ancak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farkı gözetmeksizin yaratılan feminist öznedeki bölünmeler oluşmuştur. Dolayısıyla cinsiyeti kıstas alıp toplumsal cinsiyeti ona göre yorumlamak çelişkili bir hal yaratmaktadır. Cinsiyetin biyolojik olarak değiştirilemez olduğu kabul edilirse toplumsal cinsiyet hallerimiz de kültürün getirdiklerine göre değiştirilemez olur. Butler işte bu noktada feminist öznelerin birliği için toplumsal cinsiyetin çoklu yorumlanabilir yapısını tek bir açıdan geliştirip çözümünü buradan sağlamanın feminizmin çelişkisi ve sorunu olduğunu savunmaktadır (Butler, 1999, s. 50). Toplumsal cinsiyet tarihsel ve kültürel bağlamlarla her zaman aynı şekilde kurulmamıştır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet özsel bir karakter taşımaz. Neticede toplumsal cinsiyet söylemsel olarak ırk, sınıf, etnik köken, cinsel ve bölgesel kimliklerin kesişiminde kurgulanmıştır. Bu yüzden toplumsal cinsiyet bağlamında özgürleşme, siyasi ve kültürel ilişkilerin niteliğini anlamadan kazanılamaz. Toplumsal cinsiyetin ve öznelerin dinamik yapısını fark etmek zorunluluğu vardır. Aksi takdirde, feminist öznenin evrenselliği ve birliği, “temsili söylemin” kısıtlamaları sonucunda fiilen sabote edilmektedir. Yani, kimlik yaratıp o kimliğin esas bileşenlerini— sınıf, etnik köken, ırk—yok

sayıp tekil bir tanım içinde kurtuluşun olacağı varsayılırsa baskı altına alınan diğer bileşenler başka bir mücadeleyle feminizmden kopuk olarak yol almaya çalışır (Butler, 1999, ss. 46-48). Dişillik, annelik ve cinsellik gibi kültür ötesi ve ortak baskı yapılarında kadının ezildiğine dair evrenselci görüşler her zaman destek bulmaktadır ancak “kadınlar” kategorisini oluşturmak ve bunun birliğinde ısrar etmek mevcut olan gerçek düzenin kültürel, toplumsal, ırksal ve siyasi kesişme noktalarında inşa ettiği “kadınlar”ı yok saymak demektir (Butler, 1999, ss. 62-63). Butler fikirlerine şöyle açıklık getirir: Her kadın anne değildir, çeşitli nedenlerle olmayabilir ya da anne olmak istemez. Feminizmi tüm kadınların benimsemesi ve salt ‘annelik’ rolüyle kadınlar arasında birlik sağlanması mümkün değildir. Nitekim bu politikleştirmenin çerçevesi değildir. Herhangi seçilmiş bir kimlik politikleştirmenin ve feminizmi benimsetmenin unsuru olamaz çünkü her zaman bir taraf dışarıda kalır (Butler, 2008, s. 62). Zira kimlik siyasetinde de belli kazanımlar sağlama amacı ya da çıkar gözetme söz konusudur. Kimliklerin kendi nüfuzlarını daha yetkin kullanmak adına cinsiyetçi bir söylemle kadını ötekileştirirken, farklı kimlikten kadınlar arasında da ayrımcılığa neden olmaktadır.

Nancy Fraser’ın belirttiği gibi iktidara ve kaynaklara kolaylıkla ulaşabilen ve ulaşamayan gruplar kendi aralarında sınıf, toplumsal cinsiyet, ırk, etniklik ve yaş gibi eksenlerde eşitsiz statülerde kimlikleşir ve farklılaşır. Böylece, hegemonik olan ile olmayan arasındaki yetki ve nüfuz farkını ayırt etmek gerekmektedir. Belli kurumsal alanlarda yani parlamento, akademi, mahkeme ve yaygın medya gibi merkezi söylemsel arenalarda ihtiyaçlar dile getirilir ancak herkesin ihtiyaçları dikkate alınmaz. Fraser kendi görüşünü şu örnekle destekler: “AIDS’li ve AIDS olma riski taşıyan insanların ihtiyaçlarına ilişkin ahlaki ve bilimsel söylemler hükümet komisyonlarında temsil edilirken, gay ve lezbiyen hakları adına mücadele eden aktivistlerin bu ihtiyaçlara dair yorumları büyük ölçüde göz ardı edilmektedir” (Fraser, 2006, ss. 13-14). Fraser da Butler gibi bütün kadınlar için mutlak bir feminizmin imkansızlığını farklı şekillerde fakat aynı soruna işaret ederek savunmaktadır. Ancak Fraser’a göre Butler evrenselleştirilen kadın birlikteliğinin çelişkilerinin farkındayken var olan ve belki de çözülemeyecek olan sorunları doğrudan işaret etmez. Feminist akımlar içinde farklı kimliklerle kendilerini temsil eden kadınlar uzlaştıramayacaklar, hatta yer yer kendi aralarında çıkar çatışmalarına gireceklerdir, ki toplumsal düzenin biçimlerine göre tanımlandığında bu çatışmalar kaçınılmazdır. Tam da bu noktada, mevcut çatışmaları “kadınların farklılığı” üzerinden okumak ve farklılıklara yönelik cesaretlendirici bir pozisyon almak sorunun kendisini bertaraf etmektir. Butler, mevcut farklılıkların analizini doğru yaparken çıkabilecek çatışmalara karşı uzlaşma önerisi geliştirememektedir ancak Fraser uzlaşma sağlama ihtimali ile kadınları –ve erkekleri- kendi çıkarları ya da ihtiyaçları doğrultusunda çatışmaya gitmeden düşünmeye teşvik edilip edilemeyeceği sorusuna cevap arar (Fraser, 2008, ss. 83-84).

Üçüncü dalganın en önemli iki feministi olan Butler ve Fraser’ın düşüncelerini kadınlar arasındaki farklılıklarla ilişkilendirirsek “kadın” belli bir tanıma mahkûm edilemeyeceği gibi, kadınların birbirinden farklı ihtiyaçları ve sıkıntılarını salt kuramsal düzeyde analiz ederek görünür kılınamayacağını da söyleyebiliriz. Bunun anlamı birinci ve ikinci dalganın verimsiz ve yanlış geçirilmiş yıllar olduğu değildir, öyle ki feminizm adına ciddi kırılmalar ve gelişmeler ortaya çıkmıştır. Nitekim üçüncü dalga feminizmin önemi kadınların ezilmesini ve kadınlar arasındaki farklılıkları salt ataerkillik değil aynı zamanda kapitalizm, ırk, etniklik ile çok yönlü ilişkisel düşünülmesi gerekliliği üzerinden

ilerlemiş olmasıdır. Neticede kadının güçle kurduğu ya da kurmak istediği ilişki sahip olduğu ırk, etniklik, sınıf, yaş gibi kategoriler doğrudan belirleyici olur ya da ona kuracağı ilişkilerde öncelik sağlar. Roy Boyne gücü elinde tutanların çoğunlukla erkek olması istatistiksel bir gerçek olduğunu ama “güçlü” olanın cinsiyetinin çok da önemli olmadığını vurgular. Boyne’a göre, önemli olan “ben” üzerinde egemenlik kurarak ötekileri düşünmeden iktidarını sergilemek ve onu kötüye kullanmaktır (Boyne, 2011, s. 53). Dolayısıyla salt erkek cinsinin üstünlüğünden her koşulda bahsedilemez, eril dili kullanan ve avantajlı konumlara-yaş, ırk, sınıf, cinsel yönelim gibi- doğuştan sahip olan ya da sonradan konum almış kadınların da patriyarkal söylem gücüyle ataerkilliğin sürmesine sebep oldukları fark edilmelidir. Sonuç olarak, Drucilla Cornell’in belirttiği gibi, feminizmdeki bölünmeler ışığında kadınlar arasındaki *farklılıklar* ve *ayrıcılıklar* ile yüzleşmek gerekir, hatta farkında olmadan sahip oldukları ayrıcalıklar özellikle deşifre edilmelidir (Cornell, 2008, s. 101). Bu nedenle, kadınlar arasındaki farklılıkları mistikleştirilerek vurgulamak sınıfsal ve ırksal olarak ayrıcalıklı dünyaya gelmiş kadınların tarih boyunca daha öncelikli olduklarını ve bu özelliklere sahip olmayanların ise ötekileştirildiğini görmezlikten gelinmesine neden olur. Bu noktada kadınlar arasındaki farklılıkların hangi bağlamlarda ayrımcılığa ve ötekileştirmeye neden olduğunu daha iyi analiz etmek için üçüncü dalga içinde gelişen kesişimselliği daha yakından incelemek gerekir.

Kesişimsellik Teorisi

Kesişimsellik teorisinin kavramsal tartışmasında toplumsal cinsiyet, ırk, etniklik, sınıf gibi kategorilerin birbirleriyle ilişkilerini ve beklentilerini tarihsel olarak iyi kavramakla mümkündür. Nitekim ikinci ve üçüncü dalga feminizmde dikkatle üzerinde durulan geçişler bu kavrama ışık tutma amacıyla sunulmuştur. Kavramı anlamak için Marksist feminizmin kapitalizmle, siyah feminizm ve lezbiyen feminizmin ise evrensel “beyaz” feminizm anlayışıyla, toplumsal cinsiyet ve engelli olmanın birbiriyle ilişkisinin ve kavgasının ne olduğunu anlamaktan geçer. Esasında kavram yeni olsa bile temas ettiği noktalar tarihten günümüze taşınan temel feminist sorunlardır. Nitelendirildiği gibi “kesişimsellik yeni şişede eski şaraptır” aslında (Lutz, Vivar ve Supik, 2011, s. 2).

Kesişimsellik teorisini isim olarak ilk kullanan Amerikalı siyah feminist Kimberle Crenshaw, Amerika’daki siyah kadınların beyazlardan farklı ezilme pratiklerine maruz kaldığını ileri sürmüş ve siyah kadınların kendi aralarında bölünme durumunun nedenlerini çalışmasının ana konusu yapmıştır (Crenshaw, 2011, s. 25). Daha aydınlatıcı olması için Crenshaw’ın *eksen (Axis)* ve *kesişim (Intersectional)* olarak temellendirdiği teorisinin metaforik anlatımını bu noktada aktarmak gereklidir:

Gelen ve giden dört yolun kesişimini trafik benzetmesi ile düşünün. Ayrımcılık trafikte olduğu gibi kesişime kadar tek bir yönde ya da başka bir yönde akabilir. Kesişimde bir kaza olursa, bu herhangi bir yönden gelen arabalar nedeniyle olabilir, ya da bazen hepsinden birden gelenler nedeniyle. Benzer şekilde siyah bir kadın, eğer kesişimde olduğu için zarar görürse, bunun nedeni cinsiyet ayrımcılığı ya da ırk ayrımcılığı olabilir (Crenshaw, 2011, s. 29).

Crenshaw görüşünde, siyah kadınları kadınlık ve siyahilik olmak üzere iki eksenle ele almış ancak beyazlarla karşılaştırma yaparken kesişimde kalan kadın için ırksal ayrımcılığın etkilerini vurgulamıştır. Sınıf eksenine bağlı ötekileştirmeyi ırksal ayrımcılığa dayandırarak ele almıştır. Daha açık bir ifadeyle siyah kadınları beyazlarla, siyah kadınları kendi aralarında ve siyah erkeklerle karşılaştırırken eksenlerin kesişiminden öte eksenlerden birini sabit tutarak diğer ikisinin bağımlı değişkenliğiyle iki farklı ölçüt sunmuştur. Irk ekseninden baktığı zaman kesişimde kalanın dışlanmasını biyolojik cinsiyet ve sınıfsal koşullarla açıklarken cinsiyet ekseninden baktığında analizinin temeli ırk ve sınıf olmuştur. Ancak özellikle sınıftan bağımsız sadece ırk ve cinsiyet eksenlerinde tespit yapmanın kesişimselliği kurma babında çelişkiye düşüreceğini vurgulamakla birlikte ırk ve cinsiyetin beyaz kadınlarla arasındaki ayrışmaya etki ettiğini düşünmektedir. Bu nedenle, siyah kadınların özellikle feminist teoride ve ırkçılık karşıtı söylemlerden dışlandığını vurgulamaktadır. Ona göre feminizm ve ırkçılık karşıtı hareketler, kadınların birbirlerinden farklı deneyimlerini doğrudan ırk ve toplumsal cinsiyetle ilişkisini kuramamakta ya da kurmak istememektedir. Dolayısıyla, feminist teori ve ırkçılık karşıtı politikalar siyah kadınların ezilmesini “siyah kadın deneyimi” olarak ayrıca düşünmelidir (Crenshaw, 2011, s. 26).

Crenshaw mutlak surette eksenlerin kesişiminde daima siyah kadının olduğu ve bu nedenle her zaman siyah kadının mağdur kaldığı tezini savunmamaktadır. Ona göre, beyaz kadın da bazı durumlarda kesişimde kalır ve esasında siyah kadınla aynı eksenle ezilir ya da siyah kadın, siyah erkekle aynı sınıf ve ırk ekseninin kesişimine düşer ve aynı ezilmeyi yaşar. Son kertede siyah kadın ekseriyetle hem ırk hem cinsiyet olarak çifte ayrımcılığa maruz kalır. Kimi zaman mevzunun hassas noktası ırk ve cinsiyet ayrımcılığından kaynaklandığını belirtmekle de açıklanamaz (Crenshaw, 2011, s. 29). Dolayısıyla, ayrımcılığa neden olan faktörleri kategorileştirmek ve her bir kategoriye tanım ya da kimlik vererek ayrımcılığın ne olduğunu ve nasıl olduğunu açıklamaya çalışmak, sorunun önemini azaltmakta hatta değerlendirme yapılırken yanlış sevk edebilmektedir. Ya ayrımcılığa neden olan kimseler, bu kategoriler içinde ortaya çıkartılmalı ya da her yönden ezilmiş olanların yaşadıkları açıklık kazanmalıdır. Başka bir ifadeyle; ırk ve cinsiyet, ayrımcılığın en açık nedenleri olarak sunulabilir ama erkek ve beyaz ırkın egemenliğinin nedenleri olarak gösterilemez, gösterilse bile ikisinin etkileşiminin nasıl sonuçlanacağını öngörmek zordur (Crenshaw, 2011, s. 30). Crenshaw izah etmeye çalıştığı ırki özelliklerin getirdiklerine bakıp feminist teoride ve anti ırkçı söylemlerde olduğu gibi salt bunun üzerinden politika üretilirse dışarıda bırakılan cinsiyet, sınıf, cinsel yönelim gibi kesişmesi muhtemel eksenlerin hangi durumlarda öncelik sağlayacağı ya da ötekileştirmeye neden olacağı fark edilemez. Bunun sonucu olarak da, ırka bağlı kısır bir tespitin etrafında dönülür ve beyaz-siyah karşılaştırılması sıradan bir ırkçılık ve anti-ırkçılık düzeyinde yapılır (Crenshaw, 2011, s. 31). Crenshaw kesişimsellik teorisine giriş yapmak için önemli bir isimdir çünkü *eksen* tanımını ilk kullanarak kuramın belli bir çerçevede özgülleşmesini sağlamıştır. Ancak tabii ki kesişimsellik kuramının tek ismi değildir.

Patricia Hill Collins ve bell hooks siyah feminizm ve kesişimsellik adına sınıfsal, toplumsal cinsiyet ve ırksal nedenlere dayanan ayrımcılıkların analizini salt beyaz-siyah değil, siyahlar arasındaki farklılıkları ve üçüncü dünya kadınlarını da tartışmaya katıp kategoriler ve eksenleri daha geniş bir yelpazede sunar. Örneğin Patricia Hill Collins, günümüzde bile ABD’deki toplumsal cinsiyet politikalarının siyahlar söz konusu olduğunda hala ırkçı olduğunu öne sürmektedir. Sadece politikalar

değil, siyahların medyadaki temsilleri de ırkçı ve cinsiyetçidir. Collins'e göre Afrika kökenli kadınların özellikle geçmişte olduğu gibi hayvansı ve vahşi cinsellikle ilişkilendirildiğini ve aslında bununla siyahların "medeni olmayan" olarak temsil edildiğini söylemektedir (Collins, 2004, s. 27). Collins'le benzer fikirleri savunan bell hooks ise, feminist teorinin siyah kadının yaşam zorluklarını romantize ederek ele aldığını, esas baskı nedenlerine ve sonuçlarına yüzünü dönmediğini savunur. Ona göre, siyah kadının ırkından ve cinsiyetinden kaynaklı sorunlar yaşadığı her zaman anlatılır ama siyah kadının bu baskılarla nasıl baş edebildiği genellikle söz konusu yapılmaz. "Güçlü siyah kadın" stereotipi yaratılır ve bunun üzerinden bir kahramanlık destanı yazılır. Kadın hareketinde, beyaz kadının seks objesi olması, doğurgan olması, çocukları yetiştirmekten sorumlu olmasına karşı durulurken siyah kadının anneliği, çocuk yetiştirmesi ve hatta seks objesi olması bile kutlanır, teşvik edilir (hooks, 1990, s. 6).

Collins de Crenshaw gibi siyah bir feministtir ancak kesişimselliğe ve siyah kadının ötekileştirmesine salt siyahlık üzerinden açıklama yapmaz. Doğrudan siyah kadının ve aynı zamanda siyah erkeğin ırk sebebiyle yaşadığı fiziksel ve ruhsal sömürüye değinir. Öte yandan ırki aidiyetin kadınlar arasında ve kadınlara karşı beyaz egemenliğinin ayrımcılığa sebep olduğunu da vurgular. Ona göre, özellikle siyah insanları işaret eden ırksal farklılıklar zamanla toplumsal cinsiyet nezdinde çeşitli formlar almıştır. 19.yy'de ırksal olarak ayrışan kadınlar, bugün erkekler için cinsel sömürü nesnelere haline gelmiştir. Geçmişte ırki ile ezilen kadın ve erkeğin insani varlığı tümenden reddedilirken bugün siyah kadın ve siyah erkek seksüel anlamla görünür olabilmıştır. Collins'e göre, ötekileştirilen Latin kadınları ve siyah kadınlar "ateşli Latinler" ve "vahşi siyahlar" diye güya olumlanarak yeniden tanımlanmış; ve fakat, "egzotik vücutlar" beyaz erkeğe arzu nesnesi olarak sunulurken beyaz kadının karşısına ise "kötü kadın", "yuva yıkan", "görgüsüz" ve "akıl çelici" olarak konulmuştur (Collins, 2004, s. 30).

Aslında Collins için geçmişle şimdi arasında çok da bir değişiklik yoktur. Siyah kadının ve siyah erkeğin bedeni bu sefer kol gücünün yanında, seksüel olarak çekici kılınarak sömürülmekte ve beyaz kadının masumiyeti "hayvansı cinselliğin" dışında tutularak var olan ahlaki standarda hapsedilmektedir. Siyah kadın sadece renk ırkına değil, aynı zamanda cinsiyet ırkçılığına da maruz kalmaktadır. hooks da benzer şekilde beyaz kadın ve siyah kadın temsillerine değinir. Beyaz kadın da biyolojik cinsiyetinden kaynaklı sömürülmekte ve objeleştirilmektedir ancak sorun şu ki beyaz kadının her zaman "hanımefendi" olma şansı varken siyah kadın hayatı boyunca seks düşkünü olmadığını ispatlamak zorunda kalır, zira genel algı budur (hooks, 1990, s. 110). Collins, kadınlar arasındaki etnik ve ırksal farklılığa yaklaşımında aslında küreselleşmenin yeni ırkçılığa nasıl etki ettiğini göstermeye çabalamaktadır. Kapitalizmin kendisi yeni değildir ancak küreselleştirme yeni ırkçılıkla ırki, sınıfsal ve cinsiyetçi ayrımcılıkların yanına etniklik kategorisini de ekleyerek dünya halklarını birbirlerine karşı kutuplaştırmıştır. Bir uçta tahayyül edilemeyecek kadar zengin, istediği zaman istediği her yerde olmayı beceren elitler, diğer uçta ise hareket edemeyen mahalli bölgelerinde işsiz ya da kendi yaşadıkları bölgelere kurulmuş yerel işyerlerinde ucuza çalıştırılan "diğerleri", yani küresel bağlamda en avantajsız olanlar- "beyaz ve batılı" olmayan herkes vardır (Collins, 2004, s. 33).

Daha özelleştirsek yeni ırkçılık, yeni sosyal ilişkilerle birlikte toplumsal cinsiyet rollerindeki ezilme pratiklerini değiştirmiştir. Örneğin geçmişte hem siyah kadın hem de siyah erkek ırk bağlamında

ezilmiştir. Bugün de dışlanma örneklerine rastlayabiliriz ancak güçlünün belli olduğu küresel dünyada siyah kadın, sadece kadın olduğu için ataerkillikten etkilenirken siyah erkek, hem erkek olmanın hem de siyah olmanın avantajını yaşar ya da lezbiyen, gay, biseksüel siyah insanlar daha çok ötekileştirilirken heteroseksüel siyahlar avantajlı durumdadır. Öte yandan, günümüzde yükselen yeni orta sınıf siyahlar da vardır ve onlar var olan ırksal ayrımcılığa karşı, kendi konumlarını korumak adına ya ırksal çıkarlarını öne sürerler ya da sessiz kalıp sınıf çıkarlarına göre seçim yaparlar. Tam da bu noktada yeni toplumsal ilişkiler ırkın, sınıfın, toplumsal cinsiyetin ve biyolojik cinsiyetin nasıl ortak duyu ya da ayrımcılık yaratabileceğini fark ettirmeden öğretir (Collins, 2004, s. 47). Artık yeni ırkçılıkla hiyerarşi, toplumsal cinsiyet ve sınıfı gözetmeksizin beyazlar üstte ve siyahlar en altta olacak gibi klasik bir tanımla karşılaşmamaktadır. Irki ayrımcılık sabit kategori olsa bile, hem siyahlar hem de beyazlar ataerkil düzendedir. Aynı zamanda, siyahlar arasında sınıfsal farklılıklar da vardır ve bu durum özellikle eğitim koşullarına sahip olma ve okul eğitimindeki başarı ile değişkenlik göstermiştir. Ancak en önemlisi siyahların politik alanda görünür olmaları –burada siyahi söylem gücüne sahip olmaları değil- batı politikalarını özümseyebilmesi ve beyaz söylemi kullanmayı kabul etmesiyle mümkün olmuştur. Bu bağlamda, Collins kesişimsellik teorisi için cinsiyet, ırk, sınıf gibi kadınlar arasında farklılığı nitelendiren eksenlerle bir hiyerarşi tanımlar ancak tarif ettiği düzende her zaman her koşulda geçerli bir konumlandırma söz konusu değildir. Örneğin beyaz bir işçi kadın, orta sınıf bir siyahın altında konumlanması mümkündür. Dolayısıyla hiyerarşik düzen bize sadece hangi koşullarda hangi kategorilere bakılması gerektiği konusunda fikir verir. Ancak değişmeyen bir konum söz konusu ise ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet bakımından beyaz elitler her zaman en avantajlı ve en üsttedir (Collins, 2004, ss. 47-48). Bugün beyaz elitler en üst pozisyonda olmasına rağmen ırkçılığın azaldığını ileri sürmek esasında hegemonik görüşün yeni ırkçılık bağlamında geçmişi manipüle etmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, feminist teori beyaz ve orta sınıf kadının genel kadınsal sıkıntılarıyla ilgilenmektedir. Bu yüzden, feminist teoride siyah feminist düşünceler ve hegemonik feminist söylemle çatışacak başka çalışmaların eksikliği vardır (Collins, 2000, s. 6).

Nitekim feminist teoride kadınlar arasındaki farklılıkları analiz etmedeki eksiklik ve evrensel feminizmin yetersizliği siyah kadınların kendi aralarında bölünmelerini de açıklayamaz. Bu nedenle Collins kesişimsellik teorisini, salt beyaz siyah eşitsizliği ile değil, aynı zamanda siyahların kendi aralarındaki çeşitli kategorilerden kaynaklı ayrımcılıkları vurgulamak için de önemli bulur. Her bir siyah kadının bireysel tecrübesi “siyah kadının deneyimi” olarak karikatürize edilir ve bu deneyimler topyekûn siyah kadınların deneyimlerini açıklamak için kullanılır. Ancak tarihsel olarak, siyahların ev içindeki emekleri, eğitim ve iş bulma konusunda zorluk yaşamaları onları kolektif bir mücadeleye yöneltmiştir. Nitekim feminist teori de aslında bir bakıma sorunu kısa yoldan çözüme kavuşturmaya çalışıp siyah kadınların sorunlarını tekleştirerek sadece anti ırkçı bir söylem tutturmuştur; ki o da oldukça yüzeyseldir. Dolayısıyla, değişen dünyayla birlikte siyah kadınların bir duruş noktası seçip mücadele etmesi normal olduğu kadar, siyahların durdukları eksenlerden kaynaklı kendi aralarında bölünmeleri de olağandır (Collins, 2000, ss. 24-25). Başka bir ifadeyle; beyaz üstünlüğü, egemenliğini devam ettirebilmek için dönemselleştirilerek söylemini değiştirebileceği gibi Afro-Amerikalı kadının da deneyimlerinin değişmesi anlaşılır olmalıdır.

Siyah feminist düşünce ve muhalif düşüncelerin yokluğunda, hegemonik çıkarlardan kaynaklı herkesin hayatını etkileyen mikro ölçekli değişiklikler görünür olamamaktadır. İktidar/ güç ilişkilerindeki şekillendirme her bireyi etkilediği için siyah kadınlar ve erkek egemen iktidar ilişkilerinin dışında kalanlar kendi güçlerini kolektif olarak birleştirebilirler. Ancak direnme stratejileri ve iktidar her zaman çok parçaya bölünür. Bu yüzden bireysel direnme mi yoksa kolektif direnme mi sorusu ortaya çıkar. Kolektif direnmede her zaman birileri “dışarıda” bırakılır ve onun durduğu noktadan kolektifçe muhalefet yapılır. Ancak bu diğer grupların ya da kolektiflerin problemlerini anlamayı engelleyerek kurtuluş için gerekli olan dayanışma bilinci sağlanamamaktadır. Başka bir ifadeyle “baskı”, ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet, ait olduğun millet ya da etnik köken gibi kategorilerin hepsinden ya da birinden kaynaklı olabilir (Collins, 2000, s. 275).

Bu noktada Collins’in kesişimsellik kuramına atfettiği öneme referans verilmelidir. Afro-Amerikan kadınlar için sınıf, toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten kaynaklı dışlanma ve ezilme nedenlerini fark etmek onlara klasik feminist teorinin eksiklerini gösterir ve bu teorilere boyun eğmekten kurtarır (Collins, 2000, s. 9). Tarihte siyah kadınlar hem ırksal mücadele yürütmüşler hem de beyaz kadınlarla birlikte ataerkilliğe karşı durmuşlardır. Bugün de siyah kadınlar ataerkilliğe karşı yine mücadele etmektedir ancak tartışılan ve ayrımcılığa neden olan durum siyahların kadın hakları mücadelesi verirken ırkçılığa karşı yürütülecek direnişlerinin sekteye uğrama kaygısıdır. Nitekim bir grup siyah feminist, siyahların her türlü ayrımcılığı karşı gösterecekleri direncin bütün siyah kadınlar için kazanç sağlayacağını düşünmektedirler (hooks, 1990, s. 2). Sonuçta patriyarkal iktidar, sınıf ve ırktan bağımsız bütün erkeklerin kadına kıyasla öncelikli olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, siyah kadın ve beyaz kadın ataerkilliğe karşı birlikte mücadele yürütmeli, ırkçılık söz konusu olduğunda ise siyah erkeklerin de bu ayrımcılığa uğradığı unutulmamalıdır (hooks, 1990, s. 87).

bell hooks sınıf için, “sadece yazılıp çizilen ama üzerinde tartışmaya gelince mevzu yapılmayan bir konu” tanımını yapar (hooks, 2000, s. 5). hooks’a göre, aynı ülkede yaşayan farklı ırk ve etnik gruptan insanlar sınıf üzerinde tartışmayı, devletin genel refahına göre Amerika’nın sınıfsız bir toplum olduğu zannedilmiştir. Bu yüzden, neden bazı etnik grupların daha iyi iktisadi olanaklara sahip olduğu sorusu çalışmada belirtilen akademik çalışmalarda ele alınmıştır. Sınıfsal eşitsizliğin olduğu bir yerde ırk ve cinsiyet ırkçılığının da ekseriyetle görünürdür. Ancak ses getirebilirliği daha kolay olan özellikle “ırk” ve “kadın-erkek eşitsizliği” konularına ağırlık verilmesi sınıf bilincinin de eşitlik için oldukça önemli olduğu gerçeğinin bertaraf edilmesine neden olmuştur. hooks’a göre, ırk ya da ataerkilliğe karşı mücadele etmek önemsiz değildir ancak sınıfsal ayrımcılığı da görmeden hem siyahlar hem de beyazların sorunlarının çözülmesi mümkün değildir (hooks, 2000, s. 5).

Kısacası, kesişimsellik kuramı farklı yaşamlardan gelen insanları daha iyi anlamamız için yöntemsel bir ilke sunmak görevindedir. Dolayısıyla, kesişimselliğin kuramsal çerçevesi belli bir aşamadan sonra eşitsizliği anlamak için sabit noktalar sunmaya devam eder ancak üzerinde çalışma yaptıkça ve farklı eksenlerde kesişimde kalanların yaşamlarına bu kuramla baktıkça yeni bir bakış açısı kazandırır. Neticede kadının nasıl ve ne yönden ötekileştirildiği sorularına kesişimsellikte cevap arama gayreti kuramsal olarak öngörülmemiş eksenlerin kadınlar arasında ayrımcılığı nasıl etkilediği sorusu ile ilgilidir. Bu bağlamda, kadınlar arasında eşitsizliği farklı eksenlerle görünür kılmak için yeni-ırkçılığı kesişimsellik teorisi ile yeniden düşünmek gereklidir.

Yeni-İrkçılığı Kesişimsellikte Yeniden Düşünmek

ABD'deki siyah feminizmin kesişimselliğe katkılarını ele aldıktan sonra Avrupa kıtasında kesişimsellik teorisinin gelişimine bakmak yeni-ırkçılığı 'görebilmek' için elzemdir. 1980'lerin sonu 90'ların başında Sovyetler Birliği'nin yıkılması, Doğu Avrupa'daki gelişmeler ve Körfez Savaşı gibi yakın tarihin en kanlı savaşları dünya genelinde nüfus hareketliliklerinin artmasına neden olduğu gibi bu durum özellikle kadınlar ve çocukları olumsuz etkilemiştir. Amerika'da siyah feministlerin evrensel feminizm anlayışını eleştirdiği gibi, Avrupa'daki politik hareketlenmeler de benzer ama farklı açılardan Avrupa'daki siyasi ve iktisadi gelişmelerin sonuçlarına bakarak kadınların kurtuluşu için evrensel feminizmin söz konusu olmadığını göstermiştir (Brah, 1996, s. 150). Avrupa'da artık azınlık sayılmayacak ölçüde kadın göçmen yaşamasına rağmen, göç ve kültür çalışmaları çoğu kadının özgül pozisyonuna işaret etmez (Anthias ve Yuval-Davis, 1992, s. 68). Dolayısıyla, yukarıda değinildiği gibi, eksiklikler fark edilip toplumsal cinsiyetin, sınıfın, farklı etniklik ve ırkın kadınları nasıl etkilediği feminist literatürde özellikle kesişimsellik teorisi ile tartışılır olmuştur.

Avrupa'daki kesişimsellik tartışmaları, post modernizm ve post kolonializm teorileriyle anlam kazanmıştır. Özellikle, Britanya gibi eski sömürgeci ülkelerde Asyalıların ve diğer ırktan insanların bulunması ve ayrıca 1980'lerin sonunda Doğu Avrupa ve Rusya'daki siyasi değişimlerin yoğun göç hareketini tetiklemiş olması kurama kimlik, siyasi duruş ve kültür gibi yeni dinamikleri eklemiştir (Brah, 1996, s. 17). Kesişimsellik kuramı, bize ezilmeyi mekanikleşmiş hiyerarşik bir düzenle tanımlamaz. Birileri diğerinden daha az ya da daha çok ezilmiyordur. Amaç, sadece farklı eksenlerdeki kadınların yaşadıkları ışığında baskıcı sistemi tanımlayabilmektir. Dahası, toplumda ırk, cinsiyet, sınıf gibi eksenlerin kesişiminde kalan kadınların varlıklarını sürdürebilmek için egemen olanla iyi ilişkiler sürdürmeye çalıştıklarını da görebiliriz. Sınıf, toplumsal cinsiyet, etniklik ve ırk ayrımcılığın ve ezilmenin yoğunlaşabileceği eksenlerdir ancak öte yandan biyolojik cinsiyet, yetenekler, fiziksel engeller, yaş gibi kategoriler de bir tarafta iktidarla diğer tarafta gelenek ve kültürle ilişki içindedir (Yuval-Davis, 2012, ss. 48-49). Erkek ve kadın her kültürde olduğu gibi sosyal ve doğal çevreyle farklı etkileşime sahiptir. Modernite öncesi dönemde, kadın erkek arasında daha az cinsiyetçi ayrımcılık varken emperyalizm ve sömürgecilikle birlikte kadının daha çok ezildiği cinsiyetçi farklılıklara dönüşmüştür. Sadece kadın erkek arasındaki farklılık değil her durum ve düzen için iki uçlu tanımlar Avrupa merkezci literatürde sıklıkla kullanılmıştır. "Biz" ve "onlar", "gelişmiş" ya da "gelişmemiş", "Batı" ve "geri kalan her yer", "Avrupalı" veya "Avrupalı olmayan", "üst" ya da "alt" gibi ikili sıfatlar özellikle yürütülecek birçok proje ve çalışma için engel olmuş ve çeşitli çatışmaları tetiklemiştir (Harding, 2008, ss. 155-157). Söz konusu modernlik, bilimsel ilerleme, bireysel özgürlük olunca Avrupa her daim bu özellikleri sahiplenmiş ancak ülkelere çeşitli nedenlerle göç eden kadınların fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldığını görünce bunun nedenini kadınların "medenî olmamaları" ve etnosentrik alışkanlıklarını sürdürmeleri ile açıklamıştır. Modern olmak "Batı" ile ilgiliyse küresel ilişkilerin Batının rasyonalitesine bağlı olarak durum ve koşullar gerektiğinde değişken olabileceğini kabul etmekten geçer; ki aksi durumda cinsiyet ve kimlik ayrımcılığına ilişkin problemlerin esas kaynağı görülmez (Harding, 2008, s. 175). Modernlik, geleneksel olanı karşısına alıp kendisinin ne olmadığını tanımlar. Geleneksel olan güçsüz olduğu kadar aynı zamanda ilkindir. Yani gelenek, "kadın" demektir. Bu cinsiyetçi kodlarla

küreselleşmeyi tekrar okuduğumuzda, özellikle başka bir kültüre göç etmiş, savaş mağduru kadınların neden daha çok ezildiğini de görmüş oluruz (Harding, 2008, s. 202). Amerika'daki ırkçılık sorunu bugün Avrupa'da da görünmektedir. Britanya örneğinden yola çıkılırsa, evde Asyalı kamusal alanda Britanyalı kadınlar, gençler ve çocuklar hem kimlik çatışması yaşamakta hem de uyum sağlama kaygısıyla yoğun bir stresin altında olmaktadır Avrupa'da, Amerika'daki gibi anti ırkçı söylemin etrafında toplanma ve hareket etme çoğunlukla salt ten rengini işaret ederek mümkün olmamaktadır. Örneğin, Britanya'da üst, orta ve işçi sınıfı arasında önemli kültür farkları olmakla birlikte her bir grup din ve toplumsal cinsiyet anlamında da farklılaşmaktadır. Bu, Asyalıların kültürel yapısı için de geçerlidir. Kendi aralarında sınıf, kast, din, geldikleri bölge ve toplumsal cinsiyet bakımından birbirleriyle çatışan farklılıkları vardır. Dolayısıyla, biri diğerinden farklı hem intra- hem de inter-etnik kültürlerin çatışması muhtemeldir (Brah, 1996, s. 40; Brah, 2007, ss. 245-46).

Toplumsal cinsiyet ile ırkçılaştıran etnik kimlikler “doğal” kabul edilen bir ilişki içindedir. Sosyal normlar kadın-erkek farklılığını ve yeniden üretimi belli bir standarda oturtur. Etniklik ve bunun üzerinden ırkçılaştıran gruplar da doğdukları kolektivitenin kurallarını ve kültürünü kendi “doğalları” bu olduğu için onu muhafaza ederek yaşamlarını sürdürürler. Toplumsal cinsiyet ve ırk/etniklik temelinde şekillendiği kabul edilen “doğal yetenekler ve kapasitelere” sahip insanlar da iktisadi ilişkilerde “doğal özelliklerine” göre rollerini alır; ki eşitsiz sınıfların durumları da bu “doğallıkla” meşruluğunu kazanmış olur (Anthias ve Yuval-Davis, 1992, s. 13). Örneğin, “kadın daha güçlü bir cinstir” , “siyah, güzeldir” ya da “yaşlı, bilge olandır” gibi yargıları evrensel bir dille herkes adına kullanmak bir bakıma bu ayrımcılıklara “doğallık” kazandırır ve herkesi tek bir kategoriye hapseder (Yuval-Davis, 2006, s. 199). Başka bir açıdan bakacak olursak Chandra Talpade Mohanty ve Aihwa Ong'a göre Batı, Üçüncü Dünya kadını gücsüz ve pasif imajla temsille özelleştirir ve bütün kadınların deneyimini, kadının ezilmesinin evrensel sorun olduğu düşüncesiyle homojenize eder. Batılı olmayan kadın, kendine özgü cinsiyet ve doğal kapasiteleri ve ona biçilmiş sabit kadın rolü ile toplumda ve komünitesinde ifadeye zorlanır. Mohanty, bunun analitik strateji olduğunu belirtir ve genellikle bu stratejiyi erkek şiddeti, Arap aile yapısı, İslami kodlar ya da iktisadi gelişmişlikle ilişkilendirir. Başka bir ifadeyle, birbirinden ayrı tutulmayan deneyimler patriyarkanın tek yönü ile açıklanmaya çalışılır ve ataerkillik sınıfsal olarak altta duranın kültürü ile ilişkilendirilir. Kadının gelişmesi ve kamusal alanda görünür olması, iktisadi ve politik gelişmelere etkisi modernlik olarak sunulurken Üçüncü Dünya kadınının daha kötü koşullarda uzun süre ve az maaşa çalışıp, hem Batı kültüründe hem de kendi yerel kültüründe cinsiyet baskısına maruz kalması gelenekselleştirilip açıklanıp doğallaştırılır (Mohanty ve Ong'tan aktaran Udayagiri, 1995, ss. 162-163). Bu nedenle kadının politik kimliği sadece toplumsal cinsiyet tartışmaları ile değil cinsiyetçi ayrımların ırk, sınıf, yaş, göçmenlik durumu, millet, yaşadığı bölge gibi diğer kategorilerle ilişkisi kurularak ele alınmalıdır.

Kimlik, birey ve kolektifin ne olduğunu, kim olduğunu, neler yaşadığını ya da yaşayabileceğini aktarmanın kısa ama öz cevabı olabilir. Sosyal ayrımcılıklar, organize ve temsili formlara dayalıdır. Egemen söylem hukukla, devlet kurumlarıyla, sendikalarla, sivil toplum örgütleriyle ve aileyle kendini ifade etme alanı yaratır ve düzeni yeniden üretir. Dolayısıyla günlük yaşamda dışlanma, baskı, ötekileştirmeyi deneyimleyen kişiler ya da kolektifler kendi duruş noktalarından ve egemen söylemle

kurdukları ilişkiden beslenerek başka kişi ve gruplar için önyargı geliştirebilirler. Bu aslında sosyal ayrımcılığın en önemli nedenidir (Yuval-Davis, 2006). Başka bir ifadeyle kimlik dediğimiz bizim kendimize ve çevremize anlattığımız bir hikaye mi yoksa toplum tarafından bize mal edilen ve çeşitli yaptırımları olan bir kurgu mudur? Bu kurguya bireysel ya da kolektif ölçekte ne kadar inandığımız ve inanmasak bile başkaları tarafından yaşamamıza nasıl etki ettiğini anlamak için kimlik politikasını tanımak gerekir çünkü kimlik politikasıyla insanlar kendi bireysel hikayelerini herkesin hikayesi haline getirmeye çalışır ve hikayeden elimizde kalan homojenize edilmiş bir kurgudur. Dolayısıyla bu kimliği sadece kadın olarak kurgulanırsa ve var olan baskı sadece cinsiyetle ilişkilendirilirse kurgunun sınıf, ırk, etnik köken gibi kısımları bir boşluk yaratır. Yani, “farklılıkların” temsili tek bir kategoriyle anlamlandırılmaz (Yuval-Davis’ten aktaran Grünell ve Saharso, 1999).

Küreselleşmeyle birlikte kadın, daha önce duymadığı görmediği toplumlara belli rol ve görevlerle katılmaktadır. Bu durum, toplumdaki kadın erkek arasındaki güç ilişkilerini etkilediği gibi kadının yetiştiği kültürdeki geleneksel kadın erkek ilişkileri de yeni bir form almaktadır (Yuval-Davis, 2009, ss. 1-2). Örneğin kadının mesleki yeterliliği ya da yetersizliği, evli ya da bekar olması, yaşlı ya da genç olması veya Asya’dan mı yoksa diğer Avrupa ülkelerinden mi göç ettiği, kadın göçünün cinsiyetleşen karakterini analiz etmek bakımından önemlidir. Analizi şu boyuttan ele alırsak kadının göçmenlik statüsü resmi nikahlı oldukları eşlerinininkine bağlıdır. Aile ve içinde bulunduğu kültürel komünite tarafından en çok sömürülen ve dışarıda kalan “toplumsal dünya” ve “iktisadi dünyayla” etkileşimi yönlendirilen yine kadındır. Ek olarak, iktisadi dünyanın iş talebi de cinsiyetçidir. Kadın, göçmenlikle birlikte genellikle geleneksel rollerini mesleki yaşamlarında da para kazanmak için her türlü temizlik işinden çocuk bakımına kadar sürdürmek zorunda kalır. Diğer taraftan, seks işçiliği ve eğlence sektörünün en çok sömürüleni göçmen kadınlardır. Beyaz erkeklerin, internet üzerinden bakirelik ve egzotiklik pazarlanan genellikle genç yaşlardaki kadınları seçip evlendiği “Sipariş Gelinler (Mail Brides)” olgusu kadınların ikincil ve göçle birlikte korumasız, daha çok sömürülen ve geleceği olmayan bir yola itildiklerini göstermektedir (Yuval-Davis, 2009: 4). Değişen toplumsal yapı ve ilişkilerle kadın modern bir portrede sunulur. Hem sağ hem sol ideolojilerde kadının daha özgür daha eşit bir yaşam sürdüğü vurgulanır ancak küresel realitelere baktığımızda ekseriyetle bununla çelişen bir tablo görürüz. Zengin ve yoksul arasındaki fark salt Batı ve Doğu ayrışmasıyla değil aynı toplum içinde yaşayanlar arasında da artık vardır. Doğu’dan Batı’ya göç etmek refah ve özgür bir hayata ulaşmak değil, özellikle kadınlar için daha baskıcı ve sömüren iki kültürün arasında kalmak demektir (Yuval-Davis, 2009, s. 6). Ancak kapılarını göçmenlere açmış ülkeler ve birçok teorisyen gibi göçmenler de rahat ve eşit bir topluma geldiklerini düşünür. Örneğin temizlikçi olarak çalışan ve devletin çeşitli alanlarda sağlamak zorunda olduğu sosyal güvenceleri bir lütuf olarak gören ya da ona egemen sistem tarafından öyle empoze edilen göçmen kadın, kendi ülkesine gidişlerinde akrabalarının ya da çevresinin karşısına göçmen olarak yaşadığı şartların uzağında bambaşka bir sınıfsal pozisyonla çıkar (Anthias, 2012, s. 14). Bu bağlamda kesişimsellik kavramı ötekileştirmeye neden olan özgül bir kategorinin kaynağına dair her zaman geçerli bir eksen sunmaz. Devlet ideolojisiyle ilişkili eşitsizliklere baktığımızda bazı grupların kültürel ve iktisadi çıkarlarına bu eşitsizliklerin katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla, kategorilerin kesişimine bakıp kişinin mağduriyetine ve niteliğine ilişkin “doğru yargıya” ulaşmak mümkün değildir çünkü

iktidarın yanında ya da iktidara muhalif duran her “kimlik” kendi gücünü yaratmaya çalışır ve ne istediği her zaman kestirilemez. Bu nedenle, sayısız eksen ya da kategori etrafında sayısız güç ilişkileri vardır ve esasında sayısız hiyerarşik iktidar ilişkileri, sosyal eşitsizliğe ve ötekileştirmeye neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle, gücün farklı farklı kümelenmesi zamana ve mekana göre değişmektedir. Kadın sorununu görmeyip ırk ya da etnik köken etrafında kümelenmek ya da sadece cinsiyet sorunlarını fark edip sınıfsal getirilerine bakmamak bir anlamda kimlik politikalarının stratejisidir. Dolayısıyla, savunulan fikirler koşullara göre değişkenlik gösterebilir (Anthias, 2012, ss. 13-14).

Avtar Brah’a göre çeşitli kategorilerde farklılaşan gruplar genellikle “ortak kültürel ihtiyaç” iddiasıyla talepte bulunurlar. Ancak genellikle, “güç ilişkileri” ve “kimlikler” arasındaki ilişkiye işaret etme konusunda hataya düşülmür. Devlet, vatandaşlar arasında çoğunluğun ihtiyacı neyse onu sağlar. Dolayısıyla, ihtiyaçların ifade edilmesi bir inşa süreci gibidir, aynı ihtiyaç çok farklı söylem ve amaçlarla istenebilir (Brah, 1996, s. 100). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri mekan ve koşullara göre farklı temsiller içerisinde ortaya çıkabilir. Örneğin “işçi sınıfı kadınları”, “çiftçi kadınlar” veya “göçmen kadınlar” olarak birbirine karışmış sosyal ilişkilerde hakkını talep etmesi ayrımcılıkların fark edilmesi açısından akla daha yatkındır (Brah, 1996, s. 102). “Kadın” demek cinsiyetiyle, sosyal, kültürel ve fiziksel koşullarıyla birlikte bir bütün olarak düşünmek demektir (Brah, 1996, s. 104). Bu nedenle her kadın, dışarıdan yönlendirme veya tavsiyeyle mutlak özgürlüğe ulaşamaz. Her kadın, kendi özgül deneyimiyle varlık kazanır ve hangi kategori olursa olsun ataerkilliğin sürdüğü bir düzende her hâlükârda ikincildir. Değindiği üzere, ikili zıtlıklar durumunda taraflardan biri diğeri tarafından dışlanır. Dolayısıyla feminizmdeki elit ve ırkçı söylemler söz konusu bir grubu ya da grupları dışlayacaksa grupların ayrımcılığa uğrama nedenlerini tespit etmek önemlidir. Bu nedenle feminist bir bakış sunan kesişimselliğin dinamikleri ve kuramsal elverişliliği farklı koşullarda yetişen, farklı kimliklerden ve sınıftan kadınların deneyimine bakarak sağlanır.

Sonuç

İkinci dalga feminizm, kadının Marksist sınıf tanımlarından bağımsız ayrı bir grup ya da kimlik oldukları yönünde temel bir kabul etrafında ilerlemiştir. Kadınlar egemen ataerkil ideoloji tarafından ezilen, ötekileştirilen bir gruptur ve bu süreçte özellikle biyolojik farklılıklar temelinde kadının varlığı irdelenmiştir. Ancak dönemin özellikle 1970’ler safhasında, feminist kuram salt kadının erkekten farklı olması hasebiyle değil aynı zamanda kadınların kendi aralarındaki farklılıkları gözeterek de ataerkilliğin farklı görüngülerini ve herkes için mutlak bir eşitlik arayışının bazı noktalarda mümkün olamayacağını dile getirmiştir. Nitekim sürecin en önemli kırılması siyah işçi sınıfına mensup kadınların beyaz kadın feminizmine yönelik mücadelesiyle yaşanmıştır. Dolayısıyla 1960’larda başlayan ikinci dalga feminizmle “kadın” biyolojik olarak merkezleştirilmiş, özellikle üreme, cinsel şiddet, cinsel özgürlük ve aile içi emek kavramlarıyla kadının konumu tartışılmıştır. 1970’lerle birlikte siyah kadınların ve üçüncü dünya kadınlarının mücadeleleri görünür olmuş, kadınlar arasındaki farklılık ekseninde feminizm kimlik siyasetine doğru yön değiştirmiştir. Nitekim 1970’lerin sonundaki kadınlar arasındaki eşitsizliklerle ilgili kuramsal gelişmeler üçüncü dalga feminizmi iyi yönde beslemiştir.

Bu makalenin ulaşmak istediği nihai amaç, kesişimsellik teorisinin geniş bir perspektif ve pratik kuramsal bir içerikle ampirik ve durum analizlerinde araştırmacıyı bakması gereken eksenlere ve fark etmesi gereken eşitsizliklere yönlendirdiğini vurgulamak; hatta bunun için araştırmacıyı eksenlerin marjinde kalanı araştırmanın kendi özgüllüğünde ortaya çıkardığını iddia etmektir. Nitekim, kategorik öznelliklerin sunduğu cinsiyet, ırk, etniklik, sınıf, yaş gibi eksenlerin dışında yeni kategorileri keşfetmek işbu teorinin ve bu makalenin özgüllüğünü öne çıkarmak bakımından ayrıca gereklidir.

Kaynakça

- Anthias, F. ve Yuval-Davis, N. (1992). *Racialized Boundaries: Race, Nation, Gender, Colour and Class and The Anti-racist Struggle*. London: Routledge.
- Anthias, F.(2012). Intersectional what? Social divisions, Intersectionality and Levels of Analysis. *Ethnicities*. 13(1), ss. 3-19.
- Barret, M. (1997). Capitalism and Women's Liberations. (Nicholson, L., Ed.) *The Second Wave: A Reader in Feminist theory* (ss.123-130). New York ve London: Routledge.
- Bora, A. (2012). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boyne, R. (2011). *Foucault ve Derrida'da Feminizm ve Ayrım*. (Karadağ, A.B., çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Brah, A. (1996). *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*. London: Routledge.
- Brah, A. (2007). Travels in Negotiations: Difference, Identity, Politics. *Journal of Creative Communications*. 2 (1/2), ss. 245-256.
- Butler, J. (1999). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (Ertür, B., çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, J. (2008). Olumsal Temeller: Feminizm ve "Postmodernizm" Sorusu. (Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D., ed.) *Çatışan Feminizmler* (ss. 44-67). (Evren Sezer, F., çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Collins, P. H. (2000). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. New York ve London: Routledge.
- Collins, P. H. (2004). *Black Sexual Politics: African Americans, Gender, and The New Racism*. New York ve London: Routledge.
- Cornell, D. (2008). Etik Feminizm Nedir?. (Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D., ed.) *Çatışan Feminizmler* (ss.86-118). (Evren Sezer, F., çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Crenshaw, K. (2011). Demarginalising the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Anti-discrimination Doctrine, Feminist Theory, and Anti-racist Politics. (Lutz, H., Vivar, M.T.H. ve Supik, L., ed.) *Framing Intersectionality: Debates on a Multi-Faceted Concept in Gender Studies* (ss. 25-42). Ashgate Publishing.
- Donovan, J. (2010). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Ergas, Y. (1992). 1970'lerin Feminizmleri.(Duby, G. ve Perrot, M., ed.) (Fethi, A., çev.) *Kadınların Tarihi V: Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru* (ss.481-499). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Firestone, S. (1997). The Dialectic of Sex. (Nicholson, L.,ed.) *The Second Wave: A Reader in Feminist theory* (ss.19-26). New York ve London: Routledge.
- Fraser, N. (2006). *İhtiyaçlar Mücadelesi: Geç Kapitalizmin Siyasal Kültürünün Sosyalist-Feminist Açından Eleştirisi*. (Kılıç, A.T., çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.

- Fraser, N. (2008). Sahte Karşısavlar: Seyla Benhabib ve Judith Butler'a Yanıt. (Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D., ed.) *Çatışan Feminizmler* (ss. 68-85). (Evren Sezer, F., çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Grünell, M. ve Saharso, S. (1999). bell hooks and Nira Yuval- Davis on Race, Ethnicity, Class and Gender. *European Journal of Women's Studies*. 6 (2). ss. 203-218.
- Harding, S. (2008). *Sciences From Below: Feminisms, Postcolonialities, and Modernities*. Durham ve London: Duke University Press
- Hartmann, H. (2006). *Marksizm'le Feminizmin Mutsuz Evliliği*. (Aygen, G., çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- hooks, b. (1990). *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism*. London: Pluto Press.
- hooks, b. (2000). *Where We Stand: Class Matters*. New York ve London: Routledge.
- Joseph, G. (1981). The Incompatible Menage à Trois: Marxism, Feminism, and Racism. (Sargent, L., ed.) *The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: A Debate on Class and Patriarchy* (ss. 91-107). London ve Sydney: Pluto Press.
- Kristeva, J. (2007). *Rubun Yeni Hastalıkları*. (Tutal, N., çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lutz, H., Vivar, M.T.H. ve Supik, L. (2011). Framing Intersectionality: A Introduction. (Lutz, H., Vivar, M.T.H. ve Supik, L., ed.) *Framing Intersectionality: Debates on a Multi-Faceted Concept in Gender Studies* (ss. 1-22). Ashgate Publishing.
- Marx, K. ve Engels, F.(2011[1848]). *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*. (Erdost, M., çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Millett, K. (1987). *Cinsel Politika*. (Selvi, S., çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Ramazanoğlu, C. (1998). *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*. (Bayatlı, M.,çev.) İstanbul: Pencere Yayınları.
- Riddiough, C. (1981). Socialism, Feminism, and Gay/Lesbian Liberation. (Sargent, L., ed.) *The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: A Debate on Class and Patriarchy* (ss. 71-89). London ve Sydney: Pluto Press.
- The Combahee River Collective Statement. A Black Feminist Statement. (Nicholson, L.,ed.) *The Second Wave: A Reader in Feminist theory* (ss.63-70). New York ve London: Routledge. (1997).
- Udayagiri, M.(1995). Challenging Modernisation: Gender and Development, Postmodern Feminism and Activism. (Marchand, M.H. ve Parpart, J.L.,ed.) *Feminism Postmodern Development* (159-177). London ve New York: Routledge.
- Yuval-Davis, N.(2006). Intersectionality and Feminist Politics. *European Journal of Women's Studies*. 13 (3), ss. 193–209.
- Yuval-Davis, N. (2009). Women, Globalisation and Contemporary Politics of Belonging. *Gender Technology and Development*. 13 (1), ss.1-19.
- Yuval-Davis, N. (2012). Dialogical Epistemology—An Intersectional Resistance to the “Oppression Olympics”. *Gender and Society*. 26(1), ss. 46-54.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 3 Sayı/ISSUE 6 Yıl/YEAR: 2020

Alındı/RECEIVED: 11-09-2020 – Kabul/ACCEPTED: 07-12-2020

“Kumalık” Olgusunun İlk Eş ve Kuma Üzerinden Yankısı

“Fellow Wife” Phenomenon Echo Through First Wife and Fellow Wife

Sümevra ALAN¹
Sevgi YEŞİLYURT²

Abstract

Before Islam, the formation of the family in Turks was realized through marriage, a social duty, and celibacy was a shame. In these periods, the marriage type was monogamous and polygamous marriage was rarely seen and this was seen among the managers. The khans, who were the state administrators, had more than one marriage, and the first of the wives of the khans was seen as the first women. The fellow wife, who is in a second position, is quite different from the first woman. The participation of the fellow wife in the family was not like a wife, but

Öz

İslâmiyet'ten önce Türklerde ailenin meydana gelmesi, toplumsal bir görev olan evlilik yoluyla gerçekleşmekte olup bekârlık ayıp sayılırdı. Bu dönemlerde genelde evlilik tipi tek eşli evlilik olup çok eşli evliliğe ender rastlanmakta ve bu daha çok yöneticiler arasında görülmekteydi. Devlet yöneticisi olan kağanlar birden fazla evlilik yapar, kağanların bu evliliklerinden olan hanımlarından ilki baş hatun olarak görülürdü. İkinci sırada bir eş konumunda olan kuma ise gerçek kadından oldukça farklıydı. Kumanın aileye katılması bir eş gibi değil hatunun kız

¹ Arş. Gör., Sümevra ALAN, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı sumeyra.alan@erzurum.edu.tr, Orcid 0000-0002-4406-2022

² Lisans Öğrencisi, Sevgi Yeşilyurt, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, sevgi.yesilyurt98@erzurum.edu.tr, Orcid 0000-0003-3048-6358

in the style of the first wife's sister, and the children of the fellow wife could not get a share of their father's wealth. We can see that the “fellow wife” phenomenon, which has started from ancient Turkish societies to the present day, has decreased compared to the old times due to both social reservations and the psychological effects of the situation. Among the reasons of the fellow wife; economic reasons, lack of ownership, helplessness, poverty, having a large population, indispensable desires in the desire of boys and increasing the number of employees in the family. The effects of these causes and their consequences on individuals were considered worthy of study by us. In our study, which is based on fieldwork, the concept of “fellow wife” will be evaluated from the eyes of women with various questions to be asked to the wife and first wife to determine their moods, their views on marriage, questioning their own values, their place and status in society, their value in the family and their reflections on their psychology. In this context, this article shall firstly focus on the arguments of Marxist and radical feminists on the sameness and the difference, especially in the second wave. Second, the question of gender and identity of the third wave feminism shall be discussed. This comparison of ideas and the suggested arguments shall show us how/where we should see multiple inequalities with the intersectionality theory. Moreover, with the perspective of intersectionality this comparison shall allow us to analyze the analytical axes in which the differences cause inequality. In addition, the specificity of the article is that it reconsiders the concept of neo-racism with intersectionality and reveals the multifaced categories and differences that cause inequality. Eventually, the main purpose of the article is to explain intersectionality in parallel with its

kardeşi tarzında olmuş, kumaların çocukları babalarının servetinden pay alamamışlardır. Eski Türk toplumlarından başlayarak günümüze kadar süregelen “kumalık” olgusunun günümüzde gerek toplumsal çekincelerden gerekse durumun yarattığı psikolojik etkiler nedeniyle eskilere nazaran azaldığını görmekteyiz. Kumalığın nedenleri arasında; ekonomik nedenler, sahipsizlik, çaresizlik, fakirlik, çok nüfusa sahip olma, erkek çocuk isteğindeki vazgeçilmez arzular ve ailedeki çalışan sayısının artırılması gibi nedenler sıralanabilmektedir. Bu nedenlerin yarattığı sonuçların kişiler üzerindeki etkileri tarafımızca çalışılmaya değer görülmüştür. Saha çalışmasına dayalı hazırladığımız çalışmamızda kumaya ve ilk eşe sorulacak çeşitli sorularla kişilerin ruh halleri, evliliğe bakışları, kendi değerlerini sorgulama, toplumdaki yer ve statüleri, aile içinde gördüğü değer ve bunların psikolojilerine yansımaları tespit edilecek “kuma” kavramı kadınların gözünden değerlendirilecektir. Bu bağlamda, bu makalede ilk olarak ikinci dalgadaki özellikle Marksist ve radikal feministlerin aynılık ve farklılık savlarına odaklanılacaktır. Daha sonra, üçüncü dalga feminizmin toplumsal cinsiyet ve kimlik meselesi ele alınacaktır. Bu fikir karşılaştırması ve öne sürülen savlar bizi kesişimsellik kuramı ile çoklu eşitsizlikleri nasıl/nerede görmemiz gerektiğini gösterecektir. Dahası; bu karşılaştırma, farklılıkların eşitsizliğe neden olduğu analitik eksenleri kurama özgü bir perspektifle incelememizi sağlayacaktır. Buna ek olarak; makalenin özgünlüğü, yeni-ırkçılık kavramını kesişimsellik kuramıyla yeniden düşünerek eşitsizliğe neden olan çok yönlü kategorilerin ve farklılıkların su yüzüne çıkarmasıdır. Nihayetinde, makalenin esas amacı kesişimselliği; onun kuramsal gelişimiyle anlamak, ve kuramın akademik işlevselliğini keşfederek eşitsizlikleri,

theoretical development, to explore its academic functionality of the theory and to expound inequalities, categories and their social, cultural and political results in different empirical cases and levels.

Keywords: Fellow Wife, Polygamy, Causes of Polygamy, Effect of Fellow Wife on Individuals.

kategorileri ve bunların toplumsal, kültürel, politik sonuçlarını farklı ampirik örneklerde ve düzeylerde serimlemektir.

Anahtar kelimeler: Kumalık, Çok Eşlilik, Çok Eşliliğin Nedenleri, Kumalığın Bireyler Üzerindeki Etkisi.

Giriş

Evlilik, toplum tarafından onanan kadınlar ve erkekler arasında meydana gelen bir ilişki türünü karakterize etmektedir. Yalnızca iki insanı ilgilendiren bir mesele gibi görünse de aslında özel anlamda iki aileyi; genel anlamda da toplumu ilgilendiren bir durumdur. Toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin meydana gelme vesilesidir (Kapusuzoğlu, 2015, ss. 515). Araştırmacılar, “eski Türk aile yapısı” ifadesini genelde Proto-Türk ve (İslâm öncesi) eski Türk ailesi dönemlerini anlatabilmek için kullanmaktadır. Proto-Türk’ün, ortalama milattan önceki yapıyı, eski Türk döneminin ise milat yıllarından itibaren İslâm’a kadarki yaklaşık bin yıllık dönemi içine aldığı kabul edilmektedir. Hunlar, Göktürkler biraz da Çin etkisi taşıyan Proto-Türk aile yapısı zamanla daha belirgin bir şekil almıştır. Bu dönemlerde dikkat çeken en önemli noktalardan birisi ailede kadının üstün konumda olmasıdır. Bunun nedeni ise geçmiş dönemlerdeki Türklerde ‘soy’un ve ‘boy’un anneye nispet edilmesi yani çocuğun anasının boyuna mensup olmasıdır. Bundan dolayı da kadının aileden kopması uygun bulunmamaktadır. (Ulutaş ve Özpinar, 2013, ss. 383-384). Ailenin temelleri atılırken yapılan evlilik modellerinin farklılaştığını, birbirinden farklı evlilik modelleriyle bu yuvanın kurulduğunu görürüz. Görücü usulüyle evlenme, kız kaçırarak evlenme, başlık parası karşılığında evlenme, oturak alma evlilik, baş üstü kaçırma yoluyla evlilik, beşik kertme evliliği, taygeldi evlilik, kuma getirme evliliği, berdel evliliği, kepir evliliği, ölen kardeşin karısıyla evlenme (levirat), baldızla evlilik (sororat), içgüveyi evliliği, yetim evliliği, yakın akraba evliliği, oldu bitti evlilik, para karşılığı evlenme, kan parası karşılığı evlenme, oç alma karşılığı evlenme, çok eşli evlilik, anlaşmalı evlilik vb. toplumumuzda görülen bazı evlilik modelleridir.³ Çalışmamızdaki katılımcıların evlilik modellerinin; ailelerin uygun gördüğü şekilde görücü usulüyle evlenme, kız kaçırarak evlenme, başlık parası karşılığında evlenme, berdel evliliği, levirat evliliği vb. biçiminde sıralanması mümkündür. Bu tarz evliliklerin yaygın olduğu kırsal kesimlerde aile müessesesi sayılan evlilik konusunda geçim sıkıntısı, yokluk, işçi gücü gereksinimi vb. nedenlerle yasal yolla evlenen kadının üzerine kuma getirilmesi de imam nikâhıyla görülen evlilik modellerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

³ Evlilik modelleri ve Türkiye’de evlenme biçimleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sezen, L. (2005). Türkiye’de Evlenme Biçimleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(27), ss. 185-195.

Görücü usulüyle evlenme; gelenekselliğin ağır bastığı yörelerde görülen bir evlenme biçimidir. Bu evlenme biçiminde kız seçme girişimi, doğrudan doğruya evlenecek gencin annesi, babası veya diğer yakınları tarafından başlatılmaktadır. Gencin, kızı beğenmesi yeterli değildir diğer aile bireylerinin de onayının alınması gerekmektedir. Evlenme işine “görücü” denilen ve erkek ailesi tarafından seçilen kadınlar grubunun kız evini ziyareti ile başlanılır. Görücü ekibinin içinde; erkeğin annesi, kız kardeşi, birkaç akraba ve güvenilir komşu hanımlar bulunur (Sezen, 2005, ss. 186). Ailelerin evliliğe kesin karşı çıkması durumunda ‘kız kaçırma’ olayı gündeme gelir. Bu durum, sosyo-ekonomik ve diğer sebeplerle en çok kız tarafının engellemesi ile ortaya çıkar. Bu engeller arasında kız tarafının başlık parası istemesi önemli bir yer tutmaktadır. Delikanlı kızla anlaşarak kızı kaçıtır (Sezen, 2005, ss. 187). Başlık parası karşılığında evlenme; Anadolu’nun birçok yerinde, evlenecek gencin kız tarafına ödediği paraya başlık denir. Bu ödeme nakit para yanında; altın, ev, bahçe, tarla veya canlı hayvan (at, koyun, sığır vb.) olarak da gerçekleştirilmektedir. Doğu Anadolu Bölgesinde başlığa; “bedel”, “ağırlık”, “ana hakkı” gibi vb. isimler de verilmektedir. Bedel evliliği; Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da uygulanan bir evlenme biçimidir. Başlık sorununu ve yükümlülüğünü ortadan kaldıran bu tür evlilik hem kızı hem de oğlu bulunan iki ailenin, karşılıklı olarak hem kızlarını hem de oğullarını birlikte evlendirmeleri suretiyle gerçekleştirilmektedir (Sezen, 2005, ss. 189). TDK Büyük Sözlükte “kayınla evlenme” anlamına gelen levirat evliliğinde ise baba, amca ve ağabey ölünce öz ana ve kız kardeşler dışında, onların dul ve yetimleriyle evlenme görülür. Konargöçer toplumların pek çoğunda görülen bu uygulamanın temel amacı ölenin geride bıraktıklarını korumak, onlara sahip çıkmak, birliğin ve düzenin devam etmesini sağlamaktır. Böylece ölen kişinin bıraktığı miras da yabancı birinin idaresine geçmemiş olur. Esasen tamamen birlik ve barış içinde yaşamaya odaklanmış konargöçer bir toplumun bu uygulamasının temeli koruma ve sahiplenme içgüdüsünden başka bir şey değildir (Kapusuzoğlu, 2015, ss. 515). Levirat evlenme modeli Hunlardan itibaren Göktürkler, Tıyhunlar vb. Türk toplumlarında gözlemlenebilen bir evlilik modeli şeklinde günümüze kadar gelmiştir.⁴ Eski Türklerde aile genelde küçük görünümde ve eşitlikçi bir düşünceye dayanmaktadır. Pederî bir yapı özelliği gösterip güncel hayatta nihai sözü erkek söylemekle birlikte, pek çok konuda kadın-erkek ailenin iki üyesi de her türlü güncel olayda görüşlerini rahatça ifade etmektedirler. Hatta nikâh, boşanma, mülkiyet gibi konularda eşitlikle ifade edilebilecek haklara sahip bulunmaktadırlar. Bu dönemlerde genelde evlilik tipi tek eşliliktir. Çok evliliğe ender rastlanmakta birlikte daha çok yöneticiler arasında görülmektedir. Ancak bu durumlarda da kuma ikinci sırada bir eş konumundadır ve çocuğu hükümdarlığa namzet değildir (Ulutaş ve Özpınar, 2013, ss. 383-384). İslâmî dönemde görülen aile yapısı yüzyılımızın başlarına kadar pederî bir nitelik taşımış, geniş ve küçük tipleri arasında bir yapı oluşturmuştur. Bu dönemin aile yapısı eski Türk ve İslâm anlayışlarının harmanlanması anlamına gelmekte olup Türk töre ve gelenekleriyle İslâmî normlar bir sentez oluşturacak biçimde aile dokusunu meydana getirmiştir. İslâmî Türk aile yapısında da hâkim olan tek eşliliktir. Ancak şartlara bağlı olarak çok eşlilik bazı durumlar da uygulanmıştır. Şüphesiz bunda İslâm’ın duruma göre verdiği cevazın bir etkisi vardır. Ancak bu olgu bütünüyle İslâm’a yüklenemez, bunda pek çok beşerî oluşumda olduğu gibi toplumsallığın bir kendine özgülüğü de vardır (Ulutaş ve Özpınar, 2013, ss. 386-387).

⁴ Levirat evlilik modelinin görüldüğü Türk toplumları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kapusuzoğlu, G. (2015). Çin Kaynaklarına Göre Türk Kültür Çevresinde Evlenme ve Cenaze Gelenekleri. *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(58), ss. 507-522.

Çok eşlilik yani poligami; erkeğin ya da kadının birden fazla eşe sahip olması şeklinde tanımlanır ve *polijini* (çok kadınla evlilik), *poliandri* (çok erkekle evlilik) olmak üzere ikiye ayrılır. Az gelişmiş yahut gelişmekte olan ülkelerde, toplumun izole olmuş kesimlerinde hatta kendi ailemizde dahi gözlemlenebilir fırsatı bulabildiğimiz *polijini* yani “çok kadınla evlilik” diğer bir adıyla da bilinen “kuma” kavramı bize bu çalışmanın oluşturulması adına ilham vermiştir. Kuma, birinci kadının üzerine alınan ikinci kadın, ortak (Gülensoy, 2018, ss. 458b) anlamına gelmekte olup kökeni Moğolca’dır. < Moğ. *ķuma* ‘Konkubine | metres, cariye’ TMEN I 414, Räsänen 299b. İlk kez *Codex Cumanicus*’ta gözlemlenen *ķuma* kelimesi yalın şekliyle ‘cariye, odalık, kuma’ anlamlarına gelecek biçimde 65b/35’te, *ķumadan tovġan*⁵ biçiminde ise 50a/7’de kullanılmıştır. Çağatay Türkçesi döneminde *ķuma~ġuma* biçimleri gözlenen kelime Osmanlı Türkçesinde *kuma* ‘bir erkeğin nikâhlısı bulunan kadınlardan her birinin ötekine göre adı, ortak, nöker’ anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır (TS IV 2730).⁶

Ülkemizde poligaminin yasal olmaması nedeniyle; ilk eşin üzerine kuma getirmesi yoluyla yapılan evliliklerde dinî nikâh gözetilmektedir. Erkek; kuma gelen kadının yaş, kültür seviyesi, eğitim düzeyi, gelir seviyesi vb. özelliklerine bakılmaksızın genel oranda doğurganlığı ve soyun erkek çocuk üzerinden devam etmesi gerekçesiyle ocağının sönmemesi adına iki veya daha fazla kez evlenebilir. Bu evliliğin sebepleri arasında; ilk eşin erkek çocuk doğuramaması, zevkî sebepler, çok evlilikle sağlanan iş gücü ve yengeyle evlenme kuralı (levirat), kan davasını sona erdirme vb. de gösterilebilir. Ancak kumalık kavramının hem ilk eş hem de kuma gelen kadın üzerinde birçok fiziksel, ruhsal, sosyal sorunları ortaya çıkarmakta olduğu; özelde kişinin sağlığını, genelde de aile ve toplum sağlığını etkilediği gözlemlenmektedir. Eşlerin maddî imkânsızlık nedeniyle aynı çatı altında bulunmaları saydığımız sıkıntılara ek olarak; kıskançlık, rekabet, yoksunluk, yoksulluk, şiddet, istismar, erken gebelik, kuma gelen kadınlar arasındaki bebek yarışı sonucunda oluşan üreme sağlığı sorunları, anne ve bebek ölüm oranlarında artış ve toplumsal izolasyon gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, çalışmamızda kumalık, kumalığın yarattığı sorunlar, kumalığın avantajları ve dezavantajları vb. gibi konular ele alınmış olup yöneltilen soruların katılımcılar üzerinden değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Materyal ve Yöntem

Araştırma Grubu:

Araştırmaya, Erzurum kent merkezi ve merkeze bağlı civar köylerden seçilen, aile yaşantısında *poligami* gözlenen bu nedenle kuma ya da kuması bulunan toplam 20 kadın gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 53.05±9.07 yıldır.

Veri Toplama Araçları:

Araştırmada, katılımcıların kumalık, kumalığın yarattığı sorunlar, kumalığın avantajları ve dezavantajları vb. ile ilgili görüşlerinin belirlenmesine yönelik 29 soru (14 soru kumalara, 15 soru ilk

⁵ *Codex Cumanicus*’ta geçen *ķumadan tovġan* sıfat fiil öbeği Clauson ED 727a’da *ķimiden tovġan* biçiminde yazılmış olup *ķuma* sözcüğüyle aynı anlama gelecek şekilde ‘concubine | metres, cariye’ kullanılmıştır. *ķimi* sözcüğü ilk defa *Orbon Yazıtlarından* Bilge Kağan Yazıtı doğu yüzünün 30. satırında geçmekte olup ‘hasetlik’ anlamına gelecek şekilde kullanılırken *Dankoff-Kelly* II 272’de ‘kuma’ anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Ayrıca kelime *ķimi* şekliyle *Kutaġu Bilġ* 30, 455, 560 vd.; *ķuma* şekliyle *Muķaddimetü’l Edeb* 95/2, 191/6; *Nechü’l-Feradis* 397/11, 397/12; *Ed-Dürretü’l Mudıyye fi’l-Lıġati’l Türkıyye* 14a/4; *Şıban Han Dıvanı* 184a/6; *Şecere-i Terakime* 79b/14, 80b/8, 82a/10 vb. eserlerde de görülmüştür.

⁶ *ķuma* hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Schönig, C. (2000). *Mongolische Lehnwörter im Westogbusischen*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.

eşlere) ve 8 soru demografik olmak üzere uzman görüşleri alınarak araştırmacılar tarafından hazırlanan toplam 37 sorudan oluşan anket uygulanmıştır.

Verilerin Toplanması

Erzurum kent merkezi ve merkeze bağlı civar köylerden seçilen, aile yaşantısında *poligami* gözlenen bu nedenle kuma ya da kuması bulunan kadınlar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Konunun oldukça mahrem ve özel olması araştırma kapsamında bulunan kadınların araştırmaya dâhil olmasında önemli engellerden biri olmuştur. Bunun yanı sıra; ses kaydı alınmasına gösterilen tepkiler, soruların yahut kişi adlarının bir yerde yayımlanacağından korkulması, kumaya sorulan sorularda diğer eşlerin kişinin yanında bulunmasının istenilmemesi, eşlerin tedirginliği ve karılarını araştırmacıyla yalnız bırakmak istememeleri, kadınların eşlerinin tepkisinden çekinip soruları yanıtlamak istememeleri vb. gibi engeller de çalışmamızı hazırlarken karşımıza çıkanlardan bazıları olmuştur. Kişilerin güveninin kazanılmasının ardından, kadınların evliliklerine ilişkin hikâyeleri yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak derlenmiştir. Görüşmeler, kadınların, kendilerini daha rahat hissetmeleri adına, evlerinde ve yanlarında eşleri yahut kumaları olmadan gerçekleştirilmiştir. İlk eşin yanındaki kumayı konuşturmak istememesi, eşlerden birine soru sorulduğu sırada diğerinin çocukları avutuyor olması yahut kocalarının ikisine aynı anda soru sorulmasına vermeyişi nedeniyle hazırlanan sorular aynı evdeki bireylere (kuma ve ilk eşe) sorulmayıp farklı evlerdeki kuma veya ilk eşlere uygulanmıştır. Görüşmelerin ve kişilere sorulan soruların tamamı yazılarak kayıt altına alınmış (ses kaydı istenmediğinden ve sorular sorulurken telefonlar aracılığıyla ses kaydı alınır ihtimaline karşı kişiler tarafından kapatıldığından) daha sonra transkript edilmiştir.

Verilerin Analizi

Katılımcıların demografik durumlarına ait verilerin frekans ve yüzde değerlerine ilişkin dağılımları SPSS 21.0 paket programında değerlendirilerek tablolar haline getirilmiştir.

Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların yaş, evlilik yaşı, eşleriyle yaş farkı ve evlilik süreleri ortalama değerleri

Demografik Özellik	İlk Eş	Kuma	Genel
	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$
Yaşı (yıl)	54.20±7.17	51.90±10.92	53.05±9.07
Evlilik yaşı (yıl)	20.20±2.09	20.00±4.76	20.10±3.58
Eşleriyle yaş farkı (yıl)	6.50±3.65	12.90±8.82	9.70±7.34
Evlilik süresi (yıl)	30.50±6.67	26.80±14.05	28.65±10.87

Tablo 1’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların yaş ortalaması 53.05±9.07 (ilk eşlerin=54.20±7.17; kumaların=51.90±10.92) yıldır. Evlilik yaşları 20.10±3.58 (ilk eşlerin=20.20±2.09; kumaların=20.00±4.76) yıldır. Eşleriyle yaş farkı 9.70±7.34 (ilk eşlerin=6.50±3.65; kumaların=12.90±8.82) yıldır. Evlilik süreleri ise 28.65±10.87 (ilk eşlerin=30.50±6.67; kumaların=26.80±14.05) yıl olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların yaş dağılımları

Yaş	İlk Eş		Kuma		Genel	
	n	%	n	%	N	%
34-41 yaş	1	10,0	2	20,0	3	15,0
42-49 yaş	1	10,0	3	30,0	4	20,0
50-57 yaş	4	40,0	1	10,0	5	25,0
58-65 yaş	4	40,0	3	30,0	7	35,0
66-73 yaş	-	-	1	10,0	1	5,0
Toplam	10	100,0	10	100,0	20	100,0

Tablo 2’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların 13 (%65.0)’ü 50 yaş üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların evlenme yaş dağılımları

Yaş	İlk Eş		Kuma		Genel	
	n	%	n	%	n	%
18 yaş ve altı	3	30,0	3	30,0	6	30,0
19-25 yaş	7	70,0	6	60,0	13	65,0
26-30 yaş	-	-	-	-	-	-
30 yaş ve üzeri	-	-	1	10,0	1	5,0
Toplam	10	100,0	10	100,0	20	100,0

Tablo 3’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların 13 (%65.0)’ü 19-25 yaş aralığında evlendiği görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların çocuk sayısı dağılımları

	Çocuk Sayısı	İlk Eş		Kuma	
		N	%	n	%
Kız	0	3	30,0	1	10,0
	1	2	20,0	1	10,0
	2	4	40,0	3	30,0
	3	1	10,0	3	30,0
	4	-	-	2	20,0
	Toplam	10	100,0	10	100,0
Erkek	0	4	40,0	-	-
	1	1	10,0	5	50,0
	2	4	40,0	2	20,0

	3	1	10,0	2	20,0
	4	-	-	1	10,0
	<i>Toplam</i>	<i>10</i>	<i>100,0</i>	<i>10</i>	<i>100,0</i>
Toplam	0	2	20,0	-	-
	1	-	-	-	-
	2	2	20,0	-	-
	3	4	40,0	4	40,0
	4	1	10,0	3	30,0
	5	1	10,0	1	10,0
	6	-	-	1	10,0
	8	-	-	1	10,0
	<i>Toplam</i>	<i>10</i>	<i>100,0</i>	<i>10</i>	<i>100,0</i>

Tablo 4’te görüldüğü üzere, araştırmaya katılanlardan ilk eşlerin 3 (%30.0)’ü, kumalardan ise 1 (%10.0)’i hiç kız çocuğa sahip değilken, ilk eşlerin 4 (%40.0)’ü erkek çocuğa sahip değildir. Kumalardan erkek çocuğa sahip olmayan kimsenin bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların eğitim durumu dağılımları

Katılımcıların Eğitim Durumu	İlk Eş		Kuma	
	n	%	n	%
İlkokul terk	1	10,0	-	-
İlkokul	3	30,0	5	50,0
Ortaokul	3	30,0	-	-
Lise	1	10,0	-	-
Okuma-yazma biliyor	1	10,0	3	30,0
Okuma-yazma bilmiyor	1	10,0	2	20,0
<i>Toplam</i>	<i>10</i>	<i>100,0</i>	<i>10</i>	<i>100,0</i>

Tablo 5’te görüldüğü üzere, araştırmaya katılanlardan ilk eşlerin 3 (%30.0)’ü, kumaların ise 5 (%50.0)’i ilkökul mezunu oldukları görülmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların evlilik çeşitleri dağılımları

Katılımcıların Evlilik Çeşitleri	İlk Eş		Kuma	
	N	%	n	%
Akraba evliliği	1	10,0	-	-
Berdel evlilik	-	-	1	10,0
Görücü usulü	5	50,0	8	80,0
Kaçarak evlenme	2	20,0	-	-
Severek evlenme	2	20,0	1	10,0

Toplam	10	100,0	10	100,0
--------	----	-------	----	-------

Tablo 6’da görüldüğü üzere, araştırmaya katılanlardan ilk eşlerin 5 (%50.0)’i, kumaların ise 8 (%80.0)’i görücü usulünde evlendiği görülmektedir.

Tablo 7. Katılımcıların yaşadığı yer dağılımları

Resmî eşle kuma aynı evde mi ayrı evde mi kalmakta	İlk Eş		Kuma	
	n	%	n	%
Aynı evdeler	8	80,0	8	80,0
Ayrı evdeler	2	20,0	2	20,0
Toplam	10	100,0	10	100,0

Tablo 7’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanlardan ilk eşlerin 8 (%80.0)’inin ve kumaların 8 (%80.0)’inin aynı evde yaşadığı görülmektedir.

Tablo 8. Katılımcıların Sosyo- Demografik Özellikleri

Adı Soyadı	Yaşı	Evlene Yaşı	Eşleriyle				Toplam Çocuk	Eğitim Durumu	Evlilik Çeşitleri	Resmî Eşle Kuma Aynı Evde Mi Ayrı Evde Mi Kalmakta
			Aradaki Yaş Farkı	Evlilik Süresi	Kız Çocuk	Erkek Çocuk				
Emine Ş.	57	23	1	34	1	2	3	Lise	Görücü usulü	Ayrı evdeler
Fincan P.	60	20	10	34	3	0	3	Okuma-yazma biliyor	Görücü usulü	Aynı evdeler
*Sultan Ç.	60	18	5	40	0	3	3	Okuma-yazma biliyor	Görücü usulü	Aynı evdeler
Hatice D.	65	18	6	34	0	0	0	İlkokul mezunu	Akraba evliliği	Aynı evdeler
Fatma Ö.	48	20	7	28	2	0	2	Ortaokul mezunu	Severek evlenme	Aynı evdeler
Naciye G.	58	21	8	37	2	3	5	Ortaokul mezunu	Kaçarak evlenme	Aynı evdeler
*Hayriye A.	60	20	10	40	4	1	5	Okuma-yazma bilmiyor	Görücü usulü	Aynı evdeler
*Ayşe B.	61	13	5	48	3	3	6	Okuma-yazma bilmiyor	Görücü usulü	Aynı evdeler
Esmâ Ç.	59	22	4	37	2	2	4	Ortaokul mezunu	Severek evlenme	Aynı evdeler

*Bedirnaz Y.	70	18	32	12	1	2	3	Okuma-yazma biliyor	Görücü usulü	Aynı evdeler
*Aliye M.	40	19	12	21	2	1	3	İlkokul mezunu	Görücü usulü	Aynı evdeler
Sabiha C.	54	23	4	17	0	2	2	Okuma-yazma bilmiyor	Görücü usulü	Aynı evdeler
*Fatma N.	34	20	20	14	3	1	4	İlkokul mezunu	Görücü usulü	Aynı evdeler
Zehra T.	40	18	14	28	1	2	3	İlkokul terk	Görücü usulü	Aynı evdeler
*Hüsna G.	48	21	11	27	4	4	8	İlkokul mezunu	Berdel evlilik	Ayrı evdeler
Sıdıka B.	51	17	7	34	0	0	0	İlkokul mezunu	Kaçarak evlenme	Aynı evdeler
*Beyaz T.	52	19	21	33	2	2	4	İlkokul mezunu	Görücü usulü	Aynı evdeler
Yasemin A.	50	20	4	22	2	1	3	İlkokul mezunu	Görücü usulü	Ayrı evdeler
*Elif Y.	45	32	6	4	2	1	3	İlkokul mezunu	Severek evlenme	Ayrı evdeler
*Meryem A.	49	20	7	29	3	1	4	Okuma-yazma biliyor	Görücü usulü	Aynı evdeler

* işareti kuma olarak giden kadınları ifade etmektedir.

Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri verildikten sonra çalışmamız iki kola ayrılarak incelenmiş olup ilk kolda “Kuma Olarak Giden Kadına Sorulan Sorular” ikinci kolda ise “Üzerine Kuma Gelen Kadına Sorulan Sorular” yer almaktadır.

1) Kuma Giden Kadına Sorulan Sorular

1.1. Erkek kime denir? Erkeğin görevi nelerdir?

S.Ç.: Bizde erkek eve para getirene, bize ekmek aş getirene denir. Görevi kadınlarına bakmaktır.

B.T.: Erkek ölene kadar kadına bakmakla görevli ve çocuk sahibi eden adamdır.

H.G.: Kızım, bizde erkek evine, çocuğuna bakan adama ve kadını yönetene denir.

F.N.: Kızım erkek bana bakıyorsa, karnım doyuyorsa ailesine ekmek getiriyorsa eee hem erkektir hem de görevini yapıyor.

A.M.: Para kazanan, ailesine bakana denir.

B.Y.: Sözü geçene denir. Eve para getirene erkek deriz.

A.B.: Karısına, çocuklarına bakan adama denir. Ailesine bakmak görevidir.

H.A.: Erkek kocaya denir. Gızım ben kuma olarak gittim bana baksın diye.

E.A.: Erkek kadını ve evini çekip çevirene denir. Bunları yapan erkektir zaten.

M.A.: Sözüünün eri olana denir. Ben derim ki erkeğin görevi kadir kıymet bilmektir.

Verilen cevaplar incelendiğinde erkeğin; eve para getiren, kadına ve çocuklarına bakmakla görevli olan evini çekip çeviren, kadir kıymet bilmesi gereken kişiye denildiği sonucuna varılmaktadır.

1.2.) Kadın kime denir? Kadının görevi nelerdir?

- S.Ç.: *Valla bizde kadın köle gibidir. Çocuk yapan, bakan adamın gönlünü boş edene denir.*
B.T.: *Eşine erkek çocuk veriyorsan, her yerde gönlünü boş ediyorsan kızım işte sen kadın olmuştun demektir.*
H.G.: *Bir hane içinde çocuk büyüten, eşe hizmet edene deriz.*
F.N.: *Erkeğin gönlünü boş ediyorsan sen kadınsın. Çocuk bakmak, yemek yapmak, erkeğin gönlünü eğlemek.*
A.M.: *Bizde kadın evi yönetene denir. Çocuğuna, kocasına bakandır.*
B.Y.: *Çocuk doğurana. Çocuk doğurmak ve kocasıyla iyi geçinmek.*
A.B.: *Eşine, çocuklarına bakana denir. Evini bir arada tutana denir.*
H.A.: *Kadın bana denir. Çocuk yaparsan kadınsındır.*
E.A.: *Erkeğini, çocuğunu mutlu ediyorsan kadınsın. Evini ailesi çekip çevirmek de görevidir kadının.*
M.A.: *Çocuk doğurana, erkeğini elinde tutabilene denir. Evdekileri idare edebilmektir görevi.*

Verilen cevaplar incelendiğinde kadın; adamın gönlünü hoş eden, eşine hizmet eden, çocuğuna kocasına bakan, çocuk yapan, erkeğini elinde tutan kişiye denir. Kilit soru olan “kadın kime denir” sorusunda kadının erkeğini elinde tutan kişiye denmesi tarafımızca kuma getirilme düşüncesini psikolojik kabullenmenin veya reddin ilk basamağını oluşturmaktadır.

1.3.) Kuma gitmenizdeki temel gerekçe nedir? Eşinizi seviyor muydunuz?

- S.Ç.: *Kocam, ilk karısının çocuğu olmuyor diye beni aldı. Kocamı sevmek mi? Güzel kızım bizde gönül ile sevmek olmaz. Amacımız bizmettir.*
B.T.: *Başlık parası ile gidip eşimi sevmem oldu. Para için gittim ama kocamı sevdim.*
H.G.: *Değiş tokuş en büyük yol oldu. Berdel deriz biz buralarda. Eşimi sevmezdim, tanımadan verdiler beni işte.*
F.N.: *Babam başlık parasına verdi. O benden yaşça büyüktü nasıl seveyim ben o adamı.*
A.M.: *Görmüşler babam da vermiş isteyince. Benim gönlüm başkasındaydı severek evlenmedim ki.*
B.Y.: *Baba baskısı tamamen, tanımiyordum bile.*
A.B.: *Babamın zoruyla evlenmem. Eşimi sevmezdim. 13 yaşında ne sevgisi, sevgi mi olur?*
H.A.: *Gızım ben bilmiyordum ki kuma gittiğimi. Evlendikten sonra öğrendim. Tanımadım ki seveyim.*
E.A.: *Seviyordum eşimi, âşık olduk nikâh kıydık.*
M.A.: *Sebebi babamdır, para için verdi. Sevmezdim yani daha doğrusu farkında değildim.*

E.A.’nin; eşini severek ona kuma gitmeyi kabullenmesi dışında diğer katılımcıların eşlerini tanımadan, bilmeden, başlık parası yahut baba zoruyla kuma gittikleri görülmektedir. B.T.’nin sonradan eşini sevmiş olması kırsal-gelişmemiş toplumlardaki “evlenince seversin” sözünün açık bir örneğidir. Zorla gittiği kocasını sonradan sevme davranışı ya içerisinde bulunduğu durumu kabullenme ya da eşin davranışları neticesinde eşe ilgi duyma, alışma vb. nedenler sonucu ortaya çıkmaktadır. H.G.’ye

baktığımızda berdel usulüyle evlendirildiği görülmektedir. Berdel; evlenecek iki erkeğin, gelinlik çağındaki kız kardeşlerini veya akrabalarını değiştirmesi şeklinde gerçekleşir. Başlık, takı, ev eşyası vb. düğün giderlerinin taraflara vereceği ekonomik yükümlülükleri, asgari düzeye indirmek amacıyla yapılan bu evlilik türü, bazı hususların gözetilmesi sebebiyle tercihli evlilikler sınıfına girer (Akyüz, 2018, ss. 19-20). Kişiyi söz hakkı dahi düşmeyen bu değiş-tokuş evlilik türüyle evlenmiş olan H.G.’nin eşini sevmediği ve tanımaya dahi fırsat bulamadığı görülmektedir.

1.4.) Ailenizde kuma getirmeye (çok eşliliğe) nasıl bakılmaktadır?

S.Ç.: *Eğer benim babam kumalığı sevmeseydi, isteyerek vermezdi bu adama. Kumalığı hep severdi.*

B.T.: *Babam derdi ki hep “Benim anam da kuma gitti” bu yüzden hep iyi benimsedi, karşılandı.*

H.G.: *Sürekli kuma alıp verdikleri için örf, adet, töre gibi bizde.*

F.N.: *Kadına ne olur düşüncesi yok işin içinde para varsa tamamdır.*

A.M.: *Sıcak bakmışlar ki verdiler 1 hafta içinde imam nikâbı ile evlendim.*

B.Y.: *Normal sıradan bakılıyor.*

A.B.: *Karşı gelmedi ki o verdi beni.*

H.A.: *Normal bakılmakta. Zaten normal bakılmasaydı vermezlerdi.*

E.A.: *2. Eşim olduğu için nikâba sıcak baktılar ama kumalığa iyi bakmadılar.*

M.A.: *Normal bakılıyor. Sonuçta babam keyiften verdi beni.*

Katılımcıların ailesinde ve çevresinde “kumalık” kavramına kötü bakılmadığı, buna karşı gelinmediği görülmektedir. Kuma giden kişilerin ailesinde veya kişilerin bulunduğu toplumsal çevrede kumalık kavramı yaygın olması, kumalığın yaygınlaşması ve illegal olarak görülmesine engel olmakta gündelik hayatın sıradan bir parçasıymış gibi uygulanabilmektedir. Bu konuda F.N.’nin verdiği cevap hayli ilgi çekicidir: “Kadına ne olur düşüncesi yok işin içinde para varsa tamamdır.” Parayla alınıp satılabilen kadının kaderi evlenecek adamın, alacağı kadının ailesine ödediği para neticesinde- kadının rızasına bakılmaksızın, kadının mutluluğu yahut psikolojisi düşünülmemektedir- şekillenmektedir.

1.5.) Evliliğinizin gerçekleşmesinde annenizin bir söz hakkı var mıydı?

S.Ç.: *Annem, babama yalvardı ama ne çare anam gözyaşı ile kaldı, razı geldi.*

B.T.: *Annem git kuma olunca el üstünde tutulursun derdi ve iyi bir şey gibi anlattı. Böyle hayal edince kendimizi toy kız gibi hissederdik.*

H.G.: *Annem gönderdi dedi ki: “Kızdır evde durup söz geleceğine bir evi olsun.” O yön gösterdi.*

F.N.: *Anam istemedi ama elinden de bir şey gelmedi.*

A.M.: *Annem de git çoluk çocuğa karış dedi gönderdi.*

B.Y.: *Anam yoktu ki söz hakkı olsun.*

A.B.: *Anamın söz hakkı yok. Evde söz sadece babamındır.*

H.A.: *Yok babamın oldu. Annamın hiç söz hakkı olmadı.*

E.A.: *Annem hiçbir fikir bile sunmadı. İstemediğini biliyordum zaten.*

M.A.: *Keşke olsaydı, belki durdururdu. Ama yoktu.*

Katılımcıların annelerinin evde bir söz hakkı olmadığı görülmektedir. S.Ç.’nin annesinin çabalması sonuçsuz kalmış, ataerkil aile yapısının neticesinde yine son sözü söyleyen evin erkeği olmuştur. B.T., H.G. ve A.M.’ye bakıldığında ise annelerinin rızası olduğu hatta annelerinin bu işe vesile olduğu görülmektedir.

1.6.) Düğününüz yapıldı mı yoksa imam nikâhıyla mı evlendiniz?

S.Ç.: *Düğünüm yapılsa soyadım değişirdi canım. Ama soyadım benimdir. İmam geldi kıyda nikâhı gitti.*

B.T.: *İmam nikâhı ile aldı beni. Derler ki asıl nikâh dini nikâhtır. Ben de kabul ettim.*

H.G.: *İmam nikâhı ile evlendim. Geldi kıyda imam zaten sonrasında evlâsin.*

F.N.: *Düğün yapıldı ama imam nikâhlyım.*

A.M.: *İmam geldi nikâhı kıyda. Ben İsmail’ in karısı oldum sonra.*

B.Y.: *İmam nikâhıyla evlendik. Kumaya düğün mü yapılır?*

A.B.: *İmam nikâhı ile evlendik.*

H.A.: *Yok kızım ne düğünü imam nikâhı kıydılar.*

E.A.: *İmam nikâhıyla evlendik.*

M.A.: *Kumaya düğün yapıldığı pek görülmez bizim buralarda. İmam nikâhı sadece.*

Kuma giden kadınlara; devlet yasaları izin vermediği için resmi nikâh yapılamamış, sadece imam nikâhı ile yapılan evlilik -sessiz sedasız- geçirtilmiştir. Ancak F.N.’ye bakıldığında imam nikâhıyla evlenmesine rağmen toplum baskısı veya tepkisine aldırış edilmeden düğünü yapılmış telli duvaklı gelin olmuştur.

1.7.) Ailenize başlık parası ya da süt parası denen bir ücret ödendi mi?

S.Ç.: *Babam o zamanın parası 8 milyar verdi. Babam da para için verdi zaten.*

B.T.: *Başlık parası ile evlendirdiler. Zaten babamın durumu çok yoktu o zamanın parasıyla yüklü miktar verdiler benim için.*

H.G.: *Kızım süt parası değil de bizim aileler kan davalıydı, kan parası verildi. Bir de üzerine ben işte.*

F.N.: *Evet yüksek bir tutar para, altın ve inek verildi.*

A.M.: *İsmail babama süt parası vermiş az bir miktar o kadar.*

B.Y.: *Başlık parası ödendi.*

A.B.: *Evet kızım eşim başlık parası verdi.*

H.A.: *Başlık parası ya da süt parası istemedi. Sadece mehir verdiler.*

E.A.: *Öyle bir para mevzusu olmadı.*

M.A.: *Dedim ya sırf başlık parası için verdi beni babam.*

E.A. ve H.A. dışındaki tüm katılımcıların; ailelerine başlık parası ödendiği görülmektedir. Başlık parası; evlenecek erkeğin veya akrabalarının kız babası veya akrabalarına yaptığı, toplumlara göre değişen hukuksal ve toplumsal uygulamaları içeren hediye niteliğinde bir ödemedir. Bu ödeme genellikle para, hayvan (sığır, at, keçi vb.), çeşitli süs eşyaları veya törensel değerler gibi şeylerdir. Başlık parası; kadının satın alınması gibi görülmekte ise de aslında tarafların kendi aralarında hakların

aktarılması ile ilgili bir anlaşmadır (Tezcan, 1976, ss. 415). Bir kızın kıymetinin ona ödenecek parayla tayin edilmesi, başlığın bir nevi kızın bekâret bedeli olması, kurulacak yeni ailenin bedeli, kızın geriye yollanmaması ve medeni nikâh kıyılmadığı için en ufak geçimsizlikte ayrılma olmaması gibi sebepler başlık parası alınmasının temel sebeplerinden sayılmaktadır. E.A.’nin ailesi herhangi bir başlık parası talebinde bulunmazken H.A.’nın ailesi başlık parası yerine mehir almayı tercih etmişlerdir. Mehir; evlilik akdiyle koca tarafından kadına mutlak surette verilmesi gereken “nakit para, eşya, mal ya da menfaat” türü bir bedeldir (Akyüz, 2005, ss. 213). İslâm hukukunda mehir, evlenecek kadının ailesine veya yakınlarına değil, bizzat kendisine yapılması gereken bir ödemedir. Bu yönüyle Eski Türklerdeki kalından ve günümüzde kırsal kesimlerde varlığını sürdüren başlıktan ayrılır. İslâm Aile hukukunda mehir kadının hakkıdır ve bu hak, kadının rızası olmadan başka bir yakınına devredilemez. Söz konusu ödeme nakit olabileceği gibi mal da olabilmektedir (Gümrükçüoğlu, 2013, ss. 227-228).

1.8.) Evlilik sizin için ne demektir? Evlilikten aradığınızı buldunuz mu?

S.Ç.: *Evlilik saygıdır, sevgidir ama benimkisi kumalık olduğu için ölüm oldu.*

B.T.: *Aradığımı buldum. Aradığım çocuk, eş ve huzurdu. Huzur pek olmasa da diğerleriyle yetindim.*

H.G.: *Benim için zulüm ve sonu ölüm. Eğer sen kuma gidersen ölüm elbisesini giymişsin demektir.*

F.N.: *Evlilik, çocuk yapmak, mutluluk ve yuva. Tam anlamıyla da bulmuş değilim.*

A.M.: *Sevdiğim adamla evlenmedim aradığımı bulmadım. Evlilik bence huzur bulduğum bir hânedeki yaşamak.*

B.Y.: *Tanımadığım bir adama çocuk doğurmak. Bulmadım.*

A.B.: *Eee kızım ben 13 yaşında geldim çocuktum evliliğin ne demek olduğunu bile bilmezdim. Tek bulduğum çocuklarım.*

H.A.: *Evlilik benim için mutluluk ve huzurdu ama ben bulamadım.*

E.A.: *Evet, evlilikten aradığımı buldum.*

M.A.: *Evlilikten tek anladığım evlatlarım. Aradığımı bulamadım, çocuklarımı sevdim o kadar.*

E.A. dışındaki tüm katılımcılar için evlilik; mutlu bir yuva ve huzur olarak görülmesine rağmen kumalık sonucu yapılan evlilik kavramı ölümle eşdeğer görülmektedir. Eşlerini dahi tanıyamadan evlendirilen kadınlar için çocuk doğurmaksa bir şey ifade etmemektedir. Ancak E.A., kuma gittiği evde evlilik adına sahip olabileceği her şeye sahip olduğunu ve evlilikten aradığını bulduğunu ifade etmiştir.

1.9.) Evliliğinizde yaşadığınız sıkıntılar nelerdir?

S.Ç.: *İlk zamanlar yalnızlık hissedyordum, sonra fazla baskı... Şimdiyse alıştım her şeye.*

B.T.: *Bazen baskı, eşim tarafından... Güzel olduğumdan dolayı kıskançlık, eve alışma süreci gibi şeyler.*

H.G.: *Kızım aklına gelebilecek tüm sıkıntılar... Benim psikolojim de bozuldu, bedenim de hasta düştü. Ölüme her yeni gün bir adım daha kızım, ah ah.*

F.N.: *Kıskançlık, ilk eşle rekabet, anlaşamama oldu. Bazı zamanlar elbet oluyor bunlar.*

A.M.: *İlk eşi beni hep kıskandı, eskiden kanga da ederdik, bana baskı da yapardı. “Topla pılımı pırtını git” derdi hep.*

B.Y.: *Durumundan utanma... Çünkü babam yaşında biriyle evlendim.*

A.B.: *Mağduriyeti şiddet ve psikolojik durumlar... Yani kızım anlayacağın akıl dengem bozuldu.*

H.A.: *Akıl sağlığım kalmadı gızım. Uyum sağlayamadım uzun bir süre.*

E.A.: *Kıskançlık daha çok oldu.*

M.A.: *İlk eşi pek sevmeydi beni, anlayamazdım. Hep sineye çektim, susutum.*

Kişilerin; evliliğinde yaşadığı sorunların başında kuma gittikleri evdeki ilk eşle yaşanan tartışmalar, kıskançlık, mağduriyet, şiddet, adaptasyon sorunu, yalnızlık, baskı, şiddet, psikolojik rahatsızlıklar, parasızlık ve durumundan utanma gibi sebepler yer almaktadır. Akıl sağlığının kalmadığını ve psikolojisinin bozulduğunu söyleyen H.G., bu durumun kendisini bedenen de hastalandırıldığını, ölüme her gün bir adım daha yaklaştığını ifade ederken; eşiyle arasında 32 yaş olduğunu ve babası yaşında adamla evlendirildiğini belirten B.Y. ise durumundan utandığını, dışarı dahi çıkmak istemediğini belirtmektedir.

2.10.) Evliliğinizde yaşadığınız sorunlarla nasıl baş ediyorsunuz?

S.Ç.: *Kadere razı gelerek baş ediyorum tabii ki.*

B.T.: *Hep kader dedim ama fedakârlık ettim, alttan aldım ve bu duruma alışmaya başladım.*

H.G.: *Kadere razı gelme en büyük boyun eğmem oldu.*

F.N.: *Fedakârlık ediyorum ve tek sığınağım kader.*

A.M.: *Hep alttan aldım, evlatlarım var diye taviz verdim.*

B.Y.: *Altan almaya çalışarak. Sorunlara ses çıkarmaya gücüm yoktu zaten.*

A.B.: *Ben kaderime razı geldim.*

H.A.: *Kadere razı geldim. Her şey çocuklarım için oldu.*

E.A.: *Fedakârlık ve alttan alma en büyük sığınağım.*

M.A.: *Çocuğum olduktan sonra kaderime razı gelmekten başka çarem yoktu.*

Katılımcıların karşılaştığı sorunlar karşısında fedakârlık ettikleri, alttan almaya çalıştıkları yahut kader deyip sineye çektikleri görülmektedir. “Yuvam yıkılmasın, düzenim bozulmasın, sorun çıkmasın” diyerek her sıkıntıya katlanan bu kadınların çocukları uğruna sessiz kaldıkları da anlaşılmaktadır. Katılımcıların bazılarının kendi çocuklarının -ilk eşin otoritesi sebebiyle- ilk eşe anne demeleri; sonradan geldikleri evde hepten özgüvenlerinin kaybolmasına yol açmış bulunmaktadır.

1.11.) Eşine ilk eşin yanında nasıl davranıyorsunuz? Rahat mısınız?

S.Ç.: *Alıştım artık o yüzden rahatım.*

B.T.: *Çok rahatım çünkü onu sevmey beni sever, beni sayar, yatağına beni alır.*

H.G.: *E kızım bir yerden sonra rahat olmak zorundasın. Çünkü adamınız ortak. Mecburen yani. Ama saygımı hep gösterdim.*

F.N.: *Evet rahattım bir yerden sonra alıştık zaten.*

A.M.: *Rahattım. Çünkü eşim de hep benden yana. Gönlü hep beni ister.*

B.Y.: *Bana annelik ettiği için ben rahat degıldim ama kocam çok rahattı.*

A.B.: *O benim kocam gayet rahatım.*

H.A.: *Rahat davrandım. Elimden bir şey gelmedi. Ne kadar utanç verse de bu olay.*

E.A.: *İlk eşyle pek yan yana gelmiyoruz ki.*

M.A.: *Ben hiç istediğim gibi olamadım yanında. O evin reisiydi ona göre davranırdım hep.*

Kuma giden kadınların zamanla ortama ve ilk eşe alışarak rahat davrandıkları görülmektedir. Bazıları bu durumu utanç verici bulurken bazıları ise eşin ortak olmasına dayanarak rahat davranmış, bazıları ise eşinin kendisini istediğini ve arzuladığını belirterek bunun verdiği özgüvenle eşine ilk eşin ne hissedeceğini veya göstereceği tepkiyi önemsememiştir. Diğerlerinden farklı olarak M.A. hiçbir zaman eşine dilediği gibi davranamayıp ilk eşin otoritesinden çekinirken, E.A. ilk eşle yanyana dahi gelmemeyi tercih etmiştir.

1.12.) İlk eşin eşinizle yaşadığınız cinselliğe etkisi oldu/oluyor mu? Sizden onun gibi davranmasını bekliyor mu?

S.Ç.: *Olmuyor çünkü ben genç olduğumdan benden daha çok memnun.*

B.T.: *Nasıl söylesem ayıptır ama bana hep der ki eşim, senin gibi kimse bana yatakta bu kadar zevk vermiyor.*

H.G.: *Olmuyor çünkü benden hep fazla şeyler istiyor. Daha fazla ilgi.*

F.N.: *Beklemiyor, farklı şeyler de istemiyor zaten.*

A.M.: *İlişkiden sonra eski eşi yıkarmış onu hep. Benden de bunu isterdi. Yapardım, yapıyorum da. Bir sözünü iki etmem.*

B.Y.: *Ben geçtim ve benimle olmaktan daha çok memnundu.*

A.B.: *Hayır olmadı. O da öyle bir şey beklemedi.*

H.A.: *Hayır hiç öyle bir şey istemedi.*

E.A.: *Benimle daha huzurlu ve mutlu o yüzden başka beklentileri yok.*

M.A.: *Beklemezdi. Ben geçtim. Bana daha çok vakit ayırırdı.*

İlk eşin cinselliğe olumsuz herhangi bir katkısının olmadığı fikri, kumanın zihninde, eşlerin kumalardan daha memnun olduğu düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Sadece A.M.’nin verdiği bilgiye bakıldığında ilk eşle devam eden “ilişkiden sonra ilk eşin, kocasını yıkama davranışı”nın kumayla olan ilişkiden sonra da sürdürülmek istenmesi tarafımızca erkeğin alışkanlıklarını devam ettirmek istemesi şeklinde yorumlanmıştır. A.M.’nin bu durumu içselleştirmeyip yahut erkeğinin ilk eşine yaptırdığı hareketi kendine de yaptırmasını yadırgamayıp eşini yıkaması ise eşine olan saygısından ileri gelmektedir.

1.13.) Eşiniz size nasıl davranıyor? Evlilikte siz hiç söz hakkına sahip misiniz?

S.Ç.: *Zaten hep beni dinler ama ciddi konularda ilk eşi benden büyük diye bana sormadan ona sorar. Aslında eşit.*

B.T.: *Eşim her fikrini bana danışır. Beni sever, sayar.*

H.G.: *Söz hakkı tanır evet. İyi de davranır ama kötü tarafına da denk gelirse vay halimize.*

F.N.: *Bazen iyi bazen kötü. Ama eşit davranır çocuklar konusunda. Çocuklarım konusunda söz hakkı bazen verir.*

A.M.: *İyi davranıyor. Pek bize fikir sormaz ama. Sorsa benden başkasına danışmaz.*

B.Y.: *Söz hakkına sahip olacak kadar bir yaşım yoktu. Tek memnuniyeti ona çocuk verdiğim için.*

A.B.: *Erkek kadına nasıl davranırsa öyle. Yerine göre veririr kızım.*

H.A.: *Eşim iyi davranırdı. İlk eşi buna hep engel olurdu.*

E.A.: *İyi davranıyor. Sağ olsun hep dinlerdi.*

M.A.: *Bana çok fazla kötülüğü dokunmazdı. Adam ne derse o olur.*

Verilen cevaplar incelendiğinde kumaların evlilikte söz hakkına pek fazla sahip olmadıkları görülmektedir. Ancak B.T.’nin verdiği cevap diğer katılımcılardan fazlasıyla farklı olup eşinin her şeyi kendisine danıştığını belirtirken; A.M. ise kocasının eşlerine fikirlerini sormamasına rağmen fikir alacaksa sadece kendisinin fikrini aldığını ifade etmektedir.

1.14.) Kuma gitmenin avantajları ya da dezavantajları nelerdir? Kendi çocuğunuzun kuma gitmesini ister misiniz?

S.Ç.: *Tek avantajı benimle daha çok ilgileniyor. Ama ev, iş, çocuğu bunlar çok yorucu ve kötü. Asla istemem ama babası verir. Ama yine de önüne engel olurum.*

B.T.: *Kötü sonucu başka bir kadın daha var evde. İyi yönü her şeyi ben oldum kocamın. Herkesten üstün tutar beni. Kumalık güzel ama erkek iyi olacak, sevecek, sayacak karısın.*

H.G.: *İyi yönü yok aslında. Kızım ölümün iyisi olur mu? Ölüm ölümdür. Kötü yönü ise her gün ölmek) kızım. Sen şimdi bana diyorsun ki kızım. Sen evlatlarını kendi elinle toprağa göm. 100 kere ölüyorum ama evlatlarımı öldürmem.*

F.N.: *İyi yönleri yok. Ama kötü yönleri huzursuzluk, bağrıışma, hor görme gibi bir sürü şey. Asla istemem ben yaşadım evlatlarım yaşamam.*

A.M.: *İyi yanları çocukların var. Kötü yanları ise bir arası yok. Ya mutlusun ya da mutsuz. Adam iyi biri ise gitsin. Ama iyi değilse vermem.*

B.Y.: *Kuma gitmenin hiç iyi bir yanı yok kötü yanı ise benden 32 yaş biriyle evlenmekti. Asla istemem. İnsan yaşadığı kötü şeyleri evladı yaşasın ister mi?*

A.B.: *İyi bir yanı yok. Kötü yanı ise çocukluğumu yaşamadım ve bunu neticesinde doğuran her şey. Asla çocuğum kuma gitsin istemem.*

H.A.: *İyi bir şey yok kızım. Kötü her şey. Hayır istemem. Gitmemesi için canımı bile veririm.*

E.A.: *Bir avantajı yok dezavantajları daha çok. Asla istemem.*

M.A.: *Tek avantajı daha fazla ilgi görmek onun dışında birşeyi yok. Yalnızlık var, utanmak var. Yok istemezdim. Çocuğumun yalnız kalmasını, utanmasını, kafasının bozulmasını hiç istemem.*

Kuma gitmenin avantajı daha çok ilgi görme şeklinde açıklanırken dezavantajları; huzursuzluk, bağrıışma, hor görülme, çocukluğun yaşanamaması, yalnızlık, utanç, bozulan psikoloji ve evde başka bir kadının olması biçiminde açıklanmaktadır. Katılımcılara sorulan “Çocuğunuzun kuma gitmesini ister misiniz?” sorusuna ise B.T. ve A.M. dışındaki tüm katılımcılar şiddetle karşı çıkmıştır. H.A., çocuğunuzun kuma gitmemesi için canından bile vazgeçebileceğini ifade ederken H.G. çocuğunuzun ölüm dediği

kumalığa diri diri gömülmesine asla razı gelmeyeceğini ifade etmektedir. B.T. ve A.M. ise adamın iyi biri olması, karısını sevip sayması durumunda kızlarını kuma olarak evlendirebileceklerini söylemişler, kumalığa kötü bir durum gözüyle bakmamışlardır.

2) Üzerine Kuma Gelen Kadına Sorulan Sorular

2.1.) Evlilik sizin için ne demektir? Evlilikten aradığınızı buldunuz mu?

H.D.: *Kızım evlilik benim için kaçıştan çok ölüm gibi.*

F.P.: *Evlilik benim için bulunmaz bir nimet. 3 çocuğum var evlilik de bu değil mi? İstedğim her şeyi buldum.*

E.Ş.: *Pek bir anlam ifade etmiyor. Hayır bulmadım.*

F.Ö.: *Ashnda ben tam olarak evlilik nedir bilmiyorum. Kardeşim üstüme kuma geldi ben aradığımı nasıl bulmuş olabilirim ki.*

S.B.: *İki insanın bir çatı altında ömür çürütmesi. Hiçbir zaman aradığımı bulamadım çünkü çocuğum olmadı.*

Z.T.: *Evlilik bir yuva kurmak. O yuvada yaşayıp gitmek. Çocuklarım hariç hiçbir şey bulamadım.*

S.C.: *Evlili değilsen sakın evlenme. Evlilik kölelikten başka bir şey değil.*

E.Ç.: *Evlilik yuva kurmaktır severek. Evet buldum.*

N.G.: *Evlilik benim için bir yaşama biçimi. Hayat sürmek kızım. Aradığımı buldum severek evlendim.*

Y.A.: *İlk başlarda bulmuştum ama sonra anladım ki bulduğumu sanmışım.*

Severek evlenen N.G. ve Esmâ Ç; evlilikten aradığını bulduğunu söyleyen ve evliliği sadece çocuk yapmaktan ibaret gören F.P. dışında ilk eşlerin de evlilikten aradıklarını bulamadıkları gözlemlenmiştir. Mutsuzluğu yüzünden okunan, düşünceleri alınanda derin izler bırakan S.C.’nin verdiği cevapsa: “Evlili değilsen sakın evlenme, evlilik kölelikten başka bir şey değil” biçiminde olup evlilikten ve üzerine yüklenen sorumluluklardan ne denli yorulduğunu gözler önüne sermektedir.

2.2.) Erkek kime denir? Erkeğin görevleri nelerdir?

H.D.: *Bizim toplumda erkek eve aş getiren çocuk yapan evin temeli gibidir.*

F.P.: *Karnımız doyuran, aş getiren, çocuk yapan adamdır kızım.*

E.Ş.: *Erkek; kadını yönetebilen ve yönlendirebilendir. Görevi kıymet bilmektir.*

F.Ö.: *Bence erkek istediğini elde edene denir. Bir erkeğin görevi sadakat olmalıdır.*

S.B.: *Bir kadını yaşatabiliyorsa o erkektir.*

Z.T.: *Erkek; anan, baban, atan, yuvandır. Görevi sana ve ailene sahip çıkmaktır.*

S.C.: *Bizim gibi kadınların ömrünü tüketiyorsa, zevkini düşünüyorsa ve hürse o erkektir.*

E.Ç.: *Kadını mutlu eden, evine ekme getirene denir.*

N.G.: *Erkek; evine ekme getiren, evini geçindirendir.*

Y.A.: *Eşine sadık olana denir. Görevi de sadakatini korumaktır ya.*

İlk eşlerin; erkeği eve aş getiren, çocuk yapan, kadını yöneten, ailesine ve karısına sahip çıkan sadakatli kişi şeklinde tanımladıkları görülmektedir. Ancak eşlerinden sadakat bekleyen bu kadınların üzerlerine kuma gelmiş olması fazlasıyla üzücüdür. Bu kadınların verdiği erkek kalıplarının dışında

feminist yaklaşımli bir cevap niteliğinde olan erkek tanımı S.C.'ye aittir. O, erkeği: “Bizim gibi kadınların ömrünü tüketen, zevkini düşünen ve hür olan kişi” biçiminde tanımlamıştır. Erkeğin ömür tüketici ve zevkini düşünen bir varlık olarak algılanma düşüncesi “hürlük” kavramıyla birleştiğinde; eşinin erkek olduğu için kendi üzerine kuma getirmesi nedeniyle eşine olan içsel tepkisi, bu tepkisini dile getirdiğinde karşılaşmış olduğu baskı ve kadın olması neticesinde toplumda dilediği gibi davranamamasının yarattığı sıkışma hissi günlük yaşamında S.C.'yi fazlasıyla öfkeli bir kadına dönüştürmüştür.

3.3.) Kadın kime denir? Kadının görevleri nelerdir?

H.D.: *Yav kızım, çocuk yaparsan eşinin gönlünü hoş edersen sen kadınsındır. Yoksa kadın sayılmazsın.*

F.P.: *Eşini mutlu ettiysen ve ona çocuk verdiysen sen kadın olmuştundur.*

E.Ş.: *Kadın; el üstünde tutulana denir. Benim gördüğüm kadıyla kadın yemek yapana, çocuk doğurana denir.*

F.Ö.: *Evine sahip çıkana kadın denir. Bence kadının görevi namusuna sahip çıkmaktır.*

S.B.: *Kadın da bir erkeği hoş ediyorsa, hizmet ediyorsa kadındır.*

Z.T.: *Kadın; bir yuvayı büyüten ve hizmet eden kişidir.*

S.C.: *Kadın iş yapsın, çocuk yapsın, kocasını eylesin. Bunları yaparsan bu bölgelerde kadınsın.*

E.Ç.: *Erkeğin gönlünü hoş eden, evi geçindirendir, çocuk yetiştirendir.*

N.G.: *Çocuk yapan, büyüten ve evi çekip çevirene denir.*

Y.A.: *Kadın; ailesini bir arada tutana denir. Huzuru sağlamayı çalışmaktır.*

Kadının çocuk yapan, hizmet eden, eşinin gönlünü hoş eden, çocuk doğuran ve evi çekip çeviren kişi olduğu görülmektedir. Erkeğin; kadın üzerinde hem sosyal hem ekonomik baskınlık hakkına sahip olduğu, ataerkilliğin güçlü olduğu toplumlarda erkekler üstün olarak algılandıklarından, kadınları korumak ve kontrol altında tutmak zorundadırlar. Başka bir ifadeyle, namus kültürlerini yaşatan toplumlarda kadın; bağımsız bir insan, bir özne olarak değil, mülkiyeti erkeğe ait olan bir nesne olarak algılanmaktadır (Uğurlu ve Akbaş, 2013, ss. 78). Bu algının toplumda yarattığı izler neticesinde katılımcılardan biri olan F.Ö.'ye göre diğerlerinden farklı olarak kadının görevi ise namusuna sahip çıkmaktır.

2.4.) Eşinizin tekrar evlenmesindeki (üzerinize kuma getirmesinde) gerekçe nedir?

Yaşımızın ilerlemesi ve artık ona daha fazla çocuk vermeyecek (özellikle de erkek çocuk) olmanızın bir etkisi oldu mu?

H.D.: *Asıl sebep benim çocuğum olmuyordu. Ben de razı geldim git al bir karı daba çocuğun olsun dedim.*

F.P.: *Ben kocama erkek çocuk veremedim diye kuma aldı üstüme.*

E.Ş.: *Olmadı. Canı istemişti, anasını dinlemişti almıştı.*

F.Ö.: *Hayır olmadı. Gönlü istemişti ve evlenmişti.*

S.B.: *Aynen öyle kızım çocuk veremediğim için aldı üstüme kuma.*

Z.T.: *Tek gerekçe zevkti. Zevki için üzerime kuma aldı. Erkek çocuk da verdim. Kız çocuk da verdim.*

Yaşım da genç.

S.C.: *Tek sebebi zevktendi. Sefasını sürmek bizim adamın buyu.*

E.Ç.: *Keyfi için evlendi başka bir gerekçe kendine ihtiyaç görmedi.*

N.G.: *Bir gerekçe yoktu aslında zevk diyelim kızım zevk.*

Y.A.: *Yok bir etkisi olmadı. Ben hem gençtim hem de çocuk verebiliyordum.*

H.D., F.P. ve S.B.’nin çocuğunun olmaması nedeniyle üzerlerine kuma getirildiği görülürken, diğer katılımcıların eşlerinin tekrar evlenmesinde yahut eşlerinin üzerine kuma getirmesinde tek neden zevkidir. H.D.; çocuğunun olmamasının kendisinde yarattığı psikolojinin etkisiyle eşine ikinci bir eş almasını söylemiş, eşi de bu durumu kabul ederek H.D.’nin üzerine kuma getirmiştir.

2.5.) Evliliğinizin gerçekleşmesinde annenizin bir söz hakkı var mıydı?

H.D.: *Anam ne desin kurban, kumalık kaderinde var dedi ne kadar ağlasa da razı geldi.*

F.P.: *Anam yoktu başımızda yeni ölmüştü babam da verdi para için.*

E.Ş.: *Bizim buralarda kadına pek söz düşmez.*

F.Ö.: *Evet vardı ve istemişti çünkü istiyordum.*

S.B.: *En çok annem istemiyordu evlenmemi ama biz kaçtık.*

Z.T.: *Anama söz hakkı verilmedi ki biç. Ağladı arkamdan o kadar.*

S.C.: *Anam da kuma gelmiş ama kadın öldükten sonra. İstemedi ama ne desin.*

E.Ç.: *Severek evlendiğim için ailem karşı çıkmadı.*

N.G.: *Kaçarak evlendiğim için aileme söz hakkı düşmedi.*

Y.A.: *Annem yoktu ki.*

Verilen cevaplar incelendiğinde kadının evlenmesinde annelerinin bir söz hakkına sahip olmadığı görülmektedir. Ancak N.G. ve S.B. kaçarak evlendiğinden ailelerine söyleyecek bir söz bırakmamışlardır. Y.A. ve F.P.’nin annesinin olmaması, babasına kızları üzerinde hâkimî söz hakkı tanımış bulunmaktadır. E.Ç. ise severek evlenmiş ancak bir zaman sonra üzerine kuma getirilen kadınlardan biri olmuştur. F.Ö.’nin annesinin ise diğerlerinden farklı olarak kızının evliliğinde söz hakkının bulunması gözümüze çarpmaktadır. Ancak kızı istediği için evlenmesine razı olmuştur.

2.6.) Daha fazla çocuk yaparak kuma gelmesine engel olmaya çalışma düşüncesine sığındınız mı?

H.D.: *Çocuğum olsa belki bağlardım kuma gelmezdi. Ama Allah nasip etmedi.*

F.P.: *Ben dedim ki ilki kız oldu bir tane yapayım belki erkek olur diye 3 kere denedim 3’ü de kız oldu.*

E.Ş.: *Öyle bir çaba içine girmeye gerek yoktu. Zaten istediğini yapacaktı.*

F.Ö.: *Hayır sığınmadım. Adamın derdi çocuk değildi.*

S.B.: *Hep o düşüncenin duası ile yaşadım ben kızım ama Allah nasip etmedi.*

Z.T.: *Aslan gibi 2 oğul vermişim o düşünceye hiç girmedim.*

S.C.: *Aslan gibi 2 evladım var. Öyle bir düşüncem olmadı.*

E.Ç.: *Evet bu düşünceye sığındım. Çocuk istemediğim halde 2 oğlan daba verdim.*

N.G.: *Allah 5 çocuk vermiş zaten öyle bir isteğim, düşüncem olmadı.*

Y.A.: *Öyle bir düşünceye sığınmadım zaten çocuğum vardı.*

H.D. ve S.B.’nin çocuklarının olmaması üzerlerine kuma getirilme fikrini mecburen kabullenmelerine sebep olurken Z.T., S.C., Y.A., N.G.’nin erkek çocukları olmasına rağmen üzerlerine kuma gelmiştir. Daha fazla çocuk yaparak üzerine kuma gelmesine engel olma düşüncesine sığınan F.P. ve E.Ç.’nin bu düşüncesi işe yaramamış yine üzerlerine kuma gelmiştir. E.Ş. ve F.Ö.’nün kocasının ise direkt zevk amaçlı kuma getirme düşüncesi, kişiler tarafından fazlasıyla bilinmekte olup bunun olmaması adına en ufak zahmete dahi girilmediği görülmektedir.

2.7.) Ailenize kişiye kuma gelmesine (çok eşliliğe) nasıl bakılmaktadır?

H.D.: *Babamın 10 kızı olsun, 10’unu da kuma verir. Ama anam cabil, garibim ne desin. Kadere boyun eğdik.*

F.P.: *Zaten erkek çocuk doğurmazsan sana kuma alır bu hep böyle oldu, böyle görmüşler atalarından.*

E.Ş.: *Güzel bakılmaz aslında ama erkek istediye yapar.*

F.Ö.: *İyi karşılanmaz ama bazı durumlar hariç.*

S.B.: *Bana kızdılar hep, babam kaçtığımdan beri benimle konuşmaz zaten ama annem hep kızdı sen hak ettin dediler durdular.*

Z.T.: *Sıcak bakarlar ki bizde 4 eş hakkı vardır. Erkeklerimizin nüfus cüzdanlarında 4 boşluk var. Mesela benim babamın ikisi dolu idi. Çünkü anam da kuma geldi.*

S.C.: *Babam hariç hiç kimse pek iyi bakmazdı. Ama babam emrin büyüğüydü. O ne derse o olur.*

E.Ç.: *İyi bakılmaz ki bilseler bana kuma geleceğini evlendirmezlerdi.*

N.G.: *İyi bakılmamaktadır. Çünkü böyle bir şey gördüler ama yaşamadılar.*

Y.A.: *Yok güzel bakıyorlardı. Kumalık kimsenin boşuna gitmez bence.*

Kadınların üzerlerine kuma gelmesine iyi bakılmamasına rağmen kaçarak evlenen kişilerin aileleri bu durumu kızlarına müstahak olarak görmektedirler. Aslen Suriyeli olan ancak Erzurum’a gelin gelen Z.T.’nin verdiği cevaba bakıldığında; Suriye’de 4 eşliliğin resmi olması ve evlilik cüzdanlarında 4 boşluk olması yasaldir. Annesinin de kuma gitmesi yahut babasının resmî olarak ikinci eşi mahiyetinde Z.T.’nin annesini alması kişi için fazlaca normal bir durum olduğu görülmektedir.

2.8.) Müslüman olmanız ve dinin 4 eşe izin vermesi eşinizin sığınma noktası oldu mu?

H.D.: *Hep öyle oldu, zaten İslâm’da çok kadın var yine istesem yine alırım dedi.*

F.P.: *Yok hiç İslâm’a göre hareket etmedi. Zevk ya da çocuktan hep.*

E.Ş.: *Hayır değildi aslında çünkü o canı isterse yapardı.*

F.Ö.: *Bunun bir etkisine sığındığına inanıyorum. Yoksa kardeşimi üstüme kuma almazdı.*

S.B.: *Onu hep derdi, dinde de geçiyor diye. Ama ona sığınmadı en büyük gereğe çocuktu zaten.*

Z.T.: *Hep o oldu zaten. Zevkten aldım demez ki kimseye. Hakkımdır alacağım dedi ve aldı.*

S.C.: *Sığındığı tek şey kızım keyfi ve nefsi. Başka bir şey onun için pek önemli değildi.*

E.Ç.: *Hayır, hiç sığınma noktası olmadı. Dedğim gibi keyfe keder.*

N.G.: *Hayır hiç öyle bir noktası yoktu.*

Y.A.: *Yok değildi tamamen keyfinden.*

H.D.’nin ve F.Ö.’nün kocalarının kuma getirmelerinin gerekçesi olarak İslâm dininin onlara bu hakkı verdiğini savunmaları gösterilirken, diğer katılımcıların üzerlerine kuma gelmesinin nedeni erkeğin keyfine ve zevkine göre hareket etmesi olarak görülmektedir. 3 kız çocuğu annesi F.P. ise zevkin yanında eşinin erkek çocuk istemesi nedeniyle kuma getirmiş olabileceği düşüncesine sahip bulunmaktadır.

2.9.) Kumanızı kabullenme süreciniz nasıl oldu? Üzerinize kuma gelmesi sizin için evliliğinizde bir sorun mudur? Sorunsa evliliğinizde yaşadığınız sorunlarla nasıl baş ediyorsunuz?

H.D.: Zor olmadı çünkü beni hakaretten ve aşağılamadan kurtardı çocuk yaparak. Tek sorunum şey nasıl denir bilmem ama yatağına almazdı beni. Şimdi de yaşlılık zaten.

F.P.: Zor oldu çünkü hiç birbirimizi sevmedik. Düşman oldu bana. Hep sorun oldu. Kocam ona kızzardı ama hep gelip beni döverdi. Bütün sinirini benden çıkarırdı.

E.Ş.: Kabullenemedim. O da beni sevmeyi zaten. Benim için büyük bir sorun. Çok zor ve bununla baş edemiyorum ama çocuklarım için susuyorum hep.

F.Ö.: Çok zor kabullendim. Üstüme bir kuma gelmişti ve bu kuma kardeşimdi. İlk başlarda üzülüyordum. Fakat kardeşim dedim sustum zamanla ikimiz de alıştık.

S.B.: Zor olmadı çünkü onun çocuklarıyla içimdeki çocuk boşluğunu kapatıp kendimi avuttum. Hiç sorun olmadı hatta çözüm oldu. Çocukları çocuğum oldu.

Z.T.: Çok zor oldu. Çünkü benim bir kusurum yoktu. Zevkine geldi. Hep bir sorun oldu. Baş etmek mi? Ah ah ne baş etmesi boyun eğmek elden ne gelir ki kader bu.

S.C.: Kim ister kuma. Zor oluyor ama yıllar geçince alışıyorsun. Evet sorun, huzurum hiç kalmadı bu sebep yeterli bence.

E.Ç.: Uzun ve yorucu bir yol oldu. Ama hâlâ kabullenmiş değilim. Hep sorundu kızım. Geçimsizlik, bağırsık çığırsık, hır güür, kalp kırma ve daha birçok şey.

N.G.: Çok zor çünkü sevdiğin adamın başka bir kadınla olma düşüncesi insanı her gün ölüme yaklaştırıyor. Evet sorun oldu he. Sabrederek ve kendimden taviz vererek kızım.

Y.A.: Öyle bir süreç hiç olmadı. Evet sorundu. Eşimle kavga ederek baş etmeye çalıştım. Ama kumanın da suçu yok o ister miydi kuma gelmek.

Üzerine kuma gelen kadınların bu durumu kabullenme süreçlerinin zor olduğu gözlenmektedir. Özellikle N.G. adlı kişinin eşiyle severek evlenmesi neticesinde üzerine kuma gelmesi, kişiyi derinden sarsmış, ruhunda onulmaz yaralar açmış, psikolojik ilaçların etkisiyle hayatına devam eden N.G. için severek evlendiği adamın başka kadınla olan birlikteliği birey için ağır tramvaya sebep olmuştur. Y.A. için ise kumayı kabullenme adına bir süreç dahi yaşamayıp kumayı ilk geldiği günden itibaren benimsemiş, eşinin mutluluğu ve kendi huzuru adına el üstünde tutmuştur. Bunun yanı sıra kişiler, kumayı sorun olarak görmüşler, kumanın huzurlarını bozduğunu belirtmişlerdir. Gerek sabrederek gerek alttan alarak gerek susarak gerekse kavga ederek sorunu ortadan kaldırmaya çalışmışlarsa da bu sorunun üstesinden gelememişlerdir. S.B. için bir çözüm olarak görülen üzerine kuma gelme olayı çocuklarını sahiplenme, onlara annelik yapma süreci ve kumanın çocuklarını kendi evladı kadar

benimsemeye devam etmiştir. H.D.’nin eşi ise ikinci eşini aldıktan sonra Hatice Hanım’ı yatağına dahi almamış onu ötekileştirmiştir. Z.T. ise bu durumla boğuşup kendini hırpalamak yerine kader deyip durumuna razı gelmiştir.

2.10.) İlk eşin kocası üzerinde etkisi güçlü olmakta, ilk eş diğer eşlerden ayrıcalıklı ve diğer eşler üzerinde güçlü konumda olmaktadır. Bunun hakkındaki düşünceniz nedir?

H.D.: *Bizim buralarda hep öyle taa ki çocuğun olana dek ama çocuğun yoksa senin hükmün de yok.*

F.P.: *Doğru olurdu taa ki 3 kız yerine 3 oğlan verseydim. Fakat şimdi hiçbir değerim yok. Hizmet eden kadınlar gibiyim.*

E.Ş.: *Ben ayrıcalıklı değildim çünkü kaynanam sevmeydi beni ve kocam da hep onu dinlerdi.*

F.Ö.: *Üstüne kuma geldikten sonra ayrıcalığın ne anlamı var ki. Sadece yaşım büyük ve tecrübeliyim diye sayılıyordum.*

S.B.: *Ben hiç saygısızlık etmedim bu yüzden Allah razı olsun hep beni dinler sayar.*

Z.T.: *Buna hiç inanmam. Çünkü erkek nerde huzur buluyorsa orasının gücü fazladır.*

S.C.: *Kızım ben şunu anladım 27 senedir. Bir erkek bir kadını başka bir kadın yüzünden yatağına alıyorsa ilk kadının hükmü bitmiştir demektir.*

E.Ç.: *Biz gönül vererek evlendik. Bu yüzden her şeyini bana sorar Allah razı olsun o konuda.*

N.G.: *Evet doğru. Hakkını yiyemem hep üstün tutar beni.*

Y.A.: *Sözümün bir hükmü olsaydı üzerime kuma gelmezdi.*

İlk eşin hükmünün çocuğu olduğu sürece geçerli olduğu, çocuğu olmayan kadının bir hükmünün olmadığı görülmektedir. Üzerine kuma getirilen katılımcıların bazıları ise hükümlerinin olmadığını ve eğer hükümleri olsaydı üzerine kumanın getirilmeyeceğini savunmaktadırlar. E.Ş.’nin eşinin kendisine hiçbir değer vermemesi ve Emine Hanım’ı sevmeyen annesinin sözüyle hareket etmesi, E.Ş.’nin kendisini artık kayınvalidesine kabullendirme çabasından vazgeçmesine ve gelen kumaya razı olmasına -mecburen- neden olmuştur. Kültürlerinde poligaminin yasal olması Z.T.’ye daha rahat bir düşünce tarzı aşılamış olup, erkeğin huzur bulduğu yerin güçlü olduğu düşüncesini zihninde oluşturmuştur. Kız ve erkek çocuk vermesine rağmen kocasının zevkî olarak kuma alması onu etkilememiş bunun aksine eşinin kendi yanında huzur bulacağı ortamı yaratmaya çalışma çabasına yol açmıştır.

2.11.) Kumalarınızla aranızda bir hiyerarşi bulunuyor mu?

H.D.: *Kardeş gibi olduk bir zamandan sonra.*

F.P.: *O hep kendini benden üstün gördü, beni kıskandı, çocuklarım bile bana ana demez, onu severler.*

E.Ş.: *O benimle eşit bir konumda olmayı hiç sevmez.*

F.Ö.: *Kardeşim olduğu için bir üstünlük yoktu.*

S.B.: *Çocuğu olduğu için hep bir üstünlük olurdu ama. Bunu pek hissetmezdim. Kocamla severek kaçtığımız için gönlümü kırmazdı.*

Z.T.: *Evet fazlasıyla bir üstünlük var.*

S.C.: *Üstünlük diyorsan, hep onu şımarttığı için üstün olan o.*

E.Ç.: Kendini hep benden üstün görür. Şayet bana sorsan ben ondan üstünüm.

N.G.: Yalan yok kendisini hiç sevmediğim için üstünlük var.

Y.A.: Asla bulunmuyor.

Verilen cevaplar incelendiğinde eşlerin arasında bir hiyerarşi bulunduğu barizdir. İlk eşin yaşının büyük olması yahut ilk eş olmanın verdiği otorite bazı katılımcılarda gözlemlenmesine rağmen; bazılarında ise eşlerin kumayı fazlaca şımartmaları neticesinde kumaların üstünlüğü söz konusudur. Katılımcılardan F.Ö.’nün üzerine kardeşinin kuma gelmesi kendinde çok üzücü etkilere sebep olmuş ancak kardeşi mutlu olsun diye susmayı tercih etmiştir. F.P.’nin çocuklarının kendisine anne demediği üzerine gelen kumaya anne dediği, anneleri yerine kumayı sevdiği gözlemlenmiştir. Y.A.’nın ise kumayla gayet güzel anlaşığı ve onun üzerinde herhangi bir otorite kurmadığı ortadadır.

2.12.) Üzerinize gelen kumanın eşinizle yaşadığınız cinselliğe etkisi oldu mu?

H.D.: Fazlasıyla oldu beni hiç koynuna sokmadı.

F.P.: Ben koynuna en son en küçük kızıma hamile kalmadan girdim. Yani kızım 25 senedir yatağına almaz.

E.Ş.: Oldu, o kadından sonra sadece çocuklarımın anasıydım.

F.Ö.: Eskisi gibi olmadık.

S.B.: Benim yaşım ilerledikçe yatağına almaz oldu. Zaten çocuğum da olmadığı için kardeş gibi olduk kumadan sonra.

Z.T.: Ara sıra çağırır beni odasına ya da odama gelir ama eskisi gibi değil tabii ki de.

S.C.: O kadın geldi geleli adamı unutmuşum kızım.

E.Ç.: Kuma geldi geleli aramızda pek bir münasebet kalmadı.

N.G.: Eskisi gibi birlikte olmayız evet.

Y.A.: Daba da gelmedi yanıma kumadan sonra.

Kumanın ilk eşlerin kocalarıyla yaşadığı cinsellik üzerinde fazlaca etkisi olduğu görülmektedir. İkinci eşten sonra genelde ilk eşin yanına dahi uğramayan erkek, ilk karısını çocuk bakıcısı yahut hizmetçi olarak kullanmakta olup zevksel tatminini kumayla gidermektedir. Severe evlenmiş olan Z.T.’nin kocası ise ara sıra yanına uğramakta olup eskisi gibi kendisiyle ilgilenmemektedir.

2.13.) Üzerinize kuma gelmesine engel olmaya çalışıp eşinize bu konu hakkında fikir sunabildiniz mi?

H.D.: Ben razıydım kumaya, sormadı da zaten bana.

F.P.: Hiç alayım mı kumayı sormadı. Engel olmak istedim ama dövdü. Sözüm sayılmadı.

E.Ş.: Çok çalıştım ama bu karar sadece kocamın değil kaynanamın da kararı olduğu için sözüm sayılmadı.

F.Ö.: İstiyordum, engel olamadım.

S.B.: Engel olmadım ben de istedim gelsin ki çocuğu olsun kocamın.

Z.T.: Engel olamadım. Fikir sunmana bile izin vermedi. Bir gün baktım ki kumam kapıda.

S.C.: Hiç engel olmadım. Olmam da zevkine getiriyor ne diyeceğim.

E.Ç.: *Engel olmaya çalıştım. Ama fikir sunamadım çünkü bir derdi yoktu. Keyfi için de engel olamam ki.*

N.G.: *Çok olmaya çalıştım. Fikrimi de sordu ama sonuç belli.*

Y.A.: *Fikir sunmadım ama çok engel olmaya çalıştım.*

Kadınların bazılarının kuma gelmesine engel olmaya çalıştıkları bazılarının ise gerek eşinin isteği gerekse çocuğunun olmamasının vicdanî etkisiyle duruma engel olmadıkları hatta kuma gelmesini istedikleri görülmektedir.

2.14.) Eşiniz size nasıl davranıyor? Evlilikte siz hiç söz hakkına sahip misiniz?

H.D.: *Ara sıra yaşım kumadan yaşım kumadan büyük diye sorardı o kadar.*

F.P.: *Beni hiç saymaz. Fikrimi olursa da kızar gönderir.*

E.Ş.: *İlk başlarda iyiydi ama şimdi sözümün bir anlamı yok.*

F.Ö.: *İkimize de eşit davranıyor.*

S.B.: *Değerim hala var biliyorum, her fikrini de bana danışır.*

Z.T.: *Eskisi gibi değil. Ama ara sıra sorar fikrimi.*

S.C.: *Yok kızım ne söz hakkı. Herkes kendi çocuğuna bakıyor kendi işinde.*

E.Ç.: *Eskisi gibi değilim kızım. Huzursuzluk ve mutsuzluktan başka.*

N.G.: *İyi davranıyor. En çok söz hakkı bendedir zaten.*

Y.A.: *Söz hakkına sahip olsaydım üzerime kuma almazdı.*

İlk eşlerin yaşına hürmeten yahut erkeğin kendisine iyi ve kumayla eşit davranmaya çalışması neticesinde evliliklerinde söz hakkına sahip oldukları görülürken diğer katılımcılar kendilerinin herhangi bir söz hakkına sahip olmadıkları düşüncesindedirler. F.P.’nin eşi ise kendisini hiç saymayıp fikrini dahi belirtmesine izin vermeyen bir yapıdadır. Kumanın gelmesiyle söz hakkını kaybettiğini düşünen katılımcılardan Y.A.’nın eşine sitemi oldukça fazla olup eğer kendisinin değeri olsaydı üzerine kuma getirilmeyeceği görüşünü -gözyaşları içinde- tarafımıza iletmektedir.

2.15.) Kuma gelmesinin avantajları ya da dezavantajları nelerdir? Kendi çocuğunuza kuma gelmesini yahut çocuğunuzun kuma gitmesini ister miydiniz?

H.D.: *Bana yararı kocamın elini benden çekmesi yani bulaşmaması. Kötülüğü de her şey kızım. Çocuğum olmadı ama olsa canımı verir kuma vermezdim.*

F.P.: *Hiçbir iyi yönü olmadı kızım. Varsa yoksa kötülük bor görülmek. Dayak ve kötü söz. 3 kızım var canımı veririm ama bir erkeğe asla kuma verdimem. Canımı alsınlar ama kızlarımı asla.*

E.Ş.: *Tamamıyla dezavantajları var. Kumalık ölüm gibi. Bu yaşadığımı çocuğumun yaşamasını nasıl isteyebilirim ki.*

F.Ö.: *Ben bir avantajı görmedim. Üzerime kardeşim geldi. Böyle bir acıyı çocuğum yaşasın istemem.*

S.B.: *İyi sebebi çocuklarımız oldu. Kötüsü de eşim başka bir kadınla birlikte oldu daha acı ne olabilir ki. Çocuğum olsaydı asla kuma olmasına izin vermezdim.*

Z.T.: *İyilikleri işleri bölüşüyorsun tek iyi nedeni bu. Kötü nedeni ise mutlu değilsin, huzursuzsun. Asla istemem. O duygu ve psikoloji insanı öldürüyor.*

S.C.: İyi yanını soruyorsan iyi yanı falan yok evladım. Kötü yanı da her şey. Huzursuzluk, mutsuzluk aklına gelebilecek her şey. Kim ister ki evladım sığıntı olsun, kapama olsun. Asla kabul etmezdim.

E.Ç.: Hiçbir iyi yanı yok. Huzursuzluk ve mutsuzluktan başka. Asla istemem kim ister ki. İki kızım var çiçek gibi kıyamam ki ben onlara.

N.G.: İyi yanı falan yok. Kim söylerse çıkarı içindir. Kötü yanı ise stres, sıkıntı ve ölümlerle burun buruna. Asla istemem. Aklımı kaybetmedim çoğumun geleceğini söndürecek kadar.

Y.A.: Bir insanın üzerine kuma gelmesinin bir avantajı yoktur ki. Sürekli kavga gürültü ya da sineye çekme. Yok hayır asla istemem.

S.B.’nin kumalığı çocuklarının olması adına bir avantaj, Z.T.’nin iş gücünü azaltma ve iş paylaşımı yapma konusunda kuma gelmesini avantaj olarak görmesinin dışında diğer katılımcıların tamamı kumalığın hiçbir avantajı olmadığını savunmaktadır. Üzerine kuma gelmesinin evdeki şiddeti, mutsuzluğu, stresi ve huzursuzluğu arttırdığını belirten katılımcılardan N.G. bu durumu ölüme adım adım yaklaşma olarak görmektedir. Bunun yanı sıra katılımcıların hiçbiri çocuğuna kuma gelmesi yahut çocuğunun kuma gitmesi sorusuna bile tahammül edememektedir.

Sonuç

Erzurum kent merkezi ve merkeze bağlı civar köylerden kuma olarak giden yahut üzerine kuma gelen kadınlarla yaptığımız görüşmeler sonucunda -ataerkil toplumlarda- güç ve söz hakkına sahip olan erkeğin kadının üzerine dilediğince kuma getirdiği, bu hakkı kendinde gördüğü gözler önüne serilmiştir. İlk eşin çocuğunun olmaması yahut erkeğin zevksel olarak bu durumu normalleştirilmesi sonucunda ikinci eşi alması kadın üzerinde psikolojik yıpranmalara ve özgüven eksikliğine neden olmuştur. Üzerlerine gelen kuma neticesinde cinsel olarak değersiz görülme, söz hakkının kaybolması, kıskançlık, huzursuzluk ve psikolojik şiddetle mücadele etmeye mecbur kılınan kadın; bazen susmayı bazense içinde bulunduğu duruma direnmeyi tercih etmiştir. Kuma giden kadına verilen değerler fazla olması ve cinsel tatminde kumanın öncelikli olarak tercih edilmesi onu ailede değerli kılmış, ilk eşin çocuklarının da kumaya daha fazla önem vermelerine, hatta ona anne demelerine dahi neden olmuştur. Ne kuma giden kadınlar ne de üzerine kuma gelen kadınlar bu durumdan memnundur. Kendilerine sorulduğunda çocuklarının iki duruma da düşmesine izin vermeyeceklerini belirtmişlerdir. Kişinin kuma olarak verilmesinde söz hakkı olmayıp babalarının aldığı başlık parası neticesinde bu duruma göz yumulmuştur. Ne kuma giden kişi gittiği yerde huzur bulabilmiş ne de üzerine kuma gelen kadın psikolojik olarak sağlam kalabilmiştir. Hanede görülen çatışmalar her iki tarafı da fazlasıyla huzursuz etmektedir. Kişilerin evliliklerinde annelerinin elinden bir şey gelmediği, babalarının annelerine söz hakkı sunmadığı, söz hakkı sunulan annelerin de daha önce kuma gitmesi -kumalığı rahatlık olarak görmeleri- sebebiyle kumalığa gönülden razı olmaları yapılan görüşmelerle ortaya konmuştur.

Kaynakça

- Akyüz, J. (2005). Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan “Mehir” Hakkında Bazı Düşünceler-Some Thoughts about the matter of “Mehir”; an Essential Part at the Agreement of Marriage. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24(37), ss. 213-230.
- Akyüz, Ç. (2018). Berdel Evliliği Üzerine Kalitatif Bir Araştırma Mardin Örneği. *Folklor Akademi Dergisi*, 1(1), ss. 17-34.
- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig I (Metin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (TDK Yay. 458.)
- Argunşah, M., Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Arslan, Y. (2016). Türkiye’de Ezidi Sığınmacı Kadınların Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Batman ve Diyarbakır Kamp Örnekleri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19(2), ss. 31-63.
- Atan, Ş. Ü. (2016). Töre ve Namus Cinayetleri. *Türkiye Klinikleri Obstetric-Women's Health and Diseases Nursing-Special Topics*, 2(2), ss. 67-73.
- Aydın, E. (2012). *Orhon Yazıtları, Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Bilgili, N., Vural, G. (2011). Kadına Yönelik Şiddetin En Ağır Biçimi: Namus Cinayetleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(1), ss. 66-72.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*.
- Çelik, İ. A., Vural, F. (2018). Suriyeli Mülteci Kadınların Kuma Dramı: Kilis İli Örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 341-382.
- Dankoff, R., Kelly J. (1982-1985). *Mahmūd al Kaşyarī. Compedium of Turkeic Dialects (Divān Luḡāt at-Turke)*. Part I-III. Duxbury, Massachusetts: Harvard University. (Sources of Oriental Languages and Literatures. 7. Turkish Sources. VII.)
- Eckmann, J. (2014). *Mahmūd bin ‘Alī, Nebū’l-Ferādīs, Uştmahlarnıñ Açuķ Yolu (Cennetlerin Açuķ Yolu)* (Yay. Hamza Zülfikar, Semih Tezcan), (Dizin-Sözlük: Aysu Ata), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (AKDTYK. TDK Yay. 518.)
- Gülensoy, T. (2018). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Gümrükçüoğlu, S. O. (2013). İslâm Aile Hukukunda Kadının Mehir Hakkına Toplumun Bakış Açısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(4), ss. 223-256.
- Işık, R., Sakallı-Uğurlu, N. (2009). Namusa ve Namus Adına Kadına Uygulanan Şiddete İlişkin Tutumlar Ölçeklerinin Öğrenci Örneklemiyle Geliştirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12(24), 16-24.
- Kapusuzoğlu, G. (2015). Çin Kaynaklarına Göre Türk Kültür Çevresinde Evlenme ve Cenaze Gelenekleri. *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(58), ss. 507-522.

- Karasoy, Y. (1998). *Şiban Han Divânı* (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (AKDITYK. TDK Yay. 614.)
- Kargı-Ölmez, Z. (1996). *Ebulgazi Babadır Han Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü)*. Ankara: Simurg Yayınları.
- Sezen, L. (2005). Türkiye’de Evlenme Biçimleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(27), ss. 185-195.
- Schönig, C. (2000). *Mongolische Lehnwörter im Westoghusischen*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
- Tezcan, M. (1976). İlkel Topumlarda Başlık Parası Geleneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9(1), ss. 415-426.
- Turan, A. (1991). Törellerimizde “Kalın” (Başlık) Adeti. *Milli Folklor*, 2.
- TMEN Doerfer, G. (1963-1975). Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen. VOK XVI und XIX-XXI. Wiesbaden
- Yalçınkaya, F. (2019). Modern Çağın Kumaları: Metresler ve Türkiye’de Yayınlanan Diziler. *Folklor Akademi Dergisi*, 2(1), ss. 33-52.
- Yalız, E. (2013). *Kadının Adı Yok* (Doctoral dissertation, Ted Ankara Koleji Vakfı Özel Lisesi).
- Yıldız, D. (2018). *Sosyo-Kültürel Faktörler Bağlamında Erken Evlilikler* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Yüce, N. (2014). *Ebul Kasım Carullah Mahmud bin Omar bin Muhammed bin Ahmed ez-Zamahşeri el-Hvarizmi, Mukaddimetü'l Edeb: Harizmi Türkçesi ile Tercümelî Şuşter Nüshası*. 3. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (AKDITYK. TDK Yay. 535.)
- Uğurlu, N. S., Akbaş, G. (2013). Namus Kültürlerinde “Namus” ve “Namus Adına Kadına Şiddet”: Sosyal Psikolojik Açıklamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(32), ss. 76.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 3 Sayı/ISSUE 6 Yıl/YEAR: 2020

Alındı/RECEIVED: 09-09-2020 – Kabul/ACCEPTED: 21-11-2020

Belediyelere Ait Değerli Alanların Zaman İçerisinde Gayrimenkul Odaklı Büyümeye Maruz Bırakılması Üzerine Ampirik Bir Araştırma

An Empirical Research on the Expose of Valuable Municipalities for Real Estate-Oriented Growth Over Time

Ahmet GÜVEN¹

Abstract

In the post-1980 period, the rapid growth of the real estate sector, which became widespread in the metropolitan cities and seen in other municipalities in Anatolia in the following years, caused new areas demand in the city centers, while the valuable areas of convention around the city were drawn into the city over time. This effect caused the people who produced in the agricultural fields to give up agricultural production, and then a small group was born that turned the lands in their hands into a land and turned into a rent. These groups were not satisfied with this, and they attempted to open zoning in these areas by looking at the industrial areas based on agriculture. These developments,

Öz

1980 sonrası dönemde, büyükşehirlerde hızla yaygınlaşan, ilerleyen yıllarda Anadolu'daki diğer belediyelerde de görülen gayrimenkul sektörünün hızla büyümesi başta kent merkezlerinde yeni alan talebi yaratırken, kentin çevresinde yer alan değerli alanların da zamanla kentin içine çekilmesine sebep olmuştur. Bu etki başta tarım alanlarında üretim yapan kişilerin tarımsal üretimden vazgeçmelerine, daha sonra ellerindeki arazileri arsaya çevirerek bir rant aracı haline getiren küçük bir gurubun doğmasına neden olmuştur. Bu guruplar bununla da yetinmemişler, tarıma dayalı sanayi bölgelerine göz dikerek bu alanların da imara açılması yönünde girişimlerde bulunmuşlardır. Bölgenin

¹ Doç. Dr. Ahmet Güven, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF., Kamu Yönetimi Bölümü, ahmetguvenn@gmail.com, Orcid: 0000-0002-5073-6345

which pose serious problems on the agricultural industry of the region and on the agricultural sector, undoubtedly have undergone the biggest impact on the people living in the region, in addition to the deterioration of the city's cotton-bound economy. The contraction of agricultural activity areas on people living in these regions has caused many problems such as the fact that existing residential areas have been turned into lands, zoning, especially unemployment, immigration, excessive increase in housing prices and rents, rapid reduction of green areas and decreased agricultural production. Considering the province of Tokat, although it is one of the few provinces that are agriculturally sufficient for itself and its region, today it is seen that favorable agricultural areas are consumed rapidly and a development policy based on housing rather than agriculture and industry dominates the city. This lies behind many economic, social and environmental problems brought about by the change in the region where Tokat Karşıya vineyards have experienced in 20-30 years. In this study, which is discussed within the scope of these questions, firstly, real estate-oriented growth, which is the source of the problem, and the effect of this growth on the city and the environment in small-scale cities will be mentioned. Then, with a field research in this region, the sources of the problem and the thoughts of the people living in the region will be determined and analyzed through interviews.

Keywords: Real Estate Oriented Growth, Contiguous Areas, Local Problems, Awareness, Transformation

tarıma dayalı sanayisi ve tarım sektörü üzerinde ciddi sorunlar ortaya çıkaran bu gelişmeler, kent ekonomisinin bozulması yanında en büyük etkiyi hiç kuşkusuz o bölgede yaşayan insanlar üzerinde ortaya çıkarmıştır. Bu bölgelerde yaşayan insanlar üzerinde, tarıma dayalı faaliyet alanlarının daralması, mevcut yerleşim alanlarının arsaya dönüşerek imara açılması, başta işsizlik olmak üzere, göç, konut fiyatlarının ve kiralalarının aşırı artışı, yeşil alanların hızla azalması ve tarımsal üretimin azalması gibi pek çok soruna neden olmuştur. Tokat ili özelinde düşünüldüğünde kendine ve bölgesine tarımsal açıdan yeten sayılı iller arasında yer almasına rağmen günümüzde elverişli tarım alanlarının hızla tüketildiği, tarım ve sanayi yerine konuta dayalı bir ekonomik kalkınma politikasının kente hakim olduğu görülmektedir. Özellikle Tokat Karşıya Bağlarının olduğu bölgenin 20-30 yıl içinde geçirdiği değişimin beraberinde getirdiği ekonomik, sosyal ve çevresel birçok problemin arkasında bu yatmaktadır. Bu sorular kapsamında ele alınan çalışmada öncelikle kavramsal açıdan sorunun kaynağı olan gayrimenkul odaklı büyüme ve küçük ölçekli kentlerde bu büyümenin kent ve çevre üzerine etkisine değinilecektir. Ardından bu bölgede gerçekleştirilecek bir alan araştırmasıyla sorunun kaynakları ve bölgede yaşayan insanların düşünceleri gerçekleştirilen mülakatlarla tespit edilerek analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: Gayrimenkul Odaklı Büyüme, Mücavir Alanlar, Yerel Sorunlar, Farkındalık, Dönüşüm

Giriş

Kentleşme süreciyle birlikte kente akın eden nüfus ve beraberinde getirdiği olumsuzluklar kentlerin en temel sorun kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu sorunlar arasında barınma ilk sıralarda yer almaktadır. Barınma sorununun çözümüne yönelik olarak ortaya çıkan yeşil alanların imara açılması kentlerde bir sorunu çözerken başka bir sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Günümüzde birçok kentin yeşil alanlardan hızla mahrum kaldığı, elverişli tarım alanlarının dahi konut ihtiyacının karşılanmasına kurban edildiği görülmektedir. Bu sorun büyükşehirler yanında, küçük ve orta ölçekli kentleri de kapsayan bir hal almaktadır.

1980 sonrası dönemde Türkiye’de büyük şehirlerde hızla yaygınlaşan, ilerleyen yıllarda diğer illerde de ortaya çıkan gayrimenkul sektörünün hızlı büyümesi başta kent merkezlerinde yeni alan talebi yaratırken, kentin çevresinde bulunan tarım alanlarının da zamanla kentin içine çekilmesine neden olmuştur. Bu etki başta tarım alanlarında üretim yapan kişilerin tarımsal üretimden vazgeçmelerine sebebiyet vermiştir. Daha sonra ellerindeki arazileri arsaya çevirerek bir rant aracı haline getiren küçük bir gurubun doğmasına neden olmuştur. Bu guruplar bununla da yetinmemişler, tarıma dayalı sanayi bölgelerine göz dikerek bu alanlarında imara açılması yönünde girişimlerde bulunmuşlardır. Bölgenin tarıma dayalı sanayisi ve tarım sektörü üzerinde ciddi sorunlar ortaya çıkaran bu olgu, kentin pamuk ipliğine bağlı olan ekonomisinin bozulması yanında en büyük etkiyi hiç kuşkusuz o bölgede yaşayan insanlar üzerinde ortaya çıkarmıştır. Bu bölgelerde yaşayan insanlar üzerinde, tarıma dayalı faaliyet alanlarının daralması, mevcut yerleşim alanlarının arsaya dönüşerek imara açılması, başta işsizlik olmak üzere, göç, konut fiyatlarının ve kiralarının aşırı artışı, yeşil alanların hızla azalması ve tarımsal üretimin azalması gibi pek çok soruna neden olmuştur. Bu sorunlar Türkiye’nin birçok kentinin temel sorunları arasında sayılabilir. Tokat ili özelinde düşünüldüğünde kendine ve bölgesine tarımsal açıdan yeten sayılı iller arasında yer almasına rağmen günümüzde elverişli tarım alanlarının hızla tüketildiği, tarım ve sanayi yerine konuta dayalı bir ekonomik kalkınma politikasının kente hakim olduğu görülmektedir. Tokta Karşıyaka bölgesinin bu kapsamdaki değişimi, üzerinde durulması gereken önemli bir örnektir. Özellikle Karşıya Bağlarının olduğu bölge 1980’lerde Tokat merkez nüfusunun yaklaşık yüzde beşinin ikamet ettiği bir alan iken günümüzde Tokat merkez nüfusunun yarısından fazlasının yaşadığı bir bölge haline gelmesi, sorunun ne boyutlarda olduğunu göstermesi adına önemlidir. 20-30 yıl içindeki bu değişim beraberinde ekonomik, sosyal ve çevresel birçok problemde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorular kapsamında ele alınan çalışmada öncelikle kavramsal açıdan sorunun kaynağı olan gayrimenkul odaklı büyüme ve küçük ölçekli kentlerde bu büyümenin kent ve çevre üzerine etkisine değinilecektir. Ardından bu sorunların bu alanlarda yaşayan insanlara etkileri analiz edilmeye çalışılacak ve 20-30 yıl önce yüzde beş olan günümüzde Tokat merkez ilçenin yarısından fazlasına ev sahipliği yapan Karşıyaka bölgesinin geçirdiği dönüşüm konusu ele alınacaktır. Bu kapsamda Karşıyaka bölgesinde yıllar önce bağ bahçe ve üzüm bağı olarak kullanılan elverişli arazilerden günümüzde nadiren kalan alanların hızla nasıl konutlara dönüştüğü, hatta kentsel dönüşüm kapsamında ilk inşa edilen konutların yenilerinin nasıl yüksek katlı konutlara dönüşerek yeşil alanları hızla yok ettiğine vurgu yapılacaktır. Bu dönüşüm sürecinde bu arazilerin konut fiyatlarında ortaya çıkardığı artışı, bu bölgede yaşayan insanların barınma başta olmak üzere, karşı karşıya kaldıkları kentsel, çevresel ve toplumsal sorunları, bu bölgede yaşayan insanlara yöneltilen mülakat sorularından hareketle tespit edilerek analiz edilmeye çalışılacaktır.

Kentsel Sorunların Kaynağında Gayrimenkul Odaklı Büyüme

1970’li yıllarla birlikte küresel düzeyde hakim bir paradigma haline gelen neoliberalizmin sermaye birikimi yaratma sürecinde yönünü çevirdiği en temel alanlardan birisi kent ve kentsel politikalar alanı olmuştur (Bal ve Altun, 2016: 65). Bu nedenle konut politikaları iktisadi açıdan ülkelerin yaşadıkları ekonomik krizlerin aşılmasında bir aktör olarak görülmüştür ve hala da görülmeye devam etmektedir. Bu anlayış, uzun yıllardır sanayi sektöründe olan sermayenin gayrimenkul sektörünün cazibesine kapılarak sektörel değişime gitmelerine neden olmaktadır (Adilhan ve Ünverdi, 2018: 246). Özellikle finansal hizmetler kent merkezlerinde yeni alan talepleri yaratırken ve kent çeperlerinde de kentsel gelişmeler hız kazanırken, gayrimenkul piyasasında hızlı bir büyüme yaşanmasına sebep olmuş ve inşaat sektörü ekonomik büyümenin itici gücü haline gelmiştir. Küreselleşme sürecinde görece önemleri artan, hızlı bir büyüme sürecinin yaşandığı kentler ve bölgeler tüm dünyadan gelen ve rant arayışındaki sıcak paranın da yarattığı beklentiyle büyümelerini sürdürmüştür. Dünyadaki ekonomik bu gelişmeler Türkiye’de özellikle 2000’li yıllardan sonra artan bir biçimde ekonomik büyümede inşaat sektörüne öncü bir rol vermiştir (Purkis, 2016: 91).

Bugün Türkiye’de toplam istihdamın önemli bir kısmı inşaat ve inşaatla ilgili sektörlerde gerçekleştiği görülmektedir (Şahin, 2015: 55-56). Yine ekonomik açıdan inşaat sektörü arz ve talebi, inşaat sektörünün ekonomiye getirdiği etki konut satışlarını, sektörün talebini ve finansallaşmanın etkisiyle banka kredisine dayalı konut arz ve talebini artırdığı görülmektedir (Ergüder, 2017: 198). İnşaat sektörü temelli yaşanan gelişmeler beraberinde kentlerde birçok sorunun kaynağını oluşturmuştur. İnşaat sektöründe yaşanan bu gelişmeler kent alanlarının inşaatla açılması, halka, insani değerlere ve çevresel değerlere rağmen uygulanan bir “Rant hukukunu” gündeme getirmektedir. Yasal engellerden kurtulan inşaat sermayesi kontrolsüz bir şekilde getirisi yüksek yerlere müdahale etmekte, yerleşim alanlarına, ormanlara, parklara, doğaya, çevreye, soyut ve somut kültür varlıklarına telafisi mümkün olmayan zararlar ortaya çıkarmaktadır (Şahin, 2015: 53). İnşaat sektörü kaynaklı bir diğer sorun, konut talebindeki yapısal eksiklik ve konut sektöründe yaşanan hızlı finansallaşmanın sürecinin yarattığı borçlanmaya bağımlı konut talebidir. Konut edinme hakkının demokratikleştirilmesi, konuta ulaşan kesimlerin daha alt gelir gruplarından dezavantajlı gruplar olması, konut ile çalışan kesimler arasında borçlanma üzerinden bir köprü kurulması iktisadi ve toplumsal açıdan ciddi sorunlara neden olmaktadır (Ergüder, 2017: 205).

Tüm bu sorunların arkasında kentleşme sürecinin Türkiye’de çarpık bir şekilde gelişim sergilemesi yatmaktadır. Bilindiği gibi kentleşme süreci 1950’li yıllar itibarıyla Türkiye’de kırdan kente göç dalgasının yoğunlaşmasıyla hız kazanmış ve bu göç dalgasına bağlı olarak, barınma ilk sırada olmak üzere kentte birçok olumsuz sorunlara neden olmuştur. Kentlerde görülen aşırı nüfus yığılmaları, düzensiz kentleşme ve yanlış yer seçimi kararları gibi çeşitli nedenlerle kentleri sorunlarla karşı karşıya getirmiştir (Kaypak, 2010: 84). Kentleşme, bir yönüyle mevcut kentlerin nüfus ve alan itibarıyla büyümesi, diğer taraftan ise köy, kasaba, vb. yerleşim birimlerinin büyüyerek kente dönüşmesi ve mevcut kent sayısının artmasına neden olmaktadır (Nadaroğlu, 1996). Kentleşme sürecinin hızlanmasına paralel olarak kentlerdeki nüfus ve konut sayısındaki artış da hızlanmaktadır (Meydan, 2013: 176).

Aşağıdaki tablo, Türkiye’deki 1950-2020 yılları arasındaki kentleşme süreci içinde il-ilçe merkezleri ve belediye ve köy nüfusunda görülen değişim gösterilmektedir.

Tablo 1:Yıllara göre Türkiye’nin İl/İlçe Merkezleri ve Belde/Köyler Nüfusu, 1950-2019

Yıl	Toplam ülke nüfusu	İl ve ilçe merkezleri nüfusu	Belde ve köy nüfusu	İl ve ilçe merkezleri % si	Belde ve köy % si
1950	20 947 188	5 244 337	15 702 851	25,0	75,0
1955	24 064 763	6 927 343	17 137 420	28,8	71,2
1960	27 754 820	8 859 731	18 895 089	31,9	68,1
1965	31 391 421	10 805 817	20 585 604	34,4	65,6
1970	35 605 176	13 691 101	21 914 075	38,5	61,5
1975	40 347 719	16 869 068	23 478 651	41,8	58,2
1980	44 736 957	19 645 007	25 091 950	43,9	56,1
1985	50 664 458	26 865 757	23 798 701	53,0	47,0
1990	56 473 035	33 326 351	23 146 684	59,0	41,0
2000	67 803 927	44 006 274	23 797 653	64,9	35,1
<i>Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Genel Nüfus Sayımları</i>					
2007	70 586 256	49 747 859	20 838 397	70,5	29,5
2008	71 517 100	53 611 723	17 905 377	75,0	25,0
2009	72 561 312	54 807 219	17 754 093	75,5	24,5
2010	73 722 988	56 222 356	17 500 632	76,3	23,7
2011	74 724 269	57 385 706	17 338 563	76,8	23,2
2012	75 627 384	58 448 431	17 178 953	77,3	22,7
2013	76 667 864	70 034 413	6 633 451	91,3	8,7
2014	77 695 904	71 286 182	6 409 722	91,8	8,2
2015	78 741 053	72 523 134	6 217 919	92,1	7,9
2016	79 814 871	73 671 748	6 143 123	92,3	7,7
2017	80 810 525	74 761 132	6 049 393	92,5	7,5
2018	82 003 882	75 666 497	6 337 385	92,3	7,7
2019	83 154 997	77 151 280	6 003 717	92,8	7,2

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı sonuçları, 1927-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2007-2019 TÜİK, <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1950’li yıllardan 2019 yılına gelinceye kadarki süre içinde kırsal alandan kent merkezlerine olan yoğun göçün açık bir şekilde görüldüğü fark edilmektedir. 1950’li yıllarda kentsel nüfus ülke nüfusunun yüzde 25’i iken bu oran 2019 yılında yüzde 92,8 oranına ulaşmıştır. Bu hızlı artış, 2013 yılından itibaren 1950’li yılların tam tersi bir hal almıştır. 2013 yılında kentli nüfus yüzde 75’lere ulaşırken, kırsal nüfus yüzde 25’lere inmiştir. Yine 2013 yılından itibaren, 6360 sayılı yasayla birlikte büyükşehir yasasında gerçekleştirilen değişiklikler kapsamında, büyükşehir belediyesi sınırlarında kalan alanlardaki köylerin mahalleye dönüştürülerek büyükşehir belediyesine bağlanması ve yeni kurulan ve toplamda sayıları 30’u bulan büyükşehir belediyelerin varlığı asıl etkili unsur olmuştur.

Bu artış özellikle Türkiye yaşanan kentleşme süreci kapsamında incelendiğinde, kentleşmeye toplumsal, yönetsel, ekonomik, teknolojik ve kültürel açıdan hazır olmayan şehirlerin, telafisi kolay olmayan birçok sorunla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur (Meydan, 2013: 177). Bu sorunlar arasında kentsel nüfusun büyük bir bölümü için kentler, ekonomik ve toplumsal adaletsizliklerin keskinleştiği ve bu adaletsizliklerden kaynaklanan bugün insanlığın aşmak için çok çaba harcadığı, toplumsal, ekonomik, siyasal, etik, çevresel ve kültürel, pek çok problemin yaşandığı alanlar haline gelmesine neden olmaktadır (Keleş vd., 1999). Bu durum kentte bulunan, ticaret merkezi, iş merkezi, kaliteli konut alanları gibi kıymeti tartışılmaz alanların rant merkezi haline gelmesine sebep olmaktadır (Meydan, 2013: 177). Hak edilmemiş bir gelir olarak tanımlan rant (Taşar, 1999: 350). Kentsel açıdan bölgede arazi, arsa gibi çevresel değerlerin zaman içinde değerinin çok altından toplanarak daha sonra değerinin çok üzerinde satılmasıyla sonuçlanan, bölgede yaşayan insanları yakından ilgilendiren kentsel bir sorun olarak görülmektedir. Kentsel sorunların başında gelen konut sorunu ve rant meselesi, kentleşme hızı ve nüfus özellikleri ile arsa ve konut sunumu arasındaki ilişki üzerinde önemle durulması gereken konular arasında gelmektedir (Çalışkan ve Sarış, 1998: 234).

Özellikle kentsel rantın özünü oluşturan konut, bu açıdan oldukça önemli bir yere sahiptir. Bilindiği gibi konut, bir toplumda yaşayanlar için pek çok anlama gelen bir kavramdır. Yine konut kavramı çok sayıda işlevi bir arada yerine getiren bir özellik taşımaktadır. Bu işlevler; bir barınak olması, üretilen bir meta olması, bir tüketim malı olması, kendini enflasyona karşı koruyan bir tasarruf aracı olması, kent rantından pay alma yolu olması gibi pek çok anlam taşımaktadır (Tekeli, 1996: 10). Tarihsel derinliği açısından konut kavramı, “iletişim, etkileşim, mekân, zaman ve anlamın örgütlü bir örüntüsüdür. Bir yandan ait olduğu etnik grubun karakteristiklerini, yaşam biçimini, davranış kurallarını, çevresel tercihlerini, imgelerini, zaman-mekân taksonomilerini yansıtırken öte yandan kullanıcısının özünü ilgili imgelerini, kendini kanıtlama ve anlatma eğilimini, böylece tasarım, donatım ve biçemi ile bireyin kişilik ve ayrıcalığını yansıtan bir kavram olarak tanımlanmaktadır” (Yüksel, 2014: 17).

Türkiye’deki konut arz ve talebini göstermesi adına 2002-2019 yılları arasında yapı izin ve yapı kullanım istatistiklerini görmekte fayda vardır. Aşağıdaki tabloda Türkiye’nin 2002-2019 yıllarına ait Yapı İzin İstatistikleri ve Değişim Oranlarına yer verilmektedir.

Tablo 1: Yapı İzin İstatistikleri ve Değişim Oranları

Yıllar	Yapı ruhsatı- daire sayısı	Yapı ruhsatı- daire sayısı yıllık değişim oranı	Yapı kullanım izin belgesi- daire sayısı	Yapı kullanım izin belgesi- daire sayısı yıllık değişim oranı
2002	161 920	-	161 491	-
2003	202 854	25,3	162 908	0,9
2004	330 446	62,9	164 994	1,3
2005	546 618	65,4	249 816	51,4
2006	600 387	9,8	295 389	18,2
2007	584 955	-2,6	326 484	10,5
2008	503 565	-13,9	357 286	9,4

2009	518 475		3,0		469 981	31,5
2010	907 451		75,0		429 755	-8,6
2011	650 127		-28,4		556 769	29,6
2012	771 878		18,7		556 331	-0,1
2013	839 630		8,8		726 339	30,6
2014	1 031 754		22,9		777 596	7,1
2015	897 230		-13,0		732 948	-5,7
2016	1 006 650		12,2		754 174	2,9
2017	1 405 447		39,6		833 517	10,5
2018	663 200		-52,8		893 544	7,2
2019	305 938		-53,9		734 373	-17,8

Kaynak: TÜİK (www.tuik.gov.tr, 2020)'in yayımladığı veriler kullanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir. <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

Tablo incelendiğinde Türkiye’de 2002 yılı itibariyle 161.920 olan yapı ruhsatlı daire sayısı 2019 yılı itibariyle 305.938’e yükselmiştir. Aynı şekilde 2002 yılında 161.491 olan yapı kullanım izinli daire sayısı 2019 yılı itibariyle 734.373’e ulaşmıştır. Bu rakamlar konut arz ve talebinin artma eğiliminde olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Konut arz ve talebi kentlerin gelişmişlik düzeyleri açısından önemli bir göstergedir. Kent sakinlerinin konut ihtiyacının en aşağı düzeyde olması veya hiç olmaması, istihdam olanaklarının artması, sağlık, eğitim, barınma olanaklarının üst düzeyde olması, kentlerin gelişmişliklerini gösteren göstergelerdendir (Çetin, 2012: 294). Ancak konut sorunu Türkiye’nin kentlerde karşı karşıya kaldığı en ciddi sorunlar arasında gelmektedir. Bu sorunun oluşmasında konut pazarında etkili olan çok sayıda faktörün mekânsal, ekonomik, politik, kurumsal, kültürel vb. pek çok boyutu bulunabilmektedir (Çalışkan ve Sarış, 1998: 217). Konut üretimi, çevresi, planlaması, inşası, fiyat unsuruyla başlı başına değerlendirilmesi gereken önemli bir sorun alanıdır. İnsanların yaşamlarını geçirdiği konut sadece barınak ya da sığınacak yer olmasının ötesinde ülke genelinde ekonomik, sosyal ve siyasal süreçlere yön verebilecek bir anlam içermektedir (Yüksel, 2014:17). Konutun bu özelliği üzerine önemle durulması gerektiğini ve gündemde sürekli yer edinmesinin gerekçesini açıklamaktadır. Son yıllarda Türkiye’de öne çıkan sosyo-ekonomik sektörlerin başında gayrimenkul ve konut sektörü gelmesinde bu durum yatmaktadır. Nüfus ve hane halkı sayısında görülme artışı, demografik değişim, kentleşme, iç-dış göç ve konut tüketim alışkanlıklarının farklılaşması gibi sebepler konut gereksiniminde niteliksel/niceliksel bir takım değişimlere sebep olmaktadır. Söz konusu yapısal etkenlerin yanı sıra, konutun yüksek getirili bir yatırım aracı olarak görülmesinin de etkisiyle; son yıllarda konut arzı, talebi ve fiyatları özellikle büyük kentlerde önemli ölçüde artışı görülmektedir (Coşkun, 2016: 32). Bu artış sadece büyük şehirlerle sınırlı kalmamış küçük ve orta ölçekli kentlerde de hakim sorun haline gelmiştir. Konut sorununa bağlı olarak özellikle kent merkezinde sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi ve bu büyümenin kalkınmaya yansması kentlerde günümüzün en önemli sorunları arasında görülmektedir (Karakaş ve Deniz, 2015: 1). Konuttan hareketle bu sorunun aşılması sadece konut üretmekle giderecek bir konu değildir. Üretilen konutların özellikle konut sorununun gerçek

mağduru olan alt ve orta gelirli ve yoksul yurttaşlar için ulaşılabilir olması gerekmektedir (Karasu, 2005: 57). 1950'li yıllarda başlayan sağlıksız kentleşmenin neden olduğu en önemli sorunlarından birisi olan konut sorunu varlığını korumaya devam etmektedir (Karasu, 2005: 57). Bu sorunun varlığında konutun inşa edilebilmesi için gerekli olan ekonomik faktörün arsa olduğu düşünüldüğünde arsa hem bir maliyet unsuru hem de konut sektörünün olmazsa olmazları arasında yer aldığı görülecektir (Yüksel, 2014: 19).

İktisadi açıdan bakıldığında konut sorununun kentsel rantla yakın bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Kentsel rant hızlı nüfus artışı ile kentlerde arazi ve binaların yetersiz kalması karşısında gayrimenkullerin değerinde görülen artışları ifade etmektedir. Yine kentsel rant, belirli arazilerin bazı kişilere tahsis edilmesine; imar yolsuzluklarının ortaya çıkmasına; lüks konut ve villalar ile belirli kesime yönelik inşaatlar yapılmasına, bu arazilerin talanına, sömürülmesine göz yumulması gibi olumsuz anlamlarda içermektedir (Çetin, 2012: 298). Kentsel rantın çekim gücü hem yeni alanların imara açılmasına hem de eski alanların dönüşüme girerek yeni rantlar oluşturmaya neden olmaktadır. Bunlar yanında kent içinde zaman içinde ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda bir kentsel alanın amaçlı olarak belirli bir zaman dilimi içinde, yeniden geliştirilmesi yönünde iş olanakları yaratılarak, altyapı koşulları iyileştirilerek ve çevresel yenileme sağlanarak konut ve çevre üzerinde yeniden yapılandırılmaya sık sık gidildiği görülmektedir (Ergun ve Gül, 2010: 365-366).

Kentler insanların toplumsal olarak bir arada yaşama ihtiyaçlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan yerleşim yerleridir. Bu yerleşim yerleri içinde insanların günlük ihtiyaçları yanında eğitim, sağlık, barınma, iş, sosyal aktivite gibi birçok ortak ihtiyacı da karşılanmaya çalışılmaktadır (Güven, 2016: 22). Konut bu yapının merkezinde yer alan bir kavram olarak çözülmesi gereken sorunun kaynağını oluşturmaktadır. Konut sorununun arka planında konut arz ve talebinin dengesini bozan bir çok unsur bulunmaktadır (Güven, 2017: 1051). Konut insanoğlunun barınma gereksinimi doğrultusunda ortaya çıkmış, mimarlık tarihinin ilk nesnel ögesidir. İlk çağlardan günümüze dek evirilerek gelişmiş, bulunduğu yere göre farklılıklar göstermiş, yapıldığı dönemin izlerini taşımış, ekonomik, siyasi, kültürel, dinsel, iklimsel, topografik, sosyolojik, vb. birçok unsurla ilişkilendirilmiştir (Yüksel ve Akbulut, 2009: 110). Konut, insanın yaşamının en etkili güvence kaynağı olarak görülmüştür (Bayraktar, 2007: 11). Tarih boyunca konut gereksinimi olmuştur. Özellikle kırdan kentte göç eden iş gücünü kentlerde doğrudan istihdam edecek sanayinin yeterli gelişmişliğe sahip olmadığı ve kentsel alanların göç sonucu kente göç eden nüfusa yeterli konut temin edemediği dönemlerde konut ihtiyacının daha fazla olduğu görülmektedir (Özdemir, 2012: 10). Bu denli hayati öneme sahip olan konut sorununun gayrimenkul odaklı büyüme kurban edilmeden insani ve çevresel olarak ele alınıp çözülmesi gerekmektedir.

Tokat Karşyaka Bağlarının Geçirdiği Değişim ve Halkın Düşünceleri

Bu bölümde Tokat Karşyaka bölgesinde bağ ve bahçe sahibi olan 2 mahalle sakini ve yine aynı bölgede ikamet eden bağı bahçesi olmayan ancak bu bölgede ikamet eden 2 mahalle sakini üzerinden bölgenin kentsel gelişim süreci içinde geçirdiği değişim/dönüşüm ve dünden bu güne bölgenin durumu hakkında düşüncelerine yer verilen bir mülakat çalışması yapılmıştır. Gerçekleştirilen mülakat neticesinde; Gayrimenkul odaklı büyümenin kentler üzerine nasıl bir etkisi vardır?, Gayrimenkul odaklı büyümenin Tokat gibi küçük ölçekli kentlerde yaşayan insanlar üzerinde etkisi nasıldır?, Gayrimenkul odaklı büyüme kent ve çevresinde nasıl bir değişime yol açmıştır?, Gayrimenkul odaklı büyümenin kent,

çevre ve toplum üzerinde ne gibi etkileri söz konusudur?, Geçmişte bağ-bahçe olan alanların imara açılarak gayrimenkul odaklı büyüme peşkeş çekilmesi bölgede yaşayan insanları nasıl etkilemektedir?, Bölge insanı bu konuda neler düşünmektedir? Sorularına yanıtlar alınmaya çalışılmıştır.

Araştırma

Tokat ili, Orta Karadeniz bölgesinde, Yeşil ırmak havzasında yer alan merkez ilçeyle birlikte 12 ilçesi bulunan bir ildir. Yüzölçümü 10.073 km² olan Tokat ilinde kilometrekareye 61 insan düşmektedir. Tokat, 2019 yılı itibariyle toplam nüfusu 612.747 olan orta büyüklükte bir ildir. Merkez ilçe nüfusu 199.805 kişidir (nufusu.com, 2020).

Kentin ortasından geçen Yeşil ırmak, şehri genel olarak iki bölgeye ayırmaktadır. Irmağın kuzeyi Karşıyaka olarak adlandırılırken Sivas caddesinden Yeşil ırmağın üzerinde bulunan Taş köprüye kadarki alan Tokat merkezi ifade etmektedir. Son 10 yıl içinde ilin toplam nüfusunda küçük bir azalma olmakla beraber merkez ilçe nüfusunda bir artış gözlenmektedir. Aşağıda gösterilen Fotoğraflar kentin geçmişten günümüze gelişimini ve Karşıyaka bölgesinin günümüzde nasıl merkez ilçenin yarısına yakın insana ev sahipliği yaptığına ışık tutması açısından önemli bir göstergedir.

Fotograf 1. Tokat Merkezden Karşıyakaya Geçmişten Bakış

Fotograf 2. Tokat Merkezden Karşıyakaya Günümüzden Bakış

Fotograf 1 ve Fotograf 2 de de görüleceği üzere Tokat Karşıyaka bölgesine doğru genişlemiştir. Bu bölgede bulunan yeşil alan günümüzde konut yoğunluğu başta olmak üzere Tokat merkez nüfusunun yarısından fazlasına ev sahipliği etmektedir. Bu genel açıklamaların ardından bu bölgenin özellikle son 20-30 yıllık süre içinde gayrimenkul odaklı büyüme karşısında nasıl bir değişim geçirdiği TÜİK verilerinden hareketle önce tablolarla gösterilecek ardından bu bölgede yaşayan eski bağ – bahçe sahipleri ve bu bölgeye sonradan gelerek yerleşen bu bölge insanlarına yöneltilen mülakat sorularından hareketle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

İlin son 10 yıl içinde nüfus yapısındaki değişim, dışarıdan aldığı ve dışarıya verdiği göç miktarı, aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 2: Son 10 Yılın Tokat İl Nüfus Hareketleri ve Aldığı ve Verdiği Göç Oranı

Yıllar	Toplam nüfus	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Göç hızı %
2009-2010	617 802	25 430	40 995	- 15 565	-24,9
2010-2011	608 299	29 576	36 342	- 6 766	-11,1
2011-2012	613 990	34 725	31 812	2 913	4,8
2012-2013	598 708	26 987	47 071	- 20 084	-33,0
2013-2014	597 920	35 891	38 737	- 2 846	-4,7
2014-2015	593 990	34 586	40 805	- 6 219	-10,4
2015-2016	602 662	36 572	33 380	3 192	5,3
2016-2017	602 086	34 735	38 746	- 4 011	-6,6
2017-2018	612 646	46 391	41 326	5 065	8,3
2018-2019	612 747	39 530	39 567	- 37	-0,1

Kaynak: TÜİK verilerinden Uyarlanmıştır. <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

Tablo incelendiğinde Tokat ilinin son 10 yıl boyunca toplam nüfusunun 600 binin birazcık üzerinde duran olarak seyrettiği görülmektedir. İl dışarıya göç verdiği gibi diğer illerden de göç almaktadır. Aynı şekilde il içindeki ilçe ve köylerden de il merkezine bir göç hareketinin olduğu görülmektedir. Bu göç hareketi il merkezinde konut talebi ve arzı üzerinde önemli bir etki ortaya çıkarmaktadır. Bu etkiyi aşağıdaki tabloda son 10 yıllık veriler ışığında görmek mümkündür.

Tablo 3: Tokat il Merkez Nüfusu, Konut Dağılım ve Kullanım Verileri

Yıllar	Tokat merkez ilçe nüfusu	Yapı kullanma izin belgesine göre bina sayısı	Yapı kullanma izin belgesine göre daire sayısı	Konut satış sayıları (ilk satış)
2009	182.572	412	2.091	
2010	188.173	503	2.242	
2011	182.371	588	2.612	
2012	182.225	434	3.069	
2013	184.345	531	3.297	2.161
2014	185.736	534	2.784	2.127
2015	188.736	744	3.394	2.403
2016	192.065	583	3.678	2.616
2017	196.386	706	4.501	3.019
2018	201.294	904	5.540	3.376

Kaynak: TÜİK verilerinden Uyarlanmıştır. <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

Tablo incelendiğinde Tokat merkez nüfusunun 2009 yılında 182.572 kişi iken bu rakamların 2018 yılı itibariyle 201.294 kişiye ulaştığı görülmektedir. Yine aynı şekilde 2009 yılında Yapı kullanma izin belgesine göre bina sayısı 412 iken 2018 yılında bu rakamın 904 olduğu görülmektedir. 2013 yılı itibariyle Tokat ilinde Konut satış sayıları (ilk satış) 2.161 iken 2019 yılı itibariyle bu rakamların 3376 konuta çıktığı görülmektedir. Tüm bu veriler Tokat il merkezinde nüfus artışına bağlı olarak konut arz ve talebinin de arttığını göstermektedir. Bu artış özellikle kentin Karşiyaka adı verilen bölgesindeki arazilerin kullanılmasıyla ağırlıklı olarak çözülmeye çalışılmaktadır. Aşağıda gerçekleştirilen mülakat sonuçları da bu durum kanıtlar niteliktedir.

Bulgular

Karşiyaka bölgesinde ikamet eden sakinler üzerinde gerçekleştirilen mülakata, 2'si Karşiyaka bölgesinde bağ-bahçe sahibi olan ve diğer 2' si uzun zamandır bu bölgede ikamet eden bölge sakini seçilmiştir. İlgili kişilere yöneltilen sorulara verilen cevapları şu şekilde özetlenmektedir.

Gayrimenkul odaklı büyüme kentlerin aşırı şekilde imara açılmasına neden olmaktadır. Buna bağlı olarak yeşil alan başta olmak üzere insanların nefes alabilecekleri alanlar kalmamaktadır. Çocukluğumuzda ve gençliğimizde altında top oynadığımız. Üzerinden erik, kiraz vs. meyve yediğimiz ağaçların yerini yüksek katlı apartmanlar almıştır. Bu durum insanları, günümüzün çocuklarını evlere, balkonlara hapsedmiştir. Aynı şekilde insanların kolay yoldan para kazanma hırsları, sağlıksız plansız konutların hızla yapılmasına neden olmuş, bu da beraberinde bu alanda yaşayan insanların yeterli alt yapı ve üst yapıya sahip olmayan bir şehir içinde yaşamalarına sebep olmuştur. Bununla birlikte artan konut beklentisi bu bölgede fiyatların da artmasına neden olmuştur. Yine yeşil tarım alanları ki, Tokat bir tarım kentidir. Bu tarım kentinin kıymetli arazilerinin yok edilerek konuta dönüştürülmesi hem toprak kaybına hem de bu alanlarda çalışan buradan ekmek yiyen insanların kentin dışına itilmesine neden olmuştur. Kente yakın araziler özellikle Karşiyaka bölgesi hızla imara açılmış yakın bölgeden arsa toplayan 5-10 yıl içinde imara açılacağını tahmin eden (Bu süre bazı yerler için 5 yıl bile sürmemektedir) bu alanlarda bir rant oluşturmuştur. Bu bölgede 140 metre kare bir daire 500-750 bin liradan alınırken, Tokat merkezde başka bir semtte aynı daire 200-300 bin tl ye alıcı bulmaktadır. Bu bölgenin bu denli popüler hale gelmesi kentin genelinde konut ve kira fiyatlarını artırmıştır. Bu bölgede arazisi olan bir kişiye 10 katlı bir bina için %50 - %60 oranında arsa bedeli konut verilirken; başka bir semtte bu oran %5 - %10 civarındadır. Bu uçurum bu alandaki rantı artırmış, kısır bir döngü olarak hem ekonomik hem de sosyal bir sorun haline getirmiştir. Ekonomik yönü kadar insani ve çevresel sorunlarla da yüz yüze kalınan bu bölge tarihte çok eski değil 20-30 yıl önceye kadar bağlar bahçelerde bir eğlence kültürü olan Tokat'ın önde gelenlerinin ve misafirlerinin ağırlandığı bu bölgeler artık betonlaşmaya terk edilmiş. Sadece bu alan değil bu alanın yakın çevresi de hızla bu kadere mahkum edilmiştir. Eski bağ sahibi olarak para karşılığında sattığımız bu çevreyi özlemekle birlikte sitenin bahçesinde 1-2 metre kare alanda ektiğimiz sebze – meyveyle yetinir hale gelmiş bulunmaktayız. Pişmanlıkla karışık şartların bizi buraya yönlendirmesi bir yerde zorlaması karşısında bu sorunun bir parçası haline gelmiş bulunmaktayız.

Karşiyaka, 15-20 yıl önce günümüze göre oldukça yeşil kamuya ait okullar dışında birkaç apartmanın olduğu bağlar ve bağ evlerinden oluşan bir alandı. Okul geç dağıldığında eve giderken bağ-

bahçe ve ağaçlar arasından geçerken ıssız olması nedeniyle korktuğumuz zamanlar dahi olmuştur. Bölgede değişim çok hızlı olmuştur. Büyüklerimizden duyduğumuz kadarıyla bu bölgenin geçmişte bataklık olduğu kimsenin gitmek istemediği yerler olduğu yönünde bilgiler var. Hatta buraya Tokat'a dışarıdan göç eden insanların ucuz arazi olması nedeniyle yerleştiği anlatılmaktadır. Tokat'ın asıl zenginlerinin zamanında beğenmediği bu alan, günümüzde Tokat'ın kalbi haline gelmiştir. Bu bölgeye ilk yerleşenler arazilerini satmadılarsa ki günümüzde hemen hemen çok az yerde arsa kalmış durumdadır. Değeri çok çok yüksek bir hale gelmiştir. Bu kişilerin Tokat'ın yeni zenginleri haline geldiklerini söylemek mümkündür. Kalan son arazilerde müteahhitler tarafından yerine göre yüzde elli yüzde 60 karşılığında konut vaadiyle hızla binaya dönüştürülmektedir. Tokat'ın nüfusu çok artmamaktadır. Özellikle Karşıyaka bölgesinde yapılan konut sayısına rağmen konut fiyatlarının bu denli yüksek olması şaşılacak bir durumdur. Bu artışlar Tokat genelinde de ciddi bir şekilde fiyatlara yansımaktadır. Tokat'ın coğrafi konumu merkez bölgesinin bir vadi içinde olması şehrin gelişimini yeşil ırmağın kenarında uzanan düz Karşıyaka bölgesine yöneltmiştir. Günümüzde kentsel dönüşüm ve kentin çevresindeki tepelere yapılan konutlara rağmen bu bölgenin çekim alanı olması fiyatlar üzerinde önemli bir etkidir. Çevremde yaşayan eskiden bağ-bahçe sahibi olan komşularımın çok katlı binalar içinde daracık bahçelerinde halen tarımsal faaliyetle uğraştıklarını görmem beni çok şaşırtıyor. Kısaca bölgenin hızla betonlaşması ekonomik açıdan bazı kişileri mutlu edebilir ama bu bölgede yaşayan birisi olarak yeşil alanların hızla azalması, nefes alacak yerlerin kalmaması üzüntü verici.

Sonuç

Kentleşme sürecinin Türkiye'de kentler üzerindeki en önemli etkilerinden birisi hiç kuşkusuz barınma ve konut sorunu üzerinde gerçekleşmiştir. Hızla göç alan kentler barınma sorununu çözebilmek için önceleri gecekondular, sağlıksız, alt yapısı olmayan alanlarda meydana gelen konutlarla karşılaşırken ilerleyen dönemde kent merkezinin çevresinde bulunan yeşil alanları yok eden, kentsel dönüşüm süreciyle kent merkezlerindeki alanları bir rant aracı haline getiren bir yapıya dönüşmüştür. Bu sorunlar büyük kentlerin temel kentsel sorunları arasında görüldüğü gibi küçük ve orta ölçekli kentlerinde temel sorunları arasında da görülmektedir. Özellikle tarıma dayalı kentlerin kırdan kente aşırı göç alması kent çevresinde bulunan verimli tarım arazilerinin imara açılmasına ve yok olmalarına neden olmuştur. Bu durumla alakalı örneği Tokat kent merkezinin çevresinde yer alan Karşıyaka bölgesinde mevcut olan bağ ve bahçeler üzerinden örneklerini göstermek mümkündür. Önceleri bölge sakinlerinin yaşadığı, ektiği ürünleri yetiştirdiği yerler olan bu alanların hızla kentlin içine çekilerek konutlara dönüştürülmesi bu bölgede tarımla uğraşan insanlar kadar bu bölgede yaşayan insanları da yakından etkilemiştir. Tarım arazilerinin kaybolması, iş kaybı, göç, kira ve konut fiyatlarının hızla artması, beraberinde bu arazileri toplayan bir rantçı grubun ortaya çıkması gibi birçok sorunun kaynağı haline gelmiştir. Bu konuyla alakalı görüşlerine başvuru alan bölge sakinlerinin ifadelerinde de görüleceği gibi bir hoşnutsuzluk durumunun olduğu göze çarpmaktadır. Ancak ekonomik kaygıları bu sorunun göz ardı edilmesine neden olduğu ve daralan arazilerin konutların bahçelerinde kalan 1-2 metrekare alan içinde hobi bahçesi gibi sınırlı olarak gerçekleştirilerek tatmin edilmeye çalışıldığı görülmektedir. İşin acı tarafı bu olumsuz durumun varlığına rağmen kimsenin yakınmaktan ziyade bir şey yapmamasıdır. Tokat bölgede kendi kendine tarımsal açıdan yetebilen verimli arazilere sahip sayılı illerdendir. Bu bilincin farkında olarak konut ve imar politikalarının günü kurtarmak, kısa vadede kar

elde etmek yerine, uzun vadeli geleceği de öngören bir şekilde yapılması düz tarım arazileri yerine daha kırsal alanların konut ve imara açılmasını ön gören politikaların geliştirilmesi, gelecek nesiller için daha uygun olacaktır.

Kaynakça

- Adilhan, Ö., Ünverdi, L. (2018). Kentsel Yenileme Sürecinde Kentsel Tasarımın Önemi: Aydın-Söke Örneği. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (1), 226-261.
- Bal, E. ve Akyol Altun, D.(2016). İzmir’de Neoliberal Kentleşme Eğilimleri Kapsamında Lüks Konut Üretiminde Yeni Yaklaşımlar: Folkart Konut Projeleri. Planlama Dergisi, 26(1), 65-80.
- Bayraktar, E. (2007). Bir İnsanlık Hakkı Konut TOKİ’nin Planlı Kentleşme ve Konut Üretim Seferberliği, Boyut Yayın Grubu
- Coşkun, Y. (2016). Konut Fiyatları ve Yatırımı: Türkiye İçin Bir Analiz. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (2), 201-217.
- Çalışkan, V. ve Sarış, F. (2011). Çanakkale Şehrinde Üniversite Ve Konut İlişkisi. Doğu Coğrafya Dergisi, 13 (20), 215-237
- Çetin, S. (2015). Kalkınmada Kentleşme ve Konut Politikalarının Önemi. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 4 (1), 293-304.
- Ergun, Cem ve Gül, H. (2010). Barınma Hakkının İhlal Edilmesi Sürecinde Kentsel Dönüşüm Projeleri”, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu,
- Ergüder, B. (2017). Türkiye’de İnşaat Sektöründe Büyüme ve Menkulleştirme: Vergi ve Yasal Düzenlemeler, ICOPEC 2017: 8. International Conference of Political Economy, June 28-30, Belgrade / Serbia (edt. Emrah Doğan Şevket Alper Koç), Institutions, National Identity, Power, and Governance in the 21st Century.
- Güven, A. (2016). Urban, Urbanization and Urban Management Needs. Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives, 4 (1), 21-30.
- Güven, A. (2017). Kentsel Sorunların Çözümünde Kent Yönetimi ve Paydaşlarının Rolü. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10 (52).
- Karakaş, A, Deniz, A. (2017). Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Çevre İlişkisi: Çevreye Rağmen mi-Çevreyle Birlikte mi?. Söke İşletme Fakültesi Priene Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (1), 1-10. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/sifpusbd/issue/31688/347426>
- Karasu, M. (2005). Türkiye’de Konut Sorununun Çözümünde Farklı Bir Yaklaşım; Belediye-Toplu Konut İdaresi-Konut Kooperatifleri İşbirliği Modeli, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2005-1,56-87.
- Kaypak, Ş. (2010). Kentsel Dönüşüm Faaliyetlerinin Çevresel Etik ve Sosyal Sorumluluk Açısından Değerlendirilmesi.. Niğde Üniversitesi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3 (2), 84-105.
- Keleş, R., Geray, C., Emre, C., Mengi, A., (1999). Kentsel Toprak Rantının Kamuya Kazandırılması, Öteki Yayınları, Ankara

- Meydan, S. (2013). Kent Planlama Sürecinde Çevre Bilinci ve Kentsel Rant İlişkisi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (1), 175-179.
- Nadaroğlu, H., (1996). Mahalli İdarelerin Yeniden Yapılandırılması, TOBB Yayınları, İstanbul
- Özdemir, H. (2012). “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Akademik Bakış Dergisi*, 30(11), s.1-18.
- Purkis, S. (2016). İstanbul’da İnşaat Odaklı Birikimin Durdurulamayan Yükselişi: Konut Fazlasına Karşın Artan Konut Açığı. *Mülkiye Dergisi*, 40(4), 91-112.
- Şahin, Ç. (2015). Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Dayalı İnşaat Odaklı Ekonomi Modeli Ve Toplumsal Maliyeti: En Temel İnsan Hakları, Sosyal Haklar, Çevre Hakkı Ve Kent Hakkı Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme, no: 51 (2015-1) / 51-81 ,Sosyoloji Konferansları
- Taşar, M . (1999). Rant Kollama ve Ekonomik Kalkınma. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (1-2), 349-378. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/suhfd/issue/26618/280626>
- Tekeli, İ. (1996). Türkiye’de Yasamda ve Yazında Konut Sorununun Gelişimi, TOKİ, Ankara.
- Yüksel, H. (2014). Konut Maliyet Faktörleri ve Konut Politikaları Kapsamında Türkiye’de Konut Sektörünün Eko-Analizi. *Kastamonu Üniversitesi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 16-41.
- Yüksel, U. & Akbulut, M. T. (2009). Tüketim odaklı mimarlığın son yıllardaki yeni ürünleri: Rezidanslar. *MEGARON/Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 4(2), 110-118. <https://www.nufusu.com/il/tokat-nufusu> erişim tarihi: 12.05.2020.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 3 Sayı/ISSUE 6 Yıl/YEAR: 2020

Alındı/RECEIVED: 31-10-2020 – Kabul/ACCEPTED: 07-12-2020

Alan Araştırması ve Bilimkurgu Üzerinden İnsan-Teknoloji İlişkisine Bakış: Ankara’da Bir Rezidans ve J.G.Ballard’ın “Gökdeleni”*

An Overview of the Human-Technology Relationship Over a Field Study and a Science Fiction: a Residence in Ankara And J. G. Ballard’s “High-Rise”

Fatma TUNÇER¹

Abstract

This text focuses on a comparison of the social roles of technologies on the basis of similarities and differences between High-Rise, the novel written by James Graham Ballard and the observations based on the field research that was conducted in a residence in Oran, Ankara between 2017-2018. This study deals with the various relationships and interpretations attributed to technologies by those, who are living in buildings that were equipped with various technological tools. What makes a fictional novel meaningful in the context of this

Öz

Bu metin, 2017-2018 yılları arasında Ankara’nın Oran semtindeki bir rezidansda gerçekleştirilen alan araştırmasına dayalı gözlemlerle, James Graham Ballard’ın Gökdeleni romanı arasındaki benzerlikler ve farklılıklar temelinde teknolojilerin sosyal rollerine dair bir karşılaştırmaya yer vermektedir. Bu çalışma, çeşitli teknolojik araçlarla donatılmış binalarda yaşayanların teknolojilerle kurdukları ilişkileri ve teknolojilere atfettikleri anlamlandırmaları işlemektedir. Bir kurgu romanını bu çalışma bağlamında anlamlı kılan husus, romanda

¹Fatma Tunçer, Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji, ftuncer@ankara.edu.tr, Orcid: 0000-0003-0381-2939

* Bu çalışma, Fatma Tunçer tarafından Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Antropoloji (Sosyal Antropoloji) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı’nda hazırlanmış ve 22.06.2018 tarihinde kabul edilmiş olan Rezidans Yönetiminde Sakinler ve Hizmet Verenlerin Teknoloji İle Kurduğu İlişkiler Bağlamında Gündelik Yaşam adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

study are that the differences in the way of accessing to the technological tools and the class positioning based on those differences that is found in the novel is also observed among the occupiers in the residence where the field research was completed. Within this scope, the social roles of technologies and concepts that refer to each other such as positioning of social classes, status, prestige, power and potency will be parallelly opened up in a discussion between a fictional work and a field study. This study aims to show that technologies play a functional role in the operation of the class positioning. Additionally it is intended to demonstrate that the technologies, which can be an indicator of the individual's status and economic power, in turn, can be the tools that help residents to gain authority and privilege among others.

Keywords: Residence, James Graham Ballard, High-Rise, Human-Technology Relationship, Positioning Of Social Class

görülen teknolojik araçlara erişim biçimlerindeki farklılıklar ve bu farklılıklara dayalı sınıfsal konumlanmanın rezidans sakinleri arasında da görülmesidir. Bu kapsamda teknolojilerin sosyal rolü; sınıfsal konum, statü, prestij, güç ve iktidar gibi birbirine işaret eden kavramlar, paralel bir şekilde hem bir kurgu eser hem de alan araştırması üzerinden tartışmaya açılacaktır. Sınıfsal konumlanmanın işleyişinde teknolojilerin işlevsel bir rol üstlendiğini göstermeyi amaçlayan bu çalışma, dışarıya karşı bireyin statüsünün ve ekonomik gücünün göstergesi olabilen teknolojilerin, sakinler arasında da kişilere otorite ve ayrıcalık kazandırabilen araçlara dönüşebileceğini ortaya koyabilmeye yöneliktir.

Anahtar kelimeler: Rezidans, James Graham Ballard, Gökdeleni, İnsan-Teknoloji İlişkisi, Sınıfsal Konumlanma

Giriş

2016 senesinde Yüksek Lisans programı kapsamında bir dersi ortak aldığım arkadaşlarımdan M., eğitim hayatı dışında Ankara Oran'daki bir rezidansta danışmanlık yapıyordu. Ders aralarında işlerinin yoğunluğundan bahseden M., aynı zamanda rezidans hakkında bizleri de bilgilendirmiş oluyordu. Rezidans; Danimarkalı, Kuveytli, İranlı, Amerikalı, Japon ve İngiliz gibi farklı ulustan insanların yaşadığı bir yapıydı. Teknik ekip ve güvenlik gibi farklı birimlere bünyesinde yer veren binada sakinlerin hizmet verenler arasında en çok iletişime geçtiği çalışan grubu, M.'nin de aralarında bulunduğu danışmanlardı. Bu yüzden danışmanların yabancı dil bilmeleri işe alınma kriterlerinin başında geliyordu. Rezidans sakinlerini ve konukları karşılamakla görevli danışmanlar, aynı zamanda onların sorunları ve isteklerini dinleyen ve çözüm üreten kişilerdi. Örneğin, dairesiyle ilgili teknik sorun yaşayan herhangi bir sakin, danışmanlarla iletişime geçiyor, onlar da sorunun çözümüne yardımcı olmak için teknik servisi bu konuda yönlendiriyordu. Bu gibi sorunların çözümüne yardımcı olmaktan,

sakinlerin çocukları için aktiviteler düzenlemeye, kargoları ücretsiz olduğu sürece teslim almaya, taksi çağırma kadar birçok hizmeti sağlayanlar da danışmanlardı.

M.'nin anlattıkları bana geleneksel konutlardaki kapıcılık mesleğini anımsatmıştı. Bu tür bir danışmanlık işi ile "geleneksel kapıcılık" mesleği arasında bir karşılaştırma yapmaya başlamıştım zihnimde. Çevremde gördüğüm kadarıyla apartman sakinlerinin temizlik işlerinden, fatura yatırmaya, ufak tefek tamir işlerinden, eşya taşımaya kadar istek, ihtiyaç ve sorunları ile ilgilenenler de kapıcılardı. Danışmanlık işi "modern kapıcılık/yeni kapıcılık" olarak ele alınabilir miydi? Bu karşılaştırmanın gerçekte ne kadar karşılığı olduğunu, örtüşen ve örtüşmeyen yanlarını bilmiyordum tabi. Ama M., üniversite mezunu olması, İngilizce bilmesi ve yüksek lisans yapıyor olmasından dolayı yaptığı işe farklı anlamlar yüklüyordu. Bu farklar, danışmanları "modern kapıcı" olarak görmeme engel teşkil edecek önemli ayrıntılar mıydı?

2017 yılında rezidans alan çalışmalarına başladım. Her ne kadar birtakım önsel sorularla alana gitmiş olsam da alanda zaman geçirdikçe ve araştırma konusu araştırılıp geliştirilince rezidansla ilgili bende merak uyandıran konular dönüşüme uğradı. Sakinlerin hizmet talepleri ve hizmet verenlerin bu talepleri karşılama biçimleri gibi gündelik pratikler, çalışmamda odaklandığım mevzu olmayı sürdürdü. Ancak bu süreç, rezidans sakinleri ve çalışanlar arasında kurulan ilişkilerle sınırlı kalmayıp, insanların çevresini saran teknolojik araçlarla kurdukları ilişkileri de kapsamaya başladı. Rezidansta gündelik hayatın önemli bir parçasını oluşturan, iş bölümünün sistematik işleyişi için bir model sağlayan teknolojiler söz konusu uzamın ayrılmaz bir parçasıydı.

"Akıllı bina" olarak nitelendirilen rezidans, sakinlerin beklemesini önlemek için tasarlanmış yüksek hızlı asansörler, en ufak ısıda devreye giren hassas yangın alarmları, kendi kendini temizleme özelliğine sahip havalandırma sistemleri, aydınlatma için akıllı sensörler, güvenlik ya da gözetim için gerekli kameralar mevcuttu. Rezidansın satış ofisi çalışanlarının aktardıkları bilgiye göre, daire içinde lokal sıcaklığı ayarlayan otomatik tablet sistemi gibi kontrol ve müdahale sistemleri bulunuyordu. Akıllı tablet sistemine daire sakininin telefon numarası kaydediliyor, kişi dairesinde olmadığı zaman ısıtma, soğutma ve ışıkların kontrolü gibi durumları sesli ya da mesaj yoluyla öğrenebiliyordu. Uzaktan erişimle klima, panjur ya da otopark kapılarının açılıp kapatılabildiği konutlar da mevcuttur. Ama burada konfor ve güvenlik sunulurken, tasarruf da sağlayan teknolojik bir yapı söz konusuydu. Rezidans, bina içindeki ve dışındaki koşulları algılayarak ve enerji kullanımını en aza indirerek verimli, konforlu ve güvenli bir ortamın oluşturulmasını sağlıyor, aynı zamanda sakinlerin uzak bir lokasyondan kendi mekânlarının takip ve kontrolünü sağlayan araçlarla etkileşimini mümkün kılıyordu. Kısaca rezidans, bilgi-haberleşme ağlarından, konfor, güvenlik ve tasarrufun sağlanmasına dek çeşitli standartları içinde barındıran ve kendi kendine yetebilen bina olma özelliğiyle "akıllı" bir binaydı.

Rezidans, alışveriş merkezi ve sosyal tesisler gibi sakinlerin ihtiyaçlarını dışarı çıkmadan giderebilecekleri bir sisteme sahipti. Danışmanlık ve güvenlik, giriş katında bulunuyordu. Giriş katın üzerinde "sosyal kat" diye adlandırılan birinci sosyal katta teknik bakım ve onarım tesisleri vardı: bu

katın koridorlarında klima teknik servis, asansör teknik servis, teknik hacim ve su deposu gibi yazıların yer aldığı çok sayıda kapı yan yana sıralanmıştı. Sosyal iki katı; yüzme havuzu, hamam, sauna, masaj odaları, fitness, basketbol, masa tenisi, bilardo ve sinema salonlarını içeren sosyal tesislere ayrılmıştı. Sosyal üç katında yönetim ofisi, rezidans hakkında müşterileri bilgilendiren satış ofisi, yönetim ile ilgili kararların alındığı toplantı odaları ve çocuk oyun salonları vardı. Aynı zamanda çalışanlardan edinmiş olduğum bilgilere göre rezidans sakinlerine alışveriş servis hizmetinden, araç kiralama, uçak rezervasyon, ulusal ve uluslararası kargo, kuru temizleme, bebek/çocuk bakıcılığı, doğum günü organizasyonu gibi hizmetlere varan pek çok imkân tanınıyordu.

Bina içindeki sistemlerin verimli bir şekilde işlemesi, hizmet verenlerin doğru bir şekilde koordine edilmesini gerektiriyordu. Muhtemelen M.'nin işine farklı anlamlar yüklemesinin nedeni, geleneksel kapıcıların yükümlülüklerinin rezidansta işbölümü ile farklı birimlere ayrılması ve teknoloji kullanımının ön plana çıkmış olmasıydı. Katların temizliği ile temizlik ekibi; klima, asansör, ışıklandırma gibi araçların bakım, onarım ve kontrolüyle teknik ekip ilgileniyordu. Danışmanlar, telefon dışında "e-yönetici" isimli program üzerinden sakinlerin talep ve sorunlarıyla ilgileniyor ve gerekli birimlere durumu aynı program üzerinden bildiriyorlardı. Güvenlik, bilgisayarlara yüklenmiş kamera sistemi uygulaması ile giriş katını, rezidansın dört katlı otoparkını ve her bir kata ait koridorları izliyordu.

Satış ofisinden edindiğim bilgilere göre, yüz seksen beş metre yüksekliğindeki rezidans, kırk sekiz katlıydı ve üç yüz altı daireden oluşuyordu. Binada 2+1'den başlayan ve 7+1'e kadar devam eden farklı seçeneklerde daireler mevcuttu. Bu daireler; balkon sayısı, metrekaresi ve dairenin manzarasına göre farklı tipte seçenekleri içeriyordu. Örneğin, kırk yedi ve kırk sekizinci katta 7+1'den oluşan, "penthouse" denilen altı yüz metre kare genişliğinde, Ankara manzarasına her açıdan bakan panoramik görüş açısına sahip iki tip daire vardı. Satılık ve kiralık daire seçenekleri sunan rezidans, kiralık dairelerin fiyatları beş bin ila on bin Türk Lirası arasında iken, satılık dairelerin fiyatları üç milyon ve on milyon Türk Lirası arasında değişiyordu. Çalışanlarca dile getirilen "üst kat-alt kat" ayrımında üst kat, kırkinci kat ve üzerindeki dairelere; alt kat ise kırkinci kat altındaki dairelere karşılık geliyordu ve üst katlara doğru daire fiyatları artış gösteriyordu.

Konsolos, büyükelçi, milletvekili, doktor, avukat, mühendis, şirket sahipleri, NATO'ya bağlı askerler ve farklı spor branşları ile ilgilenen sporcular gibi çeşitli meslek gruplarına mensup sakinlerin daire tercihleri; maddi gelir düzeyi, mesleğe bağlı olarak şehirde kalma süresi, saygınlık ya da statü gibi farklı nedenlere bağlı olarak değişiklik arz ediyordu. Örneğin askerler ve sporcular bir yılına kiralanan dairelerde otururken, "şehir manzarasına her açıdan bakmanın hazzını yaşamak isteyen" Ş. gibi şirket sahipleri üst katlarda oturuyordu. Meslek gruplarının sınıf farklılıklarının göstergesi olarak ele alan Pierre Bourdieu (2015: 159) elde edilen gelir miktarının yanı sıra üst düzey mesleklerin kişiye belli bir saygınlık ve statü kazandırdığına değinir. Bu da akabinde bireyleri ya da grupları toplumsal saygınlık ölçütlerine göre derecelendirmeye neden olan sınıf farklılıklarını meydana getirmektedir. Sınıf göstergesi olarak ele alınabilecek meslek grupları, dışarıya karşı simgesel bir dayatma işlevi görebilse de rezidans sakinlerinin

kendilerini meslekler üzerinden ayrıştırdıklarını söylemek pek mümkün değildi. Daha ziyade her bir katın hiyerarşiye işaret ettiği rezidans, üst kat-alt kat ya da kiracı-daire sahibi gibi ayrımlar ve sakinlerin binanın teknolojik imkânlarını kullanma konusundaki önceliklerinin değişmesi üzerinden işleyen sınıfsal konumları söz konusuydu. Rezidansın sunduğu imkanlara erişim, rezidans sakinlerinin tamamı için geçerliydi. Ama alt katlarda yaşayan kiracılar, daire sahibi olan üst kat sakinlere göre teknolojik imkânlardan daha sınırlı faydalanıyordu. Örneğin, park yeri sayısı oturlan dairelerin metrekaresine ya da kişinin sahip olduğu daire sayısına göre değişiyordu. Otoparkta asansörlere yakın yerler, üst kat sakinlerin araçlarına ayrılıyordu. Bina içinden alışveriş merkezine doğrudan geçişi sağlayan özel tanımlı kartlar, üst kat sakinleri için birden fazla çıkartılıyordu.

Bu kapsamda bu çalışmada aynı uzamı paylaşan sakinlerin teknolojilere erişim biçimlerinde görülen farklılıkların işaret ettiği anlamlar üzerinden insan-teknoloji ilişkilerinden bahsedeceğim. Teknolojileri kullanma konusunda üst kat sakinlerine ya da daire sahiplerine tanınan ayrıcalıkların bina içinde bir hiyerarşi oluşturması ve bunun beraberinde getirdiği sınıfsal konumlanma çalışmanın odağında yer alıyor. Bu bağlamda James Graham Ballard’ın 1975 yılında kaleme aldığı, sınıfsal konumlarına göre insanların yerleştikleri gökdelende insanların teknoloji ile kurdukları ilişkileri ve anlamlandırmaları işe koşan Gökdeleni (2015) isimli bilimkurgu niteliği taşıyan romanı da bizim açımızdan hayli anlamlı görünüyor. Biri bilimkurgu bir anlatı, diğeri ise alan çalışmamdaki gözlemlerime dayanan gerçek bir rezidans hikâyesi arasında ilerleyerek insan-teknoloji ilişkileri ve teknolojiye yüklenen anlamları sınıfsal konum, statü, prestij, güç ve iktidar gibi birbirine işaret eden kavramlar üzerinden ele alacağım. Çünkü Ballard’ın romanındaki gökdelende olduğu gibi, alan çalışmamı yürütmüş olduğum rezidans da teknolojik araçları kullanma biçimlerinde görülen eşitsizlikler ile işleyen sınıfsal konum, üst kat sakinlerine tanınan ayrıcalıklarda ifadesini buluyor ve sakinlerin hiyerarşik olarak bina içinde ayrışmalarına işaret ediyordu. Bu çerçevede bu çalışmada rezidans gündelik hayatın önemli bir parçasını oluşturan teknolojilerin sosyal rolü, aynı uzamı paylaşan sakinlerin teknolojilere erişim biçimlerinde görülen farklılıklar üzerinden ele alınacak ve yine teknoloji kullanımındaki önceliklerin değişmesi olgusunun sınıf farklılıklarına dayalı bir dünya yarattığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Sembolik Ayrımları Teknolojiler Üzerinden Okumak

Doktor, akademisyen, vergi müşaviri, müdür ve reklam ajansı sahiplerinden oluşan ve sakinlere huzurlu ve güvenli bir yaşam vaadi sunan Ballard’ın hikâyesindeki gökdelen; şehrin kalabalık sokaklarını, trafik sıkışıklığını arkalarında bırakmak isteyenler için Londra’nın merkezine üç kilometre uzaklıkta yer alır. Alışveriş merkezinden ilkokula, restorandan havuza, bankasından kuaförüne kadar ihtiyaç duyulacağı varsayılan her şey ve her türlü hizmet, bu büyük yapıda yaşayan insanlara sunulmuştur. Teknolojik araçlarla donanmış ve teknolojinin sunabileceği yaşam şekilleri arasında en azından birine işaret eden bu durumun benzerine alan çalışmamı yürüttüğüm rezidans da rastlanıyordu. Rezidansa ait internet sayfasında “hayallerin, prestijin ve yaşam standardının yükseldiği” iddiaları ile temsil edilen bina, sakinlere güvenlik, sosyal tesislere yerinde erişim kolaylığı ve “lüks” bir

yaşam gibi vaatlerde bulunuyordu. Yapılan görüşmeler neticesinde sakinlerin beklentilerinin “birden çok sosyal tesise tek bir çatı altında erişim sağlamak, teknik sorunlarla ilgilenmek gibi işlerden muaf olmak, prestij ve statü elde etmek” yönünde olması da rezidansın vaatleri ile örtüşüyordu. Rezidansta yaşayanlar, tıpkı Gökdeleni sakinleri gibi farklı imkânlar dâhilinde rezidansın kendilerine “yeni” bir yaşam sunacağı inancıyla bu rezidansı tercih etmiş olmalıydı.

Gökdeleni gibi rezidansın konumu da şehrin görece uzağında yer alıyordu: Şehrin devamıydı ama bir yerde sonundaydı da. Şehir merkezinde kullanılan noktalardan uzaktı ama her türlü hizmetin bina içinde yer alması ile adeta kendi başına bir şehir uzamıydı. Rowland Atkinson ve John Flint (2004: 877-878) kentin yerleşim alanından görece uzağına inşa edilen ve çeşitli tesislere bünyesinde yer vererek yüksek gelire sahip insanların sosyal temastan kaçınmak, kendilerini geniş bir kitleden uzak tutmak ve güvenliklerini teminat altına almak için kendi yaşam alanlarını kurdukları konutlardan “kapalı topluluklar” olarak söz ederler. Gökdeleni ve rezidansın hem şehirdeki konumları hem de gündelik hayatı meşgul eden gereksinimlerin ve hizmetlerin kendi içlerinde sunuluyor olması da “kapalı topluluklar” bağlamında değerlendirilebilir.

Büyükelçilik binaları, alışveriş merkezleri ve yüksek katlı site konutlarıyla çevrelenen bir alana inşa edilmiş rezidans, binanın ve rezidans sakinlerinin güvenliği ayrı bir önem teşkil ediyordu. Salt rezidansın içerisine yönelik önlemlerle sınırlı kalmayan güvenlik tedbirleri dışarıda da emniyet güçleri tarafından sağlanıyordu. Çalışanlara göre rezidansın yüz metre ilerisindeki gecekondu, kişisel güvenliğe tedbir olarak güvenlik güçlerinin varlığını gerektiriyordu. Rezidansın güvenlik personeli K., gecekondu mahallelerinin potansiyel suç alanı olarak kriminalleştirilmesini “Rezidansın da içinde bulunduğu mahalle sakinleri suç işlese bakmazlar; güvenlik ve polisler, sakinlere karşı bir saldırı olur mu diye bekliyorlar” diyerek ifade etmişti. Bina, sokak, mahalle, semt gibi kentsel birimlerin, ekonomik ve sosyal statülerle perçinlenen sınıfsal konumlandırmaların mutlak bir toplumsal uzlaşma içinde yatışamayacağına işaret eden karşılaşmaların odağında yer aldığı bir örnek de Gökdeleni romanından verilebilir. Londra’nın kullanılmayan rıhtım alanlarının bulunduğu iki buçuk kilometrelik bir alana inşa edilen Gökdeleni de farklı mimarisi ile çevresinde bulunan 19. yüzyıldan kalma taşlı evlerden kendini ayırır. Birbirinin aynısı beş ayrı binadan oluşarak Viktoryen tarzı evlere karşı bir bütünlük sergileyen Gökdeleni ile gecekondu mahallesinin “çarpık” evleri arasından kırk sekiz kat boyunca yükselerek ayrı bir kent imgesi oluşturan rezidans, Richard Sennett’in Gözün Vicdanı (1999: 52) isimli kitabında değindiği gibi şehrin düzensiz ve karmaşık yapısına karşılık “kontrollü” bir kent imajı yaratıyor görünür. Sennett için bu “kontrollülük”, aynı zamanda şehrin silüeti üzerinde güç ve otoriteyi görünür kılar. Gökdeleni kentsel imgesinde sabitlenmiş güç ve otorite, Dr. Laing’in gökdelenlerin güneşe meydan okuduğunu düşünmesinde karşılığını bulurken, rezidansın muhitini izleyen kameralar, güvenlik personeli, emniyet güçleri ve rezidansın kendisi çevresine karşı örülen “duvarlar” gibiydi. Fiziksel olabildiği gibi sembolik olarak da örülebilen duvarların, insanların birbirlerini tehdit olarak varsaymasından dolayı karşılıklı bir uyarıcı işlevi gördüğü (Sennett, 1999: 15) ve aynı zamanda etrafa “otoriter” bir duruş sergilediği de söylenebilir. Kameralar, güvenlik güçleri gibi tematik unsurların yanı

sıra rezidansın "artalanıyla tezatlık oluşturan belirgin formu ve uzamsal konumunu öne çıkaran fiziksel karakteristiği" (Lynch, 1960: 78-79) rezidansı güçlü bir yapıya sahip gösteriyordu. Ama bu durum duvarların aşılamadığı anlamına gelmemeli. Rezidansın bulunduğu konumda kamuya açık alışveriş merkezlerinin varlığı, sınır ihlallerine neden olmaktaydı. İsteyen herkes buraya gelip, alışveriş yapabilir ve zaman geçirebilirdi. Bu sebeple sakinlerin sosyal temastan kaçınmalarını ve dış dünyadan kendilerini soyutlamalarını sağlayacak "kendi içine kapalı, mutlak bir kendilik" (Simmel, 2015: 17) oluşturan "izole" bir toplumdaki bahsetmek mümkün görünmüyordu.

Rezidansın şehirdeki konumu ve mimarisi ile yaratmış olduğu ayrım, rezidansa ait teknolojik araçların kullanıcılara ayrıcalık tanıması üzerinden de okunabiliyordu. Bir alışveriş merkezi ile bütünleşik rezidanda sakinler, kendilerine rezidans yönetimi tarafından tahsis edilmiş özel tanımlı kartlar ile bina içindeki özel tanımlı kapılara kartlarını okutup, doğrudan alışveriş merkezine geçiş yapabiliyorlardı. "Özel tanımlı kartlar sayesinde alışveriş merkezine dışarıdaki insanların kullanmadığı bir yolla gidebilirsin. Elinde X (rezidansın ismi) yazılı kartlar var, kapıya okutuyorsun seni alışveriş merkezine çıkarıyor, işte bu kadar basit" diyen rezidans sakinlerinden S.'nin belirttiği gibi, rezidanda içeri ve dışarı arasında ilişki kuran özel tanımlı kartlar, sakinlere ihtiyaçlarını bina içinde hızlı ve kolay bir şekilde karşılama fırsatı sunuyordu. Akıllı tabletlere entegre edilen alışveriş servis hizmeti uygulaması ile siparişlerini market görevlilerine ileten sakinler, dairelerinden çıkmadan da alışverişlerini yapabiliyorlardı. Farklı fonksiyonları bünyesinde barındıran rezidanda; tesislere yerinde erişilebilirlik, sakinlerin gündelik deneyimlerini aynı mekânda gerçekleştirilebilmelerine imkân tanıdığı gibi farklı teknolojilerle sunulan kesintisizlik, zaman-mekân ilişkisinin daha verimli kullanımını sağlıyordu. David Harvey'in (1989: 240) "zaman-mekân sıkışması" olarak adlandırdığı bu durum, gündelik yaşamdaki mekânsal uzaklıkların teknolojik araçlar vasıtasıyla aşılması anlamına geliyordu. Öte yandan sakinlerce "zenginlik, lüks, konforlu bir yaşam" gibi anlamlar yüklenen teknolojiler, bireyin sosyal statüsünü ve ekonomik gücünü teşhir edebileceği bir gösterge haline gelebiliyordu. Özellikle özel tanımlı kartların rolü, sakinlerin gözünde sadece kendine özgü verimliliğinde karşılık bulmuyor, algılanan prestijin bir parçası olarak da kendini gösteriyordu. Bu durum, teknolojilerin yalnızca verimlilik ve üretkenliğe katkı sağlamayıp, aynı zamanda güç ve otorite biçimlerini somut bir şekilde ortaya koyabileceklerine değinen Langdon Winner'ın "politik araçlar" (1986) olarak nitelendirdiği teknolojileri akla getiriyordu. Winner'a göre (1986: 25) ekonomik ve sosyal güçler tarafından şekillendirilip, anlamlandırılan teknolojiler, gücü ve ekonomiyi elinde bulunduranlar tarafından otoritelerini ve ayrıcalıklarını gösteren araçlar olarak kullanılabilirler. Bina içinden alışveriş merkezine doğrudan giriş yapabilmek için tasarlanmış kapılar ve özel tanımlı kartlar sayesinde rezidans sakinleri, kamuya açık alışveriş merkezine dışarıdan gelen müşteriler gibi X-Ray cihazından geçemediklerini ve detektörler ile aranmadıklarını söylüyorlardı. Bu bağlamda hayatı kolaylaştırmaya yönelik işlevselliği yanında belirli güç, iktidar ve yetki biçimlerini somutlaştıran teknolojiler, bina sakinlerini dışarıdakilerden farklı kılmada konusunda da bir rol üstlenebiliyordu. Temel hayat koşullarındaki farklılıkların refah beğenileri ile zorunluluk beğenileri arasındaki farka dayandığına ve bunun da statü ayrımına neden olduğuna değinen Bourdieu'nun işaret

ettiği gibi (akt. Swartz, 2018: 232) zorunluluktan ziyade bir yaşam biçimi haline gelen özel tanımlı kartlar ile rezidans sakinlerine tanınan ayrıcalığın, dışarıya karşı simgesel bir iktidar uyguladığı da söylenebilir.

Teknolojinin varlığı ile dışarıya karşı bir nevi “biz ve onlar” ayrımının yansımaları, Gökdeleni isimli kısa hikâyede de karşımıza çıkar. Binada yaşayanların eğitim seviyeleri yüksektir, lüks otomobilleri vardır ve tarz giyimleriyle zarif bir şekilde döşenmiş dairelerinde sabahlara kadar süren partiler düzenlerler. Dışarıdaki kalabalığa karışmadan gökdelenin “güvenli” ortamında kendilerine ait havuzda gönüllerince eğlenir, marketlerinde alışveriş yapar ve yemeklerini binanın restoranlarında yerler. Sebastian Groes (2012: 126-127) gökdelen sakinlerinin şehir merkezinden uzakta yaşamalarını hem diğer insanlardan kendilerini soyutlamak hem de şehrin kısıtlayıcı öğelerinden uzak kalarak kendi “oyun alanları” nı kurmaları üzerinden okur. Ballard’ın temsili olarak Londra’nın merkezini emek ve kapitalist alanı, banliyöleri ise “boş zaman” alanları olarak ele aldığına değinen Groes’e göre, gündelik hayatı örgütleyen kapitalist sistemin çalışma üzerine kurulu akışı gökdelende kesintiye uğrar. Burada çalışmak, yerini eğlenceye bırakır. “Oyun alanlarındaki” partilere eşlik eden alkol kullanımı ve uykusuzluk, sakinlerin gökdelendeki gündelik hayat ritimlerinin bir parçasıdır. Her ne kadar Groes, banliyö ve merkez karşıtlığı üzerinden üretken-üretken olmayan ya da çalışma-boş zaman ayrımına başvursa da, banliyölerdeki “keyfe keder” yaşam tarzı kapitalist örgütlenmenin dışında değildir. Ballard; eğlence anlayışları, zevkleri ve hayat görüşleri ile “kusursuz” bir yaşam süren homojen bir insan topluluğundan söz eder görünse de gökdelende eşitsiz ilişkilerin ve sınıf farklılıklarının aşılması söz konusu olmaz.

Rezidans ve Gökdeleni’de Sınıfsal Konumlanma

Mekânın tasarımı ve sakinlere sunulan hizmetlerde önceliklerin değişmesi, sakinlerin oturdukları katlara göre sınıflandırılmalarına yol açmaktadır. Modern yaşamdaki sınıf nosyonu, Gökdeleni’de kapitalist dünyadaki denkliklerinden farklı bir tür sosyal ilişki ortaya koyar ve bu fark, mekânın ve fiziksel çevrenin düzenlenmesi ile vurgulanır (Ultav, 2006: 8). Söz konusu düzenlemelerin, Gökdeleni ve rezidansla teknoloji etrafında şekillendiği söylenebilir. Gökdeleni’de yüksek hızlı asansörler, sadece üst katta oturanların kullanımına açıktır. Otoparkta sakinlere ayrılan park yerleri, sakinlerin hangi katta oturduğuna bağlı olarak ayarlanmış ve binaya yakın olan park alanları üst katlarda oturanlara ayrılmıştır. Binanın otuz beşinci katındaki yüzme havuzundan ve oyun bahçesinden sadece üst kattakiler faydalanabilirken, şikâyetlerin dinlenmesi, sorunların çözümü gibi konularda da üst kat sakinlerine öncelik tanınmaktadır. Gökdeleni’de olduğu gibi, üst-alt kat ya da satılık-kiralık daireler ayrımı üzerinden rezidansın kırk sekiz katının kendi içinde hiyerarşik bir düzeni olduğu açıktır: balkon sayıları, metrekaresi ve dairenin manzarasına göre farklı tipte ve farklı fiyatlarda seçenek sunan rezidansla daire sahipleri genelde kırkinci kat ve üzeri katlarda yaşarken, kiracılar kırkinci kat altındaki katlarda yaşıyordu. Bina aidatları, sosyal tesislerin bakım ve onarımı için ödenen ücretler, dairenin metrekaresine ve bulunduğu kata göre değişiyor, metrekaresi daha geniş olan üst katlarda oturan sakinlerden daha fazla ücret alınıyordu. Üst kat sakinleri ile alt kat sakinlerinin teknolojik araçları kullanma biçimlerinde görülen farklılıklar, Ballard’ın Gökdeleni’deki gibi rezidansın günlük

dinamizminde de kendini gösteriyordu. Sakinler arasında teknoloji kullanımındaki önceliklerin değişmesi ve üst kat sakinlerine tanınan ayrıcalıklar ise şunlardı: Park yeri sayısı, oturlan dairelerin metrekaresine ya da kişinin sahip olduğu daire sayısına göre değişiyordu. Otoparkta asansörlere yakın yerler, üst kat sakinlerin araçlarına ayrılıyordu. Bina sakinlerine tanınan alışveriş merkezine bina içinden doğrudan geçişi sağlayan özel tanımlı kartlar, yine üst kat sakinleri için birden fazla çıkartılıyordu. Daire sahibi olmak aynı zamanda gerektiğinde kuralların da ihlal edilebileceği anlamına geliyordu. Günün birinde sakinlerden biri rezidansta aylardır süren tadilatın rahatsız olduğunu danışmana bildirip, tadilatı yaptıran kat sakinine bu durumu iletmesini istediğinde, ilgili sakin "benim orada dört dairem var, idare edilecek artık" deyip telefonu danışmanın yüzüne kapatmıştı. Rezidansta kişinin kaçınıcı katta oturduğuna bağlı olarak hem sakinlere sunulan hizmetlerin çokluğu değişiyor hem de üst kat sakinlerine ya da birden fazla dairesi olanlara karşı daha fazla müsamaha gösterilebiliyordu. Teknolojiler, ekonomik gücün göstergesi olabildiği gibi kişiye başkaları üzerinde hâkimiyet kurma yönünde otoriter bir duruş kazandırıyor ve rezidans sakinleri arasındaki ayrımı net bir şekilde serimleyebiliyordu.

Rezidans sakinleri teknolojinin nimetlerinden yararlanmadaki farklılıkları çok da önemser gibi görünmeler de Gökdeleni'de zaman içerisinde binada yaşanan ve her biri beraberinde bir diğerini taşıyan teknik arıza ve aksamalar, mekânın kullanımındaki güç ve egemenlik ilişkilerini daha görünür hale getirir ve açık bir sınıf savaşının yaşanmasına neden olur. Havalandırma sistemi arızalanır, elektrik sisteminde aksaklıklar olur, çöp kanalları tıkanır, asansörler kullanılmaz hale gelir, dairelerdeki elektrikli aletler işlemez olur. İnsanlar asansör kapılarını tekmelemek ve yangın kapılarını kırmak gibi binaya verdikleri her bir hasar ile binayı protesto etmeye başlarlar. Alt katlarda yaşayanlar, yukarıda yaşayan insanlara karşı hınçlarını, teknolojik araçlarla donanmış ve teknolojinin sunabileceği yaşam şekilleri arasında en azından birine işaret eden bu binadan çıkarırlar. Rezidans da yaşanan teknik arızalar, sakinlerin beklentileriyle örtüşmeyebiliyor ve Gökdeleni'deki gibi binaya zarar vermeye varmasa da sakinlerin hayal kırıklığına uğramalarına sebebiyet veriyordu. Rezidans sakinlerinden kimi, binanın giriş yerinin araba mezarlığına döndüğü konusunda memnuniyetsizliğini danışmanlara dile getiriyor, kimi ise bebek arabasını ya da ayakkabılarını kapı önüne bırakan komşusundan yakınıyordu. Kimi sakinin dairesinde sigorta atıyor, klimalar bozuluyordu. Kimi, kapı kollarının elinde kaldığından ya da duvarda kabarma meydana geldiğinden şikâyet ediyordu. Danışmanlar teknik servise haber veriyor, en kısa zamanda sorunun çözülebilmesi için gereken ne ise yapılmasına özen gösteriyorlardı. Ama sakinlerin sabırsız tutumları, bir şeylerin rayına oturmasının ve sorunların çözümünün zaman gerektirdiğini kabullenmek istemediklerini gösteriyordu. Bu durum, teknoloji vasıtasıyla başka bir hayatı satın aldığını düşünen insanların nezdinde bir çeşit "büyünün bozulması" anlamına geliyor gibiydi.

Rezidansın vaatleri doğrultusunda teknolojilerin kendilerine sunabileceği yaşam şekillerinden herhangi birine denk düşmeyen hususlar, binada ayda bir defa düzenlenen toplantılarda sakinlerin ufak çaplı münakaşa yaşamalarına neden oluyordu. Rezidans içi hizmet ve hizmet verenlerin yönetiminden sorumlu işletme müdürü B.'nin anlattıklarına göre tartışmalar, ısınma sorunu veyahut havalandırmaların iyi çalışmaması gibi genelde binanın teknolojik kusurları üzerine yaşıyordu. Gökdeleni sakinlerinin aralarındaki tartışmalara zemin hazırlayan teknolojik sorunlar, rezidans da sakinlerin tartışmalarının

arkasındaki temel unsurdu. Ancak ilk olarak binaya ve nihayetinde birbirlerine karşı mücadele edebilecekleri bir yaşam alanına dönüşen Gökdeleni’de teknik sorunlar ve hizmetlerde yaşanan aksaklıklar, binanın kusursuz olmaması ya da teknik arızalarla ilişkilendirilmemektedir. Teknolojik arızalardan üst kat sakinleri sorumlu tutulur. Sakinlerin teknolojiye ziyade birbirlerini suçlamaları, teknolojiye duydukları güvenden ziyade teknolojiye dair işlevselci bakış açısını yansıtmaktadır. Teknolojilerin nötr olduğunu ileri süren işlevselci bakış (Waelbers, 2011: 18) teknolojilerin etkilerinin iyi veya kötü bir şeyle sonuçlanmasını insanların onları daha iyi ya da daha kötü amaçlar için kullanmalarına bağlamaktadır. Nitekim üst kat sakinlerinin binanın teknolojik işlerinin idaresini en başından beri ellerinde tutmaları Gökdeleni içinde sınıf farklılıklarına dayalı bir dünya yaratır. Teknolojilerin işlevselliği, sakinlerin teknolojileri elde etme ve kullanma durumuna göre değişir. Üst kat sakinleri, kendi seviyelerinde görmedikleri ve binaya ait olmadıklarını düşündükleri alt kat sakinlerinin yukarı katlara erişimini engellemek için asansörlerin kontrol panellerine zarar verirler. Yangın kapılarını kilitlerler. Elektrik sistemlerini bozarlar. Üst kat sakinlerinin mevcut konumlarını ve ayrıcalıklarını koruma çabasına karşılık, alt kat sakinleri ise yukarı katlara çıkmaya çalışarak sınıf atlamaya ve statüyü eşitleme çabasına düşerler. Bu durum Bourdieu’nun (akt. Swartz, 2018: 251) hiyerarşik olarak konumlanmış insanları, bir toplumsal alan içerisindeki göreceli konumlarını korumaya ya da yükseltmeye yönelik stratejileri uygulayan aktörler çerçevesinde ele aldığı sınıf mücadelesine denk düşer. Rezidansta yaşanan mücadeleler, Gökdeleni’de olduğu gibi teknolojileri ele geçirmeye dayanan bir sınıf mücadelesine dayanmıyordu. Ancak iktidarlarını sürdürmek için teknolojik araçları birbirlerine karşı kullanma ve bunun sonucunda yaşanan tartışmaların şiddetli eylemlere dönüşme ihtimali vardı.

Rezidansta yönetimin el değiştirmesiyle yönetim kurulu üyelik mevki boş kalmış, yapılan toplantıda kat sakinlerinden A.’nın yönetim kurulu başkanı seçilmesine oybirliği ile karar verilmişti. Bir şirket sahibi olan A., hizmet verenlere göre idari işlerle ilgilenmek yerine liderlik rolü oynuyordu ve iş yerindeki üstünlüğünü bina içinde de sürdürüyor olmaktan oldukça memnun görünüyordu. Üye seçildikten sonra A.’nın havuzdan çıkmadığı ve gününün büyük çoğunluğunu sosyal tesislerde geçirdiği söylentiler arasındaydı. Rezidansda uzun bir süre gerginliğe sebep olacak olay da bu alanda yaşanacaktı.

Sosyal tesislerin bakım ve idaresinden sorumlu personelden dinlemiş olduğum olayın hikâyesi kısaca şöyleydi: Rezidansda havuzu kullanmanın kuralları vardı. Rezidans sakinleri önce duş alıp, bone taktıktan sonra havuzu kullanmalıydı. Günün birinde sakinlerden E., bir arkadaşıyla havuza gelmişti. Her ikisi de duşunu almıştı, ama E.’nin arkadaşı bone takma kuralına uymamıştı. Bu durumu fark eden A., havuza bone fırlatıp “bunu tak lan!” demişti. Sözdeki emir vurgusuyla beraber kullanılan argo kelime, E.’yi sınırlandırmeye yetmiş ve havuzdan çıkıp A.’nın üzerine yürümüştü. Uzun bir sözlü tartışmadan sonra E., orada bulunan cam sehpaye yumruğunu indirerek masayı parçalamış ve arkadaşını da alıp gitmişti. “Hırlı mısın hırsız mısın, sen kimsin? Seni buradan attıracağım” diye E.’nin arkasından tehdit içeren sözler savuran A., olayın ardından daire sakinlerinin kendi aralarında kurdukları WhatsApp grubuna kavga ettiği kişinin fotoğrafını paylaşmış, “hiç kimse bununla konuşmasın” diye yazmıştı. Hizmet verenlere göre bu kavganın sebebi, rezidans kurallarına uyulmamasından daha

fazlasıydı. Rezidansın kırk yedinci katında oturan daire sahibi A.'nın bu kadar ileri gidebilme nedenini E.'nin kiracı olmasına yoruyorlardı. Her ne kadar sakinlerce dile getirilmese de bu durum, bina sakinlerinin kendilerini "kiracı-daire sahibi" şeklinde kategorilere ayırdıklarının işareti gibiydi. Gökdelen'deki üst kat sakinlerin kendi seviyelerinde görmedikleri alt kat sakinlere, önceliğin kendilerinde olduğunu teknolojik araçların idaresini ele geçirmeleri üzerinden göstermeleri gibi rezidans da A., alt kat sakinine karşı tepkisini bone takmama mevzusu üzerinden göstermişti.

Sosyal Düzenlemeleri İşe Koşan Teknolojiler

Havuzda yaşanan kargaşadan haberdar olan rezidans sakinleri bu durumdan hayli etkilenmişti. Böyle bir olayın tekrar yaşanmasının önüne geçebilmek için yönetim kurulu üyeleri ve sakinlerin katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda yeni bir kural alınmıştı: Özel tanımlı havuz kartı. Bu yeni uygulama, sakinlerin yakınlarının havuzu kullanabilmesine engeldi ve çoğu sakinin canını sıkıyan şey, yaşanan kavgadan çok yeni bir kuralın daha kendilerine dayatılmış olmasıydı. Düşünülmüş ve akılcılaştırılmış uygulamalarla hem ikamet edenlere hem de hizmet verenlere birden fazla seçenek sunan rezidans teknoloji kullanımı, aynı zamanda belirli sosyal düzenlemeler gerektiriyor ve bu da insanlar üzerinde denetim kurmaya yol açıyordu. Gökdelen'in en üst katında oturan mimar Royal de tasarımına katkıda bulunduğu binanın başarılı olmasını en başından beri katı kurallara bağlar. Royal için gökdelende yaşamak kontrollü bir davranış tarzını gerektirmektedir. Nitekim rasyonelleştirilen bir toplum "disiplini, düzeni, sistematikliği, resmiliği, rutinleri, tutarlılığı ve metodik faaliyetleri vurgular" (Ritzer, 2016: 150). Öngörülemeyen olayların önüne geçebilmek, gerekli düzenlemeleri mecbur kıldığı gibi mekânsal planlamanın sistematik ilerleyişi de kurallara uymakla işler. Rezidans sakinlerin uymakla yükümlü olduğu kuralları şu şekilde örneklendirebilirim: Sakinlerin gerekli ödemeleri elden değil, banka üzerinden yapmaları zorunluydu. Daire önüne ayakkabı, çocuk arabası gibi eşyaları bırakmak yasaktı. Her sakin, aracının plakasına göre otoparkta kendisine tahsis edilen yere aracını park etmeliydi. Yönetim tarafından kat mülkiyeti esaslarına göre belirlenen kuralların yanı sıra söz konusu denetimin teknolojik boyutu da vardı. Sakinlerin binaya giriş yapabilmeleri için döner kapıyı, yukarı katlara çıkabilmeleri için yüksek hızlı asansörleri kullanmaları gerekiyordu. Özel tanımlı kartlar olmadan bina içinden alışveriş merkezine geçiş yapamıyorlar ve havuzu kullanamıyorlardı. Bunların hepsi teknolojinin insan eylemlerine yön verdiğini göstermekle beraber, sosyal kullanım biçimlerinin teknolojiler üzerinden kurulduğuna da işaret ediyordu.

Teknolojik sistemler ve mekâna ait kurallar, her daim istenilen şekilde işlemeyebiliyordu. Teknik açıdan her şey düşünülmüş ve eylemler akılcılaştırılmış davranışlara dönüştürülmüş de olsa öngörülemeyen olayların varlığı kaçınılmazdı. Zygmunt Bauman'ın belirttiği gibi rasyonellik, "düzenin inkârı olan müphemlik" i (2014: 209) ortadan kaldırmaya yetmiyordu. Aksine karışıklık hep vardı. Her sorunun çözümü başka bir soruna sebep olduğu gibi her bir düzenleme de başka bir düzenlemeyi gerekli kılıyordu. Klimaların bozulması, sigortanın atması, kapı kollarının elde kalması, duvarda kabarma meydana gelmesi gibi teknik ve tasarım hatalarının yanı sıra havuzda bone takma kuralına

bilinçli ya da bilinçsizce uyulmaması ve sonucunda yaşanan tartışmada olduğu gibi, kimi zaman teknoloji ile ilişkilerde insan iradesi ön plana çıkabiliyordu. Öte yandan rezidanslarda kimi sakinlerin kapı önlerine ayakkabı bırakmakta ısrarcı olmaları, günün herhangi bir saatinde tadilat yaptıran sakinlerin diğer sakinleri rahatsız etmesi, bina önüne araçlarını park etmeleri denetim ve kurallara karşı sakinlerin farklı stratejiler geliştirdiklerinin göstergesiydi. Disiplin, düzen, tutarlılık ve sistematikliği sağlama almaya yönelik bu tür akılcılaştırmalar, Gökdeleni içinde de yeni direniş ve mücadele uygulamalarını beraberinde getirmektedir. Toplumun belirli bir kesiminin çıkarlarını temsil eden binada rasyonelleştirilen uygulamalar ve teknolojiler, güçlü gruplar tarafından kontrol edildikleri ölçüde kendilerine ait egemenlik alanları yaratmaktadır. Ancak bu egemenliğin meşruluğu alt kat sakinlerince kabul görmez. Mekân, çatışmaların gözlemlenebileceği bir alanı oluşturur. Binanın özellikleri ile sakinlerin istekleri arasındaki çelişkiler, çatışmalara sebep olur. Çatışmalar, binanın ikinci katında oturan Richard Wilder'ın, otuz yedinci katta oturan bir televizyon aktrisinin köpeğini havuzda boğarak öldürmesi, üst kat sakinlerin yukarı kata çıkmaya cüret eden sakinleri hırpalaması, sakinlerin birbirlerinin dairelerini yağlamaya başlaması gibi daha şiddetli eylemlere dönüşür. Gökdeleni'de denetimin kontrolden çıkması insanların alışlagelmiş olandan farklı davranmalarına hız kazandırır. Gökdeleni sakinleri boş şişeleri, izmarit gibi kişisel atıkları rastgele her yere atmaya başlarlar. Yüzme havuzunun giderek sararan suyunda çöpler yüzer. Yangın kapıları kırılır, asansör lobilerindeki ankesörlü telefonlar sökülür, tırabzanlar parçalanır. Jonathan Davies (2018: 1748) Ballard'ın özgür bir eylemin ifadesini mümkün kılmak için binanın kendisini ve teknolojik araçları bir model olarak tasvir ettiğini söyler. Ama Ballard, Gökdeleni'i sınıf farklılıklarını göstermek için bir metafor olarak kullanmıştır. Farklılıklara ve çeşitliliklere kapalı olma anlamında nötr kentlerden bahseden Sennett (1999:77) gökdelenleri nötrle edici güçler olarak görse de, teknoloji üzerinden Gökdeleni'in sınıf farklılıklarına dair bir toplum eleştirisini temsil ettiği söylenebilir.

Sonuç Yerine

Biri kurgu, diğeri alan çalışmamdan edindiğim gözlemlerime dayanan "gerçek" bir rezidans hikâyesi arasında ilerleyen bu çalışmada, her iki binada yaşayanların teknolojilere atfettikleri ilk ve temel anlamın faydacı bir bakış açısını yansıttığı söylenebilir. Bu faydacı bakış açısının temelinde teknolojilerin gündelik hayatı kolaylaştıran işlevselci yönü ön plana çıkmaktadır.

Teknolojileri "verimlilik" ve "ilerleme" ile eş değer tutan araçsalci yaklaşım, teknolojileri her alanda sınırsız güce giden bir yol olarak kullanma eğilimindedir. Teknolojik ilerleme; insanların performansını, hızını ve verimliliğini artırması yönünde insanlara daha fazla imkân sunar ve daha fazla şey yapabilmeye olanak sağlar (Tiles&Oberdiek, 2014: 251). Bu bağlamda hem alan çalışmasında hem de Gökdeleni isimli romanda sakinlerin teknolojiler ile kurdukları ilişkilerin enstrümentalist terimlerde ifadesini bulduğu görülür. Gökdeleni'de teknolojilerin sağladığı çeşitli sosyal imkânlarla yerinde erişim kolaylığının, sakinleri cezbeden unsurların başında gelmesi gibi, rezidanslarda da hayatı kolaylaştırma, performans, hız ve verimlilik üzerinden teknolojiler anlamlandırılıyordu. "Rasyonel olarak ulaşılan

yöntemlerin toplamı ve insan faaliyetinin her alanında elde edilen verimlilik" (1964: xxv) olarak akılcılaştırılan her unsura "teknik" anlamı yükleyen Jacques Ellul'a göre her şey verimlilik uğruna araçsallaştırılabilir. Gökdeleni'deki gibi rezidans da bir amaca hizmet etmek ve o amacı tamamlamak üzerinden teknolojilere salt bir araç olarak yaklaşılması, teknolojilerin sosyal rolüne dair işlevselci bir yaklaşımın yorumuydu. Gündelik hayata yön veren teknik ve teknolojiler vasıtasıyla rasyonel planlama ile elde edilen verimlilik sayesinde arzu edilebilir sonuçlara ulaşılabileceği varsayılıyordu.

Teknolojiye sahip mimarisi, birden çok hizmeti sakinlere sunan örgütsel yapısı ve yönetim şekli ile hem rezidans hem de gökdelende bireylerin gündelik hayatına dâhil olan teknolojilerin rolü sadece rasyonel düzenlemenin kendine özgü verimliliğinde karşılık bulmaz. Zira teknolojilerin bir sosyal rolü de saygınlık, statü, zenginlik, lüks, prestij gibi anlamlarla örülü oluşudur. Bu örülü anlamlar dolayısıyla birey; şehirdeki konumu, görünümü ve güvenlik ağı ile çevresine karşı statüsünü ve ekonomik gücünü teşhir ediyordu. Bina içinde ise teknolojik araçları kullanma konusunda önceliklerin değişmesi üzerinden işleyen ayrımlar söz konusuydu. Oturulan kata göre teknolojik araçlara erişimdeki öncelik, Gökdeleni'de olduğu gibi rezidans da kişilerin kendilerini ayrıcalıklı kılmalarına yönelik alan açıyordu. Sakinlere sunulan hizmetlerde ve teknolojik araçları kullanma biçimlerinde üst kat sakinlerine tanınan ayrıcalıklar ile ortaya çıkan sınıfsal konumlanma; kişiye imtiyaz kazandırıyor ve sakinler arasındaki ayrımı serimleyebiliyordu. Hayatı kolaylaştırma yönünde işlevsel bir rol üstlenen teknolojiler, iktidar biçimlerini somutlaştırarak sınıfsal konumlanmanın işleyişinde de rol üstlenebiliyordu.

Hem Gökdeleni hem de rezidans teknolojinin işlevi verimli, güvenli, konforlu ve lüks bir yaşama sahip olma üzerinden lanse edilse de iki binada da teknik aksaklıkların yaşanması memnuniyetsizliğe neden olmaktadır. İşlevsellik üzerinden verimlilik unsuru ön plana çıkarken, yaşanan teknik aksaklıklar beklentileri karşılamamakta ve işlevini yerine getiremeyen teknolojiler hayal kırıklığına sebebiyet vermektedir. Ancak Gökdeleni'de daha önce de bahsedildiği gibi teknolojilerin doğrudan insan müdahalesi sonucunda bilinçli bir şekilde arızaya uğratıldığı varsayılır. Teknolojilerin işlevselliği, sakinlerin teknolojileri elde etme ve kullanma durumuna göre değişir. Üst kat sakinleri, kendi seviyelerinde görmedikleri alt kat sakinlerin yukarı katlara erişimini engellemek için teknolojik araçlara zarar verirler.

Bütüne bakıldığında tartışmacıların içinde durduğu paradigmaya göre birçok farklı biçimde yorumlanabilecek teknolojilerin sosyal rolünün, monoblok bir anlam taşımaktan ziyade verimlilik, güç, prestij, statü, zenginlik, otorite, sınıfsal konum gibi pek çok unsurla iç içe olduğunu söyleyebiliriz. Bu, insan-teknoloji ilişkisinin ve teknolojinin sosyal rollerinin sabit değil, aksine kompleks bir yapıya sahip olduğunun göstergesidir. Gökdeleni ve rezidans yaşamının bir parçası haline gelen teknolojilerin insanların seçim, eylem ve düşüncelerine aracılık etmesi ve aynı zamanda bireysel alışkanlıkları, zaman-mekân algısını, sosyal ilişkileri, değerleri ve normları yeniden yapılandırması gündelik yaşamın bir parçası haline gelen teknolojilerin varlığının salt kullanımdaki araçlar olarak nitelendirilemeyeceğine işaret etmektedir.

Kaynakça

- Atkinson, R. & Flint, J. (2004). Fortress UK? Gated Communities, the Spatial Revolt of the Elites and Time-Space Trajectories of Segregation. *Housing Studies*, 19(6), 875-892.
- Ballard, J. G. (2015). *Gökdeleni*. (D. Körpe, Çev.) 2. Baskı. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2014). *Modernlik ve Müphemlik*. (İ. Türkmen, Çev.) 2. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (D. Fırat ve G. Berkkurt, Çev.) 1. baskı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Davies, J. (2018). Transition, Abstraction and Perverse Concreteness in J. G. Ballard’s High-Rise. *Textual Practice*, 32(10), 1741-1761.
- Ellul, J. (1964). *The Technological Society*, (J. Wilkinson, Çev.) New York: Vintage Books.
- Groes, S. (2012). The Texture of Modernity in J. G. Ballard’s Crash, Concrete Island and High-Rise. Jeannette Baxter and Rowland Wymer (Ed.), *J. G. Ballard: Visions and Revisions*. US: Palgrave Macmillan, 123-142.
- Harvey, D. (1989). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Cambridge MA & Oxford, UK: Blackwell.
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Ritzer, G. (2016). *Toplumun McDonaldlaştırılması: Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme*. (A. Emre Pilgir, Çev.) 4. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (1999). *Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam*. (S. Sertabiboğlu, C. Kurultay, Çev.) 1. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Simmell, G. (2015). *Modern Kültürde Çatışma*. (T. Bora vd., Çev.) 10. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Swartz, D. (2018). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu’nün Sosyolojisi*. (E. Gen, Çev.) 4. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tiles, O. & Oberdiek, H. (2014). Conflicting Visions of Technology, Robert C. Scharff & Val Dusek (Ed.), 2nd ed., *The Philosophy of Technology: The Technological Condition: An Anthology*, UK: Willey Blackwell, 249-259.
- Ultav, Z. T. (2006). Reading Science Fiction Novels As An Architectural Research Method: The Case Study of J. G. Ballard’s High-Rise. *Design Research Society*, 1-10.
- Waelbers, K., (2011). “Doing Good with Technologies: Taking Responsibility for the Social Role of Emerging Technologies”, *Philosophy of Engineering and Technology* 4, New York, Springer.
- Winner, L. (1986). *The Whale and the Reactor: A Search for Limits in an Age of High Technology*. Chicago: The University of Chicago Press.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN Studies

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 3 Sayı/ISSUE 6 Yıl/YEAR: 2020

Alındı/RECEIVED: 25-09-2020 – Kabul/ACCEPTED: 24-12-2020

Sağlık Personeli Adaylarının Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi

Examination of Attitudes of Health Personnel Candidates towards Seeking Psychological Help

Rumeysa HOŞOĞLU KAMA¹

Abstract

In this study, it was aimed to evaluate the attitudes of health personnel candidates towards getting psychological help. Relational model was used in the study. The study group of the study consisted of 512 healthcare personnel candidates studying in different departments of Cappadocia University. 13 students who were found to have completed the scale form incompletely or incorrectly were excluded from the study, thus the study was conducted on 499 students. 348 of the participants are girls and 151 of them are boys. The data in the study were obtained by using the Psychological Help Attitude Scale-

Öz

Bu araştırmada sağlık personeli adaylarının psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Kapadokya Üniversitesinin farklı bölümlerinde öğrenim gören toplam 512 sağlık personeli adayı oluşturmuştur. Ölçek formunu eksik veya hatalı doldurduğu tespit edilen 13 öğrenci araştırma dışı bırakılmış, böylelikle araştırma 499 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların 348'i kız, 151'i erkek öğrencidir. Araştırmada veriler Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum

¹Rumeysa HOŞOĞLU KAMA, Dr. Öğrt. Üyesi, Kapadokya Üniversitesi, Çocuk Gelişimi, rumeysa.hosoglu@kapadokya.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3033-2965

Short Form and the Personal Information Form prepared by the researcher. The results of the study revealed that the attitudes of the healthcare candidates participating in the study towards psychological help differ significantly in terms of gender and referral of their patients to a mental health professional if they think it is necessary, and not significantly different from where they spend most of their lives and whether to get psychological help from a psychiatric care professional. The results obtained were discussed based on the relevant literature.

Keywords: Psychological Help, Seeking Help, Student, Healthcare Staff, Health Personnel Attitudes

Ölçeği-Kısa Formu ve araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın sonuçları, araştırmaya katılan sağlık personeli adaylarının psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının cinsiyete ve gerekli olduğunu düşündükleri takdirde, hastalarını bir ruh sağlığı uzmanına sevk etmelerine göre anlamlı ölçüde farklılık gösterdiğini, yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yere ve bir ruh sağlığı uzmanından psikolojik yardım hizmeti alıp almamalarına göre ise anlamlı ölçüde farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Elde edilen sonuçlar ilgili literatüre dayanarak tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Psikolojik Yardım, Yardım Arama, Öğrenci, Sağlık Personeli, Sağlık Personeli Tutumları

Giriş

Psikolojik yardım arama tutumu, bir bireyin profesyonel bir danışmandan psikolojik olarak destek alma davranışı olarak tanımlanmaktadır (Ofole ve Falaye, 2011). Bir diğer ifadeyle, psikolojik yardım arama, bireyin hissettiği psikolojik sıkıntı sonucunda yöneldiği bir tür resmi yardım arama davranışıdır (Rickwood, Deane, Wilson, ve Ciarrochi, 2005).

Bireyler yardım arama davranışını gayri resmi veya resmi olarak farklı şekillerde yapabilmektedirler (Rickwood ve ark. 2005; Offer, Howard, Schonert ve Ostrov, 1991). Gayri resmi yardım arama, arkadaşlar ve aile üyeleri gibi gayri resmi sosyal ilişkilere dayanmaktadır. Resmi yardım arama ise ruh sağlığı uzmanları, öğretmenler, din adamları gibi mesleki rolü yardım etme, tavsiye verme olan ve uygun eğitime sahip profesyonellere dayanmaktadır.

Hogg ve Vaughan (2005) tutumu, sosyal olarak önemli nesnelere, gruplara, olaylara veya sembollere karşı nispeten kalıcı bir inanç, duygu ve davranış eğilimi olarak tanımlamışlardır. Eagly ve Chaiken'e (1993) göre tutumlar, bir kişinin davranışını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Olumlu yardım arama tutumları bireylerin yardım arama davranışlarına yönelmelerini sağlayabilmektedir (Do ve diğerleri, 2019). Planlı davranış teorisine göre, gerçek yardım arama davranışının en güçlü belirleyicisi yardım arama niyetidir. Birçok araştırma, yardım arama tutumlarının yardım arama niyetlerini öngördüğünü göstermektedir (Carlton ve Deane, 2000; Seyfi, Poudel,

Yasuoka, Otsuka ve Jimba, 2013). Öte yandan, kişinin psikolojik yardım arama tutumu, yardım arama sürecini etkileyebilmektedir (Tagay, 2017).

Ruhsal sıkıntı yaşayan bireyler için, psikolojik yardım alma girişiminde bulunmak basit bir süreç değildir (Rickwood, Deane ve Wilson, 2007). Yardım arama tutum ve niyetleri gibi psikolojik faktörlerin yanı sıra, bireylerin profesyonel psikolojik yardım almasını engelleyebilecek zaman, bölge ve maliyet gibi yapısal engeller de bulunmaktadır (Do ve diğerleri, 2019). Ayrıca yapılan araştırmalar psikolojik yardım arama tutumunu etkileyen bir diğer nedenin cinsiyet olduğunu göstermektedir. Cinsiyet farklılıkları üzerine yapılan araştırmalar, kadınların profesyonel bir psikolojik yardım hizmeti arayışına erkeklerden daha olumlu baktığını göstermektedir (Collishaw, Maughan, Natarajan ve Pickles, 2010; Hankin vd. 1998; Gonzalez, Alegria ve Prihoda, 2005; Komiya, Good ve Sherrod, 2000; Sigfusdottir Asgeirsdottir, Sigurdsson ve Gudjonsson, 2008; McKelley ve Rochlen, 2007; Nam, Kim ve Lee, 2010; Moran, 2007). Ayrıca bu çalışmalar kadınların erkeklere göre arkadaşlarına veya ailelerine güvenme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Erkeklerin psikolojik yardıma karşı büyük bir isteksizlik göstermelerinin nedeni olarak damgalanma korkusu (Nam ve ark., 2010), güçlü ve bağımsız olma veya öyle görünme arzusu (Addis ve Mahalik, 2003; O’Neil, 2008), toplumsal cinsiyet rolü çatışması (Schaub ve Williams, 2007) gibi nedenler sayılabilmektedir. Lynch, Long ve Moorhead (2018) ise çalışmalarında genç erkekleri psikolojik yardım istemekten uzak tutan yedi engel belirlemişlerdir. Bu engeller: (1) akranlardan kabul göremem endişesi (olumsuz tepki; zayıf görünmek ve alay konusu olmak), (2) kişisel zorluklar (duyguları iletememe), (3) kültürel ve çevresel etkiler (dinlerin ve duaların daha etkili olacağı inancı ve aile içi sorunların gizli olması gerektiği düşüncesi), (4) alkol alma ve kendi kendine ilaç kullanma (etkisiz başa çıkma mekanizmaları), (5) profesyonel yardım aramaya ilişkin olumsuz bakış açısı (ruh sağlığı uzmanları hakkında olumsuz görüşler), (6) homofobik tepkiler korkusu (cinsellik, damgalanma veya ifşa edilme korkusu) ve (7) geleneksel erkeksi idealler (kendine güven, “sert çocuk” imajı). Bu çalışmalar, cinsiyet farklılıklarının günlük hayatta hala önemli görüldüğünü göstermektedir. Diğer taraftan psikolojik yardım aramadaki engellerden bir diğeri, sorunun duygusal olarak ortadan kalkacağı veya asla çözülemeyeceği inancı, güven eksikliği, başkalarının da dahil olduğu genel endişe gibi kişisel özelliklerdir (Li, Dorstyn ve Denson, 2014).

Ülkemizde psikolojik yardım arayışı ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde bu araştırmaların lise öğrencileri (Yıldırım, Atlı ve Çitil, 2014), üniversite öğrencileri (Aydın, 2017; Gürsoy ve Gizir, 2018; Koçyiğit ve Pamukçu, 2018; Topkaya ve Kavas, 2015) ve öğretmen adayları (Kaya, 2015; Topkaya, Şahin, Doğru-Çabuker ve Okten, 2015) üzerinde yapıldığı gözlenmiştir. Fakat sağlık personeli adaylarının psikolojik yardım arayışlarına ilişkin yapılan bir araştırmaya ise rastlanmamıştır.

Sağlık sisteminde çok önemli bir rol oynadıkları için, sağlık personeli adaylarının psikolojik yardım aramaya yönelik olumlu bir tutum sergilemeleri önemlidir. Sağlık personeli adayları kendileri psikolojik yardıma ihtiyaç duyduklarında kendi ihtiyaçları için psikolojik hizmetlerden yararlanabilmelidir. Bu şekilde hem kendi potansiyellerini yerine getirebilirler hem de karşılaştıkları ağır vakaların ardından daha güçlü başa çıkma mekanizmaları kullanabilirler. Ayrıca, bilindiği gibi, üniversite dönemi genç erişkinlik çağına denk gelmektedir. Bu dönem, özellikle zihinsel sağlığı ve iyi oluşu etkileyen faktörler açısından yaşam boyu gelişimsel olarak kritik bir dönem olarak ele alınmaktadır. Bu

dönemde, tüm gelişimsel alanlarında, yetişkinlikte davranışları etkileyen büyük değişiklikler meydana gelmektedir. Bu nedenle ruh sağlığı sorunlarının yaşamın bu evresindeki etkisi derin olabilmektedir (Kosky ve Hardy, 1992).

Diğer taraftan, sağlık personeli adaylarının psikolojik yardım aramaya yönelik olumlu bir tutum sergilemeleri hastaları için de önemlidir, çünkü farklı eğitim düzeylerinden ve farklı kültürlerden gelen hastalara, kendilerine uygun bir tedaviye başvurmaları için rehberlik etmeleri gerekebilir. Böylelikle temelinde psikolojik faktörlerin olduğu vakalarda hastalarını ilgili bölüme sevk etme konusunda daha bilinçli ve istekli olabilirler. Bu nedenlerden dolayı bu araştırmada sağlık personeli adaylarının psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılarak mevcut durumun betimlenmesi amaçlanmıştır. Tarama modeli araştırmalar, geçmişte ve halen var olan bir durumun var olduğu şekilde betimlenmeye çalışıldığı araştırmalardır (Karasar, 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu uygun örnekleme yöntemi ile oluşturulmuştur. Araştırmaya Kapadokya Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan toplam 512 öğrenci katılmıştır. Ancak ölçek formunu eksik veya hatalı doldurduğu tespit edilen 13 öğrenci araştırma dışı bırakılmış, böylelikle araştırma 499 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Öğrencilerin yaşları 17 ile 26 arasında değişmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, sınıf, bölüm ve yaşam yerlerine ilişkin sayısal bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler

		N	%
Cinsiyet	Kadın	348	69,7
	Erkek	151	30,3
Sınıf	1.sınıf	360	72,1
	2.sınıf	139	27,9
	Odyometri	45	9,0
	Elektronörofizyoloji	63	12,6
	Ameliyathane Hizmetleri	45	9,0
	Anestezi	88	17,6

Bölüm	Diyaliz	48	9,7
	Fizyoterapi	48	9,7
	Ağız ve Diş Sağlığı	56	11,2
	Radyoterapi	22	4,4
	Tıbbi Görüntüleme Teknikleri	44	8,8
	İlk ve Acil Yardım	40	8,0
Yaşam Yeri	Köy/İlçe	205	41
	İl/Büyükşehir	294	59
Toplam		499	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin %69,7’si kadın, %30,3’ü erkektir. Öğrencilerin %72,1’i birinci sınıfta, %27,9’u ikinci sınıfta öğrenim görmektedir. %9’u odyometri, %12,6’sı elektronörofizyoloji, %9’u ameliyathane hizmetleri, %17,6’sı anestezi, %9,7’si diyaliz, %9,7’si fizyoterapi, %11,2’si ağız ve diş sağlığı, %4,4’ü radyoterapi, %8,8’i tıbbi görüntüleme teknikleri ve %8’i ilk ve acil yardım bölümlerinde öğrenim görmektedir. Öğrencilerin %41’i yaşamlarının büyük bir kısmını köy/ilçede, %59’u il/büyükşehirde geçirmişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum Ölçeği-Kısa Form ve Kişisel Bilgi Formu aracılığıyla toplanmıştır.

Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum Ölçeği-Kısa Form: Bir uzmandan psikolojik yardım almaya ilişkin tutumu ölçmek amacıyla Fischer ve Farina (1995) tarafından geliştirilmiştir. Topkaya (2011) tarafından Türkçe’ye uyarlanan ölçek 10 maddeden oluşmaktadır. 4’lü likert tipinde hazırlanan ölçekte alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 30’dur. Orijinal ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı .76’dır. Bu araştırma için Cronbach Alfa katsayısı .65’tir.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Formda katılımcılardan cinsiyetleri, yaşları, bölümleri ve sınıfları hakkında bilgi alınmış ve yaşamları boyunca bir ruh sağlığı uzmanından psikolojik yardım hizmeti alıp almamaları ile çalışma hayatlarına başladıklarında, gerekli görmeleri halinde, hastalarını psikolojik yardım almaları için bir uzmana sevk edip etmeyeceklerine dair kapalı uçlu iki soru sorulmuştur.

Verilerin Toplanması

Veriler, araştırmacı tarafından, 2019-20 eğitim öğretim yılında Kapadokya Üniversitesi Sağlık Meslek Yüksekokulu’nda okuyan gönüllü öğrencilerden toplanmıştır. Ölçek formu dağıtılmadan önce

öğrencilere araştırma hakkında bilgi verilmiş ve öğrencilerden gelen sorular yanıtlanmıştır. Ölçeğin uygulanması yaklaşık beş dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Analize başlamadan önce verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını test etmek için Shapiro-Wilk testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, verilerin normal dağılıma sahip olmadığını göstermiştir ($p<,000$). Bundan dolayı verilerin analizinde nonparametrik testler kullanılmıştır. Kullanılan testler Mann-Whitney U testi, Kruskal Wallis testi ve Post Hoc testleridir. Elde edilen istatistiklerin anlamlılığı ,05 düzeyinde sınanmıştır.

BULGULAR

Öğrencilerin Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum Ölçeği'nden aldıkları puanların ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum Ölçeği'nden Aldıkları Puanların Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	$\bar{X}$	ss
Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum	499	18,1363	4,19235

Tablo 2'de görüldüğü gibi öğrencilerin Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum Ölçeği'nden aldıkları puan ortalaması 18,1363 ($Ss=4,19235$)'tür. Bu sonuçlara göre araştırmaya katılan öğrencilerin psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının 'orta düzeyde' olumlu olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumuna İlişkin Mann Whitney-U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum	Kadın	348	274,65	95578,5	17695,5	,000*
	Erkek	151	193,19	29171,5		

* $p<,01$

Tablo 3'te öğrencilerin psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının cinsiyete ($U=17695,5$; $p<.05$) göre anlamlı ölçüde farklılık gösterdiği görülmektedir. Kız ve erkek öğrencilerin ortalamaları incelendiğinde, kız öğrencilerin psikolojik yardım almaya ilişkin olumlu tutumlarının erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir (sırasıyla $\bar{X} =18,86$; $\bar{X} =16,46$).

Öğrencilerin psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum Puanlarının Yaşam Yerine Göre Farklılaşma Durumuna İlişkin Mann Whitney-U Testi Sonuçları

	Yaşam Yeri	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum	Köy/İlçe	205	239,37	49070,0	27955,0	,167*
	İl/Büyükşehir	294	257,41	75680,0		

$p>.05$

Tablo 4'te görüldüğü gibi, öğrencilerin psikolojik yardım almaya ilişkin tutumları yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yere göre anlamlı ölçüde farklılık göstermemektedir ($p>.05$).

Öğrencilerin psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının, yaşamları boyunca bir ruh sağlığı uzmanından psikolojik yardım hizmeti alıp almamalarına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik yapılan Mann-Whitney U testi, sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum Puanlarının Yaşam Boyunca Bir Ruh Sağlığı Uzmanından Psikolojik Yardım Hizmeti Almaya Göre Farklılaşma Durumuna İlişkin Mann Whitney-U Testi Sonuçları

	Yardım Alma	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum	Evet	121	259,67	31419,50	21699,5	,395*
	Hayır	378	246,91	246,91		

Tablo 5'te görüldüğü gibi, öğrencilerin psikolojik yardım almaya ilişkin tutumları bir ruh sağlığı uzmanından psikolojik yardım hizmeti alıp almamalarına göre anlamlı ölçüde farklılık göstermemektedir ($p>.05$).

Öğrencilerin psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının, gerekli olduğunu düşündükleri takdirde, hastalarını bir ruh sağlığı uzmanına sevk etmelerine göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik yapılan Kruskal-Wallis testi sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Sağlık Personeli Adaylarının, İş Yaşamalarında, Gerekli Görmeleri Halinde, Hastalarını Bir Ruh Sağlığı Uzmanına Sevk Etmelerine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonucu

Hastayı Bir Ruh Sağlığı Uzmanına Sevk Etme	N	Sıra Ort.	sd	X ²	p
Evet	433	261,57			
Kararsızım	48	185,67	2	22,376	,000*
Hayır	18	143,19			

*p<.01

Tablo 6’da görüldüğü gibi, öğrencilerin psikolojik yardım almaya ilişkin tutumları, gerekli olduğunu düşündükleri takdirde, hastalarını bir ruh sağlığı uzmanına sevk etmelerine (X²= 22,376; p<.01) göre anlamlı ölçüde farklılık göstermektedir. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Post Hoc Testi sonuçlarına göre, gerekli olduğunu düşündükleri takdirde, hastalarını bir ruh sağlığı uzmanına sevk edip etmeyeceklerine ilişkin soruya, “evet, sevk ederim” şeklinde cevap veren öğrencilerin, “kararsızım” ve “hayır, sevk etmem” diyen öğrencilerden anlamlı ölçüde daha fazla psikolojik yardım almaya ilişkin olumlu tutuma sahip oldukları belirlenmiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçları, araştırmaya katılan sağlık personeli adaylarının psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının cinsiyete ve gerekli olduğunu düşündükleri takdirde, hastalarını bir ruh sağlığı uzmanına sevk etmelerine göre anlamlı ölçüde farklılık gösterdiğini, yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yere ve bir ruh sağlığı uzmanından psikolojik yardım hizmeti alıp almamalarına göre ise anlamlı ölçüde farklılık göstermediğini ortaya koymuştur.

Cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde, kız öğrencilerin psikolojik yardım almaya ilişkin olumlu tutumlarının erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir. İlgili literatür incelendiğinde, bu araştırma bulgusunu destekleyen araştırmalar bulunmaktadır (Collishaw ve ark., 2010; Danforth, 2016; Sigfúsdóttir ve ark. 2008; Springer ve Mouzan, 2011). Toplumsal cinsiyet rolleri erkeklerin her zaman güçlü, başarılı, bağımsız, kontrol sahibi gibi özelliklere sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır (Addis ve Mahalik, 2003; Danforth, 2016; Schaub ve Williams, 2007). Bu nedenle yaşanan cinsiyet rolü çatışmaları erkeklerin psikolojik yardım arama davranışlarını olumsuz etkileyebilmektedir (Berger, Levant, McMillian, Kelleher ve Sellers, 2005). Baskın erkeksi inançları benimsemenin bir sonucu olarak sosyal damgalanma veya kendini damgalama da erkeklerin psikolojik yardım almaya karşı isteksiz olmalarına neden olabilmektedir (Nam ve ark., 2010). Erkeklerin psikolojik yardım almaya ilişkin olumlu bir tutum geliştirebilmeleri için erken çocukluktan başlayarak profesyonel

yardım alma davranışını normalleştirme, yeniden çerçeveleme yoluyla profesyonel yardım alma davranışına yeni bir bakış açısı kazandırma gibi yöntemler uygulanabilir (Lynch ve diğerleri, 2018).

Sonuçlar yaşamın büyük bir kısmının geçirildiği yer açısından incelendiğinde, öğrencilerin psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının, yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yere göre anlamlı ölçüde farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, bazı araştırmaların büyük şehirde yaşayan bireylerin psikolojik yardım almaya ilişkin daha olumlu bir tutuma sahip olduğunu (Rickwood ve Braithwaite, 1994) ortaya koyarken, bazı araştırmaların ise kasabada yaşayan bireylerin psikolojik yardım almaya ilişkin daha olumlu bir tutuma sahip olduğunu (Kırımlı, 2007) ortaya koyduğu gözlenmektedir. Bu araştırmada ise anlamlı bir farklılık elde edilmemiştir. Yaşamının büyük bir kısmını köy veya ilçede geçirmiş bireyler olumlu bir tutuma sahip olsalar da psikolojik yardım alabilmek için hangi kurumlara veya hangi uzmanlarına ulaşmaları gerektiğini bilmeyebilir veya bu kurumlara veya uzmanlara ulaşmakta güçlük yaşayabilirler. Bununla birlikte yaşamının büyük bir kısmını il veya büyükşehirde geçirmiş bireyler ise bu kurumlara ve uzmanlara nasıl ulaşacaklarını bilseler ve ulaşabilme imkanları olsa da tedavi korkusu, damgalanma, eğitim düzeyi gibi farklı değişkenlerden ötürü psikolojik yardım almak istemeyebilirler. Kısacası psikolojik yardım almaya ilişkin tutumların, birçok farklı değişkenden etkilenemediği için, bireylerin yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yere göre anlamlı olarak farklılaşmaması manidar olarak yorumlanabilir.

Elde edilen sonuçlar bir ruh sağlığı uzmanından psikolojik yardım hizmeti alıp almama açısından incelendiğinde, öğrencilerin psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının bir ruh sağlığı uzmanından psikolojik yardım hizmeti alıp almamalarına göre anlamlı ölçüde farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Literatürde bu sonucu destekleyen (Çürükvelioğlu-Köksal, 2018) ve desteklemeyen (Ciarrochi ve Deane, 2001; Erkan, Özbay, Cihangir-Çankaya ve Terzi, 2012) araştırmaların olduğu görülmektedir. Daha önce psikolojik yardım hizmeti alan bireylerin daha olumlu bir tutuma sahip olmaları beklendik bir durum olabilir. Ancak araştırmanın yapıldığı üniversitede sağlık programlarında okuyan tüm öğrenciler ‘davranış bilimleri’ adlı bir ders almaktadır. Öğrencilere bu dersin içeriğinde ruh sağlığı hizmetlerinin önemine ilişkin bilgiler anlatılmaktadır. Bu nedenle araştırmanın veri grubunu oluşturan öğrenciler, daha önce psikolojik yardım almamış olsalar da psikolojik yardım almaya ilişkin olumlu bir tutum içinde olabilir ve bu durum araştırma sonuçlarını etkilemiş olabilir.

Son olarak sonuçlar, gerekli olduğunu düşündükleri takdirde, hastalarını bir ruh sağlığı uzmanına sevk edip etmeyeceklerine ilişkin soruya, “evet, sevk ederim” şeklinde cevap veren öğrencilerin, “kararsızım” ve “hayır, sevk etmem” diyen öğrencilerden anlamlı ölçüde daha fazla psikolojik yardım almaya ilişkin olumlu tutuma sahip olduklarını göstermektedir. Psikolojik yardım almaya ilişkin geçmiş bir deneyimi olsa da olmasa da psikolojik yardım almaya ilişkin olumlu tutumlara sahip olan sağlık personeli adaylarının, bu hizmete karşı olumlu bir bakış açısına sahip olmaları nedeniyle, gerekli görmeleri halinde hastalarını bir ruh sağlığı uzmanına sevk edebileceklerini belirtmeleri beklendik bir sonuç olarak ele alınabilir.

Araştırma sonuçları sağlık personeli adaylarının psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının cinsiyete ve gerekli olduğunu düşündükleri takdirde, hastalarını bir ruh sağlığı uzmanına sevk

etmelerine göre anlamlı ölçüde farklılık gösterdiğini, yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yere ve bir ruh sağlığı uzmanından psikolojik yardım hizmeti alıp almamalarına göre ise anlamlı ölçüde farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Devlet Planlama Teşkilatına göre, sağlık sektörü, hizmet alt sektörleri arasında yer almaktadır (DPT, 2000). Hizmet sektöründe, verilen hizmetler, hizmetten faydalanan birey ile hizmeti veren bireyin etkileşim içinde olmaları ile gerçekleşir (Aslan, 1998). Sağlık sektöründe bu etkileşimin istendik şekilde olması, öncelikle sağlık personelinin kendi fiziksel ve ruhsal sağlığının yerinde olmasına bağlıdır. Bundan dolayı gelecekte sağlık personeli olacak olan sağlık personeli adaylarının fiziksel sağlıklarının yanı sıra ruhsal sağlıklarına da gereken titizliği göstermelerinin önemli olduğu görölmektedir. Buradan hareketle, sağlık sektörüne personel yetiştiren üniversite ve meslek yüksekokullarının eğitim müfredatlarına koruyucu ve sağaltıcı ruh sağlığının önemini içeren dersleri eklemeleri veya bu derslerin içeriklerini zenginleştirmeleri önerilebilir. Diğer taraftan bu araştırmanın Nevşehir’de bulunan bir meslek yüksekokulunda yapılmış olması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu durum sonuçların genellenebilmesini güçleştirmektedir. Gelecek araştırmaların sağlık personeli yetiştiren farklı üniversite ve/veya meslek yüksekokullarında yapılması sonuçların daha geniş gruplara genellenebilmesini sağlayacaktır. Ayrıca gelecek araştırmalarda, sağlık personeli adaylarının psikolojik yardım almaya ilişkin tutumları ile ilişkili olabilecek farklı değişkenler (stresle başa çıkma, yaşam doyumu, sosyal destek gibi) ele alınabilir.

Kaynakça

- Addis, M. E., & Mahalik, J. R. (2003). Men, masculinity, and the contexts of help seeking. *American Psychologist*, 58(1), 5-14.
- Aslan, M. H. (1998). *Hizmet Ekonomisi*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Aydın, M. (2017). Lisans öğrencilerinin psikolojik yardım aramaya gönüllüklerinin incelenmesi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 76-94.
- Berger, J. M., Levant, R., McMillan, K. K., Kelleher, W., & Sellers, A. (2005). Impact of gender role conflict, traditional masculinity ideology, alexithymia, and age on men's attitudes toward psychological help seeking. *Psychology of Men & Masculinity*, 6(1), 73.
- Carlton, P. A., & Deane, F. P. (2000). Impact of attitudes and suicidal ideation on adolescents' intentions to seek professional psychological help. *Journal of Adolescence*, 23(1), 35-45.
- Ciarrochi, J. V., & Deane, F. P. (2001). Emotional competence and willingness to seek help from professional and nonprofessional sources. *British Journal of Guidance & Counselling*, 29(2), 233-246.
- Collishaw, S., Maughan, B., Natarajan, L., & Pickles, A. (2010). Trends in adolescent emotional problems in England: a comparison of two national cohorts twenty years apart. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(8), 885-894.
- Çürükvelioğlu-Köksal, E. (2018). Attitudes towards psychological help-seeking among preservice primary school teachers. *Elementary Education Online*, 17(4).
- Danforth, L. E. (2016). *The effects of gender role conflict, stigma, and social support on help-seeking in male service members* (Unpublished Doctoral Thesis). University of Wisconsin-Milwaukee, Wisconsin-Milwaukee.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005). Hizmet Ticaretinin Serbestleştirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, ss.52. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ticaret/oik559.pdf>. Erişim: 17.07.2020.
- Do, R., Park, J. R., Lee, S. Y., Cho, M. J., Kim, J. S., & Shin, M. S. (2019). Adolescents' attitudes and intentions toward help-seeking and computer-based treatment for depression. *Psychiatry Investigation*, 16(10), 728.
- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The Psychology of Attitudes*. Wadsworth Group/Thamson Learning.
- Erkan, S., Özbay, Y., Cihangir-Çankaya, Z. ve Terzi, Ş. (2012). Üniversite öğrencilerinin yaşadıkları problemler ve psikolojik yardım arama gönüllükleri. *Eğitim ve Bilim*, 37(164).
- Fischer, E. H., & Farina, A. (1995). Attitudes toward seeking professional psychological help: A shortened form and considerations for research. *Journal of College Student Development*, 36, 368-373.

- Gonzalez, J. M., Alegria, M., & Prihoda, T. J. (2005). How do attitudes toward mental health treatment vary by age, gender, and Ethnicity/Race in young adults? *Journal of Community Psychology*, 33, 611–629.
- Gürsoy, O. ve Gizir, C. A. (2018). Üniversite öğrencilerinin psikolojik yardım almaya yönelik tutumları: Sosyal damgalanma, kendini damgalama, öznel sıkıntıları açma, benlik saygısı ve cinsiyetin rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(49), 137-155.
- Hankin, B. L., Abramson, L. Y., Moffitt, T. E., Silva, P. A., McGee, R., & Angell, K. E. (1998). Development of depression from preadolescence to young adulthood: Emerging gender differences in a 10-year longitudinal study. *Journal of Abnormal Psychology*, 107(1), 128–140.
- Hogg, M. A. & Vaughan, G. M. (2005). *Social psychology* (4th Edition). USA: Pearson Education Limited.
- Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, C. (2015). Attitude towards seeking professional psychological help in a sample of pre-service teachers. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 224-234.
- Kırımlı, F. (2007). Lise Öğrencilerinin Psikolojik Yardım Arama Tutumlarını Etkileyen Etmenler, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Koçyiğit, M. ve Pamukçu, B. (2018). Üniversite öğrencilerinin psikolojik danışmadan beklentileri: cinsiyet, psikolojik yardım alma deneyimi, psikolojik yardıma ilişkin tutum ve kişilik özelliklerinin rolü. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(4), 2148-2171.
- Komiya, N., Good, G. E. & Sherrod, N. B. (2000). Emotional openness as a predictor of college students' attitudes toward seeking psychological help. *Journal of Counselling Psychology*, 47, 138–143.
- Kosky, R., & Hardy, J. (1992). Mental health: is early intervention the key? *Medical Journal of Australia*, 156(3), 147-148.
- Li, W., Dorstyn, D. S., & Denson, L. A. (2014). Psychosocial correlates of college students' help-seeking intention: A meta-analysis. *Professional Psychology: Research and Practice*, 45, 163–170.
- Lynch, L., Long, M., & Moorhead, A. (2018). Young men, help-seeking, and mental health services: exploring barriers and solutions. *American journal of men's health*, 12(1), 138-149.
- McKelley, R., & Rochlen, B. (2007). The practice of coaching: Exploring alternatives to therapy for counselling-resistant men. *Psychology of Men and Masculinity*, 8(1), 53–65.
- Moran, P. (2007). Attachment style, ethnicity and help-seeking attitudes among adolescent pupils. *British Journal of Guidance & Counselling*, 35(2), 205–218.
- Nam, D., Kim, Y., & Lee, T. (2010). The effects of Scaffolding-based courseware for the scratch programming learning on student problem solving skill. S. L. Wong (Ed.), *Proceedings of*

- the 18th International Conference on Computers in Education* (pp. 723-727). Putrajaya, Malaysia: Asia-Pacific Society for Computers in Education.
- Offer, D., Howard, K. I., Schonert, K. A., & Ostrov, E. J. D. (1991). To whom do adolescents turn for help? Differences between disturbed and nondisturbed adolescents. *Journal of the American Academy for Child and Adolescent Psychiatry, 30*, 623-630.
- Ofole, N. M. & Falaye, A. (2011). Impact of Emotional Intelligence Training on Modifying HIV risk perception of Road Safety Personnel in Imo State, Nigeria. *Ozean Journal of Social Sciences, 4*(1), 11-21.
- O'Neil, J. M. (2008). Summarizing 25 years of research on men's gender role conflict using the gender role conflict scale: New research paradigms and clinical implications. *The Counseling Psychologist, 36*(3), 358-445.
- Rickwood, D. J., & Braithwaite, V. A. (1994). Social-psychological factors affecting help-seeking for emotional problems. *Social Science & Medicine, 39*(4), 563-572.
- Rickwood, D. J., Deane, F. P., & Wilson, C. J. (2007). When and how do young people seek professional help for mental health problems? *Medical Journal of Australia, 187*(7), 35-39.
- Rickwood, D., Deane, F. P., Wilson, C. J., & Ciarrochi, J. (2005). Young people's help-seeking for mental health problems. *Australian E-Journal for The Advancement of Mental Health, 4*(3), 218-251.
- Schaub, M., & Williams, C. (2007). Examining the relations between masculine gender role conflict and men's expectations about counseling. *Psychology of Men & Masculinity, 8*(1), 40-52.
- Seyfi, F., Poudel, K. C., Yasuoka, J., Otsuka, K., & Jimba, M. (2013). Intention to seek professional psychological help among college students in Turkey: Influence of help-seeking attitudes. *BMC Research Notes, 6*(1), 519.
- Sigfusdottir, I. D., Asgeirsdottir, B. B., Sigurdsson, J. F., & Gudjonsson, G. H. (2008). Trends in depressive symptoms, anxiety symptoms and visits to healthcare specialists: A national study among Icelandic adolescents. *Scandinavian Journal of Public Health, 36*(4), 361-368.
- Springer, K. W., & Mouzon, D. M. (2011). "Macho men" and preventive health care: Implications for older men in different social classes. *Journal of Health and Social Behavior, 52*(2), 212-227.
- Tagay, O. (2017). Self-compassion and communication skills in predicting psychological help-seeking attitudes of psychological counsellor candidates. *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences, 4*(6), 178-185.
- Topkaya, N. (2011). *Psikolojik yardım alma niyetinin sosyal damgalanma, tedavi korkusu, beklenen yarar, beklenen risk ve tutum faktörleriyle modellenmesi* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Topkaya, N. ve Kavas, A. B. (2015). Algılanan sosyal destek, yaşam doyumu, psikolojik yardım almaya ilişkin tutum ve niyet arasındaki ilişkiler: Bir model çalışması. *Electronic Turkish Studies*, 10(2), 979-996.
- Topkaya, N., Şahin, E., Doğru-Çabuker, N. ve Okten, M. (2015). Eğitim fakültesi öğrencilerinde psikolojik yardım alma niyetinin yordayıcısı olarak kendini damgalama, saygınlığını yitirme kaygısı, benlik saygısı ve depresif duygudurum. *13. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, Mersin: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.
- Yıldırım, T., Atlı, A., & Çitil, C. (2014). Lise öğrencilerinin psikolojik yardım aramaya gönüllülükleri ile psikolojik belirtileri arasındaki ilişki. *e-International Journal of Educational Research*, 5(2)

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 3 Sayı/ISSUE 6 Yıl/YEAR: 2020

Alındı/RECEIVED: 18-09-2020 – Kabul/ACCEPTED: 13-10-2020

Covid-19 Pandemisi ve Ulus Devletler: Küreselleşmenin Sonu Mu?

Covid-19 Pandemic and Nation States: The end of Globalization?

Yaşar YEŞİLYURT¹

Abstract

The birth of the nation state gave rise to states whose borders were on a certain territory and markedly isolated from other states by the power of a central power. Globalization, on the other hand, started to make itself felt strongly after the 1980s as a phenomenon that eliminates the distance with its reality that transcends borders in economic, political and social terms to this isolation of the nation state. In a century where there were debates such as the full nation-state disappearing or evolving into regional nation-states, the Covid-19 pandemic had a serious blow to this and imprisoned both states and people in

Öz

Ulus devletinin doğuşu devletleri, sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde ve merkezi bir iktidarın gücü ile diğer devletlerden belirgin bir şekilde birbirinden izole olmuş devletlerin ortaya çıkmasını sağladı. Küreselleşme ise ulus devletinin bu izolasyonuna ekonomik, siyasi ve toplumsal anlamda sınırları aşan gerçekliği ile mesafeyi ortadan kaldıran bir olgu olarak 1980'lerden sonra güçlü bir şekilde kendini hissettirmeye başladı. Tam ulus devlet bitti yok oluyor ya da bölgesel ulus devletlere evrilecek gibi tartışmaların olduğu bir yüzyılda Covid-19 pandemisi buna ciddi bir darbe vurmuş oldu ve

¹Yaşar YEŞİLYURT, Dr. Öğrt. Üyesi, Samsun Üniversitesi, Sosyoloji, y.yesilyurt71@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-9094-1538

isolation. With this epidemic, it was clearly understood how important the control of borders and therefore the structure of the nation-state is. Until the Covid-19 outbreak began, there were many periods of crisis that questioned our assumptions that globalization is good. The 1997-98 Asian crisis is like the 2008 crisis. However, the Covid-19 outbreak seems to have been disappointing even for those who argue that the inevitable march of globalization cannot be reversed. Because with this epidemic, even if the nation-state does not return in its Westphalian form, it is returning strongly. The aim of this study is to analyze how the relationship between nation states and globalization will follow with the Covid-19 pandemic. Qualitative research method based on literature review was used in the study.

hem devletleri hem de insanları izolasyona hapsetti. Sınırların kontrolünün ve dolayısıyla ulus devlet yapısının ne kadar önemli olduğu bu salgın ile bariz bir şekilde anlaşıldı. Covid-19 salgının başlamasına kadar küreselleşmenin iyi olduğu yönündeki varsayımlarımızı sorgulayan birçok kriz dönemleri oldu. 1997-98 Asya krizi 2008 krizi gibi. Ancak Covid-19 salgını küreselleşmenin kaçınılmaz yürüyüşünün tersine çevrilemeyeceğini savunanlar açısından bile bir hayal kırıklığı yaşatmışa benziyor. Çünkü bu salgınla birlikte ulus devlet Westfalyan biçimiyle geri dönmese bile güçlü bir şekilde geri dönüyor. Bu çalışmanın amacı Covid-19 pandemisi ile birlikte ulus devletler ve küreselleşme ilişkisinin nasıl bir seyir izleyeceğinin analizini amaçlamaktadır. Çalışmada literatür taramasına dayalı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Keywords: Nation State, Globalization, Covid-19

Anahtar kelimeler: Ulus Devlet, Küreselleşme, Covid-19

Giriş

Günümüzde dünyada var olan devletlerin tamamı ulus devlet yapıları olarak örgütlenmişlerdir. Ulus devlet, 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa'da başlayan merkantalizm politikası, fizyokrasi, felsefi ve bilimsel gelişmeler, sömürgecilik ve kapitalizmle birlikte gelişme sürecine giren bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Ulus devletin ortaya çıkmasını sağlayan en önemli özellik ise merkezi yönetimin belirlemeye başlaması ve din ile dünyevi tüm kurum ve grupları hâkimiyeti altına alması olarak ifade edilebilir (Heywood, 2011: 92). İşte ulus devlet bu modern devletin bir devamı olarak ortaya çıkmıştır.

Ulus devlet karakteri itibarıyla modern bir olgudur. Ulusçulukla olan ilişkisi, duygusal olanın kurumsala dönüşümü orijiniinde şekillenmiştir. Modern bir olgu olarak ortaya çıkan ulus devlet yeni bir egemenlik anlayışını da beraberinde getirmiştir. Ulus devlet yeni bir egemenlik biçimi olmakla birlikte tarihen kendini önceleyen egemenliklerin bilişsel dünyalarıyla belirgin bir akrabalık bağına sahiptir (Bostancı, 1999: 48). Ulus devlet iki önemli özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Bu özelliklerden ilki ulus devletin modernliği ikincisi ise yeni siyasi örgütlenme yapısı. Bu bağlamda ulus devlet sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde, yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı türdeşleştirerek ortak kültür, simgeler, değerler yaratarak gelenekler ile köken mitini canlandırarak

birleştirmeyi amaçlayan bir tür devletin oluşumuyla tanımlanan modern bir olgudur (Guibernau, 1997: 93). Buradan hareketle ulus devleti belirleyen nitelikleri şöyle sıralayabiliriz. Belirli bir toprak parçası (ülke, vatan) meşru güç kullanımı (anayasa, hukuk), homojen bir halk (tek ulus), homojen bir kültür, ortak tarih ve ortak kader birliği.

Ulus devletin siyasi bir örgütlenme biçimi olarak ortaya çıkmasında iktidarın çok önemli bir rolü vardır. Çünkü toprakların ilhak veya fetih ile birleştirilmesi ancak devlet iktidarı aracılığı ile gerçekleşebilmektedir. Devlet iktidarı aynı zamanda hem açık sınırları hem de şiddet tekeli bulundurma yeteneği ile modern devlet tanımı içinde temel bir öneme sahiptir. Bu iktidar ulus devlet sınırları içinde gerçekleştirilir, ancak şiddet aynı zamanda ulus devletin kendi çıkarlarını diğer ulus devletlere karşı koruma aracıdır. Devlet iktidarı kendi yurttaşları üzerinde çeşitli yollardan gerçekleştirilir. Birincisi, devletin öncelikli ve merkezi özelliklerinden biri ve yurttaşların günlük yaşamlarını etkileyen bir şey olarak vergi koyma ve toplama hakkıdır. İkincisi, yurttaşların devlete ve birbirlerine karşı hak ve görevlerini belirleyerek bir yandan onları kısıtlaması diğer yandan yetki vermesidir. Üçüncüsü, modern devletin teknoloji sayesinde yurttaşlarını artan ve karmaşıklaşan bir tarzda kontrol etmesidir (Guibernau, 1997: 106-107). Son olarak yeni bir egemenlik biçimine ve iktidar yapısına sahip olan ulus devlet yurttaşlar üzerindeki kontrolü sağlayabilmek için kendisini meşru kılacak bazı kurumsal ve kavramsal düzeneklere gereksinim duymaktadır. Ulus devletin bir bütün olarak kendisini meşrulaştırmada kullandığı kavram ise “ulus” olmuştur. Başka bir ifadeyle ulus devlet, erkini ulus adına kullandığını iddia eden ve yarattığı zorlamayı bu gerekçeyle haklı gösteren bir iktidar türünün hem kavramsal hem de aygıtsal görünümüdür (Karakas, 2000: 45).

Ulus devletlerin oluşum süreçleri birbirinden farklı olmakla birlikte ulus devlet yapılanmasının temelinde ulusun oluşu, uluslararası sistemin bu esasa işlemesi, çoğu alanda klasik ulus devlet politikaları olarak nitelendirilen benzer uygulamaların hayata geçirilmesi standart denilebilecek bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, bir ulus inşa etme ve millî kimlik oluşturma süreci bütün ulus devletlerde yaşanmaktadır. Yine iç ve dış egemenliğe büyük önem verilmekte, üniter bir mantık, en azından teritoryal ve dilsel esaslarda kurumsallaştırılmak istenen tek biçimlilik modelin zaruri gereği olarak her yerde kendini göstermektedir (Şahin, 2006: 92). Öyle ki yapısal anlamda üniterlik taşımayan örnekleri de dâhil bütün ulus devletlerde ulus olmanın gereği olarak ortak tarih, kimlik, paylaşılan değerler ve üst kimlik kesinlikle vardır ve sonuçta merkezi bir siyasi çatı mutlaka tesis edilmektedir. Yaklaşık iki asırdır tüm ulus devletlerde görülen bu özellikler üniter ve millî egemenlik esaslarına sahip siyasi bir düzen ulus devletin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. (Hobsbawm, 1995: 104). Ulus devlet, kendi egemenliği altındakileri, sınırlar vasıtasıyla diğer egemen ülke topraklarından ayırmaktadır ve bu alan içinde herhangi başka bir egemenlik kaynağı veya unsuru kabul etmemektedir. Ulus devletler, hangi şekilde kurulmuş olurlarsa olsunlar hepsinin ortak yanı üniter bir yapıya sahip olmaları ve kolay kolay çoğulculuğu kabul edememeleridir. Buradaki üniterlikten kastımız, farklı unsurların birliği değil, belki daha doğru bir ifadeyle tek bloklu bir toplum yapısıdır. Gerçi bütün ulus devletler çoğulcu bir demokratik parlamenter yapıdan yana olduklarını iddia ederler ama hepsi ideolojik anlamda bir milliyetçi anlayışı da sürdürdüklerinden dolayı, iddialarını da gerçekleştiremezler ve dayatmacı, dışlayıcı bir uygulamadan kolay kolay kurtulamazlar (Gündoğan, 2002: 187).

Fransız Devrimiyle yayılan tarihsel- sosyolojik bir kategori şeklinde ulus devletin ortaya çıkışını ve yayılmasını A. Giddens kapitalist dünya ekonomisinin varlığına bağlamaktadır. Ona göre, tüm kapitalist devletlerin ulus devlet formuna sahip oluşu; kapitalizm ile ulus devlet birliğinin tesadüf olmadığını göstermektedir (Sarıbay, 1998: 15).

Ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, sınır kavramının içeriğinde bir değişiklik meydana gelmiştir. Özellikle Fransız devrimiyle birlikte, doğal sınır anlayışı, tek geçerli sınır anlayışı hâline gelmiştir. Bu kavramsal değişiklik, ulus devlet olarak adlandırılan yeni siyasi yapılanma biçiminin idari aygıtına ilişkin yeni bir düzenleme olmasının ötesinde, siyasi bir içerik de taşır. Bu yeni sınır kavramıyla birlikte, sınırların çevrelediği toprak parçasının türdeş bir bütün oluşturduğu düşüncesi de yerleşir. Öte yandan sınır kavramı, kutsal bir içerik edinen sınır kavramıyla bütünleşerek, ulus devlet çerçevesinde özel bir anlam ifade etmeye başlamıştır. Ulus devlet kurgusu içinde ulus ile ülke, vatan arasında ideolojik bir ilişki yaratılır ve vatan kavramı kurgunun bir parçası olarak bütünün içine yerleştirilir. “Sınır”larda, bütünün içinde yer alan vatanı çevreleyen çizgiler olarak dokunulmazlık ve kutsallık kazanır (Erözden, 1997: 117). Bugün hâlâ ulus devletin en güçlü yanı sınırları içerisinde egemenlik hakkını kullanan tek meşru güç olarak varlığını korumasıdır.

Küreselleşme

Koronavirüs salgını hakkında yürütülen tartışmalarda sıklıkla gündeme gelen bir husus, salgının küreselleşmeye etkisinin ne olacağıdır. Bu bağlamda, küreselleşme sürecinin kesintiye uğrayacağı; ulusların ve devletlerin bir içe kapanma sürecine girecekleri yine sıklıkla ifade ediliyor. Bu iddia ve tahminlerin sağlıklı bir biçimde değerlendirilebilmesi için öncelikle küreselleşmenin ne olduğunun ele alınması ve sonrasında salgın sürecinde küreselleşme ve ulus devlet ilişkisinin analiz edilmesi gerekir.

Küreselleşme, üzerinde çok tartışılan, çok farklı anlam ve değerler yüklenen, çok farklı tanımlamalara ve nitelere konu olan bir kavramdır. Küreselleşme konusundaki literatürün genişliğine ve kavramın oldukça popüler olmasına rağmen küreselleşmenin herkes tarafından kabul edilmiş ortak bir tanımı yoktur. Küreselleşme olgusunun farklı bakış açıları tarafından değerlendirme eğilimi, söz konusu kavrama bir yandan içerik zenginliği katarken, öte yandan küreselleşme olgusunun sınırlarının dikkate değer bir şekilde zenginleşmesine yol açmıştır. Ayrıca küreselleşmenin henüz tamamlanmamış, devam etmekte olan bir süreç niteliği taşıması, kavramın akademik ve entelektüel çevrelerde hararetli tartışmalara zemin hazırlayacak bir olgu olarak önemini artırmıştır. Küreselleşme, ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan ‘sihirli’ bir sözcük haline gelmiş, geniş bir alanda kullanılan ‘klişeye’ dönüşmüştür (Bozkurt, 2000: 17, Koçer, 2004: 103). Küreselleşme konusunda görüş ortaya koyan düşünürlerden bazıları küreselleşmenin ekonomik boyutunu öne çıkarırken bazıları da siyasal ya da sosyokültürel boyutunu ön plana çıkartmaktadırlar. Aynı şekilde bazı düşünürler, kendiliğinden gelişen bir süreci ifade etmek için küreselleşme kavramını kullanırken, diğerleri özellikle gelişmiş bazı ülkelere kullanılan bir olguyu anlatmak üzere küreselleşme sözcüğüne atıfta bulunmakta, kimileri ise nispeten yeni bir gelişmeyi aynı sözcükle isimlendirebilmektedir (Yüksel, 2001: 7 Erdoğan, 2004: 21-22). Her ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın her tanımlama bir sınırlandırma olarak anlaşılmalıdır. Bu açıdan küreselleşme olgusunun farklı yönlerine ağırlık verilen tanımlamalar olgunun daha iyi anlaşılması ve

ulus devlet yapıları üzerindeki etkilerini anlayabilmek açısından daha verimli olacaktır. Bu aynı zamanda Covid-19 pandemisi nedeniyle ortaya çıkan yeni durumun anlaşılabilmesi içinde ulus devlet küreselleşme ilişkisini anlamamanın faydalı olacağı kanaatindeyim.

Küreselleşme, kavram olarak dünyanın sıkışması ve tek bir yer olarak algılama bilincinin artışı olarak tanımlanmaktadır. Bu günden bakıldığında kavramın açılımları içinde yer alabilecek süreç ve eylemlerin birkaç yüzyıldır devam ettiği görülmektedir. Küreselleşme bu bağlamda, bir yoğunlaşma ve sıkışma duygusunu anlatmaktadır. Ekonomik-siyasal ve kültürel alanda süren küreselleşme, mekânla etkileşim içinde yayılmaktadır (Aslanoğlu, 2000: 145).

Küreselleşme kavramı, devletler ve toplumlar arasında karşılıklı ilişki ve bağımlılık sürecini ifade etmektedir. Küreselleşmenin içeriği Kola içip Disney izleyen küresel bir köy ekonomisinden, hatta giderek büyüyen sosyokültürel karşılıklı bağımlılıklardan ibaret değildir. Küreselleşme dünyanın ticaret ve finans rejimlerini yeniden inşa eder ve insanların kendilerini, çocuklarının hayat alanlarını, etnik kimliklerini nasıl gördüklerini etkileyerek, bilinçliliği en yerel ve kişisel düzeylerde yeniden tanımlar. Çoğu kimlikler küreselleşme güçlerinin sonucu olarak değişikliğe uğrar (Tabb, 2002: 15). Küreselleşmenin önemli özelliklerinden birini bireylerin, malların, fikirlerin, imajların, söylemlerin, teknolojilerin, tekniklerin ve benzeri objelerin sürekli hareket hâlinde olmaları ve dünyada sınır tanımayan akışkanlık içerisine girmeleri oluşturmaktadır (Appadurai,1999: 229-238). Ulaşım ve iletişim araçlarındaki gelişmelere bağlı olarak zaman ve mekân algısında meydana gelen daralma küreselleşmenin tüm dünyayı evrensel bir köy hâline getirmesine sebep olmuştur.

Bu hâliyle küreselleşme her alanda mesafeyi daha az önemli hâle getirmekte, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda dünyanın daha çok bütünleşmesini sağlamakta (Bozkurt, 2000: 30-31) bu da günümüzü anlama ve açıklama çabasında anahtar bir kavram olmaktadır. Bu bütünleşme süreci ulus devletlerin giderek sınır kavramında da değişikliğe uğramakta ve giderek ulus devletler her alanda bileşik ulus devlet anlayışlarına doğru evrilmeye birlikte aynı zamanda ulus devletler küreselleşmenin etkisiyle birlikte meydana gelen tehditlere karşı da yerelleşme unsurlarını ön plana çıkarmasına fırsat tanımaktadır. Küreselleşmeyi teknolojik alanda meydana gelen gelişmelere bağlayanlar, onu teknolojik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan tarafsız bir gelişme olarak sunmaktadırlar. Buna göre bilgisayar ağırlıklı teknolojiler, kolaylaşan bilgi aktarımı ve iletişim, ucuzlayan ulaşım hep birlikte sermaye dolaşımını kolaylaştırmışlar, şirketlerin küresel düzeyde bir üretim ağı kurmasına yol açmışlar ve insanlık, artan iletişim sayesinde “küresel köyde” benzer yaşam ve tüketim alışkanlıkları edinmiştir. Bu, uzun dönemde tüm insanlığın yararına mı yoksa zararına mı olacağı konusundaki tartışmalar hâlen devam etmektedir.

Küreselleşmeyi zaman ve mekân bağlamında açıklamaya çalışan düşünürlerden A. Giddens ise, toplumların birbirleriyle etkileşiminde iletişim araçlarına önemli bir işlev yükler. Küreselleşmeyi, dünyanın kapitalist ekonomisi, ulus devlet sistemi, dünya askeri düzeni ve uluslararası iş bölümü bağlamında tartışan A. Giddens en önemli rolü kendini etkin kılan kapitalist ekonomiye verir. Küreselleşme aslında kapitalizmin dünyayı etkisi altına alma çabasıdır.

Küreselleşmeyle ilgili yapılan tartışmalar, ekseriyetle ulus devletin ortaya çıkışını sağlayan kapitalist sürecin günümüzde ulus devleti ortadan kaldırmaya veya dönüştürmeye çalışan bir süreçle dönüştüğünü göstermektedir. Kapitalizmden ayrı düşünülmesi olanaksız olan küreselleşmenin, bu aşaması en çok geleneksel anlamdaki ulus devleti tehdit eder duruma gelmiştir (Esgin, 2001: 185). Küreselleşmeyle ilgili tartışmalardan da anlaşılacağı üzere, ulus devletin tarihsel süreçteki oluşumunu sağlayan kapitalist dönüşüm, bu sefer de yeni ve belli ölçülerde farklı etkilerle, ulus devletin meşruiyetini azaltma ya da yok etme amacıyla kendini göstermektedir. Küreselleşmenin kapitalizmin bir aşaması olduğu düşüncesinin haklılığını ortaya koyan bu iddia, birçoklarının emperyalizmin ya da kapitalist mantığın kendini yenilemesinin bir önkoşulu olarak kabul görmekte, küresel kapitalizmle ulus devlet ilişkisinin açıklanmasında hâkim olan bir bakış açısı oluşturmaktadır. Bu bağlamda, küreselleşme yeni bir olgu değil, sadece yeni bir terim ya da kavramsallaştırma olarak yüzyıllardır süren sistemin/emperyalizmin bizi kendisi; emperyalizm denen olguya saygınlık kazandırma, emperyalizmin karşısında çaresizlik yaratma çabası olarak da görülebilir (Boratay, 1997: 23).

Her şeyin küresel bir boyut kazanması ulus devletlerin çözmek zorunda olduğu pek çok sorunu da küresel hâle getirmektedir. Günümüzdeki sorunlar bunların ulus devletler tarafından geleneksel yöntemlerle çözülmesini imkânsız hâle getirmektedir. Fakat bu ulus devletlerin döneminin kapandığı anlamına gelmemektedir. Nitekim yaşadığımız salgın da ulus devletlerin inisiyatif alma noktasında küresel karar alma mercilerinden daha ön plana çıkması ulus devletlerin gücünü tekrar gündeme taşımıştır.

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı yeni koşullar, ulus devlet yapılarının işlevlerini ve konumunu derinden etkilemektedir. Serbest ekonominin yaygınlaşması, teknoloji ve liberalizmin millî sınırların klasik fonksiyonlarının bir kısmını ortadan kaldırması, klasik egemenlik unsurlarında içte bağımsız politika geliştirebilme, etkili devlet kontrolü sağlama, dış otoriteleri iç işlere karıştırmama gibi alanlarda görülen aşınmalar, küreselleşmenin ulus devlet üzerindeki baskı unsurlarından bazılarıdır. Küreselleşmenin bu zorlayıcı etkisi, ekonomi alanındaki bir dizi dinamik değişimin siyasal alandaki ilişkilere yansımalarıyla birlikte, ulus devlet yapıları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca günümüzde yaşanan bilgi devriminin rekabete dayanan bir toplumsal yapılanmaya yol açması ve iktidar dağılımını zaruri hale getirmesi gibi etkenler de bu siyasal yapılanmayı etkilemektedir. (Çınar, 1993: 82). Ancak bu siyasal sürecin ulus devletin varlığını ortadan kaldıracak yeni bir devlet modeli ortaya çıkaracağı tartışmalı gözükmektedir.

Yeni bir siyasal yapılanma konusunda iki öngörünün ön planda olduğu görülmektedir. Son on yıla damgasını vuran öngörü; insanlığın, ekonomi gibi siyasetin de millî kalmasının imkânsızlaştığı ve ulus devlet modelinin ortadan kalkacağı şeklindedir. Bu şekilde düşünenlerin dayanak noktaları, ulus devletin işlevselliğini ve rakipsizliğini yitirmesine sebep olduğunu düşündükleri; toplumların başta ekonomi olmak üzere, sosyal, kültürel, siyasal ve hukuki bakımlardan küresel sistemle bütünleşmeye başlamaları, ulusal egemenliğin uluslararası kuruluşlarla paylaşımının kaçınılmazlığı, yerelleşme taleplerinin artmasıyla yerel otoritelere yetki devrinde görülen artış, etnik bilinçteki canlanmayla çok kültürlülüğün yükselmesi gibi gelişmelerdir (Şahin, 2009: 168).

Diğer öngörü ise ulus devleti tarihin sonu olarak gören, ancak bu ulus devlet yapısında yapısal anlamda bazı değişiklikler olabileceği ve ulus devletin varlığını sürdüreceği şeklindedir. Bu görüşe göre hem ulus ve milliyetçilik silinemeyecek olgulardır hem de küresel bilincin millî bilincin önüne geçmesi imkânsızdır (Smith, 2002: 35). Ayrıca küreselleşme, teknolojik ve ekonomik gücü olan, rasyonel davranabilen tüm toplumlara, millî çıkarlarını daha rahat gerçekleştirebilme ve ulus devlet modelini daha işlevsel kılma yönünde imkânlar sunmaktadır (Coşkun, 2002: 66-67). Bugün aslında devletin önemi azalmamakta, yalnızca işlevlerinde değişiklik ortaya çıkmaktadır. Örneğin asıl görevleri olan ulusal güvenliğin sağlanması yerine giderek daha çok ekonomik meseleler ve bilişim sorunlarıyla uğraşmaları gerekmektedir. Ayrıca artan uluslararası ilişkiler, ulusal bir devlete ihtiyacı arttırmakta ve dolayısıyla küreselleşmenin hız kazandığı günümüzde etkisi azalmayıp çoğalmaktadır. Kısaca devletler değişen şartlara uyum sağlayarak küresel bir dünyada da merkezi rollerini sürdürecektir en önemli güç ve otorite kaynağı olarak varlıklarını korumaktadırlar (Koray, 2008). İşte 2020 yılının başından beri tüm dünyayı etkileyen Korona virüs pandemisi ulus devletin küreselleşme ile birlikte oynadığı oynayacağı rollerin yeniden tartışma gündemine gelmesini sağlamıştır.

Covid-19 Pandemisi Sonrası Dünya ve Ulus Devletler

Koronavirüs pandemisinin tüm dünyayı etkisini altına aldığı, hayatımızı bütün yönleriyle etkilediği bir zamanda virüsten sonra dünyanın nasıl bir düzen içerisinde olacağı ve uluslararası sistemin nasıl şekilleneceği tartışmaları da büyük bir hız kazanmaya başladı. Bu tartışmaların eksenini COVID-19 pandemisinin küreselleşmenin sonunu getirip getirmeyeceği ve ulus devletin güç kazanıp kazanmadığı soruları etrafında sürmektedir. Küresel çaptaki felaketler kaçınılmaz olarak değişim ve süreklilik üzerine tartışmaları tetikler (Aydınlı, 2020: 35). Oysaki mevcut düzenin sürüp sürmeyeceği yönünde daha temkinli görüşler ileri sürmek daha yerinde olacaktır.

Küreselleşme ile birlikte sınır kavramında yaşanan erozyon her türlü eşyanın sınırsız bir biçimde dolaşımına açık iken birkaç ay içinde sınırların kapatıldığı, seyahat imkânlarının ortadan kalktığı, bireylerin evden çıkamadığı, mal, hizmet ve sermayenin dolaşımının yavaşladığı ya da sınırlandırıldığı sadece virüsle ilgili olan şeylerin özgürce hareket ettiği bir dünya düzenine geçildi. Pandemi sonrası dönemin Westphalian ulus devletleri fikrini güçlendirip güçlendirmeyeceği ya da tamamen yeni bir örgütlenme yolu ile sonuçlanıp sonuçlanmayacağı belli değil. Mevcut durumun gösterdiği şey ulus devletin hâkimiyeti elinde bulundurmaya devam ettiğidir. Nihayetinde, hareketliliği ve sınırları kontrol eden ve üreten ulus devletlerdir. Salgınla mücadelede uluslararası örgütlerden ziyade ulus devletlerin ön plana çıktıkları görülmektedir. Asya ülkeleri aldıkları sert ve hızlı tedbirlerle vaka sayısının sınırlı kalmasını sağlayarak başarılı bir grafik ortaya koydular. Özellikle Çin'in yüksek gözetim ve iletişim teknolojilerini sonuna kadar kullanması ile birlikte salgını kontrol altına almayı başarabildi. Özellikle Covid-19 ile gelen küresel felaket karşısında bireylerin ve toplumların aciz kalması ulus devletin güçlü olmasının önemini ortaya çıkarmıştır.

Pandemi ile birlikte klasik ulus devlet yapısının sınırları belirli bir toprak parçası içinde mutlak egemenlik hakkına sahip olması anlamında kontrollerinin bir süre sıkılaştırılması ulus devletin yeniden güçlendiğinin bir göstergesi olmuştur. Ulus devlete geri dönüş Avrupa'da özellikle dikkat çekicidir, AB

ulus üstü bir örgüt olarak birçok kararlarda AB üye ilkelerin çıkarları doğrultusunda birlikte hareket ederken pandemi söz konusu olduğunda üye ülkeleri neredeyse kendi kaderlerine terk etmiştir. Alman Başbakanı Angela Merkel pandeminin başladığı sırada yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında AB'den bahsetmedi bile. Pandemiyle birlikte sınırlar - örneğin Fransa ve Almanya arasında - aniden kapatıldı ve ulus devlet sınırları belirgin bir biçimde görünür hâle geldi. Polonya, İtalya ve İspanya'daki önde gelen politikacılar AB'yi dayanışma vaadinde bulunamadıkları için eleştirdiler. Krizin yönetiminde birçok aksaklığın yaşanması küreselleşmeyi zayıflatan ve ulus devletlerin kontrolünü artıran etkisi dolayısıyla yeni bir küreselleşme biçiminin tartışılacağı mümkün gözükmektedir. Salgın küresel olmakla birlikte etkin bir şekilde ulus devletler tedbirleri alma noktasında ön plana çıkmış durumdadır. Küresel politik-ekonomik düzen de korona virüs pandemisi tarafından derinden etkilenmiştir.

Yaşanan gelişmeler küreselleşmenin ortadan kalkacağını ya da etkisini hızlı bir şekilde kaybedeceğini göstermese de yeni güç dengelerinin ortaya çıkacağını, bölgeselleşmenin bölgesel blokların ortaya çıkmasını ya da yeni blokların oluşmasını hızlandıracağını söyleyebiliriz. ABD'nin bu salgında verdiği başarısız sınav Çin'in güçlü bir biçimde kendini göstermesi dünya da bir eksen değişikliğini gündeme getirmesi muhtemel gözükmektedir. Bu bağlamda Covid-19 salgınının en önemli sonucu, küresel kapitalizm içindeki güç dengelerinin değişmesi ya da canlanması olacaktır. Donald Trump'ın Trans-Pasifik Ortaklığı ticaret anlaşması ve Brexit bu eğilimin göstergelerindedir. Koronavirüs, elbette, küresel dönüşümlerin tek sebebinin olmayacaktır. Hâlihazırda devam etmekte olan güçlü eğilimler güçlendirilecek ve önceden var olan sorun alanlarını daha da genişletecektir.

Ulus devlet bu pandemi ile birlikte Avrupa'da dikkat çekici bir geri dönüş yaşamıştır. Çünkü AB ülkelerinin her biri büyük siyasi ve ekonomik olaylarda dayanışma içinde olurken bu pandemi her bir üye ülkeyi kendi kaderiyle baş başa bırakmış ve durum AB üye ülkeleri içinde yüksek sesle dillendirilmeye başlanmıştır. Özellikle pandeminin en çok etkilediği ülkelerden olan İtalya ve İspanya AB üyesi ülkeler olmasına rağmen bu salgında tek başlarına bırakıldılar ve bunu da açıkça dile getirdiler. Bu bağlamda küresel yönetimin iyi bir sınav vermediğini ve ulus devletleri kendi kaderine terk ettiğini söyleyebiliriz. Küreselleşmenin ortadan kalkması bile etkisinin tüm dünya ölçeğinde özellikle siyasi ve toplumsal kararalma ve uygulama biçimlerinde hafifleyeceği sadece ekonomik olarak etkisini hissettireceği bir değişime tanık olacağımız açık görünüyor. Koronavirüs pandemisi, sorunun küresel olabilmesine rağmen, pandemiyle mücadelenin daha çok ulus devletler ve ilgili kurumları eliyle gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur.

Covid-19'dan sonraki dünyanın tamamen farklı bir yere doğru evrileceğini yaşanan gelişmeler bize göstermektedir. Bölgesel ulus devletler, küreselleşme, küresel ekonomik düzen, diplomatik ve askeri ilişkiler, ulusal çıkarlar ve sosyal yaşam gibi çeşitli alanlarda radikal değişiklikleri görmemiz kaçınılmaz görünüyor. Fakir ve zengin ülkeler arasındaki farklılıklar, gelişmiş ve az gelişmiş olarak kabul edilme kriterleri ve hatta iç politikalar ve siyasi sistemler bu salgınla birlikte değişecektir. Bugün gelinen nokta da küreselleşme sürecinin salgınla mücadele etmedeki en önemli eksiği, riski küresel hale getirirken risk ile mücadele için gerekli olan küresel yönetim ve işbirliği mekanizmalarını geliştirememiş olmasıdır. Bu noktaya 2000'lerin başında işaret eden sosyolog Gary Gereffi, küreselleşmenin ciddi bir yönetim açığına sebep olduğunu savunmuştur (Kaya, 2020).

Bununla birlikte, küreselleşme daha öncede birçok ciddi krizleri atlattı. İki dünya savaşına, bir Soğuk Savaş'a ve son zamanlarda terörizme karşı küresel bir savaşa rağmen bu eğilim devam etti. Salgınlardan ve pandemilerden de kurtuldu. 1918'de İspanyol gribi, 2003'te SARS, 2009 ve 2010'da H1N1 ve son olarak Ebola. Ayrıca 1997-98 asya krizi 2008 krizi gibi büyük ekonomik krizleri de atlattı. Küreselleşmeye karşı son zamanlarda yaşanan tepki de yeni bir olgu değil. Küreselleşme onlarca yıldır kitlesel protestolara yol açtı, ancak yine de devam etti. Küreselleşme bu süreçlerden farklı düzeylerde ve farklı biçimlerde etkilendi. Bu pandemi ile birlikte ulus devlet westfalyan biçimine geri dönmese bile güçlü bir biçimde geri döndü ve sınırların kontrolü, vatandaşların denetimi gibi noktalarda belirgin bir güç kazandı. Bu güç aynı zamanda ulus devletler söz konusu olduğunda onunla doğal bir ilişkisi olan milliyetçiliklerin canlanması noktasında da bir ivme sağlayacağı tartışmalara konu olmaktadır Appadurai pandeminin tecritçi milliyetçiğin yükselişini zorunlu kılacağını söylemektedir (Daily Mirror, May 23, 2020). Salgın aynı zamanda ulus devleti güçlendirdiği gibi milliyetçiliği de güçlendirecektir. Zaten pandemi öncesinde küresel olarak milliyetçi eğilimlerin artmasını işaret eden gelişmeler yaşanıyor idi ve pandemi sonrası bu eğilimlerin güçleneceğini varsaymak mümkün gözükmemektedir. Avrupa'da özellikle son yıllarda yaşanan yabancı düşmanlığı, İslamofobia ve göçmen karşıtlığı gibi milliyetçi yükseliş pandemi sonrasında da artmaya devam edecektir. Özellikle sınırların sadece göçmenlere ve asli unsuru olarak görülmeyen öteki vatandaşlara kapatılması bir yana diğer ulus devletlere de güvenlik endişesiyle kapatıldığına şahit olduğumuz bir ortamda milliyetçi eğilimlerin yükselmesi kaçınılmaz gözükmemektedir. Hatta bu durum yeniden birinci sınıf ikinci sınıf vatandaş uygulamalarını ve bakış açısını güçlendirecektir. Pandemiyle birlikte hastalıklara odaklanan ve “öteki” nin “ulusun sağlığı” için bir tehdit olarak kabul edileceği yeni bir milliyetçilik biçimi görebiliriz. Pandemi sürecinde zayıf olarak kabul edilen toplumlar bu milliyetçi yükselişin hedefi olabilir (Kanat, 2020). Bu ulus devletin klasik halkı türdeşleştiren yapısının güçlü bir biçimde kendini göstereceğini ve aynı zamanda milliyetçilikleri besleyeceğini göstermektedir.

Sonuç

Ulus devletler özellikle savaş, terör ve bunun sonucunda ortaya çıkan göçler karşısında sınırlarını “öteki” olarak kabulettiği insanlara kapatarak güvenlikçi bir yaklaşımla kendi sınırları içinde yaşayan vatandaşlarını koruma refleksi ile ön plana çıkmış ancak bu pandemi ile birlikte güçlü bir yönetim kapasitesi ve vatandaşlarını koruyabilecek kurumsal hazırlığı olan güçlü ulus devletler ideal devletler hâline gelecektir. Halkın güvenliğinin sağlanması öncelikli olacağı için devletler ve kurumlar önem kazanacaktır. Önceliğin insanlarda olduğu bir düzende güvenliği kimin sağlayacağı sorusuna verilecek yanıt kaçınılmaz olarak devlet olacaktır (Aydın, 2020: 38).

Sonuç olarak koronavirüsün küresel etkileri, koronavirüs sonrası dünya düzeninin aynı olmayacağını göstermektedir. Bu bağlamda postkoronalist bir küreselleşme diyebileceğimiz yeni ilişki düzeninin küresel dünyada tartışılacağı açık görünmektedir. Bugün pandeminin ortaya çıkardığı krizi küresel düzende yeni bir dönemin başlangıcı olarak yorumlayan pek çok analiz yapılmaktadır. Koronavirüs salgınının önümüzdeki yıllarda Berlin Duvarı'nın yıkılışı, 11 Eylül saldırıları ve Arap ayaklanmaları gibi küresel ilişkilerde yeni bir on yılın başlangıcıyla özdeşleşen çığır açıcı gelişmelerden birisi olarak hatırlanacağını söylemek yanlış olmaz (Erşen, 2020: 58).

Küreselleşmenin yok olması mümkün olmasa bile yeni bir küreselleşme ile dünya düzenin şekilleneceğini ekonomiden sağlığa, sosyal yaşamdan taşımacılığa kadar birçok alanda bu değişimin emarelerini görmeye başladık. Ulus devletin geri dönüşü ile birlikte küreselleşme düzeninde önemli bir aktör olarak yeni bir yönetim ağı geliştirebilir. Ulus devletin geri dönüşü ile ilgili temel sorun küresel bir düzende bütün ulusları ilgilendiren birçok konunun ve aynı zamanda küresel bir sorun olan hastalıkların çözümü noktasında küreselleşmeye destek verip vermeyeceği paradoksunu nasıl aşabileceğidir.

Kaynakça

- Appadurai A. (1999). “Globazation and Research Imagination”, *International Social Sciences Journal*, Number: 160, June, s. 229-238.
- Arıkan H.(2019). “Küreselleşme ve Sanat”, *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi / International Journal of Human Studies*, Sayı 3, ss.8-19.
- Aslanoğlu R. A. (2000). *Kent Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Aydınlı E. (2020). *Salgınlar ve Uluslararası Sistemin Dayanıklılığı*. Ankara: SAM Yayınları. <http://sam.gov.tr/tr/wp-content/uploads/2020/04/sam-covid-kitap.pdf>
- Boratav K. (1997). “Ekonomi ve Küreselleşme”, *Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme*. Derleyen: Işık Kansu, Ankara: İmge Kitabevi, ss.19-28.
- Bostancı M. N. (1999). *Bir Kolektif Bilinç Olarak Milliyetçilik*. İstanbul: Doğan Kitapları.
- Bozkurt V. (2000). *Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar, Küreselleşmenin İnsani Yüzü*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Coşkun R. (2002). *Küreselleşme-Türkiye Eksenli Analizler*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Çınar A. (2020). “How the global system will be shaped after the Covid-19 pandemic”, <https://www.trtworld.com/opinion/how-the-global-system-will-be-shaped-after-the-covid-19-pandemic-35614>
- Çınar M. (1993). “Küresel Sermaye ve Ulus- Devlet Üzerine Etkileri”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı: 62, ss. 78-94.
- Daily Mirror. (2020). “Return Of The Nation-Satate, The Way Out For US”, May 23.
- Erdoğan T. (2004). “Küreselleşmenin Ekonomik, Politik ve Toplumsal Yansımaları”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (2-3), ss. 21-44.
- Erözden O. (1997). *Ulus-Devlet*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Erşen E. (2020). *Koronavirüs, Küreselleşme ve Uluslararası Sistem*. Ankara: SAM Yayınları. <http://sam.gov.tr/tr/wp-content/uploads/2020/04/sam-covid-kitap.pdf>
- Esgin A. (2001). “Ulus Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, ss.185-192. <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/49.pdf>, Erişim: 20.07.2016.
- Guibernau M. (1997). *Milliyetçilikler*, N. Nur Domanic. (Çev.). İstanbul: Sarmal Yay.
- Gündoğan A. O. (2002). “Devlet ve Milliyetçilik”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 6, Sayı 21, ss.181-193.
- Heywood A. (2011). *Siyaset Teorisine Giriş*, H. M. Köse. (Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Hobsbawm E. J. (1995). *1780'den Günümüze Millet ve Milliyetçilik, Program, Mit ve Gerçeklik*, O. Akınhay. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kanat K. B. (2020). “In Post-Coronavirus World, Nation States Doomed to Change Policies”, *Daily Sabah*, 30 March, <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/in-post-coronavirus-world-nation-states-doomed-to-change-policies>

- Karakaş M. (2000). *Türk Ulusçuluğunun İnşası*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Kaya Y. (2020). “Virüs Küreselleşmenin Yol Haritasını Takip Ediyor”, 11 Nisan, <https://tyap.net/vkyh>
- Koray M. (2008). “Küreselleşme Süreci ve Ulus-Devlet, Ekonomi, Siyaset Tartışmaları”, <Http://Toplumsalbilinc.Org/Forum/Index.Php?Topic=2477.0>
- Sarıbay A.Y. (1998). “Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam”, *Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Smith A. D. (2002). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*. D. Kömürcü (Çev.). Ankara: Everest Yayınları.
- Şahin K. (2009). *Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus-Devlet*. İstanbul: Yeni yüzyıl Yayınları.
- Şahin K. (2006.). *Türkiye’de Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlete Bakış*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Tabb W. K. (2002). *Ahlaksız Fil, 21.Yüzyılda Küreselleşme ve Sosyal Adalet Mücadelesi*. E. Özkaya, (Çev.). Ankara: Epos Yayınları.
- Yüksel M. (2001). *Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 3 Sayı/ISSUE 6 Yıl/YEAR: 2020

Alındı/RECEIVED: 11-09-2020 – Kabul/ACCEPTED: 15-11-2020

Enformasyonun Dayanılmaz Hafifliği ve Bilginin İmkansız Ağırlığı: Büyük Veri ve Bir Dijital Sözlü Kültürün Bileşenleri (Zizi Papacharissi)*

The Unbearable Lightness of Information and the Impossible Gravitas of Knowledge: Big Data and the Makings of a Digital Orality (Zizi Papacharissi)

Çiçek TOPÇU¹

Abstract

This essay is written in response and extension to the thoughts offered by danah boyd and Kate Crawford on whether Big Data change how we define knowledge. I suggest that they do not, but they do reinforce and reproduce a form of communicating knowledge that I have been referring to as a digital orality. Online networked platforms, supportive of Big Data and a variety of similar analytical formulations, blend interpersonal and mass storytelling practices variably, offering a reconciliation of primary and secondary orality tendencies and tensions. Literacy, in the form of asking questions about

Öz

Bu makale, Büyük Verinin, bilgiyi nasıl tanımladığımızı değiştirip değiştirmediğine dair Danah Boyd ve Kate Crawford'un düşüncelerine cevap ve ek olarak yazılmıştır. Ben değiştirmedini, fakat; dijital sözlü kültür dediğim bilgiyi iletmenin bir türünü pekiştirip yeniden ürettiğini öne sürüyorum. Büyük Veriyi ve çok çeşitli benzer analitik formülasyonları destekleyen birbirlerine bağlı online platformlar, kişilerarası ve kitlesel hikaye anlatma pratiklerini değişken şekilde harmanlayarak birincil ve ikincil sözlü kültür eğilimlerinin ve gerilimlerinin bir uzlaşmasını sunmaktadır. Büyük Verinin

¹ Çiçek Topçu, Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, cicektopcu@outlook.com, Orcid: 0000-0002-9273-2529.

* Bu makale, Chicago Illionis üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Zizi Papacharissi'ye ait olup; 2015 yılında Media, Culture & Society Dergisi'nde yayınlanmış olan çalışmasının bir çevirisidir.

the origins, the textures, and the implications of Big Data, paves the path toward rendering data, small or large, into new modalities of storytelling that a digital orality affords, mastering this orality, and turning these stories into meaningful forms of situated knowledge.

Keywords: Big Data, Digital Orality, Knowledge, Literacy, Social Media.

kökenleri, yapıları ve belirtileri hakkında sorular sorma biçimindeki yazılı kültür, ister küçük ister büyük olsun; veri işlemeyi, dijital sözlü kültürü sağlayan yeni hikaye anlatma usullerine zemin olarak hazırlayıp, bu sözlü kültüre hakim olarak bu hikayeleri yerleşik bilginin anlamlı biçimlerine dönüştürmektedir.

Anahtar Sözcükler: Büyük Veri, Dijital Sözlü Kültür, Bilgi, Yazılı Kültür, Sosyal Medya.

Giriş

İletişimle enformasyon arasındaki ilişkiye ilk ilgi duymaya başladığımda bilginin geleceği hakkındaki söyleşiler şu popüler nakaratla mest olmuşlardı: 'Bilgi özgür olmak ister.' Bu duyuru, 1984'teki ilk hacker konferansında internet tutkunlarından oluşan bir dinleyici kitlesine Stewart Brand tarafından yapıldı; gelecek on yılda enformasyon ekonomisi hakkında düşünme ve konuşma biçimimizi düzenledi.

Büyük Veri denilen devrim, enformasyonu yayıp manipüle etmek üzere sürekli hızlandırılmış yeteneğimizin ekonomilerimizi, siyasetlerimizi, toplumlarımızı ve kültürlerimizi nasıl yeniden düzenlediğine yönelik uzun bir söyleşideki son aşamadır. Sanayi sonrası toplum, enformasyon toplumu ve ağ toplumu, Büyük Verinin, birbirlerine bağlı gerçeklikler hakkında enformasyonu betimlemenin, düzenlemenin ve dağıtmanın idealleştirilmiş bir yolunu vadettiği bağlamı açıklamak için en geçerli terimlerden bazılarıdır (Bell, 1976; Castells, 2000; Wark, 1997). Süreç içinde yaptığımız söyleşiler ve geliştirdiğimiz nakaratlar, enformasyonun değişime, güçlendirmeye, daha yüksek bilgi durumlarına, daha iyi demokrasiye ve ileri varlığa yönelik bir aktör görevi görme yeteneği hakkında birbirleriyle ilişkili umutları ve korkuları birbirleri ile işlemektedir. Danah Boyd ve Kate Crawford, Büyük Verinin doğumuyla ortaya atılan önemli sorular hakkında ilgi uyandıran kışkırtıcı makalelerinde, Büyük Veri gibi sosyoteknik fenomenlerin tetiklediği böyle ütopyik ve distopik retoriği kabul ederler. Bu noktada ben; Büyük Verinin, bilginin tanımını değiştirip değiştirmediğine veya nasıl değiştirdiğine yönelik düşüncelerine yanıt vermekle görevlendirildim ve geliştirdikleri düşünme yoluna katkıda bulunma ve geliştirme umuduyla görevi kabul ettim.

Büyük Veri'nin yeteneklerine dair gelişen mitoloji mevcut enformasyon ekonomilerini bilgi ekonomilerine dönüştürme girişimidir. Peki bu durum, Büyük Veri bilgisini nasıl tanımladığımızı değiştirir mi? Boyd ve Crawford, bu soruyu sorup yanıtlarında sınırlı bir evet veya hayır yanıtı vermekten daha önemli olanın, 'Büyük Veri hasatçılarının öğrenmenin anlamını nasıl

değiştirebilecekleri ve bu öğrenme sistemleriyle hangi yeni imkanların ve yeni sınırlamaların gelebilecekleri' sorusunu araştırmaya devam etmek olduğu sonucuna varırlar. Özünde bu yargıyı kabul ediyorum, ancak bu soruya verdiğimiz cevabın büyük ölçüde iki kilit terimi nasıl tanımladığımıza bağlı olduğunu düşünüyorum: *Büyük Veri* ve *bilgi*. Boyd ve Crawford hem temel analitik dayanağını hem de vaadini ele alan anlamlı bir *Büyük Veri* tanımı sunar ve Büyük Veriyi aşağıdakilerin karşılıklı etkisine dayanan kültürel, teknolojik ve bilimsel bir fenomen olarak tanımlarlar:

(1) Teknoloji: büyük veri kümelerini toplamak, analizlemek, ilişkilendirmek ve karşılaştırmak için işleme gücünü ve algoritmik doğruluğu azamileştirme.

(2) Analiz: ekonomik, sosyal, teknik ve yasal hak taleplerinde bulunmak için örüntüleri tanımlayan büyük veri kümelerini kullanma.

(3) Mitoloji: büyük veri kümelerinin gerçeklik, nesnellik ve doğruluk niteliğiyle birlikte daha önce imkansız olan içgörülerini meydana getirebilecek daha yüksek bir akıl ve bilgi biçimi sunduklarına dair yaygın inanış (s. 663).

Büyük Veriyi bir fenomen olarak anlamak, Büyük Veri analizlerinin hem vaadini hem de sınırlarını tanımanın esasıdır. Boyd ve Crawford'un tanımı, Büyük Verinin üstün analitik yeteneğini ve bu çaptaki üstün analitik yeteneğin daha önce ulaşılamaz bilgi derinliklerine yol açabileceği inancını vurgular. Klasik tanımlar, verileri, sonradan bilginin derleyici birimlerini birleştiren, enformasyon parçaları oluşturmak üzere bir araya gelen değer kümeleri olarak açıklar. Büyük Veri efsanesi enformasyonun ara adımını genellikle atlayıp Büyük Veri'yi doğrudan bilgi üretmenin bir mekanizması olarak sunar. Yazarlar, bunu; Büyük Veri'nin facto bilgi üretme becerisine sahip olması gerekli değilken, kesinlikle ve sıklıkla bu tür kapasiteye sahip olarak sunulduğunu belirlemek üzere, O'nu mitolojik boyutunun bir parçası olarak sunarlar.

Peki, Büyük Veri bilgiyi nasıl tanımladığımızı değiştirir mi? Benim için abartısız cevap 'hayır'dır. Nedeni çok basit: Bilginin tek ve evrensel olarak kabul görmüş bir tanımı yoktur ve olamaz. Platon'un inanç, gerçeklik ve gerekçelendirme kriterlerine, Descartes'ın 'Düşünüyorum, öyleyse varım (var olduğumu biliyorum)' savına, farklı bilgi kuramları arasında yapılan daha ileri ve yeni ayrımlara kadar filozoflar, nasıl bildiğimiz, bilmenin ne anlama geldiği, gerçekten bilmenin mümkün olup olmadığı sorusuyla binlerce yıl uğraştılar. Bilmenin nesnel ve öznel yolları arasındaki karşılıklı etki, bilgiyi tanımlamayı o kadar karmaşık ve belki imkansız yapmaktadır ki, Büyük Veri'nin bilgiyi nasıl tanımladığımızı değiştirdiği duyurusu, olsa olsa, tuhaf görünür. Bu nedenle, Boyd ve Crawford, bu soru hakkında dikkatlice düşünmemizi ister. Nitekim, Berry'den (2011) ayrılarak Büyük Veri'nin; 'felsefenin düzenleyici gücünden yoksun bilgi ve enformasyonun dengesizleşen miktarlarının' bilgi epistemolojisine referans teşkil ettiğini; böylece, işlemselliği kendi ontoteolojisi olarak sunduğunu kaydederler.

İhmal edilmiş, ancak aynı ölçüde soyut enformasyon yapısını karışıma yeniden katarak ve bilgi kuramlarına dair kapsamlı literatürden ödünç alarak, bu düşünme yolunu genişletmek isterim. Büyük Veri bilginin tanımını değiştirmez. Fakat; enformasyonun sunulma, belirtilme ve görselleştirilme biçimini düzeltir, bunu yaparken de enformasyonun yapısını değiştirir. Enformasyonun 'bilme

yolları'na açıldığı göz önüne alınır, bilme yollarımız hep olageldiği gibi, verileri analizlemenin yeni yollarıyla evrilir. Fakat, bundan daha özgününü elde edebiliriz; felsefe bunu yapmanın analitik çerçevesini sağlar.

Bilgiyi tanımlama girişimimiz bizi zorunlukla tanımlarımızın kaçınılmaz öznelliğini kabul etmeye yöneltir. Ama yine de, belirli bilgi formasyonlarına ulaşmak için sahip olduğumuz yolların açıklanmasına yardımcı olur. Bilgi tanımlarımızın tarih boyunca evrildiği yolları incelemek, bizi çevreleyen dünyayı nasıl anlayıp yorumladığımızı yönelik bağlamsal önyargıları açığa vurur. Bilginin algılanmasında, oluşturulmasında ve yeniden üretilmesinde öznenin ve bağlamın önemini vurgulayan *yerleşik bilgi(ler)* alanında Büyük Veri'nin uygunluğunun okunmasını öneriyorum. Haraway ([1988] 2001), hem insan algısının hem de baskın nesnellik paradigmalarının sınırlarını kabul eder ve bilgiyi derin bağlamsal anlatı biçiminde sunulduğu gibi bir duruma özgü olarak açıklamak üzere bu terimi sunar. Böylece nesnellik değil de, taraf tutma aracılığıyla bir dünyanın daha elverişli, daha zengin, daha iyi bir açıklamasını sunar. Sonuçta, *yerleşik bilgiler*, 'kendimizin ve başkalarının baskınlık pratikleriyle önemli, dönüşlü ilişki ile bütün pozisyonları oluşturan ayrıcalığın ve baskının eşit olmayan parçaları' aracılığıyla daha iyi bir dünyanın ve daha anlamlı toplulukların bir parçası olmamıza yardım eder (s. 172). Bu bağlamda; Büyük Veri, belirli bir duruma özgü bir anlatı sunar ancak oluşturulduğu fakat aynı zamanda yeniden ürettiği daha büyük toplumsal gerçekliğin de bir parçasıdır. Türediği analiz yöntemine gömülmüş sosyokültürel, politik veya ekonomik varsayımlardan yoksun değildir. Büyüktür, fakat öznel olmayan değildir. Analizin salt boyutu öznel sınırlamalarından çekinmez. *Yerleşik bilgilerin* tekerrürlerini sunar. Bu ise, zengin bir hikaye anlattığını ancak aynı zamanda daha büyük bir hikayenin parçası olduğunu ifade eder.

Veriler enformasyon sunmak üzere bir araya gelen işaretlerdir, yani bilginin sembolik sunumlarıdır. Bilginin anlatıları bu sembolik sunumlarla giderek işlenip yeniden üretim, yeniden toplama ve düzeltme aracılığıyla ağırlık kazanır. Büyük Verinin bilginin tanımını değiştirdiğini öne sürmek bu sıranın her nasılsa bozulduğunu ima eder.

Oysa durum bu değil, en azından henüz değil. Her dönem, belirli bir çeşitlilikte hikaye anlatmaya yönelik kendi sözlü kültürüyle veya tercihiyle karakterize edilir. İşaretlerin ve sembollerin ortak ve öznel yorumlamalarını, ilgili ve aşına saydığımız -bilgi olarak düşündüğümüz şeye Wittgenstein'ci anlamda olabildiğince yaklaşan- şeylere nihayetinde karıştıran hikaye anlatmanın bu gelenekleridir. Büyük Veri, belirli bir duruma özgü bir anlatı sunar ancak oluşturulduğu fakat aynı zamanda yeniden ürettiği daha büyük toplumsal gerçekliğin bir parçasıdır. Kendisini var eden analiz yöntemine gömülmüş sosyokültürel, politik veya ekonomik varsayımlardan yoksun değildir. Bu yüzden benim önermem, Büyük Veri'nin zamanımızın hikaye anlatma pratiklerine kendi katkısını yaptığı, bunu yaparken bilgi anlatılarına benzersiz bir yapı, *dijital sözlü kültür* olarak anlayabileceğimiz bir yapı kazandırdığıdır. Bilginin tanımını değiştirmez fakat bilgiyi iletme biçimimizi değiştirir.

Her dönemin hikaye anlatma geleneklerine bağlı olarak; ister konuşulan ister yazılı sözler olsunlar, işaretler, semboller veya veriler, bilgiyi belirtmek ve iletme için araç sunarlar. Her dönem, önceki dönemlerin hikaye anlatma geleneklerinden sıklıkla üstün görülen kendi tarzında hikaye anlatma

gelenekleri güder. Yaygın şekilde bilindiği gibi, Sokrates, yazılı sözü küçümsemiştir; yazıyı son derece insanlık dışı bir pratik olarak görmüş, gerçek bilginin sadece konuşmaya dahil olan etkin insan zihinleri arasında konuşulduğu şekliyle sözlerden doğabileceğini düşünmüştür. Buna karşılık; Platon, Sokrates'in alegori kullanımına değer vermiş, bilgiye giden yol olarak konuşulan sözün gücünü korumanın bir aracı olarak bakmıştır yazılı söze. Modern çağda bilginin görsel tasvirleri, bilginin diğer sözlü veya yazılı biçimlerinden daha gerçek, böylece daha üstün sayılmaktadır (Ong, 1982). Büyük Veri görselleştirmeleri bu eğilimleri yansıtır güçlendirir. Bilginin görsel tasvirleri, bilgiyi iletmenin sözlü ve yazılı kültürlerinin, özellikle sözlerin çoğu kez görsel-işitsel sunumlarından sağlandıklarında, kolay etkilendikleri aynı aldatmacalardan muaf değildir. Büyük Veri analizleri de öyle; gerçekten de bu analizler, sözlü ve yazılı hikaye anlatma geleneklerinin kişilerarası iletişim ve yayma pratiklerinin görülmemiş yeni bir karışımında bir araya getirilmiş sözlerin meta-analizidir. Fakat *dijital sözlü kültür* dediğim, bilgiyi iletmenin bir türünü pekiştirip yeniden üretir. ¹

Sözlü kültür her dönemi karakterize eden hikaye anlatma ve bilgi paylaşma biçimlerini betimlemekte kullanılır. Amacımız bir dönemin teknolojilerinin, bilgiyi iletme için nasıl fırsatlar sağladığını kavramaksa sözlü kültür, iletişimin edindiği biçimi, yapıyı ve tonaliteyi betimler. Örneğin, sözlü hikaye anlatma geleneklerini, bilgi paylaşımında bir akışkanlık, kendiliğindenlik ve dönüşlülük götürmüştür. Ong (1982), birincil sözlü kültürde sözün yapısının görünür olmadığını fakat sesin dünyasında yaşadığını açıklamıştır. Bu nedenle, 'normalde bir gelenekten, bir geçmişten çeşitli şekillerde türeyebilse de' ve hikaye anlatma değişikliklerinin sesi olarak evrilsen de hikaye anlatma 'şimdi de meydana gelir' (Ong, 1995, s. 1). Bu yüzden, bilgi iletir ve iletildikçe sürekli evrilir. Bilgi konuşulan sözle yeniden üretildikçe, paylaşma biçimi organik olarak değişir. Bu evrilme sürekliliğinin bilgiyi iletme özünün bir parçası olduğunun farkında olan dinleyici ise topluluklara evrilir. Buna karşılık, ikincil sözlü kültürün mantığı ve teknolojileri, ikincil bir görselcilikle ikincil bir sözlü kültürün eşlik ettiği elektronik ve bilgisayar aracılı metinler olarak evrilen bir yazı ve basım kültürünün tasarlanmış kendiliğindenliğini başlatıp yeniden üretmiştir. Ong (1982), bir ikincil sözlü kültürün mantığının, birincil sözlü kültürün olduğu şekilde, hikayeleri *yoklamaya* bağlı olmadığını öne sürmüştür. Bu yüzden, bu anlamda, ikincil bir sözlü kültür, uzaklaşan 'teknolojileşmiş', 'kalıcı' ve böylece 'sessiz' hikayelerin oluşturulması yararına, bu hikayeleri söylemede var olan özneliği sessizleştirir (Ong, 1982). Böylece, paylaşılan enformasyonu elektronik olarak yeniden üretip paylaşmak üzere, anlatıcıların hikayeden öznel uzaklaşmayı sağlamalarını gerektiren gazetecilik nesneliliğinin paradigmasında, uzaklaşmanın bu biçiminin bir örneğine rastlanır. Bununla beraber, bu uzaklaşma; sözlü gelenekte dolaştıkça etkin şekilde evrilen sözlü hikaye anlatmanın öznel biçiminde giderilir. Sözlü kültürün farklı biçimleri bilgiye, daha doğrusu *yerleşik bilgilere* giden farklı yollar açar. Sözlü kültürün hiçbir biçimi bilginin daha doğru belirtilmeleriyle sonuçlanmaz. Önemli olan, her sözlü kültürün açtığı (yerleşik) bilgi yolunun yapısını anlamaktır.

Büyük Veri'yi ve çok çeşitli benzer analitik formülasyonları destekleyen birbirlerine bağlı online platformların, kişilerarası ve kitlesel hikaye anlatma pratiklerini değişken şekilde harmanlayarak birincil ve ikincil sözlü kültür eğilimlerinin ve gerilimlerinin bir uzlaşmasını sunduklarını öne sürüyorum. İkincil sözlü kültür uzaklaşmayı temin ederse *dijital sözlü kültür* sesi doğrularak hikayeye dijital olarak

etkinleştirilmiş bir yol sunar. Birincil sözlü kültür sesi vurgularsa *dijital sözlü kültürü*; sesleri çoğaltırken de tekilleştirilmiş öznelliklerini korur. Bir *dijital sözlü kültür* tekilleştirilmiş ve çoğullaştırılmış olarak sesi yayma etrafında toplanmıştır. Hem birincil hem de ikincil sözlü kültürün harmanlanmış geleneklerinin türevi olan hikaye anlatmanın bir dijital biçimini güder.

Hikayeler her zaman verilerden anlatılacaktır; hikayelerin parçaları hep verilerden bir araya getirilmiştir. Dünyaya bağlanmak üzere hikayeler anlatmayı, dünyanın anlamını kavramak üzere hikayeleri yorumlamayı öğreniriz. Bir dönemin hikaye anlatma ve yazın ilkelerine bağlı olarak hikayeler değişiklik gösterir. İletişim teknolojileri hikaye anlatma yetimizi hep güçlendirmiştir. Fakat; bunu, etkili ve bilişsel tepkilerin farklı biçimlerini davet eden farklı yollardan yapmıştır. Bir *dijital sözlü kültürün* teknolojileri ve mekanizmaları aracılığıyla anlatılan hikayeler, analitik önermelerle ve algoritmik olarak belirlenmiş kılavuz ilkelerle düzenlenmiş enformasyonun birbirlerine bağlı ve birbirlerine geçmiş katmanlarından yararlanır. Boyd ve Crawford'un savdukları gibi, 'yeni ortodoksluklar biçiminde billurlaşmadan önce Büyük Veri'nin anlaşılabilme modellerine yönelik zor sorular sormalıyız.' Hikaye anlatmanın bu çeşitliliğine gömülmüş varsayımlara -içeriğe benzersiz bir yapı kazandıran platformlar politikasına ve algoritmalara- aşına olmadıkça bizi çevreleyen dünyanın anlamını kavramak üzere bu hikayeleri kullanma becerimiz ödün verir. *Yerleşik bilgilerin* tekerrürleri olarak, Büyük Veri; aynı zamanda hem ince hem kalındır, öznel ve nesneldir, tekilleştirilmiş ve çoğullaştırılmıştır. Enformasyona tam ve kapsamlı erişim vaat ederler, enformasyona tam ve kapsamlı erişim sağlayamazlar. Böylece, enformasyonun dayanılmaz hafifliği ve bilginin imkansız ağırlığı arasında bir yerde salınırlar.²

Büyük Veri'nin kökenleri, yapıları ve belirtileri hakkında sorular sormanın bir biçimi olarak yazılı kültür; ister küçük ister büyük olsun, veriyi işleyip dijital sözlü kültürü sağlayan yeni hikaye anlatma usullerine zemin hazırlayan bu sözlü kültüre hakim olarak, hikayeleri yerleşik bilginin anlamlı biçimlerine dönüştürmektedir.

Mali Destek

Bu araştırma kamusal, ticari veya kar amacı gütmeyen sektörlerdeki hiçbir fon kuruluşundan mali yardım almamıştır.

Notlar

1. Bir dijital sözlü kültürünün, günümüz sorunlarında ve olaylarında etkin şekilde ayarlanarak birbirlerine bağlı toplulukları nasıl bilgilendirip bağladığı üzerine bir tartışma için bkz. Papacharissi (2014a). Bir dijital sözlü kültürün, tarihin bir ilk taslağı olarak, gazetecilik de dahil olmak üzere, hikaye anlatmanın çağdaş biçimlerini nasıl şekillendirdiği ve bu biçimler tarafından nasıl şekillendirildiği hakkında ayrıntılar için bkz. Papacharissi (2014b).

2. Enformasyonun hafifliğinden dayanılmaz olarak söz ediyorum çünkü enformasyonu açıkça ve kolayca yayıyor fakat aynı zaman enformasyonun henüz bilginin ağırlığına sahip olmadığını bize hatırlatıyor. Ayrıca bilginin ağırlığını imkansız sayıyorum çünkü bilgi hala yeniden tanımlanmaya ve evrilmeye açık kalırken elbette ağırlığa sahip olmalıdır.

Kaynakça

- Bell, D. (1976). The coming of the post-industrial society. *The Educational Forum* 40(4): 574-579.
- Berry, D. (2011). The computational turn: thinking about the digital humanities. *Culture Machine* 12. Şu adresten edinilebilir: <http://www.culturemachine.net/index.php/cm/article/view/440/470>
- Castells, M. (2000). *The Rise of the Network Society*, 2nd edn. Oxford: Blackwell Publishers.
- Haraway, D. ([1988] 2001). Situated knowledges: the science question in feminism and the privilege of partial perspective. Lederman M and Bartsch I (eds) *The Gender and Science Reader* içinde New York: Routledge, 169-188. sayfalar
- Ong, WJ. (1982). *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. London and New York: Routledge.
- Ong, WJ. (1995). Hermeneutic forever: voice, text, digitization, and the 'I'. *Oral Tradition* 10(1): 3-36.
- Papacharissi, Z. (2014a). *Affective Publics: Sentiment, Technology and Politics*. New York and London: Oxford University Press.
- Papacharissi, Z. (2014b). Toward new journalism(s) affective news, hybridity, and liminal spaces. *Journalism Studies* 1-14. Şu adresten edinilebilir: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1461670X.2014.890328#VCoYNhbEd9k>
- Wark, M. (1997). On the tactic of tactics. *Nettime-l*. Şu adresten edinilebilir: <http://www.nettime.org/Lists-Archives/nettime-l-9705/msg00136.html>